

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

**Filozofická fakulta
Ústav etnologie, Kulturologie**

Disertační práce

PhDr. Martin Opatrný

**Interkulturní komunikace
v kontextu kulturní politiky EU**

**The Intercultural Communication
in the Context of the EU Cultural Policy**

Konzultantka – PhDr. Lenka Opletalová, Ph.D.

2015

Čestné prohlášení autora:

„Prohlašuji, že jsem disertační práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.“

Praha, 24. března 2015

PhDr. Martin Opatrný

Poděkování

Děkuji všem, kteří přispěli k vypracování této disertační práce, zejména pak mojí konzultantce, institutu The Hofstede Centre a organizaci Richard Lewis Communications za konzultace a poskytnutí důležitých on-line nástrojů pro komparaci a výzkum, Ministerstvu zahraničních věcí ČR a Stálému zastoupení ČR při EU za pomoc s empirickou částí práce.

OBSAH

ABSTRAKT	4
THE ABSTRACT	6
1. ÚVOD	8
1.1. Cíle práce a metodologie	12
1.2. Výzkumná otázka a její operacionalizace	14
1.3. Struktura práce	16
1.4. Literatura a zdroje	20
1.5. Dosavadní výzkum	21
2. TEORETICKÉ VYMEZENÍ FENOMÉNU KOMUNIKACE	25
2.1. Úvod do problematiky	25
2.2. Komunikace skrze prizma kulturologie	27
2.2.1. Etapy vývoje komunikace.....	27
2.3. Interdisciplinarita interkulturní komunikace	49
2.4. Stručný historicko-vědní exkurz do problematiky interkulturní komunikace... ..	53
2.5. Hallovo paradigma interkulturní komunikace	58
2.6. Kategorizace kultur, kulturních okruhů a kulturních dimenzí.....	63
2.6.1. Kategorizace kultur	64
3. INTERKULTURNÍ PROSTŘEDÍ, KULTURNÍ POLITIKA A FUNGOVÁNÍ EU	102
3.1. Interkulturní prostředí EU	102
3.1.1. Historie a vývoj integrace Evropy a EU	103
3.2. Právní rámec, historie a strukturální vymezení kultury v rámci eurounijní politiky	121
3.2.1. Vymezení kulturní politiky EU	121
3.2.2. Současný právní rámec kulturní politiky EU	123
3.2.3. Historie a vývoj kulturní politiky EU	125

3.2.4.	Kulturní politika EU v oblasti vnějších vztahů	172
3.2.5.	Aktuální stav a budoucí výzvy kulturní politiky EU	179
3.3.	Klíčové orgány a instituce EU v kontextu kulturní politiky	190
3.3.1.	„evropské rady“	195
3.3.2.	Evropská komise	199
3.3.3.	Evropský parlament	206
3.4.	Vnímání kultury občany EU	210
3.4.1.	Zájem o kulturu	213
3.4.2.	Kultura a ostatní evropské hodnoty	214
3.4.3.	Existence evropské kultury	214
3.4.4.	Koherentnost evropské kultury	216
3.4.5.	Zdroje evropské kultury	217
3.4.6.	Evropská kultura a globalizace	219
3.4.7.	Shrnutí výzkumu Eurobarometr	220
4.	SPECIFICKÉ INTERKULTURNÍ VZTAHY VYRANÝCH ČLENSKÝCH STÁTŮ EU	223
5.	EMPIRICKÝ VÝZKUM	236
5.1.	Metodika empirického výzkumu	236
5.2.	Formulace hypotéz	237
5.3.	Případová studie	241
5.4.	Rozhodnutí o populaci a vzorku	243
5.5.	Volba techniky a metody sběru informací	245
5.5.1.	Pozorování	246
5.5.2.	Rozhovor	248
5.5.3.	Analýza dokumentů	249
5.5.4.	Dotazník	250
5.6.	Sestavení dotazníku a formulace otázek	252
5.7.	Administrace výzkumu a sběr dat	256
5.8.	Analýza dat	257

5.9. Shrnutí a vyhodnocení výzkumu	276
6. ZÁVĚR.....	281
6.1. Výsledky a přínos práce	289
7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ODBORNÝCH ZDROJŮ	293
8. PŘÍLOHY.....	308
8.1. Seznam grafů a tabulek	308
8.2. Kulturní dimenze a komunikační charakteristiky jednotlivých členských států EU	309

ABSTRAKT

Interkulturní komunikace je v multikulturním prostředí Evropské unie mimořádně důležitým tématem. Disertační práce Interkulturní komunikace v kontextu kulturní politiky Evropské unie se proto zabývá možným vztahem mezi interkulturní komunikací, formováním a realizací kulturní politiky EU. Na základě prostudované odborné literatury a dalších pramenů i s ohledem na předchozí zkušenosti autora v této oblasti, byla koncipována hypotéza, že i přes veškeré veřejné proklamace EU interkulturní komunikaci významně podceňuje. Tato premisa byla kvůli následnému ověřování rozdělena do několika dílčích hypotéz. Cílem práce bylo empiricky prověřit stanovené hypotézy i základní výše formulovaný předpoklad. Práce proto rozebírá jak teorii interkulturní komunikace, tak také historii a současnost kulturní politiky EU, včetně klíčových institucí, které se na jejím formování a realizaci podílejí. S ohledem na náročné multikulturní prostředí EU práce také podává kompendium základních komunikačních charakteristik jednotlivých členských států unie a jejich kulturní kategorizaci. Tento přehled byl mimo jiné koncipován na základě spolupráce s organizací The Hofstede Centre a mezinárodním institutem Richard Lewis Communications a využití jeho interních online nástrojů CultureActive. Přehled byl také doplněn o mou vlastní práci, tedy o výsledky vyplývající z provedeného dotazníkového šetření. Nabízí zároveň přehled specifických mezikulturních vztahů některých členských států EU. Pro verifikaci stanovené hypotézy byla po provedení případové studie stanovena metoda dotazníkového šetření. Za cílovou skupinu respondentů byli vybráni oficiální představitelé stálých zastoupení členských států při EU. Průzkum byl veden v anglickém jazyce zejména prostřednictvím dotazníkového online nástroje a software SurveyMonkey. Na základě analýzy sebraných dat se podařilo ověřit některé stanovené hypotézy, ovšem závěry výzkumu nelze jednoznačně využít pro potvrzení stanovené základní hypotézy. Domnívám se, že výsledek byl ovlivněn především postojem vybraných respondentů, kteří v souladu se svou rolí hájili

oficiální stanoviska členských států a EU, přestože jejich osobní názor mohl být jiný. Zejména deskriptivní část práce však stanovenou hypotézu podporuje. V základních dokumentech, které koncipují kulturní politiku EU i její fungování, procesy interkulturní komunikace totiž většinou zcela chybí, nebo jsou mylně zaměňovány za „mezikulturní dialog“, který ovšem EU chápe především pouze jako možnost setkávání kultur. Disertační práce však jednoznačně potvrdila předpoklad, že kultura a interkulturní komunikace může významně přispět k lepšímu porozumění mezi jednotlivými členskými státy EU.

Klíčová slova:

interkulturní komunikace, Evropská unie, kulturní politika EU, typologie kultur, Edward T. Hall, Richard Lewis, Geert Hofstede

THE ABSTRACT

The intercultural communication is an extraordinarily important topic especially within the multicultural environment of the European Union. Ph.D. work “The Intercultural Communication in the Context of the European Union Cultural Policy” is focused on a possible relation between intercultural communication and policymaking and realization of the EU cultural policy. Based on studied scholarly literature, other materials and considering previous author’s expert experience a basic hypothesis was drawn up – despite all proclamation of the EU the intercultural communication is significantly underestimated. This basic premise was especially because of further surveying divided into a few fractional hypotheses. The aim of the thesis was to empirically verify the assumption formulated above. This dissertation work therefore analyzes the intercultural communication’s theory, the history and the present of the EU cultural policy and the EU key institutions responsible for cultural policymaking. The work provides an overview of basic communication characteristics of the EU member states and their cultural categorization. This summary was inter alia prepared thanks to cooperation with The Hofstede Centre and Richard Lewis Communications international institute and its helpful internal online tools CultureActive. The overview is added by important author’s results of Ph.D. work survey and offers description of specific relationships among selected EU member states. After a pilot study realization the author decided to use a questionnaire survey method to verify defined hypotheses. The survey respondent target group were official representatives of Permanent Representations of the member states to the EU. The survey was designed and realized in English language through the questionnaire online tool and software SurveyMonkey. Based on the analysis of a collected data it was possible to verify some of the defined hypothesis, however the research results cannot be used to confirm unequivocally the basic hypothesis. The author assumes that the questionnaire result was affected mainly by selected respondent’s attitude. They can stand on their official positions while their

personal and frank opinion can differ. The author comes to this conclusion especially after in-depth study of the EU cultural policy. The intercultural communication is mostly completely missing within key documents forming the EU cultural policy. On the other hand intercultural communication processes are mistakenly confused with multicultural dialogue, which is comprehended by the EU only as an opportunity for cultures to meet each other. Ph.D. work conclusively confirmed the hypothesis that the culture and intercultural communication can significantly contribute to a better understanding among the EU member states.

Key words:

Intercultural Communication, The European Union, The EU Cultural Policy, Typology of Cultures, Edward T. Hall, Richard Lewis, Geert Hofstede

1. ÚVOD

Problematika interkulturní komunikace je dlouhodobě mimořádně důležitým tématem. Zejména v souvislosti se silně rozšířenou globalizací je dnes na pochopení a využití jejích principů kladen stále větší důraz. O to silněji jsou tyto potřeby patrné v rámci tak multikulturního prostředí, jakým je Evropská unie. Současná evropská osmadvacítka je fenoménem nejen politicko-správním, ekonomickým, ale také kulturologickým. Bez ohledu na eurooptimismus či euroskepticismus nelze popřít její multikulturní základ. Ve své podstatě tento jev *sui generis* ovlivňuje životy více než 500 milionů obyvatel a spoluurčuje jednotlivé politiky všech svých členských států. V rámci mezinárodní politiky zastává klíčovou roli, stejně jako v oblasti globální ekonomiky, celosvětových bezpečnostních otázek a dalších oblastech. Stále se rozšiřující uskupení národnostně i kulturně odlišných států bez osvojení si mechanismů interkulturní komunikace nemůže nikdy efektivně fungovat. Aplikace této disciplíny do praxe EU může zlepšit fungování procesů eurounijních struktur, usnadnit (často časově velmi zdouhavé) komunikaci představitelů eurounijních institucí a přispět k optimálnějšímu nastavování konkrétních politik Evropské unie. Někdejší Montánní unie (ESUO) měla jasný cíl a poslání. Komunikace mezi šesticí států byla v porovnání s dnešní přebujelou administrativou a byrokracií eurounijních institucí mnohem jednodušší, a to i přesto, že spolu museli nalézt společné východisko někdejší nepřátelé z druhé světové války. V rámci tohoto obchodního, respektive průmyslového sdružení, nebylo tak složité najít kompromis a společné řešení, které ekonomicky prospívalo členským státům. Právě ekonomické zájmy byly klíčovým faktorem porozumění. (Nechme stranou sekundární cíl ESUO, tedy kontrolovat poválečný vývoj v Německu). V porovnání s dnešní Evropou, kde sice také dominují ekonomické zájmy, je však proces mnohem složitější. ESUO měla jasný cíl – podporu ekonomického rozvoje prostřednictvím společného trhu s uhlím a ocelí¹. Právě ony jasné cíle dnešní Evropská unie postrádá. Deklaruje sice základní

¹ Viz KOVÁŘ, M. a kol. *Jak na EU?* In: euroskp.cz. [online]. Vláda České republiky, 2014 [cit. 3.3.2011]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/4/1248-jak_na_eu_fin2.pdf, str. 21.

vize, velmi často však poněkud vágně, nejasně, nebo jejich naplňování neodpovídá vytčeným cílům. Do toho všeho se promítá nejednotnost, kdy např. ekonomické cíle nekorespondují s ekologickými či jinými a kdy některé členské státy prosazují své priority na úkor jiných či na úkor společného zájmu a propagovaných cílů. Je samozřejmě mimořádně obtížné vzdát se národních zájmů ve prospěch evropského celku, ale dokud se toto skutečně nestane, Evropská unie nebude nikdy efektivní. V tak náročném prostředí je o to naléhavější potřeba vzájemného porozumění. Právě zásady, principy a procesy interkulturní komunikace k tomu mohou signifikantně přispět. Evropská unie vynakládá obrovské prostředky na překlady a tlumočení. Jen v roce 2003 vydala EU na tlumočení 163 milionů eur². O tři roky později tlumočení a překlady stály již 800 milionů eur³. Podle bývalého šéfa Generálního ředitelství pro tlumočení Evropské komise Marca Benedettiho se jednalo v roce 2008 o náklady ve výši zhruba 0,5 % celkového ročního rozpočtu⁴. K nejvyužívanějším jazykům patřila na plenárních schůzích Evropského parlamentu mezi lety 2009 až 2013 angličtina (29,1 %), dále pak němčina (13,6 %) a francouzština (9,5 %)⁵. Právě podíl francouzštiny jako někdejšího dominantního jazyka evropských struktur a mezinárodní diplomacie se postupně výrazně snižuje. Představitelé unijních institucí si enormní náklady uvědomují a upozorňují na to, že je třeba hledat způsoby k jejich snížení⁶. Zdůrazňují zároveň, že „mnohojazyčnost je vyjádřením naší kulturní rozmanitosti, která musí být zachována“⁷. V případě mnohojazyčnosti je však

² STUBB, A. *Parlament k výdajům na tlumočení v evropských orgánech a institucích*. In: europarl.europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2006 [cit. 3.3.2011]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20060901IPR10242+0+DOC+XML+V0//CS>.

³ DEBACKERE, D. *Náklady na překlady a tlumočení EU zhruba 1 miliarda EUR*. In: thelanguageindustry.eu [online]. The Language Industry, 2007 [cit. 3.3.2011]. Dostupné z: <http://thelanguageindustry.eu/cs/vertalen/1078-vertaal-en-tolkwerk-kost-eu-ongeveer-1-miljard-euro>.

⁴ Viz JTP. *Jsmo připraveni?*. In: jtpunion.org. [online]. Jednota tlumočnicků a překladatelů, 2008 [cit. 3.4.2011]. Dostupné z: http://www.jtpunion.org/spip/article.php3?id_article=1304&id_document=1435.

⁵ EVROPSKÝ PARLAMENT. *Usnesení Evropského parlamentu ze dne 10. září 2013 „Směrování k efektivnějšímu a hospodárnějšímu tlumočení v Evropském parlamentu“ (2011/2287(INI))*. In: europarl.europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2013 [cit. 8.10.2013]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0347+0+DOC+XML+V0//CS>.

⁶ Viz cit. d.

⁷ STUBB, A. *Parlament k výdajům na tlumočení v evropských orgánech a institucích*. In: europarl.europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2006 [cit. 3.4.2011]. Dostupné z:

třeba brát na zřetel nejen překlady a tlumočení, ale i odlišné kulturní a tudíž i komunikační charakteristiky a stereotypy jednotlivých členských států. Pro porozumění nestačí jen tlumočit. Je třeba také pochopit. Multikulturní prostředí s sebou vždy nese mnohem více otázek a potřeb než pouze multilingválnost. Tyto otázky se jeví jako velmi podstatné zejména při rozboru dat týkajících se kulturních a komunikačních stereotypů jednotlivých členských států. Právě zmíněné stereotypy se v řadě případů odrážejí v animozitách mezi některými zeměmi, přesto, že jsou třeba schopny shodnout se na důležitých otázkách ekonomiky⁸ apod.

Mnohonárodnostní prostředí EU musí řešit také sílíci nacionální tendence, problémy spojené s imigrací, xenofobií i rasismem. Tato témata nabývají na důležitosti mimo jiné i s neustálým rozšiřováním EU. V případě úvah o vstupu Turecka do EU se připojují ještě otázky náboženské. Kontinuální integrace nových a nových členských států nelze řešit pouze na základě *acquis communautaire*. Je nezbytné do přístupových rozhovorů a kritérií zařadit rovněž otázky interkulturního porozumění a souladu. Jestliže budou tato kritéria i nadále podceňována, může dojít velmi brzy k výraznějšímu vnitřnímu štěpení unie, které může vyústit až v její rozpad. Využití poznatků interkulturní komunikace může naopak přispět k tomu, že Evropa zůstane jednotná ve své rozmanitosti, zachová si tedy svůj multikulturní ráz, ale zároveň bude schopna s multikulturalismem účinně zacházet. Evropská unie si význam kultury uvědomuje. Chybí jí ovšem jednotný pohled na tento terminus technicus. V některých případech je kultura chápána jako lidská činnost uměleckého charakteru, jindy jako minulé i současné hmotné statky, v některých případech i coby termín etnologický. Kultura je zakotvena mezi základními pilíři unie, na rozdíl od otázek ekonomických, politických a jiných však není dosud vytvořena zcela jasná a jednotná dlouhodobá koncepce tohoto mimořádně důležitého fenoménu. EU se věnuje mezikulturnímu dialogu (ve smyslu setkávání kultur), ochraně památek, podpoře kulturní tvorby a řadě dalších, ale zcela opomíjí interkulturní komunikaci.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20060901IPR10242+0+DOC+XML+V0//CS>.

⁸ Například jak Španělsko, tak Portugalsko jsou závislé na finanční pomoci EU, přesto v tomto směru příliš nekooperovali a nekooperují.

Právě tato je naprosto klíčová pro vzájemné pochopení představitelů eurounijních institucí a orgánů, politiků, ale také jednotlivých členských států, regionů či kultur. Stejně jako je roztržštěný přístup EU k termínu kultura, je nejednotný a nekonceptní přístup také ke kulturní politice. Zatímco řada již zmíněných oblastí, jako je hospodářství, mezinárodní politika apod., má svůj dlouhodobý harmonogram a koncepcie, v oblasti kultury například chybí tak stěžejní dokument, jako je bílá kniha. EU stále vyzdvihuje kulturu jako „základní pilíř, na kterém spočívá „jednota v rozmanitosti“ Evropské unie“⁹, ale z analýzy různých strategických dokumentů vyplývá, že Evropská unie postrádá jasnou představu o tom, co kultura všechno obnáší, jakým způsobem na ni nahlížet a jak účinně využít její obrovský potenciál. Unie v tomto směru reaguje spíše ad hoc či nahodile, což veškeré procesy související s kulturní politikou značně komplikuje. Absentuje tím možnost dlouhodobého plánování kulturních subjektů, nastavování středně až dlouhodobých koncepcí, o financování nemluvě. Až například na Evropské dědictví a některé další iniciativy chybí jasné direktivy, unie většinu věcí principem subsidiarity přesouvá na jednotlivé členské státy. Nechci tím vyzdvihovat normativy EU, domnívám se však, že pro zachování a rozvoj kultury je potřeba v tomto směru postupovat na společné úrovni EU a nikoliv vše řešit pouze separátně v rámci členských států. Strategie EU a její kulturní politiky navíc zcela opomíjí interkulturní komunikaci, a to nejen v teoretické, ale také praktické rovině.

⁹ EVROPSKÁ KOMISE. *Zpráva Komise o provádění evropského programu pro kulturu, SEK(2010)904*. In: PSP.cz. [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 2010 [cit. 5.4.2011]. Dostupné z: www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=63654.

1.1. Cíle práce a metodologie

Tato disertační práce se zabývá problematikou interkulturní komunikace v kontextu kulturní politiky Evropské unie. Všechny tři fenomény, tedy interkulturní komunikace, eurounijní kulturní politika a Evropská unie byly a jsou předmětem zájmu celé řady odborných studií, výzkumů, analýz a bádání. V rámci této práce jsem se pokusil o interdisciplinární pohled na uvedené oblasti s cílem poukázat na klady a zápory a případnou vzájemnou korelaci interkulturní komunikace a kulturní politiky v rámci EU. Interdisciplinární přístup k danému tématu si vyžádal širší záběr a perspektivu historickou, kulturologickou a operuje s poznatky z oblasti psychologie, politologie, práva či sociologie a v neposlední řadě také z oblasti informačních věd, především pak nauky o komunikaci a jejích procesech. Přestože se jedná o mimořádně rozsáhlé téma, v rámci nezbytně širokého záběru jsem volil redukci tak, abych popsal všechny nezbytné souvislosti a aby výsledný pohled na zkoumaný problém byl komplexní. Právě tuto komplexnost poskytuje použitý kulturologický přístup. Některé kapitoly tak mají spíše deskriptivní charakter; tento je však naprosto nezbytný pro komplexní pochopení tématu a následnou interpretaci. Volba tématu vychází z mého zájmu a dosavadních zkušeností v oblasti komunikace a eurounijního prostředí. Klade si za cíl konfrontovat teoretickou rovinu s praktickými poznatky nabytými v průběhu profesní kariéry a nabídnout tak důležitý empirický rozměr. Účelem práce není přímo detailní analýza kulturní politiky Evropské unie, ani vyčerpávající popis teorie interkulturní komunikace, ale rozbor základní premisy pramenící z mé praxe. Během ní jsem nabyl dojmu, že celková kulturní politika Evropské unie je naprosto roztříštěná a nekoncepční a že i přes časté zmínky například o mezikulturním dialogu, který do sféry kulturní politiky spadá, unie jednoznačně podceňuje principy a procesy interkulturní komunikace. Tato by přitom mohla či spíše měla být základním kamenem porozumění v rámci současné evropské osmadvacítky a jedním ze stěžejních prvků efektivního nastavování kulturní politiky Evropské unie. Zmíněný empiricko-

analytický přístup je použit zejména v praktické části, která se prostřednictvím dotazníkového šetření zabývá potvrzením či vyvrácením níže uvedených stanovených hypotéz. Vedle dotazníkového šetření je využita i rešerše dokumentů a analýza dokumentů, zejména pak sborníků a publikací EU, OSN a dalších organizací a neposlední řadě je využita také práce s cizojazyčnými internetovými zdroji poskytujícími řadu důležitých faktografických údajů. Ke klíčovým metodám patří také četné rozhovory s vybranými relevantními představiteli tuzemských i zahraničních institucí a úřadů (zastoupení vybraných orgánů EU v ČR, velvyslanectví a konzulární úřady členských států EU, stálá zastoupení členských států při EU, sekretariáty vrcholných představitelů EU, europoslanci a eurokomisaři, MZV ČR ad.). Mimořádně cenná byla rovněž spolupráce s mezinárodním institutem Richard Lewis Communications a využití online nástrojů CultureActive. Právě tyto praktické aspekty mimo jiné odlišují práci od teoretických rozborů uvedeného tématu. Jak již bylo řečeno, práce se opírá o mé praktické zkušenosti v oboru. Díky tomu bylo možné přesněji rozpracovat uvedenou základní premisu do jednotlivých dílčích hypotéz. K tomu však přispěl i teoretický rozbor interkulturní komunikace, eurounijní kulturní politiky a historie i současnosti fungování Evropské unie. Bez detailního porozumění daným tématům by nebylo možné správně formulovat hypotézy, ani interpretovat sebraná data. K základním otázkám práce tedy patří to, jakým způsobem funguje interkulturní komunikace, zda a jaký vliv má na kulturní politiku EU, jak a proč se eurounijní kulturní politika formovala a jaké výzvy přináší a představuje do budoucna, které orgány EU a jak se na jejím koncipování podílejí či mohou podílet a jakým způsobem vnímají kulturu a interkulturní komunikaci oficiální představitelé EU a její obyvatelé.

1.2. Výzkumná otázka a její operacionalizace

Právě z uvedených důvodů si práce klade za cíl prozkoumat podrobněji kulturní politiku EU a zaměřit se na oblast interkulturní komunikace jakožto základního nástroje pro zlepšení porozumění a pochopení mezi členskými státy unie. Domnívám se, že i přes četné proklamace nejrůznějších představitelů eurounijních struktur o tom, jak důležité je porozumění mezi členskými státy, zůstává interkulturní komunikace naprosto stranou jejich pozornosti. Fenomén interkulturní komunikace se také nijak významně neodráží ve stěžejních materiálech a dokumentech kulturní politiky, ani principiálních otázkách fungování eurounijních institucí. Interkulturní komunikace je v multikulturním prostředí EU značně opomíjena a výrazně absentuje i při tvorbě kulturní politiky. V některých momentech bývá zaměňována za mezikulturní dialog, což však EU chápe spíše jako možnost setkávání různých kultur, než jako proces výměny informací mezi odlišnými skupinami probíhající v kontextu jejich různorodých komunikačních charakteristik a stereotypů. Práce se tedy zaměřuje na verifikaci této stěžejní otázky – tedy podceňování interkulturní komunikace při fungování EU a při koncipování či naplňování kulturní politiky evropské osmadvacítky. Při bližším pohledu na operacionalizaci výzkumné otázky je nutné zaměřit se především na konkrétní proměnné – jakým způsobem je koncipována a naplňována kulturní politika EU, které konkrétní instituce EU se na kulturní politice podílejí a zda nějak prakticky zohledňují interkulturní komunikaci při svém fungování či rozhodování. Jestliže interkulturní komunikace není v rámci EU (a její kulturní politiky) podceňována, musela by se vyskytovat v klíčových dokumentech, které kulturní politiku formulují. Měla by se také prakticky projevovat ve fungování důležitých institucí Evropské unie a zcela logicky by se měla promítnout do interních průzkumů EU, k jakým patří například Eurobarometr (zejména pak ten zaměřený na nejrůznější aspekty vnímání kultury mezi občany EU). Pokud skutečně je podceňována, jak předpokládám, jakým způsobem se k tomu staví oficiální zástupci členských států EU? Považují

interkulturní komunikaci za důležitou? Myslí si, že může nebo by měla ovlivňovat kulturní politiku EU a může kultura přispět, stejně jako interkulturní komunikace, k lepšímu pochopení a porozumění mezi jednotlivými členskými státy unie?

Výše popsaná operacionalizace se promítla nejen do formulace konkrétních výzkumných hypotéz, ale také do celkové struktury práce. Ta se proto zabývá teorií interkulturní komunikace a detailně rozebírá kulturní politiku EU a její klíčové orgány. Jasně definuje komunikační charakteristiky a stereotypy jednotlivých členských států a vzájemně je porovnává. Empiricky pak ověřuje postoj oficiálních představitelů eurounijních zemí k problematice kultury, interkulturní komunikaci a kulturní politice EU.

Na základ těchto problémů byla stanovena základní výzkumná otázka disertační práce:

„Podceňuje EU interkulturní komunikaci v rámci kulturní politiky a fungování vlastních institucí?“

Dále pak stanoveny jednotlivé dílčí hypotézy:

- **H₁ = „Evropská unie nevěnuje dostatečnou pozornost systematickému konceptu vlastní kulturní politiky.“**
- **H₂ = „Kultura může pomoci lepšímu porozumění mezi jednotlivými členskými státy EU.“**
- **H₃ = „Pochopení interkulturní komunikace může významně přispět k lepšímu porozumění mezi jednotlivými členskými státy EU.“**

- **H₄ = „Evropská unie výrazně podceňuje fenomén interkulturní komunikace při jednání zástupců členských států na půdě orgánů EU i při formování kulturní politiky unie.“**

1.3. Struktura práce

Celková koncepce a struktura disertační práce je rozdělena do dvou základních bloků. První z nich rozebírá zejména v teoretické rovině procesy a principy komunikace, zejména pak teorii komunikace interkulturní. Vymezuje základní terminologii této oblasti a zabývá se mechanismy, které jsou později podrobeny empirickému zkoumání. Deskriptivně je v prvním bloku také interdisciplinárně rozebrán fenomén Evropské unie, především pak její kulturní politika. Druhý blok je orientován empiricky a analyticky. V rámci něj byly zkoumány kulturní a komunikační charakteristiky jednotlivých členských států, včetně jejich animozit, což v souhrnu poskytlo cenná data pro následné srovnání. Tato část obsahující zmíněný empirický vhled práce se zabývá potvrzením či vyvrácením stanovených hypotéz a vyvození příslušných závěrů. První část práce mapuje historii a vývoj komunikace, a to od jejích prvopočátků. Zaměřuje se na etapy vývoje komunikace, na typologii mluvené řeči, zabývá se vztahem symbolismu a komunikace či potřebami a principy uchovávání a předávání informací. Právě přístup k informacím vedl později přední představitelé interkulturní komunikace k rozdělení kultur dle různých kritérií. Tato část se nevyhýbá ani pozdějšímu vzniku a vývoji médií v kontextu interkulturní komunikace. Média jsou totiž v řadě kultur stěžejním zdrojem informací a spoluurčují stereotypy interkulturní komunikace. První část přináší rovněž interdisciplinární pohled na interkulturní komunikaci i stručný historicko-vědní exkurz, v rámci něhož se soustředí také na její zakladatele a přínos některých vědních disciplín pro výzkum a rozvoj interkulturní komunikace. Mezi nejzásadnější v tomto směru patří Hallovo paradigma interkulturní komunikace,

kteřé se stalo základem většiny přístupů k této problematice. První část obsahuje rovněž kategorizaci kultur, kulturních okruhů a kulturních dimenzí dalších předních představitelů interkulturní komunikace R. Lewise a G. Hofsteda. Zejména Lewisova kategorizace kultur a Hofstedovy kulturní dimenze byly stěžejní v praktické části práce, stejně jako popis komunikačních interakcí rozdílných typů kultur či rozdělení kultur podle přístupu k informacím.

Druhá část se týká interkulturního prostředí, kulturní politiky a fungování Evropské unie. Pro nezbytné pochopení eurounijních procesů práce stručně mapuje historii a vývoj integrace Evropy a Evropské unie. Struktury dnešní evropské osmadvacítky sahají mnohem dále do historie před rok 1952, kdy bylo založeno Evropské společenství uhlí a oceli. Podle mého názoru unifikace Evropy sahá až do starověku a i dnes najedeme řadu paralel EU s římským impériem, zejména pak v otázkách práva nebo vnitřního uspořádání státní správy. Integrační tendence se jednoznačně projevovaly rovněž u franckých králů, římských císařů a v neposlední řadě k důležitým pokusům patřily též snahy Jiřího z Poděbrad. Práce se stručně zabývá novým uspořádáním Evropy po napoleonských válkách, integračními snahami 19. století i moderní historií unie. V tomto směru nelze nezmínit takové postavy, jakými byli Charles de Saint-Pierre nebo Claude-Henri de Saint-Simon. Historický exkurz nevynechává ani panevropské snahy po ukončení první světové války a ratifikaci Versaillské smlouvy a následný rychlý rozvoj mezinárodních organizací, včetně založení Organizace spojených národů. Práce si všímá i klíčových smluvních dokumentů eurounijní historie, a to od Římských smluv, které umožnily vznik Evropského hospodářského společenství a Euroatomu, pozdější Schengenské dohody o volném pohybu osob a zboží až po působení Delorovy komise a počátky rozšiřování unie. K neméně důležitým bodům v této části patří také smlouva z Maastrichtu neboli Smlouva o EU vymezující tři základní pilíře EU. Neopomím přitom ani amsterodamskou revizi uvedené smlouvy, která si kladla za cíl zpřehlednění vnitřního smluvního rámce unie a komunitarizaci vřízové a přistěhovalecké politiky. Ani smlouva z Amsterodamu, ani následná smlouva

z Nice a Lisabonu, snažící se o institucionální změny, však nepřinesly přílišné výsledky. Po vymezení Evropské unie je rozpracován právní rámec a strukturální vymezení kultury a kulturní politiky v rámci Evropské unie. Přestože je kultura zakotvena v rámci třech základních pilířů unie, nemá ve srovnání s jinými politikami jasnou strategii ani koncepci. Zaměřil jsem se na to, jak EU kulturu chápe a vnímá také v kontextu lisabonské snahy o flexibilnější rozhodování nejen v otázkách kultury. Skutečným iniciátorem změn v přístupu ke kultuře v Evropě byl však dlouho před tím Jean Monnet, který si všímal mimo jiné vztahu kultury a ekonomiky, která hrála při řešení kulturních otázek vždy mimořádně důležitou roli. Osmdesátá léta pak znamenala v oblasti kultury jistý obrat – unie se ji snažila využít jako nástroj k posílení evropské identity. Iniciativa On a People's Europe následně přišla s návrhem evropské vlajky, hymny a dalších symbolů. Tato část disertační práce se opírá o dříve rozebírané eurounijní smlouvy a všímá si, že například ratifikace Maastrichtské smlouvy přinesla první oficiální začlenění kultury do legislativního a institucionálního rámce EU. Díky dokumentu z Maastrichtu také EU poprvé oficiálně uznala zásadní roli kultury v otázkách svého vlastního fungování i dalšího rozvoje. Práce stručně pojednává o důležitých podpůrných aktivitách, iniciativách a programech, k jakým patřila Kultura 2000, Polská deklarace na podporu kulturních zásad, Evropský program pro kulturu v globalizovaném světě, Evropa pro občany, Evropský rok mezikulturního dialogu a další. Při rozboru koncipování a implementace kulturní politiky jsem se stručně zaměřil také na klíčové orgány a instituce, které na tyto oblasti mají nebo mohou mít vliv. K důležitým a často matoucím bodům patří v tomto směru také stručný rozbor rozdílů mezi Evropskou radou, Radou EU a Radou Evropy. Závěr druhé části disertační práce patří velmi důležitému průzkumu EU - EUROBAROMETR z roku 2007, který byl zaměřen na to, jaký mají občané EU zájem o kulturu, jak vnímají kulturu a ostatní evropské hodnoty, zda skutečně existuje něco tak výlučného jako evropská kultura, z čeho vychází a jak se respondenti dívají na problematiku evropské kultury a globalizace.

Přesto, že je průzkum z roku 2007, poskytuje mimořádně důležitá data a bohužel dosud nebyl aktualizován.

Třetí část disertační práce zkoumá jednotlivé členské státy a jejich kulturní dimenze, kategorizaci, komunikační charakteristiky a stereotypy. Přehled jednotlivých zemí vychází z kategorizací kultur R. Lewise a kulturních dimenzí G. Hofsteda.

Typologizace jednotlivých států byla provedena pomocí online nástroje CultureActive, vycházejícího z modelu interkulturní komunikace R. Lewise, a díky podpoře instituce Richard Lewis Communications a The Hofstede Center. Zejména tato spolupráce byla pro disertační práci velkým přínosem, protože zmíněné online nástroje nejsou běžně veřejně přístupné. Závěry uvedených studií a průzkumů byly také doplněny o výsledky mého vlastního průzkumu. S ohledem na přehlednost práce jsou uvedeny v příloze. Zmíněná část nabízí stručný, ale komplexní přehled o základních kulturních a komunikačních charakteristikách všech dvaceti osmi členských států unie. Všímá si kulturních dimenzí, základních hodnot dané kultury, sebevnímání, kulturních nedostatků, prvků nonverbální komunikace (např. přístup k teritorialitě nebo času), komunikačních vzorů, poslechových návyků i očekávání publika. Na základě uvedených dat, s použitím sekundárních pramenů i konzultací pak v této části práce také shrnuji základní animozity, antipatie a další specifické vztahy mezi vybranými státy unie.

Čtvrtá část práce se vztahuje k realizovanému samostatnému dotazníkovému šetření. V ní stručně vymezuji teorii výzkumu sociálních jevů a zamýšlím se nad efektivitou jednotlivých přístupů. S ohledem na vytčené cíle práce formuluje na základě jejich teoretických částí konkrétní hypotézy a objasňuje jejich širší kontext. Detailně se zabývá případovou studií, kterou považuji za jeden ze stěžejních článků výzkumu. Na tento bod navazuje v práci rozhodnutí o populaci a vzorku a rozhodnutí o nejvhodnější metodě a technice sběru dat. V práci rozebírám jednotlivé nástroje, vypočítávám jejich výhody i nevýhody a srovnávám. Z pozorování, rozhovoru, analýzy dokumentů a dotazníku nakonec jako nejvhodnější volím poslední možnost, ale zároveň nezavrhuji ani techniku rozhovoru, kterou používám zejména

v případové studii. K náročnější částem práce patřilo sestavení dotazníku, protože bylo nezbytné pracovat v mnohojazyčném prostředí. Jako nejvhodnější pro komunikaci jsem zvolil angličtinu, ve které byly formulovány dané otázky a veden celý průzkum. V anglickém jazyce proběhla administrace výzkumu, pro který jsem využil online nástroje webového rozhraní SurveyMonkey. Analýzu sebraných dat jsem kromě samotných výsledků doplnil také vlastním grafickým materiálem.

1.4. Literatura a zdroje

Literatura, ze které práce vychází, zahrnuje jak odborné práce, tak všechny další relevantní zdroje, a to jak primárního, tak i sekundárního charakteru. Důraz je kladen zejména na eurounijní dokumenty, jakožto na základní materiály poskytující původní data následně přenášená buď do jednotlivých eurounijních politik nebo národních politik jednotlivých členských států. K takovýmto zdrojům se řadí především smlouva o fungování EU, Maastrichtská či Lisabonská smlouva. Práce je podložena také rozbohem důležitých rozhodnutí Evropského parlamentu, rady a komise, která měla zásadní vliv na formování kulturní politiky EU. Vzhledem k mnohojazyčnosti Evropské unie jsem pracoval zejména s cizojazyčnými dokumenty a práce tak poskytuje jeden z mála ucelených přehledů kulturní politiky EU v českém jazykovém prostředí. Velmi přínosným zdrojem dat byly online nástroje mezinárodního institutu Richard Lewis Communication a Hofstede Centre, které spolu s výsledky mého výzkumu poskytly základní podklady pro sestavení přehledu komunikačních charakteristik a kategorizaci kultur členských států EU, jež opět nejsou v českém jazykovém prostředí v takovéto šíři dostupné. Richard Lewis a Geert Hofstede byli také stěžejními autory, s jejichž odbornou literaturou jsem pracoval. Disertace zahrnuje jak zmíněnou cizojazyčnou literaturu, tak také odborné práce předních českých expertů na interkulturní komunikaci, psychologii či antropologii. Vzhledem k interdisciplinárnímu kulturologickému přístupu ke

zkoumanému problému bylo nezbytné obsáhnout širší disciplinární záběr podkladových materiálů, odborné literatury a dalších zdrojů.

1.5. Dosavadní výzkum

Dosavadní výzkum v tomto směru se zaměřuje výhradně na problematiku interkulturní komunikace nebo na rozbor kulturní politiky EU. Otázka vzájemné korelace těchto dvou proměnných je ojedinělá, a to nejen v českém, ale také cizojazyčném prostředí. Existuje mnoho odborné literatury o kultuře, pojednání o multikulturalismu i interkulturní komunikaci, ale převedení cenných teoretických poznatků do praxe EU v tomto směru chybí. Aplikace teorie do praxe se odehrává většinou prostřednictvím nejrůznějších kurzů a školení pochybné i velmi kvalitní úrovně¹⁰, odráží se částečně v přípravě diplomatů¹¹, ale absentuje v širší míře na úrovni EU. Další velmi důležitou otázkou, kterou se zatím nepodařilo EU vyřešit, je účinné a dlouhodobé zapojení občanského sektoru do kulturních otázek. Přesto, že jsou snahy neziskových a dalších organizací, institucí a sdružení podporovány (především finančně), z dlouhodobého hlediska se aktivita občanského sektoru do formování eurounijní politiky zatím nedaří. Všechny výše nastíněné problémy poukazují na to, že v případě dalšího přehlížení mimořádně důležitých aspektů interkulturní komunikace se bude Evropská unie stále více potýkat s nedorozuměními a nepochopením v průřezu všemi svými strukturami. Nebude možné nalézt shodu na úrovni Rady ministrů, Evropském parlamentu či komisi, při společných setkáních členských států ani jejich zástupců. Obtížné bude hledání východisek při řešení důležitých mezinárodně-politických otázek, jednotného postupu nebo při samotném fungování složitých vnitřních byrokratických struktur. Otázky interkulturní komunikace budou nabývat na významu v případě dalšího

¹⁰ K velmi profesionálním autor řadí především certifikovanou přípravu institutu Richard Lewis Communications – viz LEWIS, R. *Richard Lewis Communication*. In: crossculture.com. [online]. Richard Lewis Communication, 2011 [cit. 6.4.2011]. Dostupné z: <http://www.crossculture.com>.

¹¹ Např. školení a kurzy Diplomatické akademie Ministerstva zahraničních věcí ČR.

zvažovaného rozšiřování unie zejména východním směrem, kdy bude nezbytné řešit nejen otázky mezikulturní, ale také mezináboženské, a to možná i v duchu teorií Samuela Huntingtona. Interkulturní komunikace samozřejmě není všespásná a není s to zajistit naprostý soulad ve složitém mezikulturním prostředí. Může ovšem významně přispět ke vzájemnému pochopení a tím vytvořit podmínky pro efektivní hledání tolik potřebného konsenzu a kompromisů. Interkulturní komunikace je v porovnání s jinými vědními disciplínami velmi mladý obor. V odborné literatuře se tento pojem objevuje až v šedesátých letech dvacátého století a je spojen s Edwardem T. Hallem a americkým The Foreign Service Institute, s nímž je výzkum interkulturní komunikace spjat dodnes. Od té doby bylo na toto téma napsáno mnoho pojednání. Často se však lišila podle pohledu na tento pojem. Setkáváme se tak s přístupem antropologickým, etnologickým, lingvistickým psychologickým apod. Většina odborníků se však shoduje na tom, že při zkoumání interkulturní komunikace je interdisciplinární přesah nutný. I Hall byl ovlivněn v rámci kulturní antropologie Franzem Boasem a Ruth Benedictovou a jeho paradigma interdisciplinaritu tohoto fenoménu jednoznačně potvrzuje. Nutný mezioborový přesah vidí i John W. Berry¹². Vedle Halla patří k předním osobnostem počátků interkulturní komunikace také A. Smith se svým dílem *Communication and Culture*¹³. Vedle vědeckého zájmu se výzkum interkulturní komunikace soustředil také na aplikaci teoretických poznatků do praxe. V roce 1970 byla v rámci Mezinárodní asociace pro komunikaci založena samostatná sekce pro interkulturní komunikaci. V roce 1973 vychází *Intercultural Communication* od Leroye S. Harmse, první učebnice interkulturní komunikace. O rok později je založena samostatná mezinárodní společnost pro vzdělávání, výchovu a výzkum v oblasti interkulturní komunikace „SIETAR“¹⁴, která funguje dodnes. Zejména v kontextu otázek a potřeb mezinárodní politiky se začíná po Spojených státech a Kanadě interkulturní komunikace etablovat i v Evropě, a to především v Británii, Německu, Francii

¹² BOCHNER, S. *The Psychology of Culture Shock*. Routledge, 2001. ISBN: 0415162351.

¹³ 1966.

¹⁴ The Society of Intercultural Education, Training and Research; SIETAR. *What is Sietar*. In: sietareu.org. [online]. Sietar, 2011, [cit. 6.4.2011]. Dostupné z: <http://www.sietareu.org/>.

a Skandinávii. Ke klíčovým výzkumům na v tomto oboru patří dílo Geerta Hofsteda, který formuloval své kulturní dimenze na základě velmi rozsáhlého výzkumu zaměstnanců společnosti IBM, kde působil. Zkoumal zejména jejich životní postoje a hodnoty a své výsledky následně publikoval v knize *Culture Consequences*. Neméně důležité je také celoživotní dílo Richarda Lewise, jehož kniha *When Cultures Collide* položila základy moderního výzkumu interkulturní komunikace. Ke kategorizaci kultur v kontextu interkulturní komunikace přispěl také například Alfons Trompenaars, Ferdinand Tönnies, sociální psycholog Schalom Schwartz nebo Florence Kluckholnová. Trompenaars definoval sedm základních bipolárních kritérií – univerzalizmus/partikularismus, individualismus/kolektivismus, neutralita/emocionalita, difúznost/specifičnost, úspěch/přisuzování, orientace vnitřní/vnější, chápání času souběžné/synchronní. Německý sociolog Tönnies zavedl do interkulturní komunikace termíny „*gemeinschaft*“ a „*gesellschaft*“ (společnost a společenství). Kluckholnová sledovala, jakým způsobem kultura přistupuje k problému času, přírody, aktivity/pasivity, společenských vztahů a lidské přirozenosti. Schwartz si všímá takových kulturních fenoménů jako konzervatismus, hierarchie, harmonie, rovnost, autonomie nebo výkon či úspěch. K výzkumům interkulturní komunikace přispěl nepřímo i americký politolog Samuel Huntington, který se zabýval především možnými riziky a problémy mezi kulturami rozčleněnými podle náboženské tradice. Téma interkulturní komunikace zajímalo odborníky také z důvodu reakcí na cizí prostředí. Výzkumům v tomto směru se věnovali například Adrian Furnham a Stephen Bochner¹⁵. Důležitosti zvládat při procesu interkulturní komunikace cizí jazyk a jeho pragmatické aspekty si všímají Soshana Blum-Kulková, Juliane Housová a Gabriele Kasperová¹⁶. Interkulturní komunikaci a kompetence zkoumali Daniel J. Kealey a Brent D. Ruben. Zejména Kealey upozorňuje na důležitou úlohu osobnostních rysů při zvládnutí dlouhodobého

¹⁵ FURNHAM, A. and BOCHNER, S. *Culture shock: Psychological reactions to unfamiliar environments*. London: Methuen. 1986.

¹⁶ KASPER, G. *Cross-cultural pragmatics: requests and apologies*. Ablex Pub. Corp., 1989. ISBN: 0893915130.

pobytu v zahraničí a při osvojování si interkulturní komunikace. Naopak roli sociálního učení v procesu interkulturní komunikace zdůrazňují Adrian Furnham a Stephen Bochner¹⁷. Popis technik využívaných při přípravě na pobyt v zahraničí a s tím související nutnost či potřebu osvojit si interkulturní komunikaci podávají Paul Pedersen, Richard W. Brislin a William H. Weeks v knize *A Manual of Structured Experiences for Cross-Cultural Learning*. Výcvikem interkulturních dovedností se zabývali též William B. Gudykunst a Mitchell R. Hammer. K výcvikovým metodám interkulturní komunikace přispěli také Fred Fiedler, Charles Osgood a Harry C. Triandis, kteří zavedli nový metodický nástroj tzv. kulturní asimilátor, jakožto prvek k lepšímu pochopení cizí kultury. Většina současného výzkumu a přístupů k interkulturní komunikaci se v zahraničí orientuje na aplikovaný výzkum. Situace v Česku je však poněkud odlišná. Zatímco v zahraničí je interkulturní komunikace velmi dobře etablovanou součástí vysokoškolského vzdělávání, v České republice se v tomto směru prosazuje jen pozvolna¹⁸. V českém jazykovém prostředí se nejčastěji objevuje pojem interkulturní komunikace v kontextu mezinárodního podnikání a marketingu. Jaroslav Světlík v tomto směru dokonce hovoří o pojmu „euromarketing“¹⁹. Zuzana Lehmanová ve svých pracích uvádí pojem mezikulturní komunikace, Luděk Kolman se zaměřuje z psychologického hlediska na „komunikaci mezi kulturami“. Na rozdílnou terminologii v češtině i cizích jazycích upozorňuje zejména Jan Průcha. Výzkumem interkulturních dimenzí v rámci podnikání se zabývá Hanne-Lore Bobáková, na interkulturní senzitivitu upozorňuje Monika Morgensternová, na roli kultury v mezinárodním podnikání Ivan Šroněk²⁰ nebo Ivan Nový. Samotný termín interkulturní či mezikulturní komunikace je však v Česku často devalvován nekvalitními kurzy a školeními, které mají připravit především podnikatele na obchodování v cizím kulturním prostředí, ale jsou mnohdy vedeny nekompetentními lektory.

¹⁷ BOCHNER, S. *The Psychology of Culture Shock*. Routledge, 2001. ISBN: 0415162351.

¹⁸ např. Vysoká škola ekonomická, soukromá Vysoká škola finanční a správní ad.

¹⁹ SVĚTLÍK, J. *Marketing pro evropský trh*. Praha: Grada Publishing, 2003. ISBN 8024704226.

²⁰ Zabýval se také etikou a etiketou v podnikání.

2. TEORETICKÉ VYMEZENÍ FENOMÉNU KOMUNIKACE

„Kultura je komunikace a komunikace je kultura.“

Edward T. Hall

2.1. Úvod do problematiky

Kulturu nepochopíme bez studia komunikace a komunikaci můžeme rozumět pouze pochopením kulturního kontextu. Komunikace je zásadním fenoménem zasahujícím do všech vědeckých disciplín, bez hledu na to, zda se jedná o vědy humanitní či technické. Je základním stěžejním prvkem každé kultury. Bez ohledu na rasu, etnikum či historickou epochu patří k základním potřebám všech živých organismů, člověka nevyjímaje. Má určující vliv na průběh dějin i každodenní psychosociální procesy. *„Komunikace posiluje nebo tlumí emoce a formuje postoje. Dokáže popudit, provokovat, iniciovat - i uchlácholit a zbrzdit druhého v jeho odhodlání. Dokáže přesvědčit o pravdě i věrohodně šířit lež.“*²¹ Komunikaci můžeme bez ohledu na použité médium definovat jako výměnu informací mezi dvěma či více jedinci. Díky neustálému vývoji moderní techniky se komunikační média stále zdokonalují, jsou však vždy pouze prostředkem přenášejícím obsah daný lidskou myšlenkou. Saturace komunikačních potřeb přináší psychickou rovnováhu, její deficit frustrace a další psychické problémy. Skrze prizma komunikace si utváříme vlastní názory, postoje, hodnoty, ale na druhou stranu je také vyjadřujeme, reprezentujeme sami sebe, svůj národ,

²¹ VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000, str. 11. ISBN: 8071782912.

kulturu. Díky komunikaci ovlivňujeme druhé a jsme jimi ovlivňováni. Ať už tyto premisy přijmeme nebo nikoliv, dennodenní sociální interakce vyžaduje neustálou komunikaci v její verbální i neverbální rovině. Ani sociálně vyloučení jedinci stojící mimo běžné sociální struktury nejsou z neustálého procesu komunikace vyčleněni. Případy tzv. vlčích dětí jasně dokazují, že potřeba komunikace je jedním z nejsilnějších lidských pudů. Tato potřeba je z velké části dána biologicky, její intenzita stejně jako forma se však vyvíjí úzce v závislosti na procesu socializace a akulturace. Zejména sociální a kulturní determinanty komunikace formují její pravidla, zásady, principy, ale také účinnost. Bez ohledu na zvolený jazyk či médium komunikace plní několik funkcí. Pomáhá socializaci, akulturaci, přispívá k učení se, ale její hlavní funkcí je dorozumět se, vyjádřit myšlenky a předat je tak, aby byly pochopeny. Často právě myšlenka sama o sobě bývá důležitější než ovládnutí gramatiky a slovní zásoby cizích jazyků. Potřeba vyjádřit se dokáže překonávat kulturní i jazykové bariéry. To podtrhuje i síla neverbální komunikace, která bývá neprávem při studiu komunikace opomíjena. Její význam tkví právě v jejím interkulturním přesahu a neverbální komunikace je určitým druhem kulturní univerzálie. I bez znalosti konkrétního jazyka lidé díky ní dešifrují emocionální rozpoložení jedince, základní sociální vazby či hierarchii členů různých skupin. Komunikace jako taková je sice na straně jedné naším vlastním produktem, na straně druhé je však svébytným organismem dominujícím globální civilizaci. Komunikace je nadmíru interdisciplinárním oborem, který se prolíná řadou vědních disciplín. Zasahuje od psychologie, sociologie, etnologie, kulturní antropologie až k politologii, pedagogice, religionistice, ale také teologii, estetice či dějinám umění. Prostupuje vědní obory stejně jako prakticky každou lidskou činnost. Zejména v dnešním nikoliv globalizujícím se, ale již dávno globalizovaném světě, se komunikace stává klíčovým prvkem mezinárodních vztahů i diplomacie. Nadnárodní struktury politického, společenského i komerčního charakteru se neobejdou bez dovedností zvládat složitou multikulturní a interkulturní komunikaci. Zářným příkladem

doslova multikulturního kotle je Evropská unie. Sdružení osmadvaceti²² velmi různorodých kulturních a státních celků je dokladem toho, jak důležitou roli právě komunikace (a zejména interkulturní) může sehrávat při rozhodovacích procesech, utváření politik, které ve svých důsledcích ovlivňují životy 500 milionů obyvatel Evropské unie. Prostředí Evropské unie jasně empiricky dokazuje, že pouhé tlumočení mezi jednotlivými jazyky není dostačující a že zásady interkulturní komunikace mohou sehrávat důležitější roli, než si současní představitelé unie připouštějí. Anglický politik a spisovatel Edward Bulwer-Lytton v 19. století prohlásil, že pero je mocnější než meč. Je to právě komunikace, která vždy rozhodovala o významných milnících světových dějin a dennodenně dokazuje, že procesy výměny informací jsou často důležitější než ekonomické ukazatele či početní převahy vojsk. Právě například válečné konflikty (soudobých i dřívějších dějin) nebyly nikdy ničím jiným než snahou přesvědčit znesvářenou stranu o vlastní dominanci jinými, než komunikačními prostředky. Historie lidstva je historií úspěchů a neúspěchů komunikace lidí navzájem.

2.2. Komunikace skrze prizma kulturologie

2.2.1. Etapy vývoje komunikace

Jak již bylo naznačeno v úvodu, komunikace je přirozenou výměnou informací v průřezu všemi historickými etapami vývoje lidského druhu. Na její dějiny a vývoj dnes existuje celá řada pohledů různých vědních oborů. Pro účel této práce je nejdůležitějším aspektem interdisciplinární pojetí komunikace prostřednictvím kulturologie, jakožto vědy o člověku a kultuře ve všech jejích souvislostech.

²² Počet členských států po červencovém rozšíření v roce 2013.

Melvin DeFleur²³ se na vývoj komunikace zaměřil jako na interakci člověka a prostředí, které jej motivuje k různým metodám a formám komunikace a určuje i její styl. Společně se Sandrou Ball-Rokeach²⁴ v Teoriích masové komunikace²⁵ definovali základní etapy vývoje komunikace. Oba periodizovali vývoj komunikace lidstva dle charakteristického způsobu komunikace v konkrétním historickém období. Jedná se o pět základních etap²⁶:

1. epocha znamení a signálů,
2. epocha mluvení a jazyka,
3. epocha psaní,
4. epocha tisku,
5. epocha masové komunikace.

„Tyto epochy nepředstavují střídání jednotlivých způsobů komunikace, nýbrž jejich přidávání ke stávajícím komunikačním možnostem uživatelů. V každé následující epoše se tak v nejrůznější podobě a s nejrůznější funkcí uchovávají média z předcházejících epoch.“²⁷

1) Epocha znamení a signálů

Historicky datovat vznik lidské komunikace je na současném stupni poznání a vědeckých metod zatím nemožné. První stopy se objevují již u prehomínidních a de facto i protohumánních živočichů založených na vrozených, instinktivních reakcích. Komunikace nezahrnuje jen řečovou strukturu, tedy lingvistické a paralingvistické prvky lidské komunikace, ale také bohatou a pestrou škálu komunikace symbolické, neverbální. Až budou antropologie a ostatní vědní disciplíny schopny odpovědět na otázku, kdy přesně vznikl člověk či lépe řečeno, kdy přesně se člověk oddělil od jiných primátů, bude možné detailně vymezit i počátek lidské komunikace. Nejen člověk, ale prakticky všechny formy života na zemi vykazují známky předávání

²³ Profesor komunikace na univerzitě v Bostonu.

²⁴ Profesorka komunikace na Univerzitě Jižní Kalifornie.

²⁵ *Theories of Mass Communication*; první vydání 1966.

²⁶ Text týkající se periodizace lidské komunikace vychází ze starší autorovy práce *Člověk a média*, 2010.

²⁷ JIRÁK, J., KÖPPOVÁ, B. *Média a společnost*. Praha: Portál, 2003, str. 18. ISBN: 978-80-7367-287-4.

informací, tedy komunikace. Systémy komunikace u živočichů jsou velmi propracované a varíují v mnoha podobách. Podobně je tomu i v případě komunikace člověka. Základním a zásadním rozdílem je ovšem ten fakt, že zatímco rostliny a živočichové se většinou se schopností komunikovat daným způsobem již rodí, člověk si komunikační dovednosti a schémata musí postupně osvojovat. Nejde přitom jen o učení cizích jazyků, ale především o zvládnání mateřské řeči a v neposlední řadě také podrobnější čtení neverbální komunikace na základě zkušeností v dané kultuře i mimo ni. Neverbální komunikace je z jisté své části vrozená, již prakticky novorozenec je schopen reagovat na výrazy tváře, teprve se zkušenostmi se však tento komplex znalosti neverbálních signálů těla zdokonaluje. Důležitou roli zde sehrává také kultura. Různé kulturní okruhy definují stejná gesta neverbální komunikace různě. Ať již v oblasti komunikace verbální či neverbální, výhodou lidské komunikace je její symbolismus. I ten však můžeme nalézt v jistém slova smyslu např. u šimpanzů apod. Specifický symbolický systém komunikace používali už první Ardipithékové či Australopithékové. V tomto případě se však ještě jednalo více o instinktivní způsob komunikace opírající se o omezený počet zvuků a gest. K výraznějšímu posunu směrem k sofistikovanějším formám komunikace došlo až později. Jednoznačně dokladovatelné stopy propracovanějšího systému komunikace je možné nalézt v nejstarším paleolitu, kdy *Homo habilis* po sobě zanechal nálezy starší než dva miliony let. Následné paleolitické stopy lidské komunikace například na stěnách jeskyní už dokonce vykazují známky vyspělého symbolismu a uměleckého smýšlení. Malby na stěnách mají hodnotu nejen pro své stáří a uměleckou hodnotu, jsou také prvním důkazem lidské snahy zaznamenávat informace. Jeskynní malby sice plnily především roli rituálních artefaktů²⁸ linie *Homo neandertalensis* či *sapiens*, jejich symbolický a komunikační aspekt je však jednoznačný. Vedle pravděpodobných rituálních účelů malby nesly svou informační

²⁸ Tuto teorii zpochybňuje např. antropolog David Lewis-Williams; viz HOUSER, P. *Jeskynní umění mladšího paleolitu: spíše sociální konflikt než lovecká magie?* In: scienceworld.cz. [online]. ScienceWorld, 2008 [cit. 9.5.2011]. Dostupné z: <http://www.scienceworld.cz/clovek/jeskynni-umeni-mladsiho-paleolitu-spise-socialni-konflikt-nez-lovecka-magie-532/>.

podstatu a již před 40 tisíci lety²⁹ komunikovaly se svými diváky. Komunikační úlohu však neplnily pouze jeskynní malby či jiné primitivní umění, svůj význam sdělovaly i další symboly, jako například uměle navršené kameny, záměrně překřížené větve a další „značky“ prvních hominidů.

2) Epoque mluvení a jazyka

Sofistikovanější rozvoj mluvené řeči je možné datovat do období před 90 – 40 tisíci let a souvisí zejména se snahou zaznamenávat informace (např. jeskynní malby) a především s prohlubováním symbolického myšlení. Verbální komunikace člověka však nesouvisela jen se symbolismem. Zásadní byly také fyziologické evoluční změny struktury hrtanu. Ty se sice objevily již u rodové linie *Homo erectus*, umožnily však jen lepší vydávání a používání skřeků a zvuků. Teprve rozvoj řeči v kombinaci se symbolismem a uvědomění si vlastního já vedl společně s ostatními fyziologickými změnami k oddělení rodu *Homo* od ostatních primátů, následné transformaci někdejšího přirozeného přírodního řádu v přerod lovecko-sběračské kultury v kulturu zemědělskou a pozdější globální a v mnoha aspektech negativní hegemonii rodu *Homo*. *„Lidé se oddělili od zvířat, neboť se při svém přizpůsobování prostředí nemuseli spoléhat pouze na pomalou tělesnou evoluci. Místo toho se se svým okolím vyrovnávali vynalézáním nástrojů a myšlenek; dnes přetváříme okolní prostředí tak, aby vyhovovalo našim potřebám, což má však často katastrofální následky.“*³⁰

Výše uvedené změny přinesly nejen rozvoj symbolického uvažování, ale také rozvoj verbální komunikace. Znak zastupoval běžné artefakty či děje již dříve, postupně se však stával součástí mýtů, tradic, rituálů, ale také učení či vyprávění.

²⁹ Ohledně přesného datování panují mezi odborníky neshody; viz *U-Series Dating of Paleolithic Art in 11 Caves in Spain*. In: *sciencemag.org*. [online]. Science Magazine, 2012 [cit. 9.5.2011]. Dostupné z: <http://www.sciencemag.org/content/336/6087/1409.abstract>.

³⁰ MURPHY, F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, Praha: Sociologické nakladatelství, 1998, str. 12. ISBN: 978-80-86429-25-0.

„...vyprávění příběhů představuje něco lidsky bytostného, jedná se o antropologickou konstantu lidské existence. Náš obraz světa je souvislým vyprávěním o jeho povaze, vývoji a částech. Svět je jazykem uchopován, interpretován a konstituován.“³¹

Jestliže se podíváme na řeč, respektive na konkrétní jazyk, jako na „systém znaků“³², je zřejmé, že tento systém znaků musí být nějak sdílen, předáván a uchovávan. Tyto potřeby saturuje sofistikovanější verbální i neverbální komunikace. Ta však s ohledem na tehdejší komunikační média byla striktně limitována místem a časem, kde probíhala. Nebyl prakticky možný její přenos na delší vzdálenosti nebo složitější záznam či předávání jednotlivých informací. Především nutnost záznamu a uchování informací vedla později ke vzniku a vývoji písma ve všech jeho podobách a následnému rozvoji komunikačních médií a kanálů.

Vznik písma byl stěžejním prvkem také pro rozvoj a budoucí pochopení interkulturní komunikace. Jestliže Homo habilis, Homo erectus a další předchůdci dnešního člověka využívali pro komunikaci svoji mimiku, gesta a primitivní zvukové signály, o vzniku řeči jako takové můžeme hovořit až u linie Homo habilis. Díky vzpřímené postavě, zvětšení mozkovny, rozvoji neocortexu a změnám v oblasti hrtanu a hlasivek začal člověk komunikovat³³.

Nejednalo se ale o dorozumívání prostřednictvím rozvinuté verbální komunikace, ale spíše o komunikaci vokální a signální. Systém řeči v dnešním slova smyslu se objevuje až později u Homo sapiens sapiens, v jehož vývojové linii stojí i dnešní člověk. Systém gest však v té době neumožňoval širší výměnu informací, jednalo se v podstatě o základní výměnu informací při lovu apod. *„Můžeme směle zapudit myšlenku, že pravěcí hominidé měli jako náhradu mluvené řeči k dispozici komunikaci rukama a prsty, jakou dnes používají sluchově postižení lidé. Posunkové soustavy jsou moderní vymožeností založenou na abecedě, bohatém slovníku, syntaktických pravidlech a gramatických vzorech, jež získaly z fungujících jazyků. Řeč a jazyk tu byly první. Pak teprve přišla posunková řeč, aby nahradila jazyk a pomohla lidem, kteří nejsou schopni mluvit a*

³¹ BUDIL, I. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, Praha: Triton, 1992, str. 84. ISBN: 80-7254-321-0.

³² Cit. d., str. 90.

³³ O'CONNELL, M., AIREY, R. *Znaky a symboly*. Praha: Reader's Digest Výběr, 2008. ISBN: 978-80-86880-96-9.

slyšet.“³⁴ Mladopaleolitický Homo sapiens měl stavbu hrtanu a hlasivek prakticky shodnou s naším současným fyziologickým uspořádáním, biologicky byl tedy na rozvoj řeči připraven. Zatímco předchozí stupeň komunikace založený pouze na omezeném počtu zvuků a gest neumožňoval ukládání informací, přechod k mluvené řeči tento problém výrazně změnil. Verbální komunikace již nevyžadovala tak pomalou výměnu informací jako dříve, kdy bylo nutné čekat na zpětnou vazbu potvrzující správné či nesprávné pochopení zvukových signálů. Řeč navíc začala klást nároky na využívání mozku. Lidé mohli detailněji popisovat, vysvětlovat, abstrahovat a analyzovat. Obrovským posunem byla také osobní i kolektivní sociální paměť. Informace bylo možné sdílet a předávat a ústní tradicí také uchovávat. Řeč rovněž umožnila mnohem lepší rozvoj organizace práce a bohatší sociální strukturalizaci. Psychosociální změny v kontextu rozvoje komunikace postupně vedly od přechodu někdejšího životního stylu orientujícího se na lov a sběr k osvojování si prostředí a rozvoji zemědělství. „Přechod k řečové a jazykové komunikaci zkrátka v různých částech světa umožnil úchvatnou proměnu lidské existence a dovolil přechod od loveckého a sběračského způsobu života k rozvoji velkých, klasických civilizací. Jazyk sám tyto změny nepřinesl, ale bez něj by prostě nebyly možné.“³⁵

3) Epocha psaní

Klíčovým faktorem pro výrazný rozvoj a vývoj komunikace se stal především prohlubující se problém uchovávání a předávání informací. Ani rozvoj sofistikované struktury mluvené řeči neumožňoval předávání informací na větší vzdálenosti nebo jejich uchovávání jinou podobou než ústní tradicí. Zásadním a doslova revolučním zvratem ve vývoji komunikace se stal vznik písma. Písmo představovalo kulturní univerzálii nezbytnou pro rozvoj všech kulturních okruhů. Počátky písma jsou v různých kulturách odlišné svým momentem zrodu, typem, charakterem, ale

³⁴ DeFLEUR, M. L. *Teorie masové komunikace*. Praha: Karolinum, 1996, str. 27-28. ISBN 80-7184-09-8.

³⁵ Cit. d., str. 31.

i celkovým vývojem. Je velmi obtížné přesně datovat vznik písma³⁶, protože potřeba sdělit myšlenku, ať již psanou formou nebo různými již zmíněnými mnemotechnickými pomůckami, sahá hluboko do historie a ani odborníci na tuto problematiku dosud nenalezli jednotnou odpověď. Původní symbolické malby či obrázky, které se později změnily či lépe řečeno zjednodušily do podoby piktogramů, sdělovaly význam a smysl i bez znalosti příslušného jazyka. Takovéto obrázkové písmo však relativně brzy nedostačovalo potřebám doby, kultury a bylo tedy nutné kvůli přibývajícím náročnosti organizace práce, sociální a kulturní struktury, stejně jako prohlubování uvažování a myšlení lidí, přejít k jednoduššímu a zároveň sofistikovanějšímu způsobu předávání významů, myšlenek a informací. Pozdější ideogramy už vyjadřovaly jasný pojem. Přesto však stejně jako piktogramy, ani ideogramy nebyly nositeli jeho fonetické hodnoty. I po mnoha tisíciletích používáme nejrůznější piktogramy a ideogramy. Jejich jednoduchost a okamžitá a jasná sdělnost je nepřekonatelná prakticky jakýmkoliv psaným jazykem. Způsob zaznamenávání písma byl přirozeně vždy závislý nejen na technické zručnosti jeho pisatelů, ale také na přírodních podmínkách kultur, ve kterých vznikal. Jeden z prvních systémů psané řeči se objevuje u prvních vyspělých kultur starého Sumeru a Babylonu, kde bylo možné vcelku snadno zaznamenávat znaky do hliněných tabulek. Ve vysokohorském prostředí And oproti tomu pozdější indiánské kultury zvolily komunikaci prostřednictvím uzlového písma. Primitivní klínové písmo Sumerů je staré cca 6 tisíc let. Objevuje se tehdy dokonce i první sbírka zákonů babylónského vládce Chammurapiho. Od Sumerů a Babylóňanů přejímají jejich písmo také Asyřané či Chetitité. Lze tak jednoznačně stopovat cesty kulturní difúze a interkulturní komunikace. Vývoj starověkých kultur podtrhl potřebu nejen verbálně komunikovat, ale také vytvořit prostředek, který by mohl zaznamenávat a přenášet myšlenky a informace nezávisle na čase i místě. Skutečnou exaktnost a sofistikovanost psaných textů přinesl starověký Egypt. Rozvoj obchodu, náboženství, komplikovanost sociální struktury a mnoho dalších faktorů vedlo

³⁶ Např. DeFleur datuje vznik písma do 3. tisíciletí př. n. l.

k tomu, že počáteční obrázkové hieroglyfy už nenaplňovaly potřeby kultury a společnosti a bylo nutné tyto informační záznamy zjednodušit. Díky hieratickému a démotickému písmu se později vyvinulo písmo hláskové. Komunikace se tak reálně začala dynamicky rozvíjet ve své ústní i psané formě, přestože prvopočátky písma jsou spojeny většinou s úředními záznamy, správními či nábožensko-rituálními texty. Zcela nezávisle na kulturním vývoji starověkého blízkého východu se utvářela kultura východu dálného, zejména Číny. Čínské slabičné písmo je staré zhruba 4 tisíce let a jeho plné zvládnutí vyžadovalo a dodnes vyžaduje nejen vynikající paměť, protože obsahuje kolem 50 tisíc znaků, ale také určitou zručnost. Umění kaligrafie není pouze psaným či přesněji řečeno malovaným vyjádřením slov, myšlenek, jde především o umělecké vyjádření autora, kdy estetická stránka každého jednotlivého znaku má často přednost před jeho čitelností. Právě na příkladu Číny, od které stejně jako v případě Sumeru či Babylonu přebraly její písmo okolní země, je markantní využití výtvarného umění jakožto sdělného prostředku. Požadavky a potřeby rychlé a přesné informační výměny dovedly k čistě hláskovému písmu také Féničany. Tento semitský kmen zručných řemeslníků a ještě zdatnějších obchodníků potřeboval praktické písmo k rychlému záznamu obchodních transakcí. Původní klínové, respektive hieroglyfické písmo, se tak změnilo v písmo abecední a stalo se základem řady dalších systémů abeced mnoha kulturních oblastí. „*Abeceda znamenala moc, autoritu a dálkové ovládání vojenských struktur. Když se spojila s papyrem, nastal konec stacionárních chrámových byrokracií a kněžských monopolů na poznání a moc.*“³⁷ Tento fenomén se stal základním paradigmatem, na němž dnes stojí nejen psaný jazyk mnoha států, ale v širším kontextu také podstata komunikace prakticky všech kulturních okruhů celého světa. Pro vývoj dnešní euroamerické civilizace je však nejpodstatnější vývoj písma latinského, které se vyvinulo z archaického řeckého písma. Je evidentní, že charakter písma vždy odrážel vyspělost dané doby a kultury. Navíc, jak tvrdí McLuhan, charakter každé kultury je měřitelný podle základního

³⁷ McLUHAN, M. *Jak rozumět médiím*, Praha: Odeon, 1991, str. 86. ISBN: 978-80-204-2409-9.

média používaného k záznamu informace³⁸. Daleko pečlivěji každá kultura, každý jednotlivec vybírá text, který se bude tesat do mramorové desky, než ten, který se napíše na papyrus či otiskne v novinách.

Rozvoj písemné komunikace se objevuje výrazně za Helénů. Helénské období je doslova rozkvětem komunikace ve všech formách. Latina je neoddiskutovatelným integračním prvkem římského impéria. K šíření důležitých a svého druhu i propagandistických informací jsou od roku 131 př. n. l. využívána tzv. Acta Diurna či Acta Senatus, sádrové desky, které informovaly o veřejném dění, jednání Senátu, výsledcích soudů apod. Jejich kopie byly také často kvůli informovanosti posílány do vzdálených římských provincií. S rozvojem komunikace souvisí také počátky cenzury. Původní Acta Senatus byla tajná, teprve Gaius Julius Caesar jejich status v roce 59 př. n. l. změnil. I přesto, že byla poté přístupná veřejnosti, často byl jejich obsah cenzurován. Přes veškerou snahu o demokratizaci a svobodu slova, se ani po dvou tisících letech některé trendy nezměnily. Tehdejší Acta (Diurna, Senatus, Popidi, Publica apod.) představovala významný komunikační nástroj moci tehdejší politické kultury. Heslo Acta Diurna – „publicare et propagare“ hovoří za vše. Podobný přístup volila také Čína, kde kolem r. 200 př. n. l. vycházel císařský bulletin Di-Bao, publikovaný centrální vládou. Řecko a hlavně starověký Řím však k rozvoji komunikace nepřispěl pouze v tom, že vyprodukoval první předobraz dnešních sdělovacích prostředků, ale významně se také zasadil o rozvoj veřejných cest - komunikací, čímž přispěl k rapidnímu zrychlení výměny informací. Od Říma, ať již dobrovolně či nikoliv, přejímala základní kulturní stereotypy prakticky celá tehdejší Evropa. S tím souvisel také zmíněný přenos informací, které se mohly díky římským cestám dostat ke svému recipientovi mnohem dříve než předtím. Tento trend a požadavek na neustálé zrychlování přenosu informací trvá dodnes. Po pádu Říma, který můžeme chápat jako jistý předobraz dnešní Evropské unie, se začaly na troskách impéria vyvíjet různé kulturní okruhy. V kontextu vývoje komunikace euroamerické civilizace byl v rámci východního proudu nejvýznamnější vznik

³⁸ Dle McLuhan, M. *Jak rozumět médiím*, Praha: Odeon, 1991. ISBN: 978-80-204-2409-9.

hlaholice a kyrilice. Ty působily jako integrační prvek napříč slovanskými ranými státy a přispěly k šíření vědomostí a vzdělanosti. Osvojení si písma vždy představovalo jistou dominanci, moc, protože na rozdíl od negramotné veřejnosti měli gramotní jedinci obrovskou informační převahu. Zejména křesťanská církev si tohoto faktu byla v raném i pozdějším středověku velmi dobře vědoma a snažila se tak komunikaci (ústní i písemnou) využívat ve svůj prospěch. S ohledem na velmi nízkou gramotnost bylo nutné šířit základní křesťanská dogmata a propagandu většinou ústní tradicí nebo prostřednictvím prakticky všech druhů umění. Bible, jakožto fundament křesťanství, se mezi obyčejný lid dostává až mnohem později. Její myšlenky tlumočila negramotnému lidu církev, která tak nad veřejností zaujímá výrazně dominantní postavení a prakticky spoluurčuje nejen každodenní život, ale také otázky národní a mezinárodní politiky, vývoj v oblasti umění, vědy i vzdělanosti. Všestranná moc církve je v jistém úhlu pohledu srovnatelná s dnešním vlivem a mocí mediální komunikace. Církev, jakožto reproduktor zásadních myšlenek, byla brána jako nedotknutelná autorita, jejíž rozhodnutí a komunikace byly prakticky nezpochybnitelná. I přes časté a velmi ostré rozpory mezi církevní a světskou mocí tehdy neexistovala žádná jiná komunikační informační síť, v rámci které by bylo možné účinně šířit jiné než oficiální církevní myšlenky. Nehledě samozřejmě na fakt, že v tehdejší době o autoritě církve a Boha pravděpodobně nikdo příliš nepochyboval. Jestliže ano, byly tyto myšlenky označeny za kacířské a jejich šířitelé tvrdě eliminováni. Bůh byl stvořitel, Pán, jehož vůli se museli podřizovat i císaři, a co bylo *In hoc signo*, bylo jediné správné a jedinečné, komunikaci nevyjímaje. Křesťanská církev plnila ve středověku v otázce veřejné komunikace úlohu dnešních médií - monitorovat společensko-politické prostředí, poukazovat na problémy a přinášet jejich vysvětlení, zprostředkovávat dialog mezi různými stranami a názory, být kontrolním mechanismem politického života a jeho představitelů, umožnit občanům účast na veřejném životě a zastupovat jejich zájmy

a názory³⁹. Jedině církev dohlížela na správný vývoj morálky a odpovědnosti obyčejných lidí i vládnoucích vrstev, přinášela vysvětlení základních etických, filosofických, ale i dalších otázek, zprostředkovávala dialog mezi Bohem a lidmi, velmi rigidně kontrolovala tehdejší politický život a jeho představitele, byla důležitým organizátorem veřejného života a zastupovala člověka a jeho přání vůči Bohu. Hlavním jejím nástrojem byla a zůstává komunikace.

4) Epocha tisku

Prvopočátky epochy tisku

V procesu vývoje komunikace byl naprosto zásadním zvratem vynález tištěného písma. Nejedná se však pouze jen o vynález knihtisku jako takového, ale samotnou myšlenku pomocí předdefinovaných šablon zaznamenávat písemnou komunikaci, tu pak poměrně snadno šířit a uchovávat. *„Už dlouho před Gutenbergovým vynálezem tisku z pohyblivých typů se hojně tisklo na papír z dřevorytu, který umožňoval současně reprodukovat text i obraz... Dřevorytečtí tiskaři jim předešli tiskaře typografické, i když není snadné zjistit o kolik let, protože tyto levné a populární tisky, na něž učenci pohlíželi s despektem, nebyly uchovány o nic déle než dnešní comics. Na tento předgutenbergovský tisk se vztahuje velký zákon bibliografie: Čím jich bylo více, tím jich je méně.“*⁴⁰ Předobrazy Gutenbergova knihtisku sahají hluboko do historie. První razidla či pečetě můžeme datovat do období 3000 let př. n. l. na území Mezopotámie. K velmi známým patří např. pozdější Disk z Faistu, z doby cca 1600 př. n. l., hliněný kotouč s raženým hieroglyfickým nápisem. Skutečný vznik knihtisku však můžeme lokalizovat spíše v Číně, kde již v 11. století existoval tisk pomocí šablon. Vzhledem k charakteru jazyka, kde každé slovo má svůj znak, i jednotlivé předlohy vyjadřovaly pouze konkrétní slovo a nikoliv písmeno, jak tomu bylo o čtyři století později v Německu. Původní

³⁹ Dle JAKUBOWICZ, K. *Media and Democracy*. Strasburg: Council of Europe Publishing, 1998.

⁴⁰ McLUHAN, M. *Jak rozumět médiím*, Praha: Odeon, 1991, str. 151. ISBN: 978-80-204-2409-9.

knihtisk z dílny německého zlatníka a výrobce zrcadel Johannese Gensfleische⁴¹, dokonce zohledňovaly kaligrafický charakter tehdejších textů. Jednotlivá písmena napodobovala dekorativní rukopis a tištěná díla také nechávala prostor pro iluminátory. Zajímavé paralely si v tomto kontextu všímá McLuhan. „*Především ve světě iluminovaných rukopisů dostala písmena plastický, téměř skulpturální charakter. V jedné studii, věnované umění iluminátora rukopisů Andrey Mantegnny, se Miliard Meiss zmiňuje o tom, že mezi okraji stránky, vyzdobenými květinami a listovím, Mantegnova písmena vyostávají jako pomníky, kamenné, stálé a jemně řezané... Jsou na jasném a pevném základě a výrazně se odlišují od barevného pozadí, na něž vrhají stín... Tentýž cit pro písmena, jakožto ryté ikony se dnes opět projevil ve výtvarném umění a na reklamních panelech.*“⁴² Vynález knihtisku byl pro rozvoj komunikace zásadní. Jestliže absolutním počátkem vývoje komunikace bylo mimo jiné symbolické vyjádření informace na stěnách jeskyní, pak knihtisk byl počátkem moderní etapy komunikace 21. století i se všemi moderními komunikačními prostředky. Například internet - celosvětová počítačová síť - dnes dokáže šířit informace v rychlosti milisekund, nikdy by toho však nebyla schopna dosáhnout bez knihtisku. „*Pohyb informací v tištěné podobě probudil z tisíciletého spánku kolo a silnici.*“⁴³ V Anglii vedlo působení knihtisku v osmnáctém století ke stavbě zpevněných silnic, doprovázené přeskupením obyvatelstva a průmyslu. Knih tisk, mechanizované písmo, zavedl takovou míru oddělení a extenze lidských funkcí, jaká byla v římských dobách nepředstavitelná. Bylo tedy přirozené, že značně zvýšená rychlost kola, na silnici i v továrně, měla vztah k abecedě, která kdysi podobně vedla k urychlení a specializaci starověkého světa.“⁴⁴ Knih tisk komunikaci zrychlil, ale také zlevnil. Informace, resp. knihy se totiž díky knihtisku mohly dostávat k lidem, kteří by si je jinak nemohli z finančních důvodů pořídit. Tím se výrazně oslabila informační hegemonie církve, na druhou stranu, jak tvrdí McLuhan, i tento pozitivní fakt měl svou slabou stránku: „*Orální scholastikové tváří v tvář novému vizuálnímu*

⁴¹ Později známého jako Gutenberg.

⁴² McLUHAN, M. *Jak rozumět médiím*, Praha: Odeon, 1991, str. 152. ISBN: 978-80-204-2409-9.

⁴³ Silnici jako důležitou logistickou, ale i komunikační síť stavěli již staří Řekové, kteří pochopili její význam, nikoliv jen jako cesty pro pohyb lidí a zboží, ale také informací; pozn. autora.

⁴⁴ McLUHAN, M. *Jak rozumět médiím*, Praha: Odeon, 1991, str. 102. ISBN: 978-80-204-2409-9.

problému tisku neobstáli. Výsledná expanze či exploze Gutenbergovy technologie vedla v mnoha ohledech k ochuzení kultury...“⁴⁵ Nejde však jen o ochuzení kultury. Zejména knihy a další výtisky a média přebírají roli lidového vypravěče. Knihy sice na jedné straně podněcují fantazii, zároveň však na straně druhé zbavují lidi potřeby a možná i schopnosti vzájemné, tvořivé komunikace, jakožto základu společenské zábavy. Tento negativní trend je dnes naprosto zřetelný v kontextu masové kultury a zábavy. Význam knihtisku však tkvěl ještě v jedné podstatné věci. S šířením a dostupností informací rostla potřeba informace třídit a hlavně vyhodnocovat. Dřívější monopol církve už nebyl rozhodně tak pevný také proto, že došlo k překladům Bible z latiny do různých jazyků a díky knihtisku si knihu mohli pořídit a přečíst i lidé v tomto ohledu dříve zcela závislí na církvi. Církev řadu knih i autorů perzekvovala, knihtisk využívala i ve svůj prospěch a tiskla vedle Biblí další náboženské knihy, čímž šířila svou propagandu. „Knihtisk byl nadšeně přivítán jako prostředek předávání informací i jako podnět ke zbožnosti a meditaci.“⁴⁶ Tím, jak se rozšiřovala dostupnost knih, vzrůstala také motivace k základním gramotnostním dovednostem. Knihtisk dal také světu nové médium pro uchovávání informací – tištěnou knihu. Bylo tak nově možné snadněji nejen informace zaznamenávat, ale také uchovávat a šířit. Do rozporu se často dostávala kvalita a kvantita. Ručně psané či opisované texty musely svým obsahem splňovat náročné požadavky, aby byly vůbec zaznamenány. Knihtisk ve svém důsledku tuto selekci prakticky eliminoval a stal se v rovině interkulturní a masmediální komunikace také základním pilířem pozdější globalizace.

„Tisk z pohyblivých typů poprvé zmechanizoval komplexní rukodělné dovednosti; stal se pravzorem veškeré další mechanizace. Od Rebelaise a Morea k Millovi a Morrisovi se typografická exploze stala extenzí myslí a hlasů lidí...Ať již typografii považujeme za zásobárnu informací nebo za nový prostředek rychlého vybavování znalostí, jedno je jisté: skoncovala s provincialismem a kmenovostí psychicky i sociálně, v prostoru i v čase.“⁴⁷

⁴⁵ McLUHAN, M. *Jak rozumět médiím*, Praha: Odeon, 1991, str. 76. ISBN: 978-80-204-2409-9.

⁴⁶ Cit. d., str. 152.

⁴⁷ Cit. d., str. 162.

Knihtisk doslova představoval počátek komunikační exploze, zejména v kontextu interkulturní a masmediální komunikace. Začaly se objevovat první tištěné zpravodajské letáky, informující většinou monotematicky o jednotlivých událostech – bitvách, popravách, objevech či vynálezech apod. Těžko datovat vznik bulvárního tisku, ale charakterem by tyto tzv. „*newe zeitung*“⁴⁸, které se začaly objevovat v Německu kolem roku 1500, jednoznačně odpovídaly. Masmediální komunikace se stala důležitou součástí pozdější globalizované interkulturní komunikace. Sdělovací prostředky hrály a hrají mimořádně důležitou roli při interkulturní interakci a nemohou být při studiu tohoto fenoménu opomenuty.

Vývoj epochy tisku od 16. století

I přes Gutenbergův knihtisk se ještě v 16. století udržovalo na poli médií i psané korespondenční zpravodajství. V porovnání s *newe zeitung* byla tato forma (např. tzv. Fuggerovské noviny⁴⁹) profesionálnější a obsahově kvalitnější. Hlavní pozornost byla věnována politickému a ekonomickému či spíše obchodnímu zpravodajství a tyto listy se dostávaly do rukou pouze velmi omezenému počtu čtenářů. To prakticky znamenalo výrazné omezení možnosti rozsáhlejší cenzury. Na rozdíl od dnešních médií byly nepotvrzené zprávy jasně označovány a v následujících vydáních buďto potvrzeny nebo dementovány. Začínají se objevovat první profesionální „komunikátoři“ – korespondenti a dopisovatelé, jejichž tradice se od 16. století udržela dodnes. Jak již bylo několikrát zmíněno, v historii komunikace hrála vždy významnou roli distribuce informací. Zejména v případě dopisovatelů bylo nutné informace nejen zaznamenat, ale také co nejrychleji šířit. Vzhledem k faktu, že pošty v té době sloužily zejména oficiálním, státním, účelům, na důležitosti nabíraly tzv. poslovské služby. Krátce tak přispěly i k distribuci prvních předchůdců novin. Vzhledem k nedostatečné síti a neschopnosti konkurovat však brzy musely charakter svých služeb transformovat a periodicita tisku tak závisela ve

⁴⁸ KOPPLOVÁ, B., KOPPL, L. *Dějiny světové žurnalistiky: Celý svět je v novinách*. Praha: Novinář, 1989, str. 9.

⁴⁹ Více viz cit. d.

velké míře spíše na poště než na redakci. Z původní distribuce zhruba jednou za týden se rozvoz rozrostl až na dvoj či trojnásobek. Změnil se také charakter novin. Vzhledem ke složitým mezinárodně politickým i společenským otázkám, ať již jde o třicetiletou válku, nástup individualismu, rozmach soukromé podnikatelské sféry, rozvoj manufakturní výroby, vše kladlo velké požadavky na změnu obsahu i charakteru tisku. Noviny musely rozšířit svůj záběr a vedle krátkých samostatných zpráv začaly přinášet také první zpravodajské souhrny. Mění se také distribuční strategie, noviny jsou určeny předplatitelům.

Počátkem 17. století se také začíná významně oddělovat oficiální a nezávislá mediální komunikace. Noviny jsou vnímány jako důležitý informační kanál a jsou tudíž podrobeny značné kontrole či cenzuře. Svoboda vyjádření je závislá na jednotlivých konkrétních zemích, resp. jejich politickém a společenském klimatu. Při porovnání novin jednotlivých zemí jsou dobře patrné interkulturní rozdíly. Liberální přístup zaujímal zejména Holandsko, které patřilo v 17. století k hospodářským i novinářským velmocím. Svobodný tisk mohl oponovat nejen vládě, ale i církvi, a dokonce se na území Nizozemí tiskly noviny určené na vývoz. S ohledem na tehdejší protihabsburské postoje Holandska se tento trend odrážel i v jejich tisku. Poměrně uvolněná atmosféra v oblasti mediální komunikace 17. století panovala také v Německu. Neoficiální noviny však musely platit často zahraniční redaktory, kteří sami sháněli informace, a to i přejímáním z ostatních novin. Asi nejvýrazněji se charakter doby otiskl do vývoje mediální komunikace v Anglii. Občanská válka byla významným předělem mezi svobodnou žurnalistikou a snahou vlády ovládnout prakticky veškerý tisk. Před anglickou revolucí panovala na britských ostrovech značná obliba nizozemského tisku. Samotná anglická žurnalistika však ještě počátkem 17. století značně závisela na ručně psaných newslettrech. Svobodné myšlenky šířené tiskem však neměly v Anglii dlouhého trvání. Královský mimořádný soud distribuci holandského tisku zakázal, stejně jako vydávání prvního anglického nezávislého týdeníku Weekly News. Výraznou změnu nepřinesly ani parlamentaristické revoluční změny. Nástup O. Cromwella významně omezil

svobodu slova a vedl k masivní podpoře oficiálních vládních listů a propagandistické komunikaci. Proti cenzuře ostře vystupoval zejména J. Milton. Revoluce snad ještě více přiosvětila pragmaticky orientovanou náladu ve společnosti i filozofii, apel na rozvoj morální filosofie, odklon od středověkých tradic k novověkému pojetí sociálních struktur a novému uspořádání společnosti v kontextu přirozeného zákona společnosti J. Locka – „...všichni jsou si rovni a nezávislí, nikdo nemá poškozovat druhého v jeho životě, zdraví, svobodě nebo majetku“⁵⁰. V rámci filozoficko-společenských přeměn ve společnosti dochází koncem 17. století v Anglii také k uvolnění cenzury a velkému rozvoji svobodné komunikace i nezávislých médií. Dříve než se Francie pod heslem „svoboda, rovnost, bratrství“ vypořádala s monarchistickým uspořádáním, posiluje v zemi galského kohouta zejména státní tisk. Především pod vlivem kardinála Richelieu se prohlubuje využívání médií jakožto účinného nástroje oficiální propagandy a vydávání necenzurovaných tisků je dokonce trestáno smrtí. Prakticky monopolní postavení zaujímá list La Gazette jako oficiální komunikační orgán státu. I u dalších francouzských novin a časopisů platí, že vznikají de facto z vůle státu a nikoliv z potřeby čtenáře. Počátek 18. století provází především politizace mediální komunikace. Jádrem těchto změn je zejména Anglie, kde porevoluční doba umožnila rozvoj svobodných médií, a také Holandsko, kde měla svoboda slova v médiích vždy silný význam. Samostatnou kapitolu tvoří vývoj masmediální komunikace v Severní Americe. Počátky tamních novin jsou úzce spjaty, stejně jako historie sama, s Anglií. Koloniální správa však tisk většinou cenzurovala, k uvolnění došlo až ve druhé polovině 18. století. V Británii se zatím rozvíjela celá řada nejrůznějších novin a časopisů, objevují se dokonce moralistické týdeníky (např. The Spectator). Většina čtenářů se orientovala spíše na domácí události a zprávy, na velké popularitě začaly nabírat také senzace a bulvár. Charakter jednotlivých tzv. seriózních novin je pod vlivem sílící politické žurnalistiky, ke které přispěl i např. D. Defoe či J. Swift. Vzhledem k faktu, že Anglie v té době prakticky necenzurovala svá média,

⁵⁰ Locke, J. *Dvě pojednání o vládě*. Praha: Československá akademie věd, 1965, str. 141.

docházelo poměrně často k nejrůznějším žalobám na noviny z důvodu nactiutrhání apod. Řada novinářů v domácích rubrikách informovala o násilnostech, krádežích, nehodách či katastrofách. Zahraniční části novin často přinášely zprávy z exotických zemí, v případě nedostatku faktů přicházely na řadu spekulace a výmysly. Od poloviny 18. století zaujímá značnou část britských novin také reklama.

Pokusy o politickou žurnalistiku zaznamenala v 18. století také revoluční Francie (např. J. P. Marat). Prakticky vždy však šlo o jednostranný a neobjektivní pohled jedné z revolučních stran. Přetrvává tak dominance oficiální vládní komunikace zejména prostřednictvím La Gazette. Částečný vliv na charakter novin mají také tehdejší encyklopedisté (D. Diderot, J. J. Rousseau, F. M. Voltair a další), kteří do listů přispívali svými politickými názory, a to nejčastěji formou esejů. Ani francouzská listina práv a svobod – Deklarace práv člověka a občana⁵¹, zajišťující svobodu tisku, však nepřinesla výraznější uvolnění svobody slova na dlouhou dobu. Po částečném uvolnění státní převrat po roce 1797 významně potlačil nezávislá média a vše dovršil Napoleon, který dokázal tisk mistrně využívat či spíše zneužívat ke svým propagandistickým účelům. (Prakticky všichni významní vojevůdci i diktátoři bez ohledu na ideologii mistrně ovládali umění verbální i neverbální komunikace.)

Na rozdíl od Anglie a částečně Francie politická žurnalistika prakticky neexistovala v Německu. Válečné střety, územní rozdrobenost a přísná pruská kontrola jakékoliv veřejné komunikace a médií neumožňovaly svobodu slova v politických otázkách. Většinový tisk proto obracel svou pozornost především k nekonfliktním tématům, zejména k otázkám vědy, literatury či umění. Na významu a oblíbenosti začínají nabírat především časopisy, jejichž tradice přetrvává v Německu dodnes. Od 18. století až do dnešní doby je také velmi patrná regionální orientovanost německých tištěných médií.

⁵¹ 1789.

5) Epocha masové komunikace

Vývoj masové či přesněji masmediální komunikace ve století 19. a 20. je silně ovlivněn především vědeckotechnologickým pokrokem. Veškerý progres, posun v technických a technologických otázkách, je ale pouze odrazem vývoje lidského vědomí, myšlení a uvažování. Od vzniku prvních starověkých říší se řada sociálních principů ani přes veškeré vynálezy a technologický pokrok nezměnila. Jak poznamenává McLuhan: „...žádná technologie nedokáže víc, než se přidat k tomu, co již jsme.“⁵² Málomteré vynálezy ovlivnily bytí lidí tak jako ovládnutí ohně, objevení kola, vyvinutí písma nebo sestavení parního stroje či využívání elektřiny. Pro globální vývoj komunikace byl vedle posledně zmiňované elektrické energie přelomovým datem 25. květen 1844⁵³, vynález telegrafní komunikace. „Telegraf způsobil revoluci v celé metodě shromažďování a prezentace zpráv. Je přirozené, že to mělo ohromné důsledky pro jazyk, literární styl a tematiku.“⁵⁴ A nejen pro tyto stránky lidské tvořivosti. Elektřina a především komunikace prostřednictvím telegrafu, jakožto šířitelé informací, započaly proces, kterému dnes říkáme globalizace. „Svět se scvrkl. Elektricky smrštěný glóbus je pouhou vesnicí.“⁵⁵ Dnes se však v této „vesnici“ často dozvíme mnohem rychleji řadu podrobností z druhého konce světa, než informace od souseda v domě, kde bydlíme. K tomu Giddens ve své definici globalizace dodává: „Globalizace může být definována jako zintenzivnění celosvětových sociálních vztahů, které spojují vzdálené lokality takovým způsobem, že místní události jsou formovány událostmi dějícími se mnoho mil daleko a naopak.“⁵⁶ Díky telegrafu tak pro komunikaci postupně přestaly platit hranice států a s nadsázkou i čas a prostor. Telegraf zrychlil předávání informací a stal se stejně revolučním vynálezem jako dnes internet nebo mobilní telefon. Bez něj by však tyto moderní komunikační prostředky, stejně jako bez knihtisku, asi jen těžko vznikly. Stojí pouze v evoluční linii moderní komunikace,

⁵² McLUHAN, M. *Jak rozumět médiím*, Praha: Odeon, 1991, str. 22. ISBN: 978-80-204-2409-9.

⁵³ Spuštění telegrafní linky z Baltimoru do Washingtonu.

⁵⁴ McLUHAN, M. *Jak rozumět médiím*, Praha: Odeon, 1991, str. 234. ISBN: 978-80-204-2409-9.

⁵⁵ Cit. d., str. 16.

⁵⁶ GIDDENS A. *Důsledky modernity*. Praha: Slon, 2010, str. 62. ISBN: 978-80-7419-035-3.

kteřou telegraf započal, protože základní princip, tedy předat informaci co nejdříve, je v podstatě stále stejný. Změnila se pouze technologie a ona rychlost. Globalizovaná a globalizující masmediální komunikace má dnes zásadní vliv nejen na lokální veřejné mínění, stojí však také za často mylnými předsudky členů jednotlivých kultur navzájem. Jestliže hlavním účelem prvních předchůdců médií bylo zaznamenat a případně předat nějakou myšlenku, jestliže knihtisk umožnil mnohem rychlejší šíření informací, pak nová média jako rozhlas a televize dnes překračují či přesněji překročila své hlavní poslání – informovat – a posunula se do role subjektu, který utváří a ovlivňuje názory mnohých, tolik vzývané veřejné mínění. *„Jestliže nějaká vláda monopolizuje rozhlas, pak pouhým opakováním a vyloučením opačných názorů může určovat názory obyvatelstva.“*⁵⁷ Zejména nová média se stala významným pomocníkem nejen šíření totalitárních myšlenek mnohých diktátorů, ale také šířiteli svobody a demokracie. Televize i rozhlas stojí pevně včleněny v evolučním proudu médií, který kdysi započal na stěnách jeskyní, hliněných destičkách a papyrech. Médium je prostředek a samo o sobě není ani dobré, ani špatné, jak je dobře patrné např. na přístupu německého rozhlasu k nacistické propagandě. Před nástupem Adolfa Hitlera k moci, jak píše McLuhan, se rozhlas stavěl vůči budoucímu vůdci skepticky až odmítavě. Rétorické schopnosti diktátora však působily nejen na masy na politických mítincích, ale také velmi silně na rozhlasové posluchače. O následné mocenské monopolizaci všech médií v Německu není třeba detailněji pojednávat. A právě zážitek, poslechový zážitek, je obrovskou výhodou rozhlasu oproti jiným formám médií. *„Rozhlas ovlivňuje většinu lidí intimně, v osobním kontaktu, a umožňuje nevyslovenou komunikaci mezi autorem-hlasatelem a posluchačem. Toto je bezprostřední aspekt rozhlasu, soukromý zážitek.“*⁵⁸ Intimita, s jakou dokáže rozhlas na posluchače působit, je naprosto nepřekonatelná. Tištěná, ani jiná elektronická média, takovýto vliv nemají. Jestliže člověk získává informaci z novin či časopisu, vnímá text, racionálně ho vstřebává a analyzuje. V případě rozhlasu tentýž člověk poslouchá,

⁵⁷ McLUHAN, M. *Jak rozumět médiím*, Praha: Odeon, 1991, str. 275. ISBN: 978-80-204-2409-9.

⁵⁸ Cit. d., str. 277.

zapojuje emoce. Emotivní stránka lidského vnímání nedojde nikdy k tak racionálně pojatým závěrům a vyhodnocením, poskytuje však možnost využít cosi iracionálního, co ovšem může často vědomý a chladný kalkul v mnohém předčít. Vedle emotivního působení má však rozhlas také funkci sociální. Prakticky každá rozhlasová stanice má své jasně definované posluchače, kteří tvoří určitou komunitu, a to i bez vědomí vlastní sounáležitosti. *„Podle Platóna, který měl o politické struktuře staromódní kmenové představy, by počet členů obce neměl být větší, než kolik se jich vejde na veřejné prostranství tak, aby ještě slyšeli řečníka. Již tištěná kniha – nemluvě o rozhlasu – způsobila, že se Platónovy politické premisy staly v praxi bezpředmětnými. Avšak rozhlas, díky svému nenásilnému, decentralizovanému intimnímu vztahu k soukromým i malým komunitám, by mohl platónský politický sen snadno uskutečnit, a to ve světovém měřítku.“*⁵⁹ Rozhlas zároveň odstartoval doslova raketové zrychlování přenosu informací. Díky telegrafu, později telefonu, se zprávy šířily po celém světě nesmírně rychle a stejně rychle se také prostřednictvím rádia dostávaly k lidem. Bez telegrafu by nebylo rozhlasu a bez rádia by nebylo televize.

S ohledem na vývoj médií přichází se zajímavou myšlenkou McLuhan⁶⁰, když tvrdí, že jakýmsi předobrazem televize byl ve své podstatě comics, tedy jakási přidaná vizualizace k psané myšlence. *„Z televizních tří milionů teček za sekundu může divák vnímat v ikonickém uchopení pouze asi sedmdesát. Z nich si pak vytvoří obraz. Takovýto obraz je stejně primitivní jako obraz comics.“*⁶¹

Jestliže se první primitivní abecedy sestávaly z obrázkového písma, pak comics tuto metodu vyjádření myšlenky rozvinul ve své postmoderní podobě do obrázků a písma. Jestliže kniha nabízí svému čtenáři možnost nahlédnout do jeho vlastní fantazie a jestliže televize se svou obrazotvorností naopak fantazijní představy boří či jim vůbec nenechá vzniknout, pak comics stojí někde na pomezí. Zplošťuje bohatou představivost nad knihou, ale na druhou stranu ještě ponechává určitou volnost představ příběhů. Vynález televizoru byl vskutku revolučním počinem a pravidelné

⁵⁹ McLUHAN, M. *Jak rozumět médiím*, Praha: Odeon, 1991, str. 285. ISBN: 978-80-204-2409-9.

⁶⁰ Cit. d.

⁶¹ Cit. d., str. 156.

televizní vysílání jednou provždy změnilo globální psychiku lidstva. O pozitivním či negativním vlivu televize toho bylo napsáno již mnoho. Rád bych zde pouze opět zdůraznil, že televize je jen dalším médiem, tedy určitým informačním kanálem a ze své podstaty může rozvíjet jak dobré, tak špatné stránky. I když je televize médiem poměrně mladým, již dnes začíná být díky internetu a integraci všech různých forem online komunikace překonaná. Navíc svou názornou obrazovostí eliminuje divákovu imaginativnost. V případě televizního zpravodajství to platí obzvláště. Poměr auditivní a vizuální informace je neměřitelný. Samotný doprovodný text či komentář zpravodajských šotů je většinou jen jakýmsi podvalem lákavých obrázků, které na naši psychiku působí více než doprovodné mluvené slovo. Televize dnes nepřenáší pouze informace, ale hlavně dojmy. V roce 1963 označila ve svém článku Edith Efronová televizi za „nesmělého obra“⁶². Po více než čtyřiceti letech tento obr již rozhodně není nespěšný. Je klíčovým hráčem v oblasti globální politiky, ekonomie, ale také kultury a ve všech důležitých aspektech dnešního moderního života. Televize dnes dokáže formovat veřejné mínění, ovlivňuje výsledky voleb, stejně jako burzovní indexy. Na druhou stranu může být zdrojem nejen zábavy, ale i poučení. O zajímavém experimentu v oblasti vzdělávání píše McLuhan. Studentům byly prezentovány stejné informace pomocí různých médií. „...*studenti, kteří informace dostali pomocí televize a rozhlasu, dosáhli lepších výsledků než ti, kteří je získali z přednášek a čtení, přičemž televizní skupina dosáhla značně lepších výsledků než skupina rozhlasová.*“⁶³ Nesporná výhoda komplexního sdělení divákovi je však dnes vytlačována z této edukativní polohy do polohy mainstreamové zábavy, a to dokonce i na poli televizního zpravodajství. Jeho základní poslání „informovat“ se mění čím dál tím víc na „zaujmout“ a zcela správně se dnes pro takovéto pojetí zpravodajství používá termín infotainment, kombinující anglické „to inform“ (informovat) a „the entertainment“ (zábava). I když se slovo zábava může zdát ve spojitosti s dramatickými scénami televizního zpravodajství cynické, je to velmi výstižné.

⁶² McLUHAN, M. *Jak rozumět médiím*, Praha: Odeon, 1991, str. 286. ISBN: 978-80-204-2409-9.

⁶³ Cit. d., str. 287.

Televizní vysílání jednoznačně posunulo během několika krátkých desetiletí hranice lidského vkusu, vnímání a citlivosti na úroveň značné otupělosti. Scény, které dnes nabízí nejen televize, ale také film, a které bereme jako naprosto běžné a samozřejmé, by v minulých dekadách vyvolávaly ostrou vlnu protestů a znechucení. Filmový režisér Otto Preminger se v 50. letech zasazoval o to, aby byl do kin uvolněn kontroverzní film *Modrý měsíc*. „*Samotný fakt, že na filmu Modrý měsíc shledali závadným slovo panna je dnes směšný, ba neuvěřitelný.*“⁶⁴

Televize jakožto moderní médium představuje obrovskou výzvu a mnoho možností, jak diváka kultivovat, vzdělávat, povznášet nad stereotyp všedních dnů. Bohužel orientace většiny dnešních televizních stanic je směřována na způsoby, jak přitáhnout pozornost, upoutat diváka, zbavit ho často jeho vlastních úsudků, vštěpit mu cizí a vytvořit stereotypní závislost na sledování zářivé obrazovky. „*Televizní obraz není nehybným záběrem. ...je neustále se formující konturou věcí...Výsledná plastická kontura se objevuje díky prosvícení, nikoliv osvětlení.*“⁶⁵

Vzdělávací role médií je dnes jednoznačně v pozadí oproti zábavě či infotainmentu. Vesměs všechna nová média šíří v euro-americkém kulturním okruhu prakticky totožné informace a stejně jako ostatní fenomény tzv. moderní doby se jednoznačně vezou na vlně de facto nezadržitelné globalizace. Základním rysem dnešních globalizovaných médií je především jejich odcizenost od skutečnosti. Informování médií je často založeno spíše na jakési virtuální realitě než na objektivním popisu pravdy. V mnoha případech nezáleží na tom, jak se událost stala, ale jak je prezentována, respektive zda je vůbec prezentována, protože události, které se neobjeví v masových sdělovacích prostředcích, jakoby ani neexistovaly. Toho si je dnes dobře vědoma i Evropská unie, která své mediální politice věnuje mimořádnou pozornost. Prakticky všechny projekty, které unie podporuje svými financemi, jsou doprovázeny tzv. „povinnou publicitou“, tedy nezbytnými zmínkami o podpoře daného projektu ve sdělovacích prostředcích a prostřednictvím dalších médií.

⁶⁴ PREMINGER, O. in McLUHAN, M. *Jak rozumět médiím*, Praha: Odeon, 1991, str. 288. ISBN: 978-80-204-2409-9.

⁶⁵ Cit. d., str. 289.

Samotné téma Evropské unie je v médiích různých členských států vnímáno odlišně, a to zejména s ohledem na pro či proti eurounijní tendence dané země a aktivitu čelních politických představitelů v eurounijních otázkách. Bohužel Česká republika se v tomto směru řadí mezi členské státy, jejichž média, či lépe řečeno veřejnost, se o témata související s interními či externími tématy Evropské unie nezajímají.

2.3. Interdisciplinarita interkulturní komunikace

Jestliže předchozí kapitoly stručně shrnovaly vývoj komunikace jako takové, tato část disertační práce se zaměřuje na interkulturní komunikaci a její interdisciplinární přesah. Výzkum interkulturní komunikace se opírá o závěry mnoha vědních disciplín. Mezi odborníky na toto téma panuje v podstatě shoda na tom, že na interkulturní komunikaci je nezbytné pohlížet jako na obor přesahující více vědeckých činností a že nelze její výzkum redukovat pouze na aspekty psychologické, sociologické či etnologické. Jedině interdisciplinarita přispívá k plnému pochopení komplikovanosti interkulturní komunikace.

Jak poznamenává Průcha⁶⁶, na interkulturní komunikaci je možno nahlížet jako na:

- proces verbálního a neverbálního sdělování,
- vědeckovýzkumnou teorii,
- praktické edukační a podpůrné aktivity opírající se o vědeckovýzkumné poznatky.

Proces interkulturní komunikace je spontánní a týká se všech jedinců, kteří se dlouhodobě či krátkodobě vyskytují v multikulturním prostředí. V řadě případů se také jedná o proces nevědomý, zejména u neverbální komunikace. Ta je sice na jedné straně víceméně nevědomá, na straně druhé je ovšem vždy závislá na konkrétním kulturním okruhu, kde probíhá.

⁶⁶ PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3069-1.

Velmi často subjekty interkulturní komunikace nevěnují jejím zásadám pozornost, v rámci komunikace se soustředí na svůj komunikační protějšek, obsah dialogu a nikoliv na principy interkulturní komunikace jako takové. Ty jsou zásadní pro aspekt vědecko-výzkumný. Ten se soustředí na „*studium obsahu interkulturní komunikace, subjektů začleněných do tohoto procesu, podmínek a překážek jejího průběhu, a také efektů vznikajících působením interkulturní komunikace.*“⁶⁷

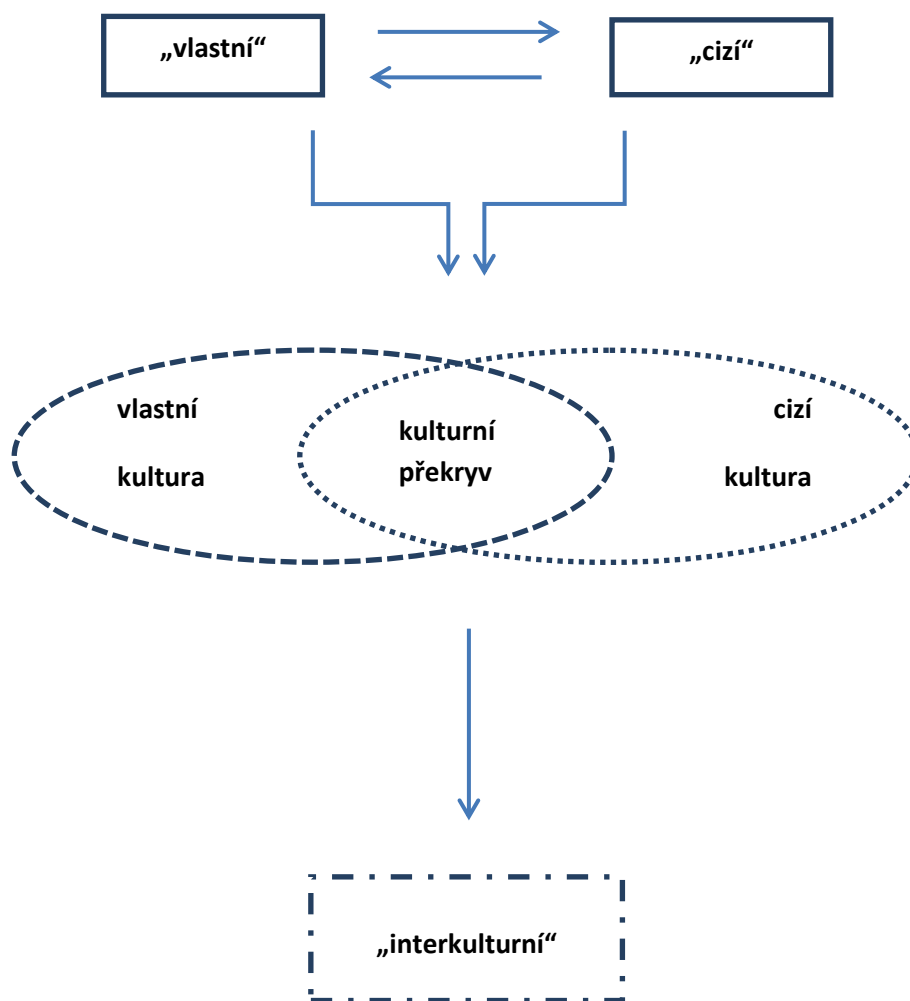
Teorie interkulturní komunikace je zásadní nejen pro její pochopení, ale především pro praktické zefektivnění a pochopení subjektů do ní zapojených. Výsledky vědecko-výzkumných aktivit se následně odrážejí v edukační či podpůrné činnosti, tj. při školeních, kurzech nebo výcviku subjektů, které se na interkulturní komunikaci podílejí. Zejména v souvislosti s rozvojem mezinárodního obchodu se jedná často o zástupce managementu nadnárodních firem, mezinárodních společností a organizací, diplomaty a politiky. Bohužel zejména mezi českými politiky je o vzdělávání v oblasti interkulturní komunikace nízký zájem, a to dokonce i u těch, kteří působí v eurounijních strukturách.

Všechny tři výše popsané směry bývají často zaměňovány či směřovány. Pro účely této práce je kladen důraz zejména na praktické využívání teoretických poznatků a na výsledky stěžejních výzkumů v této oblasti. Opomíjena však není ani teoretická rovina. Vedle procesních stránek interkulturní komunikace je rovněž nezbytné poukázat na její terminologickou stránku. Ta je o něco jasnější v německém (Interkulturelle Kommunikation) či anglickém (Intercultural Communication nebo také Cross-cultural Communication) jazykovém prostředí než v češtině.

Například prof. Ch. Barmeyer z univerzity v Pasově uvádí, že interkulturní komunikace je: „...*výměna a interakce myšlenek, významů a pocitů prostřednictvím symbolických znaků (např. mluvený, psaný jazyk nebo gesta a výrazy obličeje), nebo akce mezi jednotlivci nebo skupinami z různých kulturních prostředí.*“⁶⁸

⁶⁷ PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010, str. 13. ISBN 978-80-247-3069-1.

⁶⁸ přeloženo dle: BARMAYER, Ch. *Kulturvergleich und Interkulturalität Bilder und Bedeutungen*. In: uni-passau.de. [online]. Universität Passau, 2009 [cit. 9.8.2011]. Dostupné z: <http://www.uni-passau.de/fileadmin/dokumente/ag-medien/VortragBarmeyer.pdf>, str. 12.

Schéma dynamiky interkulturní komunikace⁶⁹:

Obrázek 1 - Schéma dynamiky interkulturní komunikace

Zejména ve starší česky psané odborné literatuře se často objevuje termín mezikulturní komunikace. L. Kolman ji definuje jako: „Mezikulturní komunikace je do značné míry disciplínou aplikovanou a předmětem, na který se ve svých aplikacích zaměřuje, je pomoc těm, kdo se s interkulturními problémy setkávají v souvislosti se svou prací či funkcí.“⁷⁰ Velmi podobně definuje interkulturní komunikaci také E. Janebová: „Interkulturní komunikace je komunikace mezi lidmi, jejichž kulturní zázemí se natolik liší,

⁶⁹ BARMAYER, Ch. *Kulturvergleich und Interkulturalität Bilder und Bedeutungen*. In: uni-passau.de. [online]. Universität Passau, 2009 [cit. 9.8.2011]. Dostupné z: <http://www.uni-passau.de/fileadmin/dokumente/ag-medien/VortragBarmeyer.pdf>, str. 13.

⁷⁰ HEŘMANOVÁ, E., POGRANOVÁ, A. *Komunikace interkulturní*. In: artslexikon.cz. [online]. Arts Lexikon, 2012 [cit. 9.8.2011]. Dostupné z: http://artslexikon.cz/index.php/Komunikace_interkulturn%C3%AD.

že tato odlišnost má vliv na komunikaci.“⁷¹ Ta však již operuje s termínem interkulturní komunikace – podobně jako řada dalších autorů. Například J. Průcha definuje interkulturní komunikaci jako „termín označující procesy interakce a sdělování probíhající v nejrůznějších typech situací, při nichž jsou komunikujícími partnery příslušníci jazykově nebo kulturně odlišných etnik, národů, rasových či náboženských společenství. Tato komunikace je determinována specifíčkami jazyků, kultur, mentalit a hodnotových systémů komunikujících partnerů.“⁷² Naopak termín mezikulturní komunikace používá Z. Lehmanová: „Pojem mezikulturní komunikace je reflexí komunikačního procesu mezi individuálními a nadindividuálními subjekty příslušejícími k rozdílným kulturním systémům. Subjekty mezikulturní komunikace vstupují do komunikačního procesu s odlišnými, kulturou determinovanými kognitivními a emocionálními strukturami, s odlišnými způsoby vnímání a hodnocení skutečnosti.“⁷³ Právě Lehmanová na rozdíl od Kolmana ve své definici zcela správně vyzdvihuje důležitý význam kultury v procesu interkulturní komunikace. Mezi mnoha jinými definicemi můžeme najít také ty, které s pojmem kultura vůbec neoperují. Interkulturní komunikace je: „interpersonální interakce mezi členy různých skupin, které se od sebe liší co do znalostí sdílených jejich členy a co do jazykových forem jejich symbolického chování.“⁷⁴ Kultura je však podle mého názoru pro interkulturní komunikaci stěžejní, protože bez kulturních aspektů nelze proces výměny informací mezi představiteli různých kultur nikdy plně pochopit.

⁷¹ JANEBOVÁ, E. *Interkulturní komunikace ve škole*. Praha: Fortuna, 2010, str. 6. ISBN: 978-80-7373-063-5.

⁷² PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010, str. 16. ISBN 978-80-247-3069-1.

⁷³ LEHMANOVÁ, Z. *Mezikulturní komunikace a evropský proces*. In: *Interkulturní vzdělávání ve sjednocující se Evropě*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. 1999, str. 21.

⁷⁴ přeloženo dle: BAKIC-MIRIC, N. *Re-imagining Understanding of Intercultural Communication, Culture and Culturing*. In: *immi.se*. [online]. University of Nis, 2008 [cit. 12.8.2011]. Dostupné z: <http://www.immi.se/intercultural/nr17/bakic.htm>.

2.4. Stručný historicko-vědní exkurz do problematiky interkulturní komunikace

Poněkud netradičně uvádí svoje historické ohlédnutí na počátky interkulturní komunikace prof. Průcha ve své knize⁷⁵. V roce 1874 vyšel titul „O obcování s lidmi“, jejímž autorem byl Adolf Knigge. Průcha poznamenává, že termín obcování běžně nahrazoval termín komunikace až do počátku 20. století. Uvádí k tomu, že pojem obcování lze definovat jako: „*styk s okolím, se společností..., při němž se rozličné osoby stýkají mezi sebou, čímž představy jedněch bezděčně přecházejí do vědomí druhých.*

Prostředkem takového obcování jest mluva...“⁷⁶

Spíše než o interní komunikaci šlo v tomto případě o komunikaci psychosociální, ale i tak je patrné, že se tímto problémem zabývali odborníci již před více než 130 lety. Pokud jde o přesnou dataci pojmu interkulturní komunikace, odborníci se v tomto směru rozcházejí. Někteří autoři⁷⁷ uvádějí, že se termín poprvé objevil v knize *The Silent Language* z roku 1959 amerického antropologa Edwarda Twitchela Halla. Naopak např. J. Průcha tvrdí, že pojem vznikl již dříve, a to díky spolupráci E. Halla a amerického lingvisty George Leonarda Tragera⁷⁸, a objevil se už v knize *Culture as Communication* z roku 1954. V každém případě však termín lze připsat Hallovi, a to zejména díky jeho působení v Institutu zahraničních služeb ve Washingtonu, D. C. (The Foreign Service Institute), kde působil jako profesor antropologie od roku 1951. Institut americké vlády funguje dodnes a jeho cílem je primárně příprava a výcvik diplomatů a úředníků na diplomatické mise a další působení v zájmu zahraniční politiky Spojených států.⁷⁹ Institut sdružoval řadu odborníků a stal se platformou, která pomohla na svět nové disciplíně nazvané interkulturní komunikace.

⁷⁵ PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3069-1.

⁷⁶ Cit. d., str. 11.

⁷⁷ Např. profesorka komunikace Wendy Leeds-Hurwitz, Univerzita Wisconsin.

⁷⁸ J. Průcha (2010) uvádí „D. Trager“.

⁷⁹ Viz U. S. DEPARTMENT OF STATE. *Foreign Service Institute*. In: state.gov. [online]. U. S. Department of State – Diplomacy in Action, 2010 [cit. 9.8.2011]. Dostupné z: <http://www.state.gov/m/fsi>.

Přínos vybraných vědních disciplín pro výzkum interkulturní komunikace

Interdisciplinarita interkulturní komunikace je dána řadou faktorů. To „*vyplývá z mnohotvárnosti procesů interkulturní komunikace, ze značné variability příslušných situací, subjektů a determinant. ...zahrnuje pojmy a koncepce z několika samostatných disciplín a také jejich modely zkoumání.*“⁸⁰

Přesto, že se na výše uvedené charakteristice odborníci shodují, právě interdisciplinarita tématu zavdává příčinu rozdílných přístupů k interkulturní komunikaci danou neshodou na prioritách oborů jako lingvistika, psychologie, sociologie, etnologie nebo antropologie. Nejzásadnější vliv pro vývoj a výzkum interkulturní komunikace má však jednoznačně americká kulturní antropologie. V době, kdy Hall pod jejím vlivem koncipuje své paradigma interkulturní komunikace, se evropské vědecké autority zabývají spíše sociální komunikací. Jak uvádí Průcha, téma interkulturní komunikace je značnou slabinou české sociální komunikace i psychologie komunikace. Na druhou stranu zejména s ohledem na potřeby mezinárodního obchodu je u nás poměrně dobře rozvinuté téma interkulturního managementu a marketingu. Cílem práce není detailní rozbor přínosu jednotlivých disciplín pro interkulturní komunikaci; vliv konkrétních vědních oborů je proto zmíněn jen velmi stručně. Jak již bylo naznačeno výše, komunikace, psychologie a lingvistika jsou úzce propojené. Hallovo paradigma interkulturní komunikace by nevzniklo bez vlivu psychologie. „*Interkulturní psychologii lze charakterizovat jako zkoumání toho, jak faktory kultury (etnické, národní) ovlivňují myšlení, komunikaci a chování lidí.*“⁸¹ Psychologie a sociologie byly významnými obory, které se však podílely a podílejí i na řešeních řady mezinárodně politických otázek, kde interkulturní komunikace hraje svou nezastupitelnou roli. Příkladem může být válka ve Vietnamu, Kubánská krize, stejně jako války v Perském zálivu, Izraelsko-Palestinský konflikt a řada dalších. Již prvopočátky

⁸⁰ PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010, str. 49. ISBN 978-80-247-3069-1.

⁸¹ Cit. d., str. 24.

psycholingvistiky opírající se o teorii kulturního relativismu (viz dále) vnímají nutnost zaměřit se při studiu psychických procesů také na procesy řečové, a to v kontextu dané kultury. V rámci psycholingvistiky, nebo spíše přesněji řečeno v oblasti psychologie interkulturní komunikace, se velmi silně projevují komunikační bariéry plynoucí z neznámého a nepochopeného (viz dále). Klíčovým pojmem je zde také nejistota, kterou někteří autoři⁸² považují za zásadní rys tématu. Nejistota může vznikat v procesu interkulturní komunikace, kdy se vytvářejí díky kontaktu kultur nové psychosociální struktury. Komunikace v rámci těchto struktur může destabilizovat zažitě smýšlení a vnímání jedince a tím vytvářet nejistotu⁸³. Na straně druhé to však může být motivačním popudem. Jestliže však při kontaktu s cizí kulturou dojde k adaptaci či asimilaci, nejistota může zmizet dokonce zcela⁸⁴. Zásadním faktorem, kterým přispěla kulturní antropologie k rozvoji výzkumu interkulturní komunikace, je především teorie jazykového relativismu. Na druhou stranu přesně od sebe oddělovat psycholingvistiku a antropologii dle mého názoru není možné, což dokazuje například přístup k analýze mýtů. „*Při studiu kultur sehrála významnou roli analýza mýtů a jim blízkých typů vyprávění (narací). Analýza mýtů spojuje kulturní antropologii s jazykovědou a také s Freudovou a Jungovou psychoanalýzou.*“⁸⁵ Lingvistika a antropologie v tomto případě zkoumají spíše strukturu, psychologie se zaměřuje na obsah, pozornost však jednotně upírají k samotnému vyprávění, ke komunikaci. Jazykový relativismus iniciovaný hypotézou Boase a později Sapira a Whorfa se opírá o tvrzení, že „*vnímání a interpretace světa závisí na jazyce, v němž jsme byli vychováni.*“⁸⁶ Díky tomu lze lépe definovat také kulturní bariéry a nedorozumění v rámci interkulturní komunikace. Jestliže spolu zástupci odlišných jazykových rodin komunikují, pak nemusí docházet k nedorozumění co do probíraného problému, ale co do samotných pojmů či procesů v rámci komunikace. Markantní je to mimo jiné např. v díle Ruth Benedictové *Chryzantéma a meč*. I když se kniha

⁸² Např. Z. Lehmannová.

⁸³ Viz BERGER, Ch. a jeho teorie redukce nejistoty.

⁸⁴ Viz GUDYKUNST, W. B. a jeho teorie interkulturní adaptace.

⁸⁵ KOLMAN, L. *Komunikace mezi kulturami: psychologie interkulturních rozdílů*. Praha: ČZU, 2001, str. 18. ISBN 8021307358.

⁸⁶ SOUKUP, V. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2000, str. 47. ISBN 8071783285.

soustředí především na kulturní vzorce, interkulturní komunikace (Japonsko – USA) v ní hraje nezastupitelnou roli. Vliv jazyka a kultury je v dnešním multikulturním světě neoddiskutovatelný. Pokud se vedou nějaké polemiky⁸⁷, pak o míře vlivu obou fenoménů navzájem.

Důležitou disciplínou, bez které by se výzkum interkulturní komunikace dle mého názoru neobešel, je psychologie. V tomto směru jde především o vzájemnou korelaci mezi kulturou, myšlením a komunikací lidí. Tyto tři veličiny jsou zásadními prvky určujícími výslednou interkulturní komunikaci, její vyznění i pochopení.

„V interkulturní psychologii jsou kultury chápány jako produkty minulého chování lidí a jako usměrňovatelé budoucího chování lidí. Tudiž lidé jsou na jedné straně spoluvůdci kultury své společnosti a na druhé straně jsou zároveň touto kulturou řízeni ve svém chování.“⁸⁸

Jestliže má každé etnikum, národ či jiné skupiny lidí svou vlastní kulturu, pak by jedním z charakteristických rysů této kultury mělo být také komunikační chování.

Výzkumem v tomto směru se zabývají interkulturní testy verbálních asociací.

Klasické testy verbálních asociací jsou používány zhruba od 19. století zejména k výzkumu podvědomí. Stejně tak jako je možné stanovit asociační normy pro různé skupiny pacientů, je reálné takovéto normy sestavit i pro různé kultury. Jak uvádí Průcha, každá kultura ve své podstatě používá svůj vlastní mentální slovník. Ten se sice může drobně odlišovat mezi jedinci dané kultury, ale u dostatečně širokého vzorku respondentů lze nalézt společné charakteristické asociační reakce.

„Verbální asociace získané od subjektů určitých etnik odrážejí nejen variabilitu jazyků, ale zároveň také odlišnosti jednotlivých kultur, s nimiž jsou jednotlivé jazyky spojeny.“⁸⁹

Z výzkumů⁹⁰ na toto téma vyplynulo, že respondent mluvící určitým konkrétním jazykem reaguje na daný podnět ve srovnání s jiným mluvčím jiného jazyka vždy specificky. Kognitivní psychologie tak svým způsobem také podtrhuje interdisciplinární charakter interkulturní komunikace. Psychologie si v tomto směru všímá také kulturních stereotypů a bariér při komunikaci různých kultur navzájem.

⁸⁷ S teorií jazykového relativismu nesouhlasí např. Z. Salzman.

⁸⁸ BERRY in PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010, str. 31. ISBN 978-80-247-3069-1.

⁸⁹ PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010, str. 21. ISBN 978-80-247-3069-1.

⁹⁰ Např. T. M. Rogožnikov.

Nemalou měrou k výzkumu interkulturní komunikace přispěl také psychologický pohled na neverbální a paraverbální komunikaci. Řečové akty zkoumá vedle psycholingvistiky či kognitivní psychologie také kontrastní pragmatika⁹¹. Svěbytnou disciplínou v rámci psychologie je interkulturní (cross-cultural) psychologie, která „zkoumá jak psychologické zvláštnosti příslušníků jednotlivých kultur, tak i univerzální zákonitosti myšlení, jednání a prožívání lidí bez ohledu na jejich kulturní příslušnost.“⁹² Tento svěbytný obor tedy obrací svou pozornost nejen k psychologickým kulturním univerzáliím, ale také k jedinci jakožto zástupci dané kultury, a to se všemi jeho charakteristickými rysy. Obecná psychologie zkoumá člověka jako obecnou univerzální jednotku lidstva. Interkulturní psychologie tuto jednotku klade vždy do kontextu dané kultury a posuzuje jednak interakci člověka s kulturou a zároveň vzájemné vztahy kultur navzájem, tak také jako působení takovýchto procesů zpět na jedince. Při studiu interkulturní komunikace není možné opomenout sociologii. V tomto aspektu je pro interkulturní komunikaci důležitý zejména funkcionalismus⁹³, jako směr „pozorující kultury jako celistvé systémy, přičemž kultura je považována za prostředek orientace v životě, ...“⁹⁴

Původně Durkheimova koncepce společnosti jako seberegulujícího systému v kontextu interkulturní komunikace rozvíjí především jednotlivé konkrétní prvky společnosti dané kulturou. Každý takovýto seberegulující systém potřebuje při kontaktu s jiným systémem svoji vlastní integritu, kterou si mimo jiné zajišťuje svými vlastními komunikačními stereotypy. Výzkum interkulturní psychologie v kontextu sociologie probíhá již zhruba od šedesátých let 20. století. Odborníci se v tomto směru zaměřovali především na výzkum kulturních aspektů komunikace a komunikačního chování v etnicky různorodých společnostech.

⁹¹ Viz BOBÁKOVÁ, H. *Interkulturní komunikace, její význam, vývoj a další perspektivy*. Opava: OPF Karviná, 2004. ISBN: 80-7248-283-1.

⁹² KOLMAN, L. *Komunikace mezi kulturami: psychologie interkulturních rozdílů*. Praha: ČZU, 2001, str. 50. ISBN 8021307358.

⁹³ Funkcionalismus také úzce souvisí s kulturní antropologií.

⁹⁴ BOBÁKOVÁ, H. *Interkulturní komunikace, její význam, vývoj a další perspektivy*. Opava: OPF Karviná, 2004, str. 40. ISBN: 80-7248-283-1.

Interkulturní komunikace zasahuje také do takových vědních disciplín jako filozofie (např. W. Humboldt, který se zabýval vztahem čínské kultury ke způsobu myšlení), jazykovědy (např. L. Weisgerber), pedagogiky, etnologie, ale třeba i ekonomie a dalších. „Není pochyb o tom, že interkulturní komunikace je oborem interdisciplíny – lingvistické, psychologické, sociologické, didaktické. V posledních letech se interkulturní komunikace dostává i do ekonomických disciplín, např. do oblasti marketingu.“⁹⁵

2.5. Hallovo paradigma interkulturní komunikace

S ohledem na výše uvedené vědní obory se v kontextu interdisciplinárního charakteru interkulturní komunikace jeví jako zásadní paradigma to, které koncipoval Edward Twitchel Hall. Ten definoval⁹⁶ čtyři základní vlivy, jež přispěly ke zformování základního paradigma interkulturní komunikace:

- kulturní antropologie,
- lingvistika,
- etologie,
- Freudova psychologie.

V rámci kulturní antropologie byl Hall ovlivněn díky svému působení na Kolumbijské univerzitě především Franzem Boasem a Ruth Benedictovou. Sám připouští, že myšlenkou o propojení komunikace a kultury navazuje v díle *The Silent Language* na Boase, který „položil základy koncepce, že komunikace konstituuje jádro kultury“⁹⁷. Kulturní relativismus Boase a Benedictové se později objevuje i v dalších Hallových dílech, stejně jako vliv Margaret Meadové, která stejně jako Hall pomáhala americké vládě aplikovat poznatky kulturní antropologie v praxi, nebo Raymonda L. Birdwhistela, který se coby kulturní antropolog zabýval kinezií. Nicméně Hall

⁹⁵ BOBÁKOVÁ, H. *Interkulturní komunikace, její význam, vývoj a další perspektivy*. Opava: OPF Karviná, 2004, str. 41. ISBN: 80-7248-283-1.

⁹⁶ ROGERS, M., HART, W., MIKE, Y. *Edward T. Hall and The History of Intercultural Communication: The United States and Japan*. Keio Communication Review No. 24, 2002.

⁹⁷ Přeloženo dle cit. d., str. 3.

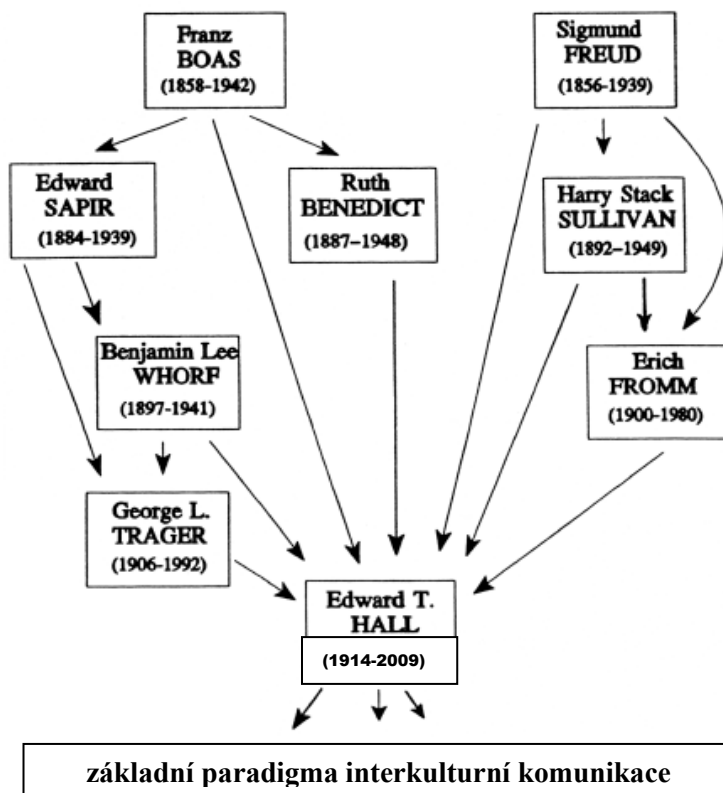
některé důležité aspekty antropologických perspektiv nepřijal. Odmítl se zabývat studii na makroúrovni, které zkoumají u dané kultury ekonomické, vládní, příbuzenské či náboženské systémy. V rámci svého pobytu na institutu se zaměřil opačným směrem. Zajímal se spíše o mikro úroveň dané kultury, o interakci jedinců z různých kultur a koncipoval pro americké diplomaty kurz The Understanding Foreign People. V oblasti lingvistiky patřil mezi Hallovy nejbližší spolupracovníky George L. Trager, který studoval postgraduálně na univerzitě Yale s Edwardem Sapirem a Benjaminem L. Whorfem. Společně s Whorfem zkoumali jazyk původních amerických obyvatel jihozápadu. Zatímco Whorf se zaměřil na kmen Hopi, Trager se zabýval Tanoany. Hall byl díky Tragerovi vystaven koncepci jazykového relativismu, kterou rozvinul Sapir a rozpracoval Whorf. Tato teorie vychází původně z Boasovy koncepce⁹⁸, podle které jazyk slouží jako determinanta lidského chování a prožívání. Hall k tomu později sám poznamenal: „*to, co udělal Whorf pro pochopení vlivu jazyka na lidské myšlení, jsem udělal já pro lidské chování studiem neverbální komunikace.*“⁹⁹ Právě neverbální komunikace stála vždy v popředí Hallova zájmu. Pokud jde o etologický vliv na koncepci interkulturní komunikace, je dobře patrný v Hallově knize The Hidden Dimension, kde mimo jiné popisuje tendenci zvířat shlukovat se a bojovat o prostor, nebo v knize Beyond Culture. I jeho dílo The Silent Language má určité kořeny v biologii, zejména co se týče kulturních map. Hallova trojjediná klasifikace času a kultury jako formální, neformální a technické se opírala o teorii amerického neurologa Paula D. MacLeana. Jeho koncepce tzv. trojjediného mozku byla revoluční myšlenkou evolučního vývoje mozku obratlovců složeného podle něj z limbického systému, neokortexu a tzv. plazího mozku, který je odpovědný za animální chování lidí, jejich teritorialitu, dominanci či agresi. Pro celkovou koncepci interkulturní komunikace byl zásadní vliv Freudovy psychoanalytické teorie, zejména pak nevědomé úrovně lidské komunikace.

⁹⁸ Viz SOUKUP, V. Přehled antropologických teorií kultury. Praha: Portál, 2000. ISBN 8071783285.

⁹⁹ Přeloženo a upraveno dle: ROGERS, M., HART, W., MIKE, Y. Edward T. Hall and The History of Intercultural Communication: The United States and Japan. Keio Communication Review No. 24, 2002, str. 6.

Hall i jeho kolegové z institutu spatřovali tuto nevědomou část v oblasti komunikace neverbální. V tomto směru byl Hall nejvíce ovlivněn svým přítelem Erichem Frommem. Psychoanalýzou se zabýval sedm let. Ve svém díle *The Silent Language* vyzdvihuje Freudův přínos výzkumu nevědomí. Uvádí: „Freud vždy připisoval daleko větší význam činům než slovům, protože slovům nedůvěřoval a tvrdil, že slova více schovávají, než odhalují.“¹⁰⁰ Jestliže Freud měl na koncipování Hallovy teorie interkulturní komunikace zásadní vliv, pak Hall poněkud překvapivě zcela opomíjí sociologa George Simmela (zejména pak jeho esej *Cizinec*) nebo výzkum Charlese Darwina týkající se neverbální komunikace výrazů obličeje. Obě tyto práce jsou přitom dnes pokládány za důležité kořeny interkulturní komunikace.

Schéma vlivu významných vědeckých osobností na Hallovo paradigma interkulturní komunikace¹⁰¹:

Obrázek 2 - Schéma vlivu významných vědeckých osobností na Hallovo paradigma interkulturní komunikace

¹⁰⁰ Přeloženo dle: ROGERS, M., HART, W., MIKE, Y. Edward T. Hall and The History of Intercultural Communication: The United States and Japan. *Keio Communication Review* No. 24, 2002, str. 6.

¹⁰¹ Upraveno dle: cit. d., str. 7.

Hallovo paradigma interkulturní komunikace se opírá o několik rovin. V první řadě je nezbytné vyzdvihnout význam institutu, jako vědecko-výzkumného zázemí. Jak již bylo uvedeno výše, Hallova koncepce vychází z antropologie a lingvistiky, ale na rozdíl od jiných koncepcí zkoumajících problémy na makro úrovni, soustředí se na mikro témata. Pozornost je kladena zejména na neverbální komunikaci. Hall, Trager a další z institutu provedli empirické studie různých typů neverbální komunikace, zavedli proxemiku, chronemiku a položili základy dalšího výzkumu v oblasti mimoslovní komunikace. Pokud jde o dopad neverbální komunikace na celkové Hallovo paradigma, zásadním prvkem je její nevědomá stránka a autorovo ovlivnění Freudem, Frommem nebo Sullivanem. Stěží by však paradigma bylo komplexní bez vlivu Boase a Benediktové. Jejich kulturní relativismus a především přesvědčení, že dané kulturní prvky musejí být posuzovány výhradně v jejich kulturním kontextu, přispěly k zásadní roli kultury v celé Hallově teorii. Snad nejvýstižněji lze Hallovo paradigma shrnout jeho definicí komunikace: „*Kultura je komunikace a komunikace je kultura.*“¹⁰² Hallovo paradigma odstartovalo vývoj dnes samostatné vysoce interdisciplinární vědecké disciplíny. Již v šedesátých letech v návaznosti na Halla vznikají první samostatné univerzitní obory¹⁰³ věnující se tomuto tématu. Dalším přelomovým dílem, které se na poli interkulturní komunikace objevilo, byla práce amerického profesora komunikace A. Smitha *Communication and Culture* (1966), která jednoznačně podtrhla klíčovou roli kultury v rámci výzkumu komunikace. „*Kultura je kódem, který se učíme a který si předáváme díky komunikaci.*“¹⁰⁴ Teoretik komunikace Godwin C. Chu k tomu dodává, že každý kulturní vzorec a každý akt sociálního jednání zahrnuje komunikaci. K jejich pochopení musíme studovat kulturu a komunikaci zároveň. Kulturu nepochopíme bez studia komunikace a komunikaci můžeme rozumět pouze pochopením kulturního

¹⁰² Přeloženo dle: ROGERS, M., HART, W., MIKE, Y. Edward T. Hall and The History of Intercultural Communication: The United States and Japan. *Keio Communication Review* No. 24, 2002, str. 9.

¹⁰³ Např. Univerzita Pittsburgh.

¹⁰⁴ přeloženo dle: JANDT, F., E. *Defining Communication as an Element of Culture* in: *An Introduction to Intercultural Communication: Identities in a Global Community*. In: yorku.ca. [online]. Jandt, E., F., 2003 [cit. 13.9.2011]. Dostupné z: http://www.yorku.ca/wsywong/course/ysdn3104_04/jandt4echp2.pdf, str. 29.

kontextu¹⁰⁵. Téma interkulturní komunikace se brzy dostává i na půdu odborných asociací. V roce 1970 zakládá Mezinárodní asociace pro komunikaci samostatnou sekci interkulturní komunikace s cílem zkoumat vzájemné vztahy mezi kulturou a lidskou komunikací ve všech jejich podobách, zejména pak komunikaci napříč, mezi dvěma či více kulturami navzájem, mezi národy, společnostmi nebo etniky i dalšími typy kulturních komunit¹⁰⁶. O tři roky později vychází první učebnice týkající se interkulturní komunikace – *Intercultural Communication* profesora komunikace L. S. Harmse. V roce 1974 vzniká samostatná mezinárodní asociace pro vzdělávání, výchovu a výzkum v oblasti interkulturní komunikace SIETAR (The Society of Intercultural Education, Training and Research), která dnes sdružuje stovky členů z více než 16 států celého světa. Nejen díky působení výše uvedených institucí, ale i v kontextu mezinárodněpolitických otázek narůstá význam tématu interkulturní komunikace také v Evropě. V průběhu osmdesátých let 20. století se téma začíná rozvíjet díky vědecko-výzkumnému přístupu podporovanému vládami (především diplomatické a výzvědné služby) i podnikatelským sektorem (zahraniční obchod). Jeho význam posílil především po skončení studené války, rozpadu RVHP a posílení globálních ekonomických tržních vazeb. Mezinárodní business byl a i nadále je oblastí, kde interkulturní komunikace (a management) sehrává svoji nadmíru důležitou roli.

¹⁰⁵ Viz JANDT, F., E. *Defining Communication as an Element of Culture* in: *An Introduction to Intercultural Communication: Identities in a Global Community*. In: yorku.ca. [online]. Jandt, E., F., 2003 [cit. 13.9.2011]. Dostupné z: http://www.yorku.ca/wsywong/course/ysdn3104_04/jandt4echp2.pdf.

¹⁰⁶ Viz MORTENSON, S. *Intercultural Communication Call*. In: icahdq.org. [online]. The International Communication Association, 2012 [cit. 13.9.2012]. Dostupné z: <http://www.icahdq.org/cfp/2012/intercultural.asp>.

2.6. Kategorizace kultur, kulturních okruhů a kulturních dimenzí

Kultura jako taková je jev sui generis. Každá je tvořena svými hodnotami, obyčejí, ideály, ale i komunikací. Komunikace nejen, že spoluutváří osobnost konkrétního jedince dané kultury, ale pomáhá utvářet kulturu jako celek. Je zároveň prvkem, který ji charakterizuje a vymezuje v rámci interkulturní komunikace. K základní kategorizaci kultur podle jejich specifické komunikace nejvíce přispěl britský lingvista Richard Donald Lewis. Jeho kniha *When Cultures Collide*¹⁰⁷ položila základy moderního výzkumu interkulturní komunikace.

V současné době existuje podle statistik OSN zhruba 230 samostatných států. Počet kultur je přitom mnohem větší. Je tedy jasné, že nelze redukovat kulturu pouze na hranice jednotlivých zemí. Interkulturní rozdíly jsou patrné mezi jednotlivými kulturami, státy, ale také různě velkými regiony v rámci jednotlivých zemí. Jak uvádí Lewis, liší se hodnoty a chování mezi lidmi ze severu či jihu země jako Itálie, Francie nebo Německo, zatímco jiné státy stojí na multikulturním soužití odlišných skupin s jinými historickými kořeny – např. kultury Spojeného království pojící se s keltskou či saskou minulostí¹⁰⁸. Interkulturní komunikace je tak v dnešním globálním světě, propojeném internetem, masmédií, mezinárodním obchodem, diplomacií a celou řadou dalších oblastí, klíčovým faktorem úspěchu jednotlivců, firem, ale i kultur a států. Právě interkulturní komunikace a její osvojení se velmi výrazně projevuje při jednáních v rámci klíčových institucí a orgánů Evropské unie.

¹⁰⁷ Celosvětově prodáno přes 500 000 výtisků.

¹⁰⁸ Viz LEWIS, R. *When Cultures Collide*, London: Nicholas Brealey Publishing, 2006. ISBN 1904838022.

2.6.1. Kategorizace kultur

Samotnou kategorizaci států či kultur lze provést podle mnoha kritérií. Dle převažující politické orientace – pravicově či levicově, podle náboženství, etnických či rasových rysů atd. Ke kategorizaci kultur přispěli autoři jako Richard Lewis, Geert Hofstede, Alfons Trompenaars, Ferdinand Tönnies, sociální psycholog Schalom Schwartz nebo Florence Kluckhohn. Hofstede se snažil pokrýt kritéria týkající se všech kultur. Své původní čtyři dimenze - míra individualismu, vzdálenost mocenských pozic, vyhýbání se nejistotě, maskulinita-feminita – později rozšířil ještě o časovou orientaci. Hall rozlišoval polychronní a monochronní kultury s vysokým či nízkým kontextem a orientací na minulost nebo budoucnost. Trompenaars se zaměřil na sedm základních bipolárních kritérií – univerzalismus/partikularismus, individualismus/kolektivismus, neutralita/emocionalita, difúznost/specifičnost, úspěch/přisuzování, orientace vnitřní/vnější, chápání času souběžné/synchronní. Německý sociolog Tönnies zavedl do interkulturní komunikace termíny „gemeinschaft“ a „gesellschaft“ (společnost a společenství). Kluckhohnová sledovala, jakým způsobem kultura přistupuje k problému času, přírody, aktivity/pasivity, společenských vztahů a lidské přirozenosti. Schwartz si všímá takových kulturních fenoménů jako konzervatismus, hierarchie, harmonie, rovnost, autonomie nebo výkon či úspěch.

Americký politolog Huntington, který rozčlenil kultury převážně podle náboženských principů, se zabýval možnými konflikty mezi kulturou západní (euroamerickou), kulturou subsaharské Afriky, hinduistickou, islámskou, latinskoamerickou, japonskou, pravoslavnou a asijskou.

Přehled základních kritérií kategorizace kultur u vybraných autorů¹⁰⁹:

R. Lewis:

- lineárně-aktivní
- multi-aktivní
- reaktivní

G. Hofstede:

- míra individualismu
- vzdálenost mocenských pozic
- vyhýbání se nejistotě
- maskulinita/feminita
- čas

E. Hall:

- polychronní/monochronní kultury
- vysoký/nízký kontext
- orientace na minulost nebo budoucnost

F. Trompenaars:

- univerzalismus/partikularismus
- individualismus/kolektivismus
- neutralita/emocionalita
- difúznost/specifičnost
- úspěch/přisuzování
- orientace vnitřní/vnější
- chápání času souběžné/synchronní

¹⁰⁹ Zpracováno dle: LEWIS 2006, SVĚTLÍK 2001.

F. Tönnies:

- gemeinschaft/gesellschaft

F. Kluckhohnová:

- čas
- příroda
- aktivita/pasivita
- společenské vztahy
- lidská přirozenost

S. Schwartz:

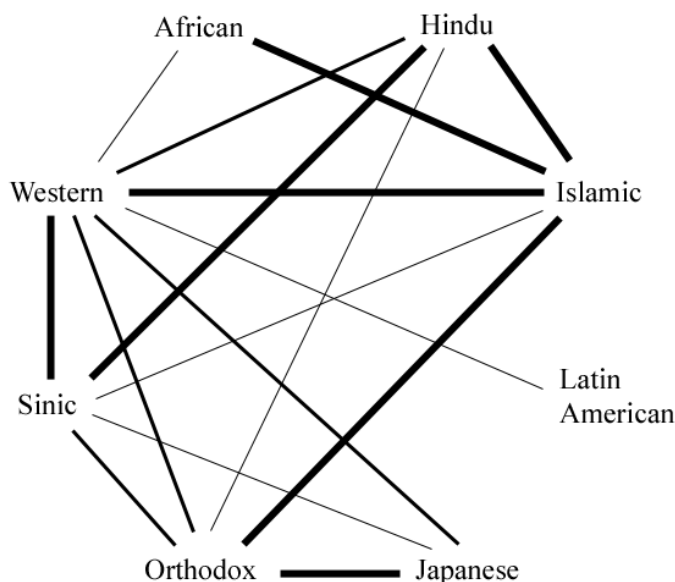
- konzervatismus
- hierarchie
- harmonie
- rovnost
- autonomie
- výkon/úspěch

S. Huntington:

- kulturní okruhy definované dle náboženských tradic

Schéma možných konfliktů mezi kulturními okruhy včetně jejich intenzity¹¹⁰

(zdůrazněno tloušťkou čáry):

Obrázek 3 - Schéma možných konfliktů mezi kulturními okruhy včetně jejich intenzity

Přesto, že výše naznačené přístupy se v mnohém odlišují, některá kritéria jsou shodná. Odborníci si všímají především aspektu fenoménu času, mocenského nebo společenského postavení a vztahu vůči ekologickému či sociálnímu prostředí. Význam přesné kategorizace kultur shrnuje Lewis¹¹¹, který uvádí, že rozdělení kultur umožňuje dobře předpovědět možné chování daných kultur, vysvětlení historických událostí a lidských činů, vyvarovat se možných konfliktů, lépe definovat společné hodnoty, standardizovat vzájemné politiky a regulativy. Z pohledu interkulturní komunikace je zásadní kategorizace kultur R. Lewise a Geerta Hofsteda.

¹¹⁰ Převzato z: HUNTINGTON, S. *Emerging alignments of civilizations*. In: globalresearch.ca [online]. Globalresearch, 2011 [cit. 15.10. 2011]. Dostupné z: [http://www.globalresearch.ca/articlePictures/S.%20Huntington%20-%20Clash%20of%20Civilizations%20Chart%20\(1996\).jpg](http://www.globalresearch.ca/articlePictures/S.%20Huntington%20-%20Clash%20of%20Civilizations%20Chart%20(1996).jpg).

¹¹¹ LEWIS, 2006.

a) Kategorizace kultur Richarda Lewise¹¹²

Přes značnou rozdílnost a různorodost se R. Lewis domnívá, že prostřednictvím základních kritérií (viz výše) lze rozdělit všechny kultury světa do tří základních kategorií:

- lineárně-aktivní
- multi-aktivní
- reaktivní

Lineárně-aktivní kultury

Příslušníci tohoto typu kultur vnímají čas lineárně; to v praxi znamená, že se soustředí na konkrétní úkol, jeho řešení a teprve poté se začínají věnovat problému dalšímu. Jeho řešení přikládají velký význam a věnují tomu proto značné úsilí. To se týká i komunikace. Preferují lineární komunikaci, tzn. soustředit se na jedno komunikační téma, rozebrat ho do detailu, ideálně se shodnout na společném shrnutí a závěrech a teprve potom téma změnit. Schéma jejich uvažování probíhá – akce/reakce, otázka/odpověď. Velký důraz kladou na plánování, časové scénáře a pořádek. Pevně věří, že takovýto systém je nejefektivnější. Velký problém mají s jakoukoliv dezorganizací. Nemají rádi například telefonní hovory při obědě apod. Domluvené věci si většinou zapisují, používají diáře a záznamy v nich mají značnou váhu. Mají velkou tendenci věci i lidi, se kterými se setkají, kategorizovat. Životní situace, ať už pracovní či osobní, jsou nahlíženy z analytického pohledu. Ovšem i v takovéto kultuře jsou v některých aspektech rozdíly. Příkladem může být přístup k časovému kontextu. Američané se kulturně orientují na přítomnost, případně velmi blízkou budoucnost, zatímco Němci jsou svázáni se svou minulostí. Výrazným prvkem je také egocentrická nebo kulturně sebestředná orientace. Zásadní je také respektování soukromí, které je považováno za nedotknutelné. Pokud jde o pracovní

¹¹² LEWIS, 2006.

dobu, je preferován spíše pevný harmonogram, pro přesčasy jsou jasná pravidla a ta bývají dodržována. Důležitým zdrojem informací jsou statistiky, analýzy a databáze. V rámci pracovní hierarchie jsou respektovány praktické zkušenosti a s despektem je vnímána protekce a protežování. Nebývá příliš zvykem hovořit o svých pocitech, zejména ne mezi cizími lidmi nebo na veřejnosti. Během komunikace (osobní i pracovní) bývají dodržována pravidla zdvořilosti, což ovšem nebrání přímo sdělit názor. Při hádkách a konfrontaci je pozornost věnována zejména logickým argumentům, příkladům a přesvědčování. Nebývá ovšem zvykem přerušovat druhé a skákat do řeči. Zejména v oblasti obchodu a pracovní komunikace je dbáno na image a dobrou pověst. Diplomatický přístup je sice respektován, ale pouze v momentu, kdy nekoliduje s faktickou stránkou věci a pravdivostí komunikace. Neverbální komunikace je spíše zdrženlivější, gesta menší a mimika decentnější. Osobní zóny jsou například v porovnání s multi-aktivními či reaktivními kulturami širší a jsou pečlivě respektovány. Společnost bývá většinou pečlivě organizována podle pravidel, která bývají dodržována, nikdo nemá příliš tendenci o nich diskutovat. Respekt funguje vůči veřejné a státní správě a jejím úřadům a zástupcům. Bývá oddělován pracovní a soukromí život, zábava od práce. V rámci business etikety je značným faux-pass nedochvilnost, platí to ovšem i v soukromém životě. Je vysoce respektováno profesionální řešení problémů na základě odborných zkušeností a dovedností. Pokud jde o telefonní hovory, většinou bývají spíše krátké a věcné, detaily se rozebírají raději osobně.

Multi-aktivní kultury

Takovýto typ kultur Lewis popisuje jako dynamický, pružný a extrovertní. Společnost je většinou značně dezorganizována, pozornost je kladena na vztahy mezi lidmi, komunikaci, spíše než na řád jako u lineárních kultur. Charakteristickým rysem je multitasking, řešení více věcí souběžně, bez ohledu na to, zda se vyřeší nebo nikoliv. Časový harmonogram, osnovy a scénáře ve své podstatě nejsou příliš

dodržovány, i když zástupci multi-aktivních kultur zejména při kontaktu s lineárně-aktivními předstírají, že harmonogram je důležitý. Realita a vztahy jsou podle těchto kultur důležitější než uměle vytvořené scénáře. Stejně jako lineární kultury i ty multi-aktivní nerady opouštějí konverzaci, pokud není ještě dokončeno téma. Rozdíl ovšem spočívá v tom, že u lineárních kultur je pozornost kladena na vyřešení problému, u multikulturních na vztah a atmosféru komunikace. Mezilidská komunikace a vztahy jsou nejlepším způsobem, jak trávit čas. V rámci pracovních i osobních záležitostí panuje velká flexibilita. V rámci společenských struktur i lidských reakcí panuje značná nepředvídatelnost. S faktickou stránkou reality je zacházeno pružně podle toho, jak se vyvíjí atmosféra komunikace a vztahy. Statistiky, faktografické údaje apod. bývají považovány za méně důležité než emoce. Nejvyšší váhu mají informace, které jedinci získávají od jiných lidí, např. doporučení, názory apod. Důležitou kategorií bývá oportunistus. Ani v rámci profesního, ani v rámci osobního života nefunguje trpělivost. Orientace na cíl je vázána na přítomnost. Zástupci těchto kultur bývají výřeční, velmi často dochází k souběžným monologům místo dialogu. Panuje značná a zdravá zvědavost, nefunguje však pečlivá cílevědomost jako u lineárně-aktivních kultur. Velmi dobře funguje socializace, akulturace, navazování nových vztahů a komunikace mezi neznámými lidmi. Plánování probíhá jen rámcově, často dochází k drobným úpravám i výrazným změnám. Domluvené plány rovněž podléhají spontánním rozhodnutím a rozhodně nejsou alfou a omegou pracovních, obchodních ani osobních vztahů. Nebývá dodržována ani pevně stanovená pracovní doba, kancelář je vnímána spíše jako zázemí, práce může probíhat kdekoliv, je-li potřeba. Emotivnost, která je charakteristickým rysem těchto společenství, se prolíná prakticky ve všech rovinách osobního i veřejného života. Silné emoce se odrážejí i v neverbální komunikaci – gestikulace je dynamická, živá, gesta velká, otevřená a rozmáchlá, proxemika nefunguje jako u lineárně-aktivních kultur coby překážka, ale příležitost. Věcná argumentace prakticky nefunguje, komunikace se opírá o emoční stránku, často dochází k výmluvám. Konfrontace bývají značně napjaté, hádky se soustředí na

emoce, aniž by se komunikační protějšky navzájem poslouchaly. Dochází často k přerušování řeči, překřikování. Pravda je vnímána jako relativní kategorie, fakta se dají nejen ovlivnit, ale i přizpůsobit či zkreslit. Velmi často se objevuje mezilidská manipulace, intriky a snaha „tahat za nitky“. Odborné dovednosti nebývají u lineárně-aktivních kultur oceňovány tolik jako třeba osobní nebo rodinné vazby. Jednotlivé pracovní týmy rádi spolupracují, účelem kooperace je však spíše samotná komunikace a kontakt s lidmi než společné řešení problémů. V ideálním případě by práce měla být spojena se zábavou, často se prolíná pracovní i osobní život. V případě, že se tyto oblasti dostávají do konfliktu, pracovní je většinou upozaděn. Dochvilnost není dodržována ani vyžadována – naopak bývá překvapením, že čas pro někoho může být natolik důležitý. Telefonní konverzace bývá dlouhá a rozvleklá, její podstatou není vyřešit problém, ale promluvit si. Respekt a někdy i nekritická úcta bývá připisována vysoce postaveným činitelům, funkce jako taková má prestiž bez ohledu na její naplňování.

Přehled lineárně-aktivních a multi-aktivních kultur (podle intenzity u jednotlivých států)¹¹³:

Lineárně-aktivní

1. Němci, Švýcaři
2. Američané (bílí, anglosaští protestanté)
3. Skandinávci, Rakušané
4. Britové, Kanadáné
5. Australané, Jihoafričané
6. Japonci
7. Holanďané, Belgičané
8. americké subkultury (židé, Poláci, Italové)
9. Francouzi, Valoni
10. Češi, Slováci, Chorvaté, Maďaři
11. Italové (sever)
12. Chilané
13. Rusové a další Slované
14. Portugalci
15. Polynésané
16. Španělové, Italové (jih), obyvatelé Středomoří
17. Indové, Pákistánci ad.
18. Latinská Amerika, Arabové, Afričané

Multi-aktivní

Obrázek 4 - Přehled lineárně-aktivních a multi-aktivních kultur

¹¹³ Přeloženo a upraveno dle: LEWIS, 2006, str. 33.

Reaktivní kultury

Reaktivní kultury Lewis označuje jako kultury naslouchání¹¹⁴. Jde ve své podstatě o introvertní typ kultur, které málokdy přímo vyvolávají dialog nebo otevřeně prezentují svůj názor či postoj. Schéma komunikace bývá – monolog/pauza /reflexe/monolog. Monolog většinou nechá zástupce reaktivní kultury pronést nejprve protistranu, kterou však v žádném případě nepřerušuje otázkami, skákáním do řeči a dokonce ani prvky neverbální komunikace (např. pokyvování hlavou apod.). Na rozdíl od multi-aktivních a částečně i lineárně-aktivních kultur, reaktivní kultura ticho v komunikaci vítá a považuje za smysluplné. Není zvykem brát stanovisko komunikačních partnerů na lehkou váhu, reagovat posměšně nebo striktně odsekávat. Promyšlené a dobře formulované argumenty mají velkou váhu, obvykle bývají pronášeny s rozvahou a dlouhým uvážením. Lewis k takovému postupu uvádí názorný příklad – *„když se zeptáte Finů, co si myslí, začnou myslet. Stejně jako Asiaté přemýšlí potichu. Když se na totéž zeptáte Američana, začne bez jakékoliv pauzy rovnou s odpovědí – tak já ti řeknu, co si o tom myslím...“*¹¹⁵ Velmi častou taktikou v rozhovoru bývá kladení spíše dalších doplňujících otázek než přímá odpověď na nějaký dotaz. Než aby došlo k nějakému nedorozumění, raději opakovaně projdou každý problém do detailu a ujistí se, že chápou postoj protistrany správně. Takovéto kultury, přesto že jsou rády za kompromisní řešení, kompromis samy nenavrhují. Mají obecně nedůvěru k nadbytku slov, pečlivě váží použití slov vlastních. V neverbální komunikaci jsou zběhlí, avšak velmi zdrženliví. Gesta jsou minimalistická, ale jejich použití má přesná pravidla. Drobná a někdy až neznatelná gesta suplují absenci citoslovcí, tolik běžných u euroamerické kultury. Rozdíl je značný i u povzdechů. Zatímco u multi-aktivních kultur povzdech vyjadřuje většinou negativní pocity, soustrast apod., u reaktivních kultur může vyjadřovat např. potvrzení dohody. Oční kontakt není zvykem, je spíše projevem toho, že druhá

¹¹⁴ Listening cultures; viz LEWIS, 2006.

¹¹⁵ Přeloženo dle: LEWIS, 2006, str. 36.

straně říká něco nevhodného. Neverbální komunikaci je připisován značný význam, zejména např. pokud jde o vyjádření úcty, respektu apod. Reaktivní kultury také používají různé prvky gramatiky k tomu, aby nemusely vyjádřit svůj vlastní názor – jde zejména o neosobní zájmeno „ono“, kondicionál nebo trpný rod. Zástupci reaktivních kultur používají v rozhovoru jména mnohem méně než jiní, prakticky stále udržují konverzaci v neosobní rovině. Tzv. small talks jsou chápány zcela jinak než v euroamerické kultuře. Bývají často předmětem nedorozumění, protože např. Asijci mohou brát jednoduchou otázku *Jak se daří?* jako prostor k tomu, aby pečlivě popsali svou situaci, zatímco např. pro Američany je to pouze začátek další konverzace. Zdrženlivé reakce mohou často vyvolávat dojem, že reaktivní kultury jsou pomalé, nechápavé nebo že nemají co říct. Velmi pečlivě bývá vnímán kontext komunikace, tedy zejména kdo v jakém postavení co říká, ale také jakým tónem a co může být za tím. Svou roli sehrává i to, co řečeno nebylo. Oblíbenou taktikou bývá sebeznevažování, které používají kvůli eliminaci případných útoků na jejich osobní integritu a sebeúctu, tupí případné hrany a dává prostor vyniknout druhé straně konverzace. Zejména Evropané a Američané by však takového postavení, jak uvádí Lewis, neměli zneužívat. Lidé reaktivních kultur mívají většinou hodně energie, nedávají to však ostentativně najevo a pečlivě ji využívají. Neradi ztrácejí zbytečně čas nedůležitými věcmi, nevynikají agresivitou, ani touhou po moci. Na druhou stranu dokáží být velmi urputní, což se projevilo např. u Japonců během 2. světové války.

Přehled reaktivních kultur (podle jednotlivých států)¹¹⁶:

Silně reaktivní

1. Japonci
2. Číňané
3. Taiwanci
4. Singapur, Hongkong*
5. Finové*
6. Korejci
7. Turci⁺
8. Vietnamci, Kambodžané, Laosané⁺
9. Malajsijci, Indonésané⁺
10. Ostrovy Pacifiku (Fidži, Tonga atd.)⁺
11. Švédové*
12. Britové*

Příležitostně reaktivní

pozn.:

*u těchto kultur se projevují lineárně-akční tendence, když reagují

⁺ u těchto kultur se projevují multi-akční tendence, když reagují

Obrázek 5 - Přehled reaktivních kultur

¹¹⁶ Přeloženo a upraveno dle: LEWIS, 2006, str. 38.

Přehled základních charakteristik výše uvedených kategorií kultury¹¹⁷:

Tabulka 1 - Přehled základních charakteristik kategorií kultury

LINEÁRNĚ-AKTIVNÍ	MULTI-AKTIVNÍ	REAKTIVNÍ
introvertní	extrovertní	introvertní
jedna věc po druhé	multitasking	reakce
klidní	upovídání	tišší
sebestřední	zvědaví	uctiví
preferující soukromí	družní	dobří posluchači
metodické plánování a analýzy	plánování pouze v hrubých rysech	pozornost obecným principům
trpěliví	netrpěliví	trpěliví
pevná pracovní doba	práce kdykoliv	flexibilní pracovní doba
přesnost a dochvilnost	nedochvilnost	přesnost a dochvilnost
vedeni časovými plány a schémata	nepředvídatelné časové plány (nedodržují je)	reagují na časové plány ostatních
drží se plánů	často mění plány	dělají pouze drobné změny
drží se faktů	„žonglování“ s fakty	závěry jsou slibem
preferují informace z databází, knih, statistik	preferují ústní informace od lidí	preferují výzkumná data i informace od lidí
orientace na práci	orientace na lidi	orientace na lidi
neemoční	emoční	nedávají emoce najevo
pracují v rámci oddělení	pracují nezávisle na oddělení	berou v úvahu ostatní oddělení
ctí pravidla a respektují je	„tahají za nitky“	budují sítě
neradi využívají výhod	vyhledávají výhody	chrání důstojnost ostatních

¹¹⁷ Přeloženo a upraveno dle: LEWIS, 2006, str. 33 a 34.

LINEÁRNĚ-AKTIVNÍ	MULTI-AKTIVNÍ	REAKTIVNÍ
preferují pevnou agendu	všechno propojují dohromady	o všem přemýšlejí
telefonní hovory velmi stručné a k věci	rozvleklé hovory s cílem popovídat si	dobře sumarizují
využívají memoranda	prakticky nepoužívají poznámky	pečlivě a pomalu plánují
respektují úřady	vyhledávají vysoce postavené osoby	ultračestní
neradi ztrácí tvář	vymlouvají se	nesmí ztratit tvář
logická konfrontace	emoční konfrontace	vyhýbání se konfrontaci
omezená neverbální komunikace	dynamická neverbální komunikace	subtilní neverbální komunikace
zřídka skáčou do řeči	často skáčou do řeči	neskáčou do řeči
oddělují pracovní a osobní život	pracovní a soukromý život se jim prolíná	spojují pracovní a soukromý život
pravda má přednost před diplomacií	pravda je relativní, lze přizpůsobit	diplomacie má přednost před pravdou

Počet zástupců jednotlivých typů kultur¹¹⁸:

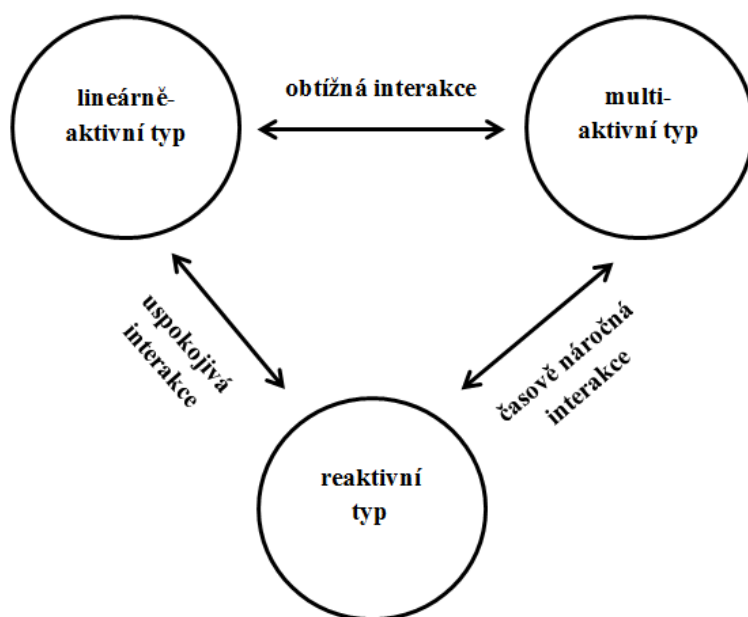
- Lineárně-aktivní: 600 000 000
- Multi-aktivní: 3 300 000 000
- Reaktivní: 1 700 000 000
- Hybridní (multi-aktivní/reaktivní) 290 000 000

¹¹⁸ LEWIS, 2006, str. 41.

Komunikační interakce rozdílných typů kultur

Jestliže dochází k interakci shodných typů kultur, nevyvolává to prakticky žádné problémy. Naopak. Takovýto kontakt může být prospěšný, kultury se stejným přístupem ke komunikaci se mohou lépe dohodnout na společném přístupu k dané problematice a nemusejí se potýkat s komunikačními nedorozuměními jako v případě interakce odlišných typů kultur. Výhody takovýchto kontaktů se ukazují např. na poli diplomacie, kdy v rámci delších (a zejména neformálních) jednání např. členských států EU, se sdružují země s podobnými komunikačními charakteristikami. Jako příklad může sloužit visehradský region. Stejně kulturně-historické kořeny společně s velmi blízkými komunikačními charakteristikami jej na poli mezinárodní politiky činí poměrně soudržným. U interakce podobných typů kultur dominují rozdíly nad společnými charakteristikami. Ty lze vystopovat prakticky u všech typů (např. kategorie času – viz dále). Samotný průběh interakce spočívá v tom, jaký typ kultur spolu přijde do styku.

Schéma náročnosti interakce mezi jednotlivými typy kultur¹¹⁹:

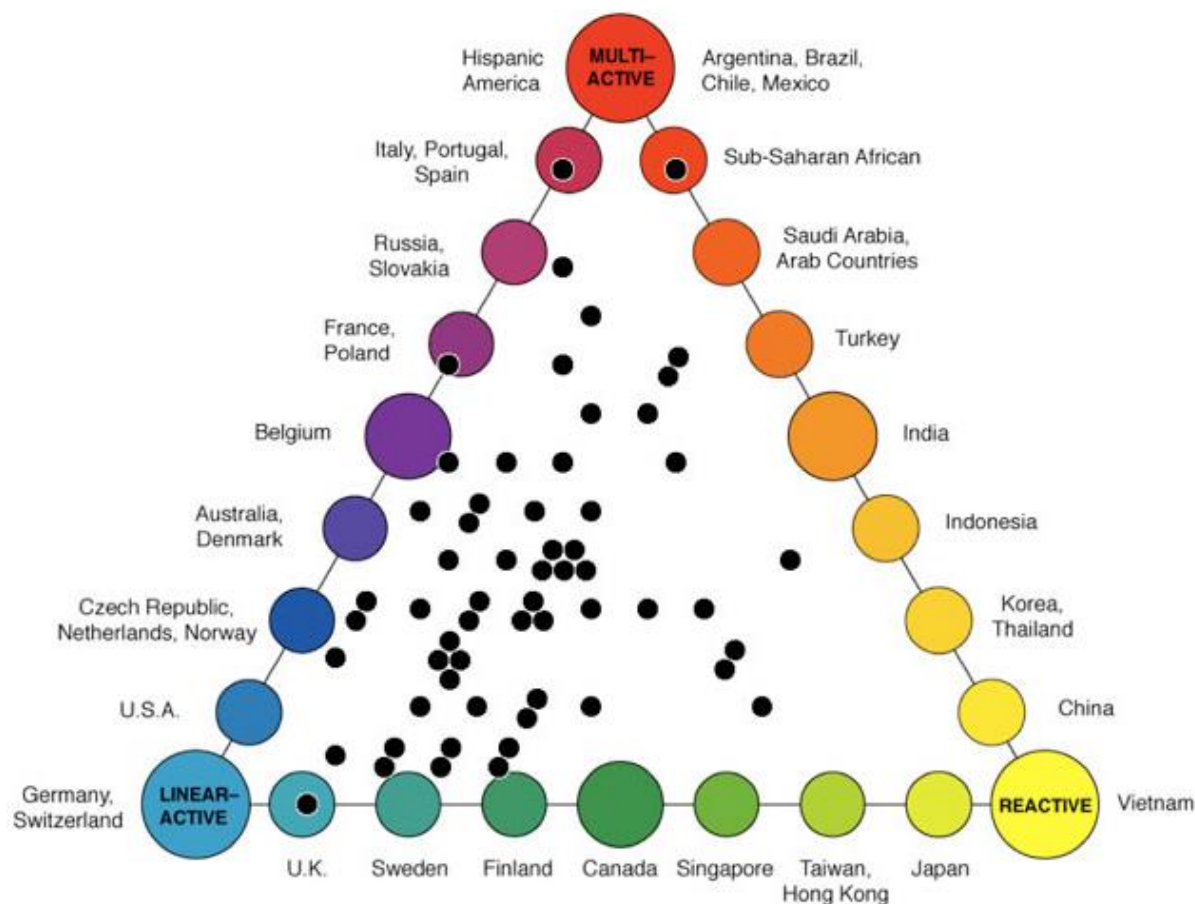

Obrázek 6 - Schéma náročnosti interakce mezi jednotlivými typy kultur

¹¹⁹ Přeloženo a upraveno dle: LEWIS, 2006, str. 39.

Jak je z přiloženého schématu patrné, nejefektivněji může komunikace probíhat mezi lineárně-aktivním a reaktivním typem kultury. Obě skupiny totiž více či méně preferují reakci před tím, než aby ony samy nějakou akci iniciovaly. Naopak nejnáročnější interakce probíhá mezi zástupci reaktivní a multi-aktivní kultury. Takováto komunikace je náročná zejména časově, protože reaktivní typ kultur není zvyklý svou protistranu usměrňovat. Multi-aktivní kultury naopak jisté usměrnění potřebují, protože v opačném případě jejich na člověka a vztahy orientovaná komunikace zabírá velmi mnoho času. Velmi obtížná je také komunikace mezi lineárně-aktivním typem kultury a typem multi-aktivním. V tomto případě se jedná zejména o rozdílné pohledy na některé principiální otázky (např. dochvilnost), které ovšem mohou komplikovat důležitá mezinárodní jednání na úrovni státní správy i soukromého sektoru. Rozčlenění všech kultur pouze do tří základních kategorií ovšem není zcela přesné, protože každá kultura naplňuje charakteristické vlastnosti té dané kategorie s různou mírou intenzity. Lewis proto vypracoval model, který tyto rozdíly zohledňuje. Zástupce 68 národností podrobil dlouholetému zkoumání a analyzoval tisíce profilů nejrůznějších kultur. Model zohledňuje zejména základní komunikační vlastnosti, schopnosti a charakteristiky daných národů. Nezabývá se však takovými kulturními prvky jako jsou např. víra, náboženství či tabu.

Lewisův model rozdělení kultur podle intenzity charakteristických komunikačních vlastností¹²⁰:

Obrázek 7 - Lewisův model rozdělení kultur podle intenzity charakteristických komunikačních vlastností

Sám Lewis uvádí, že výhody tohoto testování jsou zřejmé jak na poli mezinárodních vztahů, diplomacie, tak i mezinárodního obchodu. Ve všech případech pomáhají efektivnější přípravě na případný kulturní šok a lepší zvládnutí kulturní adaptace. Rozdíly v komunikaci i chování se mohou projevovat i u zdánlivě blízkých kultur. Zatímco arabské země spadají dle Lewisova modelu k multiaktivnímu typu kultur, Turecko, přestože je rovněž muslimské, je mnohem blíže reaktivnímu chápání než třeba Saudská Arábie.

¹²⁰ Převzato z: LEWIS, R. *Personal Cultural Profiles*. In: crossculture.com. [online]. Richard Lewis Communications, 2012 [cit. 9.9.2012]. Dostupné z: <http://www.crossculture.com/services/online-tools>.

U lineárně-aktivních kultur se také mohou projevovat reaktivní tendence.

U konzervativních Britů nebo Švédů se mohou některá reaktivní schémata objevovat častěji než třeba u výhradně lineárně-aktivních Němců či Švýcarů. Jak píše Lewis, Britové mají například tendenci hledat shodu mezi kolegy před tím, než přijmou příslušná opatření. Více reaktivní Švédové se snaží hledat kompromisy a konsensus jednomyslně a Finové, kteří jsou nejvíce reaktivním národem v Evropě, rozhodují velmi pomalu a rozvážně. Nejvíce evropských národů umístil Lewis na osu mezi lineárně-aktivním a multi-aktivním typem kultur. I zde však pochopitelně panují rozdíly. Velmi dobře patrné je to například v Belgii u lineárně-aktivních Vlámů a multi-aktivních Valonů. Jestliže země dokáže z takovýchto rozdílů těžit, může to pro ni být přínosem. Lewis uvádí, že Belgie se vyznačuje velmi prosperující ekonomikou díky kompromisnímu uspořádání mezi takto odlišnými skupinami. V praxi se však ukazuje, že odlišné kultury či etnika mohou výrazně oslabovat nejen ekonomický růst státu, ale také jeho vnitřní správní procesy, jako je tomu právě v případě Belgie. Pozitivní soužití a spolupráce různých kultur je patrná například v Kanadě, která patří k nejmultikulturnějším zemím světa. Právě historické a kulturní kořeny výrazně ovlivňují míru intenzity naplnění konkrétních charakterových vlastností daného typu kultury. Vedle toho však svou roli sehrává také samotné založení člověka jako zástupce konkrétní kultury (např. extrovert/introvert, jeho pohlaví, věk apod.). *„Žádný z nás není mezi ostatními osamoceným ostrovem. Osobnost i kontext z nás činí svého druhu určité hybridy, protože osobní charakterové vlastnosti mohou být v rozporu s národními normami.“*¹²¹ Stejně jako osobní charakterové vlastnosti jsou důležité také další kategorie jako například věk. Ten hraje klíčovou roli v přístupu jedince k takovým hodnotám, jako je postoj člověka vůči společnosti, svobodě, právu či autoritám. Jak uvádí Lewis, mladí lidé si v závislosti na své kultuře vyzkouší multi-aktivní i lineárně-aktivní přístup k těmto věcem, aby se pak s postupem času stejně stali více reaktivními. Charakteristické vlastnosti použité v Lewisově modelu se vztahují i k povolání či typu studia. Sám uvádí, že pro lineárně-aktivní jedince jsou

¹²¹ Přeloženo dle: LEWIS, 2006, str. 43.

charakteristická povolání jako inženýr, účetní, ekonom nebo vědec, zatímco umělci, učitelé, pracovníci v marketingu či PR musí být více multi-aktivní. U reaktivních charakteristik hovoří o právnících nebo lékařích, kteří se musejí orientovat na svoje klienty. Zajímavou skupinou bývají personalisté, protože ti by se měli zaměřovat na všechny tři typy lidí a měli by tudíž zvládat komunikaci vůči všem zmíněným skupinám, stejně jako profesionální a úspěšní manažeři.

Rozdělení kultur podle přístupu k informacím

V rámci rozčlenění kultur podle jejich komunikačního chování je velmi důležité zaměřit se také na zdroje, vnímání, vyhodnocování informací a přístup k nim. Lewis zkoumané kultury rozčlenil na: „dialogově orientované“¹²², „datově orientované“¹²³, a „poslechově orientované“¹²⁴. Jaroslav Světlík¹²⁵ uvádí termíny: „kultura orientující se na fakta“, „kultura orientovaná na dialog“ a „kultura naslouchající“. Lewis upozorňuje, že nelze přesně vymezit korelaci mezi takovými typy kultury a kulturami výše popsanými. Určitá souvztažnost však existuje. Například multi-aktivní kultury jsou většinou také orientované na dialog. Prakticky ve všech typech kultur hraje rovněž velmi důležitou roli samotná míra informací. Lewis poznamenává, že čím více jsou společnosti rozvinuté, tím mají větší tendenci klonit se spíše k datově orientovanému typu, protože míra všech možných informací je enormní a bez jejich pečlivé filtrace by nebylo možné se v nich orientovat.

¹²² „Dialog-oriented“.

¹²³ „Data-oriented“.

¹²⁴ „Listening-oriented“.

¹²⁵ SVĚTLÍK, 2001.

Přehled jednotlivých kultur podle jejich přístupu k informacím¹²⁶:

Obrázek 8 - Přehled jednotlivých kultur podle jejich přístupu k informacím

Dialogově orientované kultury

Kultury, které se orientují na dialog, vnímají osobní i pracovní interakci jako příležitost pro sdílení a výměnu ústně podávaných informací. Důležitý je pro ně kontext a atmosféra při rozhovoru. Často podléhají i pomluvám. Pro získávání a verifikaci informací preferují osobní kontakt a síť svých vlastních vztahů. Díky tomu bývá množství získaných informací značné. Tento typ kultur je však nijak pečlivě netřídí ani neanalyzuje. Zástupci těchto kultur většinou také nedodržují

¹²⁶ LEWIS, 2006, str. 50.

stanovenou agendu jednání a témata mění v kontextu dialogu. Rozhodnutí jsou většinou impulzivní. Konverzace je proto nepředvídatelná, často dvojsmyslná. Řešení problémů se opírá o osobní kontakty a rozhovory, nemají rádi přesně připravenou argumentaci. Dialogově orientované kultury využívají bohaté zdroje informací – jde především o rodinu, přátele, příbuzné či kolegy z práce, lidi, se kterými tráví volný čas (např. sport), další sítě osobních vztahů (pracovních i osobních), stranou nezůstávají ani třeba kavárenské hovory, TV či rozhlas.

Datově orientované kultury

Většina datově orientovaných kultur se vyznačuje úspěšně fungujícími ekonomikami. Existují však výjimky (např. dialogově orientované Japonsko). Nelze však prohlásit, že datově orientované kultury by měly zaručený ekonomický úspěch. Na něm se podílí celá řada dalších faktorů, mezi jinými např. i klima dané země. Datově orientované kultury se spoléhají na informace získávané z analýz a statistik. Oceňují precizně zpracovaná a ověřená data. V případě mezinárodních vztahů se hodně spoléhají na oficiální zdroje – ambasády, obchodní komory apod. Jedinec zastupující takovýto typ kultury dává přednost informacím získaným z databází, statistik, firemních či jiných oficiálních materiálů, TV a rozhlasu, rodiny, nejbližších přátel a blízkých kolegů.

Poslechově orientované kultury

Poslechově orientované či naslouchající typy kultur mají velmi blízko ke kulturám reaktivním. Nezavrhují fakta a data (často používají různé databáze), kladou však důraz na informace získané během reaktivně založeného dialogu. Na rozdíl od dialogově orientovaných kultur však nemají tendenci prosazovat svůj názor či informace. Dávají prostor protistraně, od které se chtějí dozvědět vše potřebné – to se týká verbální i neverbální komunikace. Věnují více prostoru uvažování nad

problémy před tím, než přijmou nějaká rozhodnutí. Tento typ kultur využívá nejbohatší zdroje informací – rodina (zejména starší členové), příbuzní a přátelé, úzké kontakty ze sportu (např. judo či karate), škol či univerzit, tutoři, databáze, druhé či další strany (pracovní i osobní), TV, rozhlas a tisk.

b) Kulturní dimenze Geerta Hofsteda

Definice kulturních dimenzí Geerta Hofsteda je vedle kategorizace kultur R. Lewise pro výzkum interkulturality stěžejní. Chápeme-li kulturní dimenze jako „základní tendence v chování příslušníků kultury“¹²⁷, pak pomocí nich můžeme efektivně porovnávat obsah daných kultur navzájem, a to zejména podle priorit jednotlivých prvků chování člověka. Stejně jako neexistuje pouze jediná definice kultury, není vymezen ani univerzální souhrn všech kulturních dimenzí.

Obsah každé kultury lze pomocí kulturních dimenzí jakožto určitého „kontinua, které má dva obsahově protikladné póly“¹²⁸ popsat hodnotami na škále mezi těmito póly.

Výzkumem kultur prostřednictvím jejich vlastních dimenzí se vedle G. Hofsteda zabývali také C. Kluckohn a F. Strodtbeck¹²⁹, F. Trompenaars, Ch. Hampden-Tuner¹³⁰ R. J. House a M. Javidan¹³¹ (a další autoři projektu Globe¹³²). Zejména poslední zmíněný výzkumný projekt GLOBE se zaměřoval především na interkulturní management. Hofstede se oproti tomu věnoval vlivu kultury na více oblastí.

Výzkum kulturních dimenzí je významným prvkem pro studium interkulturní komunikace. Dané dimenze by ovšem měly být pouze vodítkem pro lepší pochopení vzájemných podobností či rozdílů mezi kulturami a nikoliv dogmaticky přijímaným

¹²⁷ NOVÝ, I. a kol. *Interkulturální management*. Praha: Grada Publishing, 1996, str. 22. ISBN 8071692603.

¹²⁸ LUKÁŠOVÁ, R. *Organizační kultura a její změna*. Praha: Grada Publishing, 2010, str.41. ISBN 8024729512.

¹²⁹ KLUCKHOLN, C. and STRODTBECK, F. *Variations in value orientations*. Evanston. IL: Row, Peterson, 1961.

¹³⁰ TROMPENAARS, F. and HAMPDEN-TUNER, Ch. *Riding The Waves of Culture: Understanding Diversity in Global Business*. McGraw-Hill, 1997. ISBN 0786311258.

¹³¹ HOUSE, R. J. and JAVIDAN, M. *Culture, Leadership, and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies*. NY: SAGE Publications, 2004. ISBN 0761924019.

¹³² GLOBE – Global Leadership Organizational Behavior Effectiveness Research Project; výzkum zaměřený na management organizací a lidských zdrojů v různých kulturách; více viz HOUSE, 2004.

návodem, jak komunikovat. Nebezpečí stereotypizace je ovšem v rámci výzkumu kultur velmi časté. Je proto zásadní opřít tvrzení v tomto směru o relevantní data sebraná empirickými šetřeními a výzkumy. Stěžejní prací je v tomto ohledu výzkum Geerta Hofsteda, který položil základy výzkumu interkulturality prostřednictvím kulturních dimenzí. Jako sociální psycholog provedl rozsáhlý průzkum chování a komunikace 64 zemí světa. V 70. letech zkoumal reakce více než 116 tisíců zaměstnanců společnosti IBM, ve které sám pracoval. Zaměřil se na kulturní dimenze, „*kteřé vedou k odlišnému chápání základních parametrů života lidí, promítají se významně do práce managementu organizace a do způsobu komunikace.*“¹³³ Spolu se svým nejstarším synem Geertem, informačním technologem, vydal knihu *Kultury a organizace - software lidské mysli*, která je zejména v českém prostředí jednou ze základních publikací v oblasti výzkumu interkulturních interakcí. Kulturní rozdíly, které Hofstede definoval, se opírají o pět základních dimenzí¹³⁴:

- vzdálenost mocenských pozic
- snaha vyhýbat se nejistotě
- míra individualismu a kolektivismu
- míra maskulinních a femininních hodnot
- časová orientace (krátko/dlouhodobá)¹³⁵

V rámci dalšího výzkumu Hofstede rozšířil původních pět dimenzí o šestou¹³⁶, tj.

- požitkářství versus sebeovládání

Tato dimenze zkoumá, do jaké míry je pro danou kulturu dominantní příklon k hedonistickému způsobu života. Za požitkářské označil ty kultury, ve kterých je uspokojování základních a přirozených lidských potřeb poměrně volné a svobodné a pojí se s užíváním si života a zábavou. Kultury, ve kterých naopak dominuje sebeovládání, uspokojování potřeb buď potlačují, nebo silně regulují prostřednictvím

¹³³ SVĚTLÍK, 2001, str. 13.

¹³⁴ Viz HOFSTEDE, 2007.

¹³⁵ Viz výzkum Michaela Bonda.

¹³⁶ Více viz HOFSTEDE, G. *Dimensions*. In: geert-hofstede.com. [online]. The Hofstede Centre, 2012 [cit. 13.10.2012]. Dostupné z: <http://geert-hofstede.com/dimensions.html>.

přísných společenských norem. Tato dimenze však zatím podle dostupných zdrojů nebyla testována, v rámci práce bude tedy uváděno pouze prvních pět dimenzí. Pro všechny výše uvedené kategorie, které byly zahrnuty do zmíněného výzkumu, Hofstede stanovil základní indexy od 0 jako nejnižšího možného ohodnocení až po 100 jako známku nejvyšší. V průběhu opakovaného testování zemí však musela být škála dodatečně rozšířena. Na základě porovnání těchto výsledků pak sestavil žebříček jednotlivých zemí podle pořadí v rámci jednotlivých dimenzí.

Vzdálenost mocenských pozic

Hofstede definoval vzdálenost mocenských pozic jako: *„rozsah, v němž méně mocní členové institucí a organizací v dané zemi předpokládají a přijímají skutečnost, že moc je rozdělována nerovně. Instituce jako rodina, škola a obec jsou základní jednotky společnosti; organizace jsou místa, kde lidé pracují.“*¹³⁷ Uplatňování moci se prolíná všemi strukturami společnosti. Pro výsledné hodnocení je důležité, do jaké míry je nebo není v rámci společnosti akceptováno její nerovnoměrné rozložení a vzdálenost jednotlivých složek moci v rámci hierarchického uspořádání. Podle výsledných hodnot je pak možné jednotlivé země rozdělit na různě intenzivní autokratický či paternalistický styl uspořádání společnosti. V případě autokratického stylu uplatňování moci se většinou jedná v rámci institucí a organizací o příkazy, u paternalistického o konsenzus. Velká vzdálenost moci s sebou nese obecně přijímaný předpoklad, že nerovnost je normální. Politicky dominují silně levicové či pravicové strany, zatímco umírněný politický střed většinou prohrává s extremismem. Velmi často se v takovýchto případech moc pojí s bohatstvím, vysokým společenským statusem a dalšími výhodami a dokonce dominuje nad právem a spravedlností. O tom, co je či není spravedlivé, rozhodují ti, co mají moc. Tito jedinci to často dávají ostatním patřičně na odiv. Často dochází k sociální stratifikaci a autoritářské hodnoty jsou všeobecně přijímány. To se odráží i ve škole

¹³⁷ HOFSTEDÉ, 2007, str. 45.

a rodině. Rodiče vychovávají svoje děti autoritářsky, je vyžadována přísná kázeň a respekt. Podobně je tomu i ve školních institucích, kde je nejvyšší autoritou ve třídě učitel. Není akceptována žádná polemika, výuka je orientována faktograficky, důraz je kladen na memorování probírané látky. Nerovnoprávnost se odráží také v pracovním procesu. Je dodržována přísná hierarchizace a centralizace top managementu. Podřízení pracovníci většinou neprojevují kreativitu a iniciativu, pouze plní příkazy a nepolemizují o nich. Vyžaduje se po nich disciplína a loajalita. Vedoucí pracovníci mají nejen zřetelně vyšší platy než jejich podřízení, ale také celou řadu dalších výhod, často statutárních. Malá vzdálenost moci posiluje obousměrnou komunikaci, jednotliví členové společnosti k sobě mají blíže a obyčejně mají stejná práva. Politicky se prosazuje zejména střed, extremismus nemá prakticky žádnou podporu. V rámci společnosti dominuje početná a silná střední třída. Fenomén moci nebývá silně prosazován, nebývá spojován s bohatstvím ani společenskou prestiží. Důraz je všeobecně kladen na rovnocenné postavení všech členů společnosti. V rodině panuje většinou liberální výchova, děti jsou vedeny k samostatnosti, podporován je dialog a otevřená komunikace. Učitelé vystupují spíše jako mentoři motivující žáky k samostatným úsudkům a k tomu, aby si sami volili tu správnou cestu (např. výběr předmětů apod.) Na rozdíl od opačně zaměřených kultur (velká vzdálenost moci) se od žáka očekává iniciativa a dokonce i polemika, vzdělanější lidé jsou v těchto zemích více považováni za společenské autority. V pracovním prostředí převládá týmová spolupráce, hierarchie je dodržována spíše kvůli efektivitě managementu než pro nadřazenost jedněch nad druhými. Platové rozdíly zohledňují schopnosti pracovníků, statutární výhody top managementu nejsou příliš uplatňovány. Před uzavřením rozhodnutí bývá zvykem konzultace zainteresovaných pracovníků, očekávána bývá v komunikaci zpětná vazba, diskuse i kritika.

Celosvětově nejvyšší vzdálenost moci vykazuje Malajsie (104), následována Slovenskem (104), Guatemalou (95), Panamou (95) a Filipínami (94). Naopak nejnižší hodnoty má Rakousko (11), Izrael (13) a Dánsko (18). Většina států EU vykazuje spíše

paternalistické charakteristiky. Výjimkou je hlavně zmíněné Slovensko, Rumunsko (90), Slovinsko (71), Bulharsko (70), Francie (68) a Polsko (68). Rozdíly jsou však někdy patrné i v rámci jednotlivých států – např. valonská část Belgie s indexem 67 a vlámská s 61.

Vyhýbání se nejistotě

Každá země, kultura, společnost, organizace i instituce má jiný přístup k vnímání rizika a přijímá proto různá opatření, aby se riziku, pochybnostem a nejistotě vyhnula, případně zmírnila škody, které mohou neočekávanými situacemi vzniknout. Vyhýbání se nejistotě Hofstede definuje jako: *„stupeň, v němž se příslušníci dané kultury cítí ohroženi nejistotou nebo neznámými situacemi. Tento pocit je, kromě jiného, vyjadřován nervovým napětím a potřebou předvídatelnosti, a tedy také potřebou psaných i nepsaných pravidel.“*¹³⁸ Tato pravidla jsou více či méně striktní podle toho, do jaké míry daná kultura přijímá či odmítá riziko, a jak akceptuje nejistotu. Vesměs všechny kultury vnímají riziko a nejistotu jako hrozbu. Rozdílný bývá přístup v tom, co ještě je a co už není rizikové. S citlivým přístupem k rizikovým faktorům a nejistotě se pochopitelně pojí úzkost, stres a nervozita. To se v krajních případech může projevat i zvýšeným výskytem sebevražd a sebevražedných tendencí. Toho si všiml už francouzský sociolog Emil Durkheim, který upozorňoval na spojitost mezi těmito projevy a kulturními a společenskými tendencemi. Hofstede ovšem sám upozorňuje na rozdíl mezi rizikem a nejistotou. *„Nejistota je vzhledem k riziku totéž, co je úzkost vzhledem ke strachu. Jak strach, tak i riziko se vztahují k něčemu konkrétnímu: k objektu v případě strachu a k události v případě rizika.“*¹³⁹ Riziko lze pak podle Hofstedeho vyjádřit procentem pravděpodobnosti, že se daná událost uskuteční. Úzkost i nejistota jsou ovšem pocity bez konkrétního základu, chybí předmět i ona pravděpodobnost.

¹³⁸ HOFSTEDE, 2007, str. 131.

¹³⁹ Cit. d., str. 135.

Jestliže je nejistota slučována s rizikem (viz např. J. Světlík), je potom také nutné sloučit úzkost a strach. V tom případě se ovšem dostáváme ke zmíněným kulturním rozdílům, a sice k tomu, že některou kulturou či subkulturou může být jedna událost vyhodnocena jako velmi riziková, zatímco druhou jako rutinní. V takovém případě se pak samozřejmě nepojí ani se strachem, ani s úzkostí. Kultury s vysokým indexem vyhýbání se nejistotě mívají striktní pravidla veřejného i soukromého života.

Všechny procesy bývají definovány jasně danými pravidly a normami, jejichž nedodržování bývá sankcionováno. Takovéto společnosti projevují xenofobní až rasistické tendence, mívají konzervativní styl uvažování a chápání. Objevuje se také fundamentalismus na poli politiky, náboženství i dalších oblastí. Tolerance nebývá příliš uznávána, opozice nebo kritika se neuznává ani ve vědeckých kruzích.

Nejistota je v těchto kulturách brána jako každodenní součást života, vyskytuje se vyšší míra neuroticismu, lidé žijí ve značném stresu a úzkosti. To se může projevovat zvýšenou mírou agrese jako psychosociálního ventilu. V rámci společnosti je také více věcí tabuizováno či považováno za nevhodné. Děti podléhají přísné výchově s jasně danými pravidly. Vzdělávání se rovněž podřizuje striktním osnovám, nepřipouští se příliš diskuse ani polemika. Učitelé jsou bráni jako „experti“¹⁴⁰, kterým se neodmlouvá. Ve většině případů jsou rodiče od školní výuky distancováni. Na pracovištích panuje stres a permanentní vytíženost. Všechny procesy jsou předem jasně dány, stejně jako hierarchie podniku či instituce, naprostou samozřejmostí bývají přesčasy. Neuznávají se příliš inovace, důraz je kladen na formalizaci.

Důležitou vnitřní motivací pracovníků je uznání za odvedenou práci, zvykem proto bývá tvrdě pracovat. V přístupu občanů vůči státu se projevuje nezájem lidí o politiku, jejich nedůvěra politikům i právnímu systému, občanské protesty bývají potlačovány. Obecně také zástupci takových kultur bývají hrdí na svou zemi.

U kultur s nízkou snahou vyhýbání se nejistotě panuje liberalismus. Formálně neexistuje tolik detailních předpisů, vyhlášek, nařízení a právních předpisů jako u zemí s opačným přístupem. Většinou mají tato pravidla jen formální charakter, je

¹⁴⁰ HOFSTEDE, 2007, str. 140.

možné je měnit a přizpůsobovat dle potřeb. Na změny reaguje společnost veskrze pozitivně, nejistota je běžná součást života, která ovšem nikoho příliš neznepokojuje. Společnost není svazována stresem, panuje klid a pohoda. Komunikace je tolerantní, připouští se polemika, diskuse i nesouhlas. Názory druhých jsou běžně akceptovány. Absence pravidel vede více k tvořivosti, mládež není brána jako skupina, která se musí podřít, ale jako rovnocenní členové společnosti. Společenské vztahy bývají uvolněné, nebývá příliš zvykem projevovat na veřejnosti agresi apod. Rodinné zázemí je otevřenou platformou pro diskusi a motivaci dětí se rozvíjet. Rodiče se také zapojují do vzdělávacího procesu svých dětí. Výuka nebývá podřízená striktním osnovám, přizpůsobuje se individuálním potřebám, opírá se o diskusi a kreativitu. V zaměstnání panuje přátelská atmosféra, pracovní tempo není závislé na času. Uplatňují se inovace, improvizace a kreativita, převládá týmová práce, změny jsou chápány jako příležitost. V práci se uplatňuje zdravý rozum více než úzce specializovaný expertní pohled. V nutných případech jsou přijímána formální pravidla, která bývají vesměs dodržována. Občané států s nízkým indexem vyhýbání se nejistotě mají rozsáhlé pravomoci vůči státním autoritám, zajímají se o politiku a většinou věří svým voleným zástupcům. Často se také sami angažují v občanských spolcích apod. Politicky převládá liberalismus, tolerovány bývají nejrůznější (často i extrémní) ideje.

V žebříčku zemí podle míry vyhýbání se nejistotě dominuje Řecko s indexem 112, následované Portugalskem (104), Guatemalou (101) a Uruguayí (100). Nejnižší indexy naopak vykazoval Singapur (8), Jamajka (13) a Dánsko (23). Mezi zeměmi Evropské unie v dimenzi vyhýbání se nejistotě panují v porovnání s ostatními kategoriemi velké rozdíly. Nejmarkantnější je to mezi zmíněným Řeckem a Dánskem. I kulturně a historicky spjaté země se však v tomto směru mohou lišit – Česká republika dosáhla indexu 74, zatímco Slovensko 51; německy orientovaná část Švýcarska 56, francouzská část 70. Hofstede v tomto směru upozorňuje na historické kořeny různých zemí a připomíná, že zejména dědicové římského impéria mají sklon

silně se nejistotě vyhýbat, země s kořeny v čínském císařství dnes naopak projevují tendence nejistotě se příliš nevyhýbat.

Míra individualismu a kolektivismu

V rámci celosvětového výzkumu Hofstede zkoumal také to, do jaké míry zástupci daných kultur preferují individualistické hodnoty, nebo zda dávají přednost spíše hodnotám kolektivním. Jak sám uvádí, většina kultur a společností volí pro vlastní systém fungování kolektivistický model. Kolektivismus je pojem, který se často objevuje spíše v jeho politologickém kontextu. V této práci je však výhradně užíván ve smyslu sociologickém, tedy nepopisuje moc státního zřízení nad jednotlivcem, zabývá se mocí skupiny jako takové. *„Individualismus přísluší společnostem, v nichž jsou svazky mezi jedinci volné: předpokládá se, že každý se stará sám o sebe a svou nejbližší rodinu. Kolektivismus, jako jeho opak, přináleží ke společnostem, ve kterých jsou lidé od narození po celý život integrováni do silných a soudržných skupin, které je v průběhu jejich životů chrání výměnou za jejich věrnost.“*¹⁴¹ Věrnost či loajalita v rámci skupiny se však netýká pouze společnosti jako celku. Hofstede si všímá vazeb uvnitř rodiny (primární i rozšířené či nukleární) i vzájemných vazeb a postojů jednotlivých skupin ve společnosti. V tomto směru Hofstede také upozorňuje na tzv. problém úrovně analýzy, tedy na to, zda je možné považovat individualismus a kolektivismus v rámci výzkumu za protipóly. Důležitým faktorem je také to, jestli se výzkum zaměřuje na charakter celé společnosti nebo pouze jednotlivce. *„Společnosti jsou tvořeny jedinci, kteří se v mnoha ohledech vzájemně liší a také mají dosti rozmanité osobní hodnoty. Zkoušky ukázaly, že jedna osoba může skórovat vysoko jak v individualistických, tak v kolektivistických hodnotách, v jedněch vysoko a v druhých nízko a také nízko v obou. Proto, když budeme porovnávat jedince, měli bychom individualismus a kolektivismus brát jako dvě odlišné dimenze.“*¹⁴²

¹⁴¹ HOFSTEDE, 2007, str. 65.

¹⁴² HOFSTEDE, 2007, str. 70.

Individualistické kultury jsou charakteristické nezávislostí společenských vazeb a vysokou mírou soukromí. Přátelské vztahy jsou dobrovolné a musí se o ně pečovat, vazby mezi jednotlivcem a skupinou jsou volné. Převažují extroverti nad introverty. Očekává se vlastní názor, stejně jako polemika či kritika, praxí bývá otevřená a asertivní komunikace; převládá slovo já. Při společenském setkání je ticho bráno jako nenormální, komunikace ovšem bývá často i banální, bezobsažná. Není problém vyjádřit a obhajovat si vlastní stanovisko. Zákony a pravidla jsou obecně uznávány, platí rovnost před zákonem. Při jejich porušení (vedle z toho vyplývajících sankcí) dochází k pocitům viny. Negativní pocity nebývá zvykem veřejně ventilovat, radost naopak ano. Zástupci takových kultur preferují čerpání informací z médií.

V rámci individualistické rodiny je dítě od malička vychovááno jako osobnost. Učí se mít vlastní názor, brzy se osamostatnit a vydělávat si. Školní výchova je rovněž liberální, zaměřená spíše na proces učení jako takový než na fakta a data. Vzdělávací proces připravuje jedince na řešení nejrůznějších i neočekávaných situací, podporuje kreativitu a individualismus stejně jako pozitivní přístup k novým věcem. Důraz je kladen na celoživotní vzdělávání. Vzdělaní lidé jsou ve společnosti více ceněni, platí u nich také pocit větší osobní hrdosti na dosažené vzdělání. Vysokoškolské a další diplomy také zvyšují cenu jejich držitelů na trhu práce. V pracovním prostředí platí, že pravidla by měla být výhodná pro obě strany – jak pro zaměstnavatele, tak zaměstnance. Zaměstnanec je loajální vůči firmě, pokud se mu to ekonomicky či jinak vyplácí. Častá bývá vyšší pracovní fluktuace. Kariérní postup závisí spíše na individuálních schopnostech a vlastnostech konkrétních pracovníků. Jejich pracovní výkony bývají posuzovány odděleně a teprve na základě toho se rozhoduje o přidělení případných odměn. Pracovní úkoly jsou chápány jako priorita, a to dokonce i vůči vztahům na pracovišti. Týmová práce se uplatňuje, je-li pro členy týmu výhodnější než osobní plnění svěřených činností. Pokud jde o tuto dimenzi v oblasti práva a státu, nejvyšší autoritou je soukromé vlastnictví a individuální svoboda a názor, dominuje postoj, že zájem jedince převažuje nad zájmy společnosti. Zákony platí pro všechny stejně, klade se důraz na dodržování lidských práv. Stát

má pouze omezenou úlohu v ekonomické regulaci, individualistické země mají tendenci vykazovat vyšší HDP¹⁴³. Kolektivistické kultury charakterizuje prosazování „my“ nad „já“, snaha o konsenzus a soulad. Zájem celku je důležitější než zájem jedince. Zástupci takových kultur se raději vyhýbají přímým konfrontacím, porušování pravidel vrhá špatné světlo na celou skupinu. Rodinné, přátelské i další vazby bývají pevné a důležité, o manželstvích se často rozhoduje předem, alespoň co do obecných požadavků na nevěsty a ženichy. Individuální názory nejsou příliš tolerovány, do velké míry se podřizují názoru většiny. Ve společnosti převládají spíše introverti, identitu jedince často určuje skupina, ke které náleží. Často se prolíná soukromý a pracovní život. Důležitým zdrojem informací jsou sociální vazby (sociální sítě – internetové i reálné). Na veřejnosti nebývá příliš zvykem projevat radost, při osobním setkání není problém mlčet – fakt setkání je důležitější než komunikace. Při samotné komunikaci nebývá zvykem otevřeně projevat svůj názor, zřídka se uplatňuje přímé „ne“. To samo o sobě znamená konfrontaci a té se kolektivisté rádi vyhnou. Daleko častější je proto vyhýbavá odpověď. V porovnání s individualistickými kulturami zástupci kolektivistických společností čtou méně knih. V rámci rodiny panují silné vazby, závazky vůči rodině (i širší) jsou brány jako priorita. Děti se učí chápat okolní svět podle názorů rodičů a ostatních. Kolektivistické rodiny bývají početnější, zvykem bývá dělit se o nemateriální i materiální zdroje, včetně financí. Individuální názor u dětí bývá považován za selhání výchovy rodičů. Ve škole není zvykem projevat iniciativu, diskutovat či polemizovat. V rámci větších kolektivů, ve škole i kdekoli jinde, často dochází k utváření dalších menších skupinek žáků či jiných členů. Zatímco v individualistických kulturách je získání vysokoškolského diplomu osobní ctížádostí a prestiží, v kolektivistických kulturách diplom posiluje význam skupiny nebo symbolizuje možnost přechodu do sociálně vyšší skupiny. Bývá proto častější tendence k jeho nelegálnímu získání. V rámci pracovního procesu bývá větší důraz

¹⁴³ Viz HOFSTEDE, 2007; ovšem např. silně kolektivistické Japonsko vykazuje celosvětově jeden z nejvyšších HDP.

kladen na loajalitu pracovníka než na jeho pracovní schopnosti. Nebývá proto příliš zvykem měnit často práci. Jednotlivé firmy jsou často vlastněny např. rodinami nebo jinými kolektivy. Vztah mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem má především morální rozměr. Důraz je kladen na týmovou práci, rozhodování bývá většinou skupinové nebo je o něm alespoň v rámci skupiny předem diskutováno. Dobré osobní vztahy na pracovišti jsou prioritou, mají dokonce přednost před plněním pracovních úkolů. Případné finanční odměny se vyplácejí spíše plošně, přímé hodnocení jednotlivých zaměstnanců nebývá zvykem. Při povyšování je kladen důraz na dobré osobní vazby a sounáležitost s danou skupinou na pracovišti. Zákazníci s rodinnými či jinými vazbami k firmě mají lepší postavení i podmínky. Stát s kolektivistickým uspořádáním má velký podíl na regulaci ekonomického systému. Občané se cítí se svou zemí silně spjati, panuje velké vlastenectví a patriotismus. Práva a povinnosti, včetně zákonů se od skupiny ke skupině liší. Osobní svoboda a vlastnictví nejsou tak důležité jako u individualistických kultur, společnost ideologicky směřuje k dosažení harmonie a konsenzu. Důraz na dodržování osobních svobod a lidských práv není nijak silný.

Mezi konkrétními státy vykazují nejvyšší míru individualismu Spojené státy (index 91), následované Austrálií (90), Velkou Británií (89) a Kanadou (80). Za těmito výsledky stojí především fakt, že všechny tyto země mají blízké historicko-kulturní kořeny. Vystěhovalci z Evropy museli při osidlování nových končin prokázat vysokou míru individualismu a ta se udržela dodnes. Vedle vlivu Římské říše vzpomínané u předchozí dimenze Hofstede ještě upozorňuje, že na míru individualismu či kolektivismu mělo silný vliv náboženství a filozofie. Např. prakticky všechny země s konfuciánskou tradicí dnes vykazují vysokou míru kolektivismu. V rámci Evropské unie dosahuje nejvyšší míry individualismu Maďarsko (80) a Holandsko (80), vlámská část Belgie (78) a Itálie (76). Naopak Slovinsko (27), Portugalsko (27), Rumunsko (30) a Bulharsko (30) se řadí ke kolektivistickým kulturám. Mezi nimi celosvětově dominuje Guatemala (6),

Ekvádor (8), Panama (11), Venezuela (12) a Kolumbie (13). Česká republika (58) vykazuje lehce vyšší míru individualismu.

Míra maskulinních a femininních hodnot

Každá kultura na světě je definovatelná také podle převládající mužské či ženské orientace. Valná většina z nich má spíše maskulinní orientaci, existují však i jednoznačně matriarchální/matrilokální kultury. Role pohlaví nedefinuje pouze kulturu jako takovou, ale předurčuje i roli každého jedince ve společnosti. Každé pohlaví je subjektivně spojováno s určitým typem chování a vlastnostmi. Ty se pak odrážejí v uspořádání společnosti i charakteru celé kultury. Maskulinní a femininní hodnoty ovšem nelze přímo zaměňovat s postavením muže či ženy ve společnosti.

„Maskulinita se vztahuje ke společnostem, ve kterých jsou sociální rodové role jasně odlišeny (tj. od mužů se očekává, že budou průbojní, drsní a budou se zaměřovat na materiální úspěch, zatímco od žen se očekává, že budou spíše mírné, jemné a orientované na kvalitu života); feminita se vztahuje na společnosti, ve kterých se sociální rodové role překrývají (tj. jak o mužích, tak i o ženách se předpokládá, že budou nenároční, jemní a orientovaní na kvalitu života).“¹⁴⁴ Podobně jako v případě individualismu a kolektivismu platí, že jde v podstatě o dvě nezávislé kategorie, i u maskulinity a feminity je potřeba vnímat obě dimenze samostatně. Zatímco na úrovni konkrétních jedinců může jít o souběh obou kategorií, tzn., že jedinec může v některých oblastech vykazovat maskulinní a v jiných femininní hodnoty, u kultury jako celku už to podle Hofstedeho možné není. Kultury, ve kterých převládají maskulinní hodnoty, jsou zaměřeny na materiální úspěch, dynamiku a pokrok. Od mužů se očekává soutěživost, ambicióznost a tvrdost. Bývá časté silové řešení sporů a problémů, ve společnosti dochází často k elitářství a materiální orientaci. Panuje obecně mnohem nižší míra tolerance než u femininních kultur.

¹⁴⁴ HOFSTEDE, 2007, str. 97.

Nejen v rodině, ale prakticky v celé společnosti panuje nerovnost mezi pohlavími i věkovými a dalšími skupinami. Rodiče jsou autoritou a vyžadují poslušnost. V rodině je přísný otec, tolerantní matka. Už od mala jsou děti připravovány na svou úlohu ve společnosti, chlapci by neměli projevovat příliš emocí, měli by být soutěživí, nebát se a umět se bránit. Naopak dívky mohou plakat, očekává se od nich soudržnost. Vzdělávací proces je nastaven na posilování ega studentů. Obecnou normou bývají nejlepší výsledky, silná konkurence a snaha vyniknout. Bývá obvyklé, že studenti sami sebe přeceňují, selhání ve škole je závažným problémem. Třídy bývají rozdělené podle jednotlivých předmětů vhodných spíše pro dívky a spíše pro chlapce. Dobrý pedagog je oceňován zejména podle své erudice. Maskulinní orientace kultur určuje také postoje daných jedinců k sexu. Muži jsou v tomto směru výkonově orientováni, o sexu se nehovoří příliš otevřeně, panuje silnější tabu pro mužskou než ženskou nahotu, tabuizována bývá také homosexualita jako ohrožení společnosti. Nevěsty by měly být panny, u mužů je to jedno. V pracovním procesu je základem snaha a potřeba se prosadit, přímočarost jednání a orientace na výsledky a kariéru (u mužů). U žen se ambice uplatňují v podpoře mužovy kariéry. V případě volby jsou preferovány větší peníze než více volna. Podřízení života práci a výdělku je normální, odměny bývají přidělovány na základě zásluh. Většinou tyto kultury vykazují více velkých firem a podniků, prosazují se zejména ve strojírenství či těžké chemii. Politicky bývá společnost spíše středově či pravo-středově orientována, prosazuje se kontinuální hospodářský růst i třeba na úkor životního prostředí. Ve vedoucích pozicích je málo žen, nebývá častá pomoc rozvojovým zemím, v otázce přistěhovalství preferují asimilaci, u mezinárodněpolitických konfliktů demonstraci síly, případně vojenský zásah. Femininní kultury preferují sociální soudržnost, charakteristickou vlastností je skromnost, platí orientace na dobré vztahy a emoce. Samozřejmost je pomoc druhým v případě potřeby, a to jak uvnitř, tak i vně dané kultury (např. poměrně časté humanitární a další formy pomoci rozvojovým a dalším zemím). Na místo konfliktu je lepší konsenzus a kompromis. Mezi pohlavími panuje větší rovnost i v otázkách sexuality, stejný

přístup se zaujímá k ženské i mužské nahotě, o sexu nebývá problém otevřeně mluvit, sex je brán rovnocenně oběma pohlavími, nevěra je chápána stejně u muže jako u ženy. Homosexualita je součástí života. Sexuální obtěžování nebývá časté (zejména kvůli emancipovanému postavení žen). V rámci rodiny jsou oba rodiče tolerantní, děti mohou volně projevovat svoje emoce, bývá však potlačována agresivita. Výchova směřuje ke slušnosti, skromnosti, zdrženlivosti a jemnosti jako ideálům pro obě pohlaví. Ve škole funguje vzájemná solidarita, normou je průměr. Ze selhání ve škole nejsou vyvozovány fatální důsledky, role ega je slabší, žáci mají tendence se spíše podceňovat. Dobrý učitel je posuzován podle přístupu k žákům, preferuje se přátelskost, obě pohlaví většinou studují stejné předměty. V pracovním procesu neplatí výkonová orientace, důležité jsou především vztahy a atmosféra na pracovišti. Práce slouží k základnímu zajištění materiálních potřeb, není smyslem života. Preferuje se více volna než více peněz. Případné kariéry se věnují či mohou věnovat obě pohlaví rovnocenně. Na pracovišti převládá spíše týmový duch, konflikty by se měly řešit dialogem, vyjednáváním a dosažením kompromisu. Odměny se udělují spíše plošně, vedoucí pracovníci sází více na intuici a komunikaci než uplatňování svojí moci. Státy založené na femininních principech jsou liberální a tolerantní, mají rozvinutou veřejnou sociální péči, preferují integraci přistěhovalců, často poskytují humanitární pomoc rozvojovým zemím a dbají na svoje životní prostředí. Mezinárodně politické konflikty se snaží řešit diplomacií a kompromisy. Převládá spíše středo-levá politická orientace, extrémistické strany nemají podporu. V politice jsou časté koalice, oceňuje se morální přístup. V čelních pozicích státu i firem je velké procento žen.

Celosvětově nejvyššího indexu maskulinních hodnot ve společnosti dosahuje Slovensko (110), druhé je Japonsko (95) a třetí Maďarsko (89). Naopak nejvíce femininních hodnot vykazuje celosvětově Skandinávie – Švédsko (5), Norsko (8), dále pak Holandsko (14) a Slovinsko (19). Tradičně rozdělena i v této kategorii zůstává Belgie – zatímco ve valonské (60) části převládají maskulinní principy, vlámské (43) dominují hodnoty femininní. Obrovský rozdíl však můžeme pozorovat

mezi velmi silně maskulinním Slovenskem a v podstatě vyváženým Českem (57). Odlišnosti panují i v oblasti Jižní Ameriky. Menší země jako třeba Peru (42) nebo Chile (28) jsou femininní, větší jako Venezuela (73), Mexiko (69) či Kolumbie (64) jsou maskulinní. Důvodem jsou údajně¹⁴⁵ odlišné kořeny původního obyvatelstva. Zatímco Peru a Chile ovlivňovali Inkové, Mexiko silně maskulinní Aztékové. Pokud jde o historické, náboženské a další vlivy těchto rozdílů, Hofstede připomíná, že jeden z prvotních se nachází již v Bibli. Genesis 1:27-28 uvádí: „*Tak Bůh stvořil člověka ke svému obrazu, k obrazu Boha jej stvořil; stvořil jej jako muže a ženu.*“¹⁴⁶ Genesis 2:18 však píše, že: „...*Pán Bůh řekl: Není pro muže dobré, aby byl sám: vytvořím pomocníka k němu vhodného.*“¹⁴⁷ Filozofie antického Řecka a Říma vnímala ženy v podstatě jako rovnocenné, republiku i císařství však jednoznačně ovládali muži. Současný vysoký podíl femininních hodnot ve Skandinávii vysvětluje Hofstede především jejími Vikingskými kořeny. V době, kdy Vikingové válčili nebo se věnovali obchodu či mořeplavbě, musely obce spravovat ženy.

Dimenze časové orientace

Vnímání času bývá v průřezu všemi kulturami světa odlišné stejně jako i předchozí kategorie. Zatímco některé kultury vnímají čas v jeho krátkodobém horizontu, u jiných jde o velmi dlouhodobé hledisko. „*Dlouhodobá orientace spočívá v pěstování ctností zaměřených na budoucí odměny; zejména vytrvalosti a šetrnosti. Na opačném pólu krátkodobá orientace spočívá v pěstování ctností týkajících se minulosti a současnosti, zejména úcty k tradicím, zachování tváře a plnění společenských závazků.*“¹⁴⁸ Kultury, které mají dlouhodobou orientaci, se zaměřují na vytrvalost, plnění dlouhodobých cílů a zisku v budoucnosti. Mezi charakteristické vlastnosti patří skromnost, šetrnost a hospodárnost a pokora, která platí jak pro muže, tak i pro ženy. V rámci společnosti je jasně rozčleněno, co je dobro a co zlo, odděluje se hmota a duch. Svatba

¹⁴⁵ Hofstede u tohoto odůvodnění uvádí „spekulativní“, viz HOFSTEDE, 2007, str. 126.

¹⁴⁶ GENESIS in Cit. d., str. 124.

¹⁴⁷ HOFSTEDE, 2007, str. 124.

¹⁴⁸ HOFSTEDE, 2007, str. 162.

je chápána jako pragmatický svazek. Obecně bývá respektováno nerovnocenné postavení jedinců ve společnosti dle sociálního statusu. Zástupci těchto kultur mají smysl pro hanbu, respektují okolnosti a přemýšlejí o osobní adaptaci na ně. Rodinná struktura bývá širší, panuje respekt a úcta ke stáří. Je běžné, že se matky samy intenzivně starají o svoje děti, starší děti často dominují nad mladšími. Děti se od mala učí vytrvalosti, šetrnosti, bývá potlačováno sebekázování. Ve škole, a nejen tam, je úspěch považován za zhodnocení úsilí. Úspěšní bývají studenti těchto kultur především v matematice a řešení formálních úkolů. V pracovním procesu se zhodnocuje kvalitní vzdělání, flexibilita, adaptace a sebekázeň. Je běžné pracovat dle potřeb firmy bez ohledu na osobní volno. Zaměstnanci sdílejí stejné firemní hodnoty bez ohledu na jejich postavení v hierarchii podniku. Význam zisků bývá posuzován v horizontu deseti let, existují finanční fondy pro dlouhodobé investice. Kultura s krátkodobou orientací se soustředí na současnost a aktuální či krátkodobý prospěch. Prosazuje se snaha vyrovnávat se jiným členům společnosti, panuje značné zadlužování se a konzumní způsob života. Důležitá je aktuální osobní stabilita, společenské závazky i status, za žádnou cenu nesmí jedinec ztratit svou tvář. Nebývá zvykem žít se členy vlastní širší rodiny, svatba je morálním závazkem. Stáří je vnímáno jako nešťastné období. Pokora je důležitou vlastností, ale pouze u žen. O děti nemusí pečovat jen matky, pořadí jejich narození nehraje důležitou roli. Musí se učit respektu i toleranci druhých. Ve škole bývá úspěch i neúspěch chápán jako krátkodobá záležitost daná spíše náhodně. Studenti v takových kulturách vynikají především v teorii a abstraktních oblastech. V práci se uplatňuje orientace na výkon a samostatné myšlení. Potřeby podniku jsou důležité, ale nikoliv na úkor osobního volna. Hospodářsky je důležitý především letošní zisk firmy. Schopní a nadaní pracovníci mají možnost se uplatnit, podle schopností jsou také rozdělovány odměny. Nebývá příliš zvykem držet rezervní fondy nebo prostředky na investice, když už se na něco peníze vynaloží, pak většinou na investiční fondy. V krátkodobě orientovaných kulturách má v rámci náboženství větší podporu fundamentalismus, v politice se mohou objevovat extremistické tendence.

Z hlediska dlouhodobé orientace nejvyšší index vykazuje Čína (118), Hongkong (96), Tchaj-wan (87) a Japonsko (80). Naopak velmi krátkodobou orientaci má Pákistán (0), Česká republika (13) a Nigérie (16). Valná většina zemí Evropské unie, stejně jako Spojené státy nebo Austrálie vykazuje krátkodobou orientaci. Za konkrétními výsledky jednotlivých oblastí světa stojí především filozofie. Zatímco konfuciánské země se svojí dlouhodobou orientací vykazují poměrně spokojený styl života, státy pod vlivem konzumu a globalizace, které jsou orientovány na „tady a teď“, mají mnohem vyšší procento nespokojených občanů.

3. INTERKULTURNÍ PROSTŘEDÍ, KULTURNÍ POLITIKA A FUNGOVÁNÍ EU

3.1. Interkulturní prostředí EU

Smyslem této práce je zejména popsat mechanismy fungování interkulturní komunikace v prostředí EU. Je proto nezbytné detailněji rozebrat nejen samotnou historii, vývoj a systém fungování unie jako takové, ale zároveň také rozkrýt naprosto svébytnou politickou kulturu v eurounijním rámci. Komplexní politika a integrační snahy Evropy nejsou záležitostí 20. století. Snahy o integraci se ať již z diplomatických, vojenských, ekonomických či jiných důvodů objevovaly již od starověku. Interkulturní prostředí bylo typické pro starověký Egypt a další tehdejší říše. Stejně tak antický Řím ovládal rozsáhlá multikulturně osídlená území a podobně jako dnešní EU i Řím ponechával velkou řadu pravomocí na lokálních vládcích. Důležitým integračním prvkem římského impéria byla latina, zatímco současná unie musí zajišťovat fungování 24 oficiálních jazyků, což vyžaduje obrovskou administrativní náročnost. Zároveň dvacet osm členských států na nevelkém území (např. v porovnání s USA, bývalým Sovětským svazem ad.) představuje velmi pestré interkulturní prostředí, ve kterém často převládají zájmy jednotlivých států nad zájmy společnými, eurounijními. Přidržíme-li se analogie s římským impériem, Řím disponoval velmi početnou a špičkově vycvičenou a vyzbrojenou armádou, která dokázala prosadit vůli senátu a římského lidu prakticky kdekoliv na svém území. Samozřejmě dnešní demokratické principy toto zcela správně vylučují. O to silněji by však měla fungovat přirozená priorita společné vůle před národními zájmy. Pokud budou národní zájmy převládat, Evropská unie nikdy nemůže fungovat zcela efektivně. Interkulturní prostředí Evropské unie však není jen překážkou, ale i příležitostí k výměně zkušeností, informací, kulturních

prvků a hodnot vedoucích ke zlepšování fungování unie jakožto celku i jednotlivých jejích částí. Fungování Evropské unie je dnes do značné míry brzděno svou vlastní existencí. Rozbujelá byrokracie neumožňuje efektivní výkon unijní správy a zároveň zabraňuje svému vlastnímu zjednodušení. Místo redukce úředníků a předpisů v drtivé většině dochází naopak k vytváření předpisů a norem nových, které pouze pozměňují či doplňují normy původní. S ohledem na finančně lukrativní posty v eurounijních institucích chybí přirozený zájem a vůle cokoliv na těchto zaběhaných a nepřehledných mechanismech měnit. Jestliže Evropská unie vznikla na základě pragmatické úvahy nad společným zefektivněním obchodu a některých ekonomických aspektů, dnešní unie je bohužel podle mého názoru pragmatismu ve smyslu efektivního fungování podpořeného společnými zájmy členských států velmi vzdálená. Na druhou stranu v dnešní době není (především ekonomicky) možné, aby Evropa fungovala pouze na principu nezávislých suverénních států. V konkurenci USA, Ruska, ale zejména řady asijských ekonomik by neobstála. Samozřejmě Evropskou unii nespojují a neměly by spojovat pouze zájmy ekonomické, ale tyto jsou jednou z nejdůležitějších materiálů pro zajištění praktického fungování tak rozmanitého interkulturního celku, jakým Evropská unie je.

3.1.1. Historie a vývoj integrace Evropy a EU

Potřeba řešit integrační snahy je dokladovatelná již u prvních hominidů. Původní rodinné a rodové klany se postupně rozrůstaly a sjednocovaly: Byl to důležitý socializační, ale také ekonomicko-obranný prvek. Pro účely této práce však není podstatný vývoj integračních snah v období pravěku, je ovšem nutné zmínit, že integrační tendence nejsou v žádném případě novodobou záležitostí a sjednocená Evropa není otázkou 20. a 21. století. Snaha a potřeba sdružovat kulturní, sociální, etnické či národní celky se zcela zřetelně objevuje u prvních starověkých říší. Ty nejen že potřebovaly integračními procesy posilovat svůj vliv a hegemonii

v tehdejší světě, musely zároveň řešit složité otázky, které byly a jsou s těmito procesy spojeny. Vedle náboženských, ekonomických a sociálních problémů to byl zejména problém multikulturalismu. Ať už se na tento pojem díváme jako na příčinu a nebo jako na důsledek globalizace, opět se nejedná o téma novodobé. Multikulturní otázky se objevují v sumerských městských státech, potýká se s nimi Akkadská i Asyrská říše, stejně jako Babylon, Chetitě a Egypt. Právě vědecké, kulturní, ale i hospodářské, společenské, politické a další výdobytky starověkého Egypta přispěly k vytvoření pozdějších antických základů, na kterých staví dnešní Evropa nejen svoji přítomnost, ale i budoucnost. *„Starověký Egypt byl jednou z inspirací Evropy.*

V přejímání kulturních vzorců z Egypta a v reakci na ně se utvořelo kulturní bohatství antického světa - první civilizace, kterou lze označit za evropskou.“¹⁴⁹

Evropa a starověk

Při detailnějším rozkrytí integračních snah Evropy a v rámci stručného popisu těchto tendencí je možné hovořit o prvních relevantně dokladovatelných známkách u řeckých městských států, resp. starořeckých amfiktonií¹⁵⁰. *„Struktura těchto amfiktonií vykazovala všechny znaky mezinárodní organizace. Poleis, jež byly její součástí, se musely řídit pravidly, která byla pro všechny závazná.“¹⁵¹* I když starověkou Spartu nebo Athény nelze v pravém slova smyslu považovat za evropské integrátory, některé jejich principy se později odrážejí u nastoupivšího římského impéria, které ve své podstatě položilo základy moderních dějin Evropy. Pomineme-li důležité vojenské úspěchy, které zajistily Římu jeho vznik i fungování, neméně důležitou součástí byla také jeho vnitřní organizace. V mnoha směrech (viz dále) ji můžeme přirovnat k dnešním eurounijním zásadám. *„...římská politická špička a následně římská administrativa byla schopna spravovat říši tak, aby za všech okolností byla zachována územní*

¹⁴⁹ JŮN, J. *Britské signály zdravého rozumu*. In: Euroskop.cz. [online]. Vláda České republiky, 2011 [cit. 12.11.2011]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/8613/12888/clanek/britske-signaly-zdraveho-rozumu>.

¹⁵⁰ viz SCHELLE, K. *Historie integračních koncepcí a jejich vyústění v realitě EU*. Ostrava: Key Publishing, 2007. ISBN 978-80-87071-53-3.

¹⁵¹ Cit. d., str. 9.

celistvost a aby na území státu byl zachován vnitřní pořádek, bezpečnost a ekonomická prosperita.“¹⁵² Společná bezpečnostní politika je dnes součástí tří základních pilířů politik EU a jednotné řešení hospodářských a ekonomických otázek se dnes, zejména v kontextu hospodářské krize, jeví jako nadmíru důležité. I další aspekty fungování římské říše je objektivně možné srovnat se zásadami dnešní EU. „...významným faktorem, který měl vliv na existenci římského státu, byl vztah nejrozličnějších společenských vrstev a skupin ke státnímu mechanismu, k jeho nejvyšším i místním orgánům a institucím. Výslednicí těchto postojů byl objektivně zájem – v určitých podmínkách i nezájem – obyvatel říše na další existenci římského státu...“¹⁵³ Prosazování zájmů občanů, ochrana jejich práv a účast na eurousních otázkách je zakotvena již v zakládající Maastrichtské smlouvě, o zapojení občanské společnosti do budování a rozvoje Evropy se stará např. Hospodářský a sociální výbor a nízká motivovanost občanů podílet se na společných otázkách EU se jeví jako jeden ze základních problémů dnešní unie¹⁵⁴. Dalším důležitým faktorem pro postavení EU ve světě i některé její vnitřní otázky (např. bezpečnostní či ekonomické) je přístup unie k třetím zemím. I tento aspekt musel starověký Řím velmi pečlivě řešit. „...významný fenomén, který se jeví jako určující pro celkové postavení a dějiny římského impéria, je třeba sledovat vztah Říma k barbarskému světu, který jej obklopoval.“¹⁵⁵ Podobnosti mezi EU a římskou říší však neleží pouze v základních potřebách či koncepcích. Stěžejní je také řešení jejich vnitřní struktury. Složení a fungování EU je popsáno v samostatné kapitole, zde proto pouze upozorním na některé základní, společné, charakteristické rysy. Základ císařského upořádání Říma položil Ocatavianus Augustus, který koncipoval tzv. *burocratia augustaea*¹⁵⁶, tedy aparát placených úředníků. Ti sice již nebyli do svých funkcí voleni, tak jako za republiky, ale byli na správě říše osobně závislí. Nástupce Octaviana, Claudius navázal na tuto koncepci a správu říše svěřil čtyřem úřadům.

¹⁵² SCHELLE, K. *Historie integračních koncepcí a jejich vyústění v realitě EU*. Ostrava: Key Publishing, 2007. Str.10. ISBN 978-80-87071-53-3.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ Viz EUROPEAN COMMISSION. *Special Eurobarometer 278*. European Cultural Values, Report Publication, Eurobarometer, 2007.

¹⁵⁵ SCHELLE, 2007, str. 10.

¹⁵⁶ Viz SCHELLE, K. *Historie integračních koncepcí a jejich vyústění v realitě EU*. Ostrava: Key Publishing, 2007. ISBN 978-80-87071-53-3.

Ekonomické otázky (včetně rozpočtu) spravoval tzv. *rationibus*¹⁵⁷ – na úrovni EU dnes tuto problematiku řeší Evropská komise. *Ab epistulis*¹⁵⁸ fungoval jako hlavní sekretariát, vznikl úřad na vyřizování soukromých záležitostí a stížností tzv. *a libellis*¹⁵⁹, dnes v EU odpovědnost evropského ombudsmana. Zřízena byla také císařská rada (*konsilium principis*¹⁶⁰), která se spolu s císařem podílela na zásadních politických a ekonomických otázkách říše. Podobné poslání má za EU v současné době Evropská rada, která určuje základní strategické směřování unie. Centrální správa řídila nejen chod Říma jako takového, ale měla i zásadní vliv na provincie. Ty byly silně vojensky i ekonomicky podrobovány Římu a jejich postupná romanizace vyvrcholila za vlády císaře Caracally, který udělil¹⁶¹ římské občanství (skýtající četná práva) všem svobodným obyvatelům impéria. „Okolnost, že obyvatelé podmaněných území přijímali jazyk a jeho prostřednictvím i kulturu Římanů, bývá obecně označována za nejvýraznější pozitivní přínos římské imperiální politiky.“¹⁶² Ve srovnání s římskou kulturou se však přes veškeré snahy a úsilí dosud nepodařilo evropskou kulturu vymezit¹⁶³ (a to zejména na občanské úrovni) tak přesně a komplexně jako v případě Říma. Velmi důležitým faktorem rozvoje a relativní stability Říma byl také ekonomický přínos, který říše přinášela. „Romanizace byla postupným procesem, v němž na jedné straně nacházíme přirozený vliv římské kultury a latinského jazyka na život obyvatel podrobených území, na druhé straně ochotu neřímského obyvatelstva akceptovat Římany zprostředkované výdobytky civilizace.“¹⁶⁴ Tento trend je dnes velmi dobře patrný na šíření (euroamerické) globální civilizace, kdy často zanikají specifika různých kulturních okruhů právě pod tlakem ekonomických přínosů globalizace. Také Evropská unie si je tohoto vědoma. Systém čerpání dotací z evropských prostředků

¹⁵⁷ Viz SCHELLE, K. *Historie integračních koncepcí a jejich vyústění v realitě EU*. Ostrava: Key Publishing, 2007. ISBN 978-80-87071-53-3.

¹⁵⁸ Viz tamtéž.

¹⁵⁹ Viz tamtéž.

¹⁶⁰ Viz tamtéž.

¹⁶¹ Roku 212 n. l.

¹⁶² SCHELLE, 2007, str. 15.

¹⁶³ Viz EUROPEAN COMMISSION. *Special Eurobarometer 278*. European Cultural Values, Report Publication, Eurobarometer, 2007.

¹⁶⁴ SCHELLE, 2007, str. 15.

přispívá nejen k předem stanoveným účelům, ale také sekundárně k propagaci unie jako takové.

Středověké integrační koncepce

S rozpadem Říma se začíná silně rozvíjet christianizace Evropy. Právě náboženství se zejména v raně středověké Evropě stává základní otázkou různě úspěšných integračních snah. *„Raně středověké státy byly úzce spjaty s církví, protože katolické náboženství se v Evropě stalo ideologií nové státní moci a v nových státech jí pomáhalo vytlačovat z veřejného života přežívající rodové organizační struktury.“*¹⁶⁵ První významné integrační snahy tehdy decentralizované Evropy přinášejí franští panovníci, především pak Karel Veliký. Koncepce Svaté říše římské Oty I. vycházela z potřeby mocenskopolitických cílů a byla postavena na sdílení křesťanských hodnot. *„Svatá říše římská...měla představovat universální nadstátní křesťanský útvar, sdružující všechny křesťanské panovníky.“*¹⁶⁶ V jejím čele měl stát společně císař jako nejvyšší představitel světské a papež jako nejvyšší představitel duchovní moci. Decentralizovaná Evropa se však ještě stále příliš opírala o personálně propojená kmenová vévodství a společenskou a ekonomickou nestabilitu. Bylo tak velmi obtížné říši nejen koncipovat a stabilizovat, ale také územně vymezit. V praxi příliš nefungovala ani spolupráce mezi císařem a papežem. Další komplikace působila rovněž narůstající moc říšského sněmu. Dověšením těchto a dalších problémů bylo zároveň turecké ohrožování Evropy a následně také vnitřní nejednotnost. Koncepci pankřesťanské říše se tak de facto nikdy nepodařilo naplnit. *„Původně proklamované koherentní společenství křesťanských panovníků...říšští císaři vytvořit nedokázali. Říše se stala jen fiktivní jednotkou bez většího reálného vlivu, navíc omezenou jen na střeoevropský rozměr.“*¹⁶⁷

¹⁶⁵ SCHELLE, 2007, str. 17.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ SCHELLE, 2007, str. 20.

Dezintegrace a další komplikace se snažili řešit nejen panovníci, ale i tehdejší myslitelé¹⁶⁸. Objevují se také myšlenky na novou křesťanskou integraci. Francouzský legista Pierre Dubois přišel s myšlenkou na křesťanských principech založeném svazu evropských států, v jehož čele měl stanout kongres monarchů, tedy něco na způsob dnešního Evropského summitu (resp. Evropské rady). Kongres měl spolupracovat s koncilem, a to za účasti papeže a dalších významných církevních hodnostářů a vlivných knížat. Dubois přišel také s předobrazem dnešního Evropského soudního dvora. O sporech mezi jednotlivými zeměmi měl rozhodovat soud složený ze zástupců církevní i světské moci. Tyto myšlenky však v praxi nenašly podporu.

Dalším okruhem tehdejších integračních tendencí byla snaha společné branně bezpečnostní politiky. Zejména na obranu proti turecké hrozbě vznikl např. koncept francouzského učence Antonia Mariniho. Ze stejného důvodu začal nad podobným projektem uvažovat i český král Jiří z Poděbrad. Vedle společné obranné politiky však řešil také otázky diplomacie a spolupráce, které ukotvil ve spisu Smlouva o nastolení míru v celém křesťanstvu. Tento dokument tak položil základy možného vzniku mezinárodní mírové organizace tzv. *Cultus pacis*. „*Od předchozích návrhů mírových spolků se lišil nejen svou propracovaností, ale i tím, že byl spojen s rozsáhlou diplomaticko-politickou akcí, jejímž cílem bylo uvést zásady projektu v život.*“¹⁶⁹ Základní mírový koncept počítal především s nevojenským řešením konfliktů (a to i v případě turecké hrozby). V oblasti vnitřních sporů měla problémy řešit rozhodčí komise nebo mezinárodní rozhodčí soud. V případě napadení členského státu se solidárně počítalo s pomocí ostatních členských zemí. Totožnou politiku dnes zastává NATO. Koncepce Jiřího z Poděbrad počítala také s řešením vnitřní struktury organizace. Ústředním orgánem mělo být valné shromáždění delegátů (tzv. *congregatio*), ad hoc se měla scházet rada panovníků (tzv. *consilium*), ustanovit se měl již zmíněný rozhodčí soud (tzv. *consistorium*). Praktické otázky byly určeny sekretariátu v čele

¹⁶⁸ Např.: KRASS, P.: *Obrana krále Jindřicha IV.*, ENGELBERT z Admontu: *O původu a zániku římského císařství*, ALIEGHIERI, D.: *De monarchia* atd.

¹⁶⁹ SCHELLE, 2007, str. 22.

s tzv. *syndicem*. Složení sekretariátu a sídla organizace se mělo každých pět let měnit. Na rotačním principu (Štrasburk – Brusel) dnes pracuje Evropský parlament. Organizace měla hájit a prosazovat zájmy svých členských států. Velmi odvážný byl návrh systému většinového hlasování, přičemž každý stát měl být zastoupen jen jedním hlasem. Zvláštní postavení nebylo přiznáno ani římskému císaři a s aktivním zapojením papeže návrh nepočítal vůbec. Z tohoto a dalších důvodů proti snahám diplomatů Jiřího z Poděbrad zasáhla papežská kurie a organizace tak nenašla dostatečnou podporu (zejména u francouzského krále Ludvíka XI.). Přesto však byla diplomatická mise českých velvyslanců mimořádně úspěšná a ve své době důležitá (podařilo se získat např. podporu polského a uherského krále). Myšlenky Jiřího z Poděbrad pak položily základy, na kterých začalo 19. a 20. století budovat řadu mezinárodních organizací a spojenectví. „*Základní principy, na nichž byl mírový návrh Jiřího z Poděbrad postaven, stejně jako všechny předchozí a následující návrhy a projekty našly svou realizaci nejprve ve dvou haagských konvencích z let 1899 a 1907, jednání mírové konference ve Versailles v roce 1919 (Pakt o společnosti národů), ve výsledcích mezinárodní konference v San Francisku z roku 1945 (založení OSN) a konečně ve vytvoření Evropské unie.*“¹⁷⁰ K myšlenkám Jiřího z Poděbrad se přihlásil ve svém poselství v roce 1964 také generální tajemník OSN U Thant¹⁷¹, který u příležitosti pětisetletého výročí mírového poselstva uvedl¹⁷², že OSN se považuje za ztělesnění idejí krále Jiřího z Poděbrad. Vedle neúspěšných pankřesťanských integračních snah římského císaře Karla V. Habsburského se velmi výrazně projevil integrační tendence Evropy až v kontextu zániku římskoněmecké říše. Vleklé napoleonské války a vnitřní problémy říši rozdrobily. Na jejích základech vyrostl Rýnský a později Německý spolek. První byl ve své podstatě projektem císaře Napoleona a skončil s jeho pádem a vznikem protinapoleonské koalice. Německý spolek sázel na národní sjednocení a v roce 1865 sdružoval téměř padesát milionů obyvatel, tedy zhruba desetinu dnešního počtu obyvatel Evropské unie. K hlavním úkolům spolku patřila především společná

¹⁷⁰ SCHELLE, 2007, str. 25.

¹⁷¹ Maha Thray Sithu U Thant, generální tajemník OSN v letech 1961 – 1971.

¹⁷² *Cultus pacis. Études et documents du „Symposium Pragense Cultus Pacis 1464 – 1964“*. Commemoratio pacis generalis ante quingentos annos a Georgio Bohemiae rege propositae, Praha, Academia, 1966.

obránná politika, vzájemná pomoc, a to mimo jiné i prostřednictvím ustanovené celní unie. „Německý celní spolek je z našeho pohledu pozoruhodný zejména tím, že byl jako první inspirován primárně ekonomickým zájmem, tedy sledoval blaho národů, obsažené i mezi cíli současné evropské integrace.“¹⁷³

Sedmnácté a osmnácté století je plné teoretických prací a úvah o sociálních otázkách, integraci na základě mírových smluv, křesťanských či jiných ideálů i o nutnosti nového uspořádání Evropy. Mírovou spolupráci rozebíral ve svém díle K věčnému míru Immanuel Kant, ke vzájemnému dialogu mezi kulturami vyzýval Jan Ámos Komenský a nápadem na vytvoření unie evropských států se zabýval Charles de Saint-Pierre¹⁷⁴ a mnozí další¹⁷⁵. Tyto integrační koncepty měly ve své podstatě zajistit mír členům uvažovaných aliancí či unií. Ty propracovanější (např. E. Crucé) však šly dál za hranice společné bezpečnostní politiky a zabývaly se také integračními snahami a šířením společných hodnot, tedy principy, na kterých dnes stojí a funguje Evropská unie.

Integrační snahy 19. století

Nejsilnější integrační tendence přelomu osmnáctého a devatenáctého století se pojily s Napoleonem Bonapartem. Sjednocená Evropa měla být vždy podle jeho koncepcí centrem sjednocené Evropy, a to buď na principu konfederace, nebo jiných zřízení. Napoleonova konečná porážka vedla přirozeně k potřebě nového uspořádání tehdejší Evropy. Vítězné mocnosti utvořily Svatou alianci s cílem stabilizovat mír a pořádek na základě křesťanských principů. Na rozdíl od nich však politickou mapu Evropy více utvářel nacionalismus, liberalismus a ve svém důsledku také silný rozmach průmyslu. Sjednocení Itálie, Německa, revoluční rok 1848 a další faktory vedly k tomu, že integrační snahy zůstaly v 19. století spíše přáním a svého naplnění nedosáhly. Důležitým krokem na další cestě evropské integrace byla však pozornost,

¹⁷³ SCHELLE, 2007, str. 28.

¹⁷⁴ Zejména v díle *Projet pour rendre la paix perpétuelle en Europe*.

¹⁷⁵ Např.: Emerico Crucé, Maxmilián de Sully, Hugo Grotia ad.

kteřou vůdčí státy tehdejší Evropy věnovaly otázkám mezinárodního práva. Jedním ze stěžejních děl evropských integračních snah té doby byl spis „O reorganizaci evropské společnosti aneb O nezbytnosti spojení národů Evropy do jediného politického organismu při zachování nezávislosti každého národa“ francouzského socialisty Claudia-Henriho de Saint-Simona¹⁷⁶. Již v tomto díle se objevuje pozdější myšlenka vytvoření jednotného evropského parlamentu s nadřazeným postavením vůči národním vládám. Na rozdíl od předchozích integračních snah a paktů, které vycházely vesměs všechny z potřeby zajištění míru, udržení vojenského pořádku či společné obrany nebo porážky nepřítele, se ve druhé polovině a především koncem devatenáctého století začínají silněji prosazovat také potřeby ekonomické.

„Podpora blahobytu svých obyvatel je z historického hlediska mezi cíli integrace nejnovější. K vojenským aspektům a politickým hodnotám a cílům přibyla až v 19. století, kdy ekonomiku začaly tísnit národní hranice...“¹⁷⁷

Evropa soudobých dějin

Dominantním charakterem veškerých integračních pokusů byla také až do první světové války snaha o převahu či vůdčí úlohu jednoho státu nad ostatními. Významným zlomem v tomto směru byl podpis Versailleské mírové smlouvy a následné založení Společnosti národů. *„Vznik Společnosti národů jako výraz demokratizace světa po skončení první světové války byl významným mezníkem ve vývoji integračních snah zejména v Evropě...“¹⁷⁸* Ani dobře propracovaný systém fungování Společnosti národů však nedokázal zabránit řadě problémů na poli mezinárodní politiky, zejména pak nastupující hrozbě fašismu a vypuknutí světových válek. Po první světové válce se rovněž znovu otevřela úvaha nad vytvořením Spojených států Evropských. I když se myšlenka sama o sobě objevuje již dříve, s nejpropracovanějším konceptem přišel po první světové válce hrabě Richard

¹⁷⁶ 17.10.1760 – 19.5.1825.

¹⁷⁷ SCHELLE, 2007, str. 38.

¹⁷⁸ SCHELLE, 2007, str. 57.

Coudenhove-Kalergi¹⁷⁹. Jeho koncepce se nesoustředila pouze na Evropu, ale politicky rozdělovala svět na 5 základních bloků – evropský, britský, panamerický, čínsko-japonský a ruský. Coudenhove-Kalergiho Panevropa „...měla nabídnout možnost trvalého mírového uspořádání, vyřešit evropskou hospodářskou krizi, ochránit Evropu před ruskou rozpínavostí, odstranit hraniční a národnostní problémy a obnovit tvůrčí schopnosti Evropy.“¹⁸⁰ Panevropská unie vznikla v roce 1923. Později si získala i podporu Společnosti národů. Na svém desátém zasedání v roce 1929 dokonce členové diskutovali nad Memorandem, které mělo přenést myšlenku Panevropy do reálného fungování mezinárodní politiky a diplomacie. Koncepce založená na regionálním společenství však byla odmítána zejména Německem¹⁸¹ kvůli nastupující nacistické politice, ostatní země kritizovaly systém financování nebo fakt, že členem by neměla být Británie a Rusko. Přesto, že se nikdy nepodařilo oficiálně včlenit Panevropskou unii do legislativních struktur mezinárodní politiky, myšlenka přetrvává dodnes.

Druhá světová válka vyvolala integrační potřeby především vojenského charakteru. Mezi hlavní důvody konfliktu na poli mezinárodních struktur patřil zejména fakt, že v rámci Společnosti národů nefigurovaly jako dlouhodobý a plnohodnotný člen Spojené státy ani Sovětský svaz. Dva z nejsilnějších hráčů na poli mezinárodní politiky tak zůstali stranou, což vedlo k izolacionalistické politice zejména v případě Sovětů. Chybou se později také ukázala bezpečnostní politika Společnosti, která dostatečně nezohledňovala (jako například pozdější Severoatlantická aliance) společný postup vůči napadení jednoho ze členských států. Popisovat v rámci této práce jednotlivé vojenské pakty není jejím cílem, proto se zaměřím až na poválečné integrační procesy v Evropě.

¹⁷⁹ Richard Nicolaus Graf Coudenhove-Kalergi, 16.11.1894 – 27.7.1972.

¹⁸⁰ SCHELLE, 2007, str. 59.

¹⁸¹ V roce 1933 byla dokonce Německá národní sekce rozpuštěna, k jejímu obnovení došlo až po válce.

Poválečná evropská spolupráce se opírala o několik základních faktorů¹⁸²:

- nově nabyté sebevědomí jednotlivých evropských států
- nutnost společně řešit bezpečnost a mírové otázky
- nutnost zabývat se mobilitou a společným prostorem
- vzájemná pomoc a spolupráce při naplňování národních politických a ekonomických cílů
- spolupráce dominující národní suverenitě jednotlivých států

K nejvýraznějším poválečným integračním počínům patří bezesporu založení Organizace spojených národů. Ani její detailní rozbor a popis však není předmětem této práce. Co je však pro tuto práci podstatné, je fakt, že vznik OSN buď přímo a nebo nepřímo podnítil vznik dalších důležitých organizací a institucí. Za všechny jmenujme Organizaci spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu nebo Radu Evropy. Důležitým faktorem ovlivňujícím pozdější evropskou integraci byla tehdejší mocenská polarizace poválečného světa na americký a sovětský blok. *„V důsledku těchto skutečností potřeba vzniku unie evropských států vyvstala s mnohem větší silou než doposud. Myšlenka sjednocené Evropy se stala jediným reálně myslitelným prostředkem umožňujícím evropským zemím dosáhnout vlastní obnovy a udržení mírových vztahů a svazků mezi sebou.“*¹⁸³ Neméně podstatné však byly také důvody ekonomické. Válkou rozvrácená Evropa potřebovala načerpat nových sil a to bez vzájemné ekonomické kooperace evropských států nebylo možné. Vzniká proto Mezinárodní měnový fond¹⁸⁴ a Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj¹⁸⁵, ustanovuje se Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (OEEC)¹⁸⁶, která se později transformovala do současné Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD)¹⁸⁷. Jako důležitý nástroj programu hospodářské poválečné obnovy vzniká

¹⁸² ROSAMOND, B. *Theories of European Integration*. London: MacMillian PressLtd., 2000. ISBN-13: 978-0312231200.

¹⁸³ SCHELLE, 2007, str. 100.

¹⁸⁴ International Monetary Fund; založeno 1944.

¹⁸⁵ International Bank for Reconstruction and Development, založeno 1945.

¹⁸⁶ Organization for European Economic Cooperation; založeno 1948.

¹⁸⁷ Organization for Economic Cooperation and Development; založeno 1961.

Evropská platební unie¹⁸⁸. Zásadní pro řešení poválečné ekonomické situace byl však především Marshallův plán a jeho naplňování prostřednictvím OEEC. Společně s Radou Evropy¹⁸⁹ a Evropským společenstvím uhlí a oceli (ECSC)¹⁹⁰ položily základy pro vznik současných eurounijních struktur. „Všechny předcházející pokusy o evropskou integraci totiž byly charakteristické tím, že na výkonné úrovni postrádaly nadnárodní povahu, neboť účastníci těchto pokusů se odmítali vzdát byt' jen kousku své nadnárodní suverenity, zatímco ECSC představuje první instituci, jejíž činnost se v příslušné oblasti opírá o nadnárodní pravidla.“¹⁹¹ Přestože se společenství soustředilo zejména na zvyšování produkce uhlí a oceli, přineslo i svoje politické důsledky, zejména pak spolupráci někdejších politických a ekonomických rivalů – Francie a Německa. Francie však necítila ani v rámci ECSC dostatečné bezpečnostní záruky. V roce 1950 proto přišla s návrhem vytvořit Evropské obranné společenství¹⁹². Základním principem byla společná vojenská politika založená na principu solidarity, tedy ve smyslu, že vojenský útok vedený proti členskému státu bude považován za útok na všechny členy. Přestože založení paktu iniciovala sama Francie, stejná země odmítla v roce 1954 ratifikaci smlouvy a de facto tak přispěla k zániku této myšlenky. Na mezinárodní politické scéně tedy opět vyvstala otázka, jakým způsobem společnou obrannou politiku řešit. Pod vedením Británie vznikla v roce 1954 Západoevropská unie, která přispěla k poválečné suverenitě Německa, vytvořila protipól Sovětskému bloku, ale také iniciovala vznik Varšavské smlouvy. Vedle vojenských otázek však opět narůstala potřeba řešit cíle ekonomické a zabývat se společným hospodářským trhem. ECSC proto v roce 1956 schválilo myšlenku na vytvoření jednotného trhu a o rok později došlo podpisem tzv. Římských smluv k vytvoření Evropského hospodářského společenství (EHS)¹⁹³. Kvůli narůstající potřebě řešit také otázky jaderné energie bylo rovněž ustaveno Evropské

¹⁸⁸ European Payments Union; založeno 1950.

¹⁸⁹ Council of Europe; založeno 1949.

¹⁹⁰ European Coal and Steel Community; založeno 1951.

¹⁹¹ SCHELLE, 2007, str. 108.

¹⁹² Tzv. Plevenův plán z roku 1950; francouzský premiér René Pleven (1901 – 1993).

¹⁹³ European Economic Community; založeno 1957.

společenství pro atomovou energii¹⁹⁴ a vznikl tak triumvirát Evropských společenství. K důležitým aspektům založení a fungování společenství patřilo především vybudování celní unie a vznik Evropské investiční banky¹⁹⁵ a Evropského sociálního fondu¹⁹⁶. Na aktivity společenství musely reagovat i nečlenské státy. K nejsilnějším konkurentům patřila Británie se svým návrhem vytvoření zóny volného obchodu. Základní koncepcí bylo uvolnění obchodních překážek, ale bez obav z nadnárodního řízení ekonomiky. Mělo se jednat zejména o volný pohyb průmyslových výrobků, s výjimkou zemědělských produktů a rybolovu. Británie získala podporu především mimo státy EHS a na základě mezivládní spolupráci vytvořila v roce 1960 Evropské sdružení volného obchodu (EFTA)¹⁹⁷. O rok později, zejména pod tlakem mezinárodní politické situace¹⁹⁸, tři členové¹⁹⁹ EFTA podali přihlášku do Evropských společenství. První snaha o rozšíření však nebyla kvůli vetu Francie úspěšná. Došlo však k větší centralizaci ES, kdy jednotlivá společenství začala spravovat společně jedna Komise ES a Rada ministrů členských států. K přelomu v procesu integrace došlo až v roce 1970, kdy Francie přehodnotila svoje původní negativní stanovisko a byla ochotná s přijetím Británie (a dalších států) souhlasit. Důvodem byla především obava z narůstajícího ekonomického vlivu Německa. K prvnímu faktickému rozšíření Společenství (tzv. severní rozšíření) tedy došlo v roce 1972 a k 1. 1. 1973 se novými členy ES stala Velká Británie, Irsko a Dánsko. O členství ještě požádalo Norsko, ale proti návrhu se vyslovila nadpoloviční většina jeho obyvatel. Prakticky vzápětí začaly přístupové rozhovory s dalšími kandidátskými zeměmi - Řeckem, Španělskem a Portugalskem. Otevřela se tak nejen otázka dalšího rozšíření, ale především vstupních kritérií. Zatímco dříve pro přijetí do Společenství postačovalo naplnění základních ekonomických a teritoriálních podmínek, nově se začaly zohledňovat také demokratické principy a lidská práva.

¹⁹⁴ The European Atomic Energy Community; založeno 1957.

¹⁹⁵ European Investment Bank; založeno 1958.

¹⁹⁶ European Social Found; založeno 1957.

¹⁹⁷ European Free Trade Association; založeno 1960.

¹⁹⁸ Především vyostřená situace mezi USA a SSSR.

¹⁹⁹ Velká Británie, Irsko a Dánsko.

První zemí, která zahájila druhé, tzv. jižní rozšíření, bylo Řecko. Přestože Komise ES původně jeho vstup kvůli ekonomické nepřipravenosti nedoporučovala, země vstoupila do Společenství 1. ledna 1981. O pět let později vstoupilo také Španělsko a Portugalsko (tzv. třetí rozšíření). Jedním z hlavních důvodů, proč se tyto země rozhodly vstoupit do ES, byla především snaha o restrukturalizaci vlastních ekonomik. Pro Společenství to však znamenalo především přehodnocení vlastní zemědělské politiky, protože vstup Španělska do EHS navýšil plochu zemědělské půdy o 30 %. Další integrační procesy podporovala i nová Komise²⁰⁰ pod vedením francouze Jacqua Delorse²⁰¹. „*Delorova Komise dále usilovala o rozšíření integračních aktivit do nových oblastí, například do sociální sféry. Podněcovala také zájem o další integrační stupeň, kterým měla být Hospodářská a měnová unie (HMU).*“²⁰² Klíčovou oblastí, na kterou se Komise pod vedením Delorse v tomto směru soustředila, bylo vytvoření zavedení jednotné společné měny a také odstranění hraničních a některých celních bariér. V tomto směru byl zásadní podpis tzv. Schengenské dohody, tedy mezivládní úmluvy uvolňující vnitřní a posilující vnější hranice Společenství. Proti HMU vystupovala zejména z ekonomických důvodů především Velké Británie. Společenství však muselo reagovat hlavně na mezinárodně politické otázky – tedy rozpad Sovětského bloku, balkánské konflikty a další. Přestože Společenství nezaujalo jednotnou politiku k dalším integračním procesům, začátkem devadesátých let požádalo o členství Rakousko, Malta, Kypr, Finsko, Švédsko, Švýcarsko a Norsko. Výsledkem integračních potřeb byl podpis tzv. Maastrichtské smlouvy (Smlouva o Evropské unii) v roce 1991. Tento dokument ustanovil vznik evropské organizace nazvané Evropská unie a definoval její fungování na tzv. třech pilířích:

- I. Evropská společenství
- II. Společná zahraniční a bezpečnostní politika
- III. Policejní a soudní spolupráce v trestních věcech

²⁰⁰ Činná od roku 1985.

²⁰¹ Francouzský ekonom a socialistický politik; v čele Komise 1985 – 1995.

²⁰² SCHELLE, 2007, str. 135.

Mezi základní cíle smlouvy patří především:

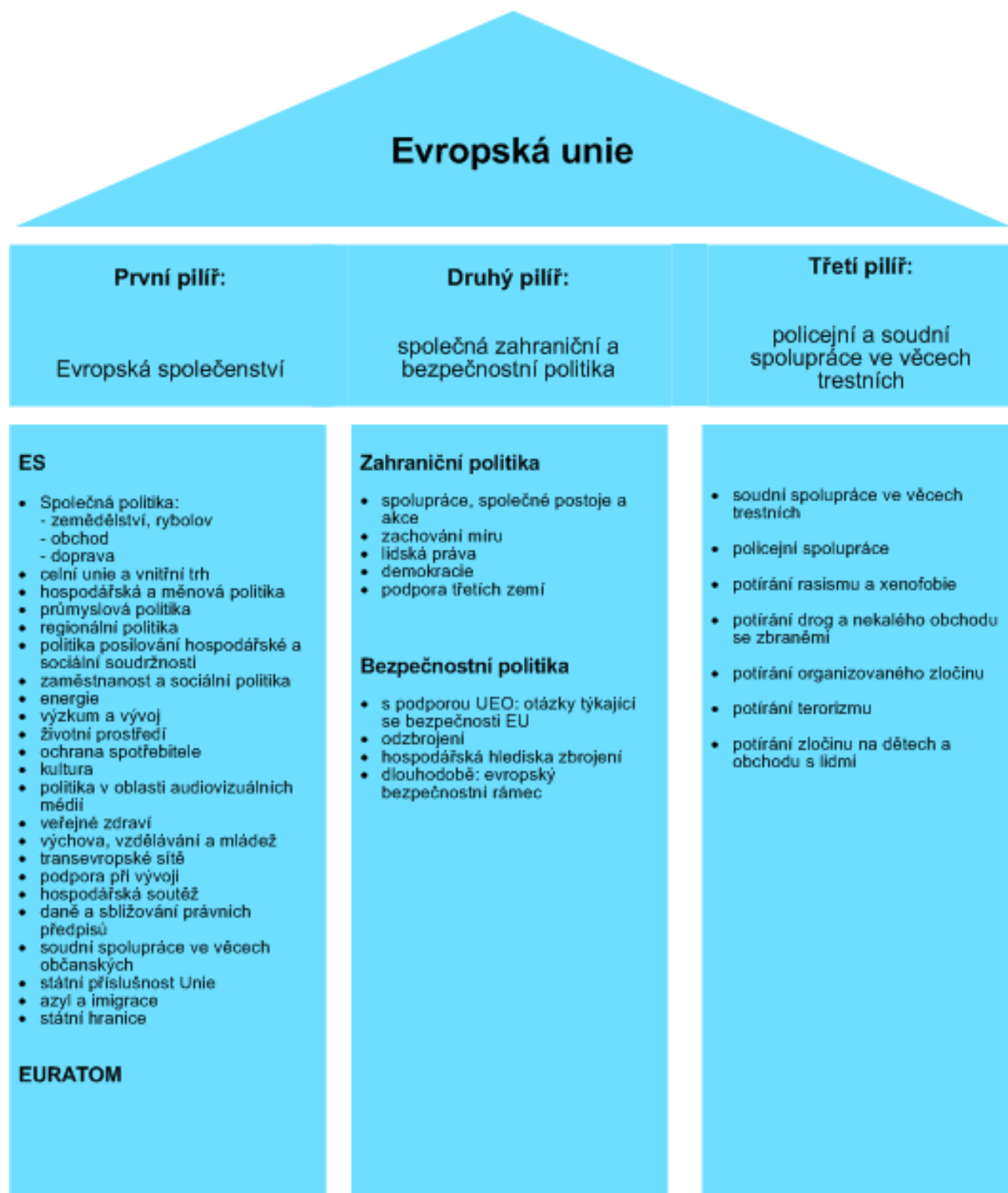
- posílení demokratické legitimacy institucí Společenství a zefektivnění jejich fungování
- založení Hospodářské a měnové unie
- rozvoj sociálního rozměru Společenství
- spolupráce a jednotný postup v mezinárodně politických a bezpečnostních otázkách

Smlouva rovněž zavádí šest nových společných politik Společenství:

1. průmyslová politika
2. ochrana spotřebitele
3. vzdělávání a odborná příprava
4. mládež
5. kultura²⁰³
6. společné transevropské sítě

²⁰³ Téma podrobněji rozpracováno dále.

Schéma základních politik EU (tzv. základní pilíře)²⁰⁴:

Obrázek 9 - Schéma základních politik EU

²⁰⁴ MUROVÁ, J.: *Pilíře EU*. In: janamurova.blog.cz. [online]. Jana Murová, 2012. [cit. 7.1.2012]. Dostupné z: <http://janamurova.blog.cz>.

Smlouva položila základy fungování celé Evropské unie, jejích institucí i politik. Nezakotvila sice její právní subjektivitu, vytyčila ale strategické směřování unie do budoucna. Hlava I, článek A Smlouvy o Evropské unii uvádí: *„Tato smlouva představuje novou etapu v procesu vytváření stále užšího svazku mezi národy Evropy, v němž jsou rozhodnutí přijímána co nejbližší občanům. Unie je založena na Evropských společenstvích doplněných politikami a formami spolupráce stanovenými touto smlouvou. Jejím posláním je utvářet vztahy mezi členskými státy a mezi jejich národy na základě soudržnosti a solidarity.“*²⁰⁵ Maastrichtská smlouva se stala závazná nejen pro členské, ale také pro kandidátské země. V tzv. čtvrtém rozšíření byly uzavřeny přístupové rozhovory se Švédskem, Finskem, Rakouskem a Norskem. Tyto země (kromě Norska) vstoupily do Evropské unie v roce 1994 a přijaly tak závazky vyplývající ze Smlouvy o EU. Dokument byl s ohledem na další vývoj mezinárodní politiky několikrát revidován. K první úpravě došlo v roce 1997 na mezivládní konferenci v Amsterdamu. Hlavními body tzv. Amsterodamské smlouvy bylo především zpřehlednění vnitřního smluvního rámce unie a komunitarizace vízové a přistěhovalecké politiky a politiky zaměstnanosti. Úsilí bylo rovněž věnováno institucionálním změnám, ale nepřineslo větších výsledků. *„V rámci institucionálních změn se podařilo přijmout pouze rozhodnutí o omezení počtu členů evropského parlamentu na maximálně sedm set, o přímém schválení předsedy Komise a o zjednodušení a rozšíření spolurozhodovací procedury.“*²⁰⁶ S ohledem na nevelký pokrok v těchto otázkách svolala unie další mezivládní konferenci zaměřenou na unijní institucionální otázky. Mezinárodní konference v Nice v roce 2000 řešila především změny některých hlasovacích procesů z dřívější jednomyslnosti na rozhodování kvalifikovanou většinou. Změny se týkaly také uspořádání Komise a Parlamentu, který se nově bude skládat ze 732 členů. Podobně jako Maastrichtská kritéria ovlivnila vstup Švédska, Finska a Rakouska, Smlouva z Nice, která vstoupila v platnost v roce 2003, ovlivnila páté a dosud nejmasivnější rozšíření unie. Na evropskou pětadvacítku

²⁰⁵ EU. *Smlouva o Evropské unii*. In: Euroskop.cz. [online]. Vláda České republiky, 2014 [cit. 8.2.2014]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/2/758-smlouva_o_eu_puvodni_verze.pdf.

²⁰⁶ SCHELLE, 2007, str. 149.

rozšířily unii Česká republika, Estonsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Polsko, Slovensko, Slovinsko. „Páté rozšíření EU bylo podle Evropského parlamentu výjimečným úkolem nebývalého politického a historického významu, který umožnil pokračovat v integraci evropského kontinentu mírovou cestou.“²⁰⁷ Institucionální změny započaté Amsterodamskou smlouvou završila v roce 2007 smlouva navržená v portugalském Lisabonu. „Podpisem Lisabonské smlouvy dne 13. prosince 2007 uzavřeli vedoucí představitelé EU několikaletý proces vyjednávání o institucionálních otázkách. Lisabonská smlouva novelizuje stávající základající smlouvy... s cílem poskytnout rozšířenému společenství odpovídající právní rámec a nástroje, které mu umožní efektivně fungovat i v globalizovaném světě 21. století.“²⁰⁸ V rámci institucionálních změn došlo především ke zrušení hierarchie institucí definované Maastrichtskou smlouvou, ke změnám způsobu jejich fungování a v neposlední řadě také ke změnám v rozhodovacím procesu EU a rozdělení pravomocí mezi unijními orgány a členskými státy. Smlouva také upravila některé dřívější unijní politiky a definovala nové (např. energetickou či kosmickou). Svůj podpis pod smlouvu připojilo všech dvacet sedm členských států, tedy i nově přistoupivší Bulharsko a Rumunsko, které přistoupily k unii v rámci tzv. šestého rozšíření v roce 2007. Budoucnost evropské integrace je v roce 2014 stále otevřená. Další vlna rozšíření se bude týkat především Balkánských zemí. Mezi novými kandidátskými zeměmi jsou Černá Hora, Srbsko, Island, Makedonie a dlouhodobě Turecko, přístupové rozhovory probíhají také s Albánií, Bosnou a Hercegovinou a Kosovem.

²⁰⁷ EVROPSKÁ KOMISE: *Rozšiřování EU*. In: Europa.eu. [online]. Evropská komise, 2014 [cit. 2.3.2014]. Dostupné z: http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/relations/framework/article_7237_cs.htm.

²⁰⁸ ODBOR INFORMOVÁNÍ O EVROPSKÝCH ZÁLEŽITOSTECH ÚŘADU VLÁDY ČR: *LISABONSKÁ SMLOUVA*

(*Co o ní potřebujete vědět*). In: Euroskop.cz. [online]. Vláda České republiky, 2014 [cit. 2.3.2014]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/49/14956-lisbonne_2.pdf.

3.2. Právní rámec, historie a strukturální vymezení kultury v rámci eurounijní politiky

3.2.1. Vymezení kulturní politiky EU

Pojem kultura, přestože byl zmiňován již při etablování evropských společenství, se do eurounijní politiky, respektive legislativy, začlenil teprve v roce 1992 Maastrichtskou smlouvou. Činnost EU se v této oblasti zaměřuje především na podporu a pobídky spolupráce v rámci Evropy s cílem zviditelnit společné evropské kulturní dědictví. Kultura představuje důležitý fenomén fungování i rozvoje evropského společenství a jeho struktur, nesmí být tedy opomenuta ani v základní struktuře EU. Je proto nedílnou součástí tzv. třech základních pilířů, tedy základních politik EU. V rámci I. pilíře – „Evropská společenství“ (viz dále), který se týká primárního i sekundárního eurounijního práva EU, je jasně vymezeno chápání kultury i všech souvisejících aspektů. Evropská administrativa pohlíží na kulturu nejen jako na důležitý duchovní fenomén, ale vymezuje i její ekonomické přínosy a definuje její potenciál pro regionální spolupráci a rozvoj. Kultura v rámci I. pilíře představuje: *„ústřední bod evropského projektu a základní pilíř, na kterém spočívá jednota v rozmanitosti Evropské unie. Úcta ke kulturní rozmanitosti a zároveň schopnost vyznávat společné hodnoty zajišťují mír, prosperitu a solidaritu EU. V dnešním globalizovaném světě může kultura jedinečným způsobem přispět k evropské strategii pro inteligentní a udržitelný růst na podporu začleňování, stability, vzájemného porozumění a spolupráce na celém světě.“*²⁰⁹ Pro EU jsou kulturní odvětví *„nezanedbatelným zdrojem příjmu a pracovních míst“*.²¹⁰

²⁰⁹ EVROPSKÁ KOMISE. *Zpráva Komise o provádění evropského programu pro kulturu, SEK(2010)904*. In: PSP.cz. [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 2010 [cit. 27.2.2012]. Dostupné z: www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=63654, str. 2.

²¹⁰ EU. *Kultura v Evropské unii*. In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2014 [cit. 5.4.2014]. Dostupné z: europa.eu/pol/cult/index_cs.htm.

Podle odhadů Eurostatu pracuje v unii ve sféře kultury až 8 milionů lidí. Unie se proto snaží kulturní činnosti a aktivity podporovat celou řadou svých programů (viz dále). Kulturní rozměr se EU snaží začlenit také do celé řady dalších oblastí svých politik – např.: vzdělávání, vědecký vývoj a výzkum, podpora informačních a telekomunikačních technologií, regionální rozvoj nebo přeshraniční spolupráce. Právě v tomto bodě sehrává kultura důležitou roli pro komunikaci (zejména interkulturní), užší kontakty, bližší porozumění a pochopení mezi jednotlivými členskými státy, které často rozdělují hranice pouze symbolicky, zatímco kulturní okruhy tyto pomyslné bariéry spíše ignorují. Kultura jednoznačně dominuje v regionálních politikách EU a nejedná se jen o evropskou finanční podporu. V souvislosti s Evropským fondem pro regionální rozvoj Evropská komise vyzývá členské státy, aby podporovaly kulturní rozvoj v chudších regionech a pomohly jim tak prosazovat vlastní identitu.²¹¹ Jak již bylo v této práci zmíněno opakovaně, kultura je základním stavebním kamenem jakékoliv společnosti a určujícím faktorem jejího vývoje. Z této premisy vychází také implementační zpráva EU²¹², která kulturu vnímá nejen jako důležitý prvek společnosti a života Evropanů, ale také jako významný katalyzátor celé evropské integrace. Evropská unie proto významně posiluje vzájemnou výměnu kulturních hodnot, spoluurčuje evropské kulturní politiky a rozvíjí kulturní spolupráci. EU proto vytvořila základní agendu²¹³, která vymezuje základy pro kulturní spolupráci nejen mezi členskými státy EU, ale také ostatními částmi světa. Při tvorbě dokumentu vycházela Evropská komise mimo jiné i z Lisabonské smlouvy (Hlava XIII, Článek 167), která vymezuje aktivity EU na podporu kultury, jež by měla: *„přispívat k rozkvětu kultur členských států a přitom respektovat jejich národní a regionální různorodost a zdůrazňovat společné kulturní dědictví.“*²¹⁴

²¹¹ Viz http://ec.europa.eu/regional_policy.

²¹² EU. *European Agenda for Culture – implementation report 2010*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-lex, 2014 [cit. 5.4.2014]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52010DC0390>.

²¹³ Agenda for Culture in a globalising world.

²¹⁴ EVROPSKÝ PARLAMENT. *Program Tvůrčí Evropa, Pozměňovací návrhy 29 – 67, Návrh stanoviska Kinga Göncz (PE487.969v001-00)*. In: Europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2014 [cit. 5.4.2014]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/empl/am/903/903862/903862cs.pdf, str. 2.

Přestože EU jasně vymezila pojem kultury v rámci svých základů a snaží se mnohé oblasti v rámci kultury standardizovat, svou činností navazuje a doplňuje národní politiky členských států v oblasti kultury. Přispívá např. k ochraně kulturního dědictví, podporuje spolupráci kulturních institucí apod. (viz dále podrobněji).

3.2.2. Současný právní rámec kulturní politiky EU

Detailní rozbor právního rámce kulturních politik a činností EU není předmětem této práce. Pro její téma je však nezbytné upozornit na některé důležité body z této oblasti. Základní právní rámec politické kultury EU stanovuje článek 6²¹⁵ Smlouvy o fungování EU (dále SFEU): „Unie má pravomoc provádět činnosti, jimiž podporuje, koordinuje nebo doplňuje činnosti členských států. Oblasti těchto činností na evropské úrovni jsou:

...

c) kultura

...“²¹⁶

Činnosti EU v oblasti kultury vymezuje především článek 167 SFEU²¹⁷. V jeho 5 bodech se doslovně uvádí:

„1. Unie přispívá k rozkvětu kultur členských států a přitom respektuje jejich národní a regionální různorodost a zároveň zdůrazňuje společné kulturní dědictví.

2. Činnost Unie je zaměřena na povzbuzování spolupráce mezi členskými státy a v případě potřeby na podporu a doplňování jejich činnosti v následujících oblastech:

- *zlepšování znalosti a šíření kultury a dějin evropských národů,*
- *zachování a ochrana kulturního dědictví evropského významu,*
- *nekomerční kulturní výměny,*

²¹⁵ Hlava I., Druhy a oblasti pravomocí unie.

²¹⁶ EU. *Konsolidované znění Smlouvy o fungování Evropské unie*. In: Euroskop.cz. [online]. Vláda České republiky, 2014. [cit. 5.4.2014]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/54/16344-konsolidovane_fungovani_eu.pdf, str. 4.

²¹⁷ Hlava XIII; (bývalý článek 151 Smlouvy o ES).

- *umělecká a literární tvorba, včetně tvorby v audiovizuální oblasti.*
3. *Unie a členské státy podporují spolupráci v oblasti kultury se třetími zeměmi a s příslušnými mezinárodními organizacemi, zejména s Radou Evropy.*
4. *Unie ve své činnosti podle ostatních ustanovení Smluv přihlíží ke kulturním hlediskům, zejména s cílem uznávat a podporovat rozmanitost svých kultur.*
5. *Ve snaze přispět k dosažení cílů, uvedených v tomto článku:*
- *Evropský parlament a Rada přijímají řádným legislativním postupem po konzultaci s Výborem regionů podpůrná opatření, s vyloučením harmonizace právních předpisů členských států,*
 - *Rada na návrh Komise přijímá doporučení*²¹⁸

Jak je z výše uvedeného patrné, článek 167 vymezuje nejen základní zásady pro kulturní politiku EU, ale stanovuje zároveň i postupy pro přijímání rozhodnutí eurounijních institucí. Význam kultury v eurounijních otázkách pak ještě posiluje Lisabonská smlouva, která kulturní hodnoty EU vyzdvihuje již ve své preambuli. „*INSPIRUJÍCE se evropským kulturním, náboženským a humanistickým odkazem, ze kterého vzešly všeobecné hodnoty nedotknutelných a nezadatelných práv lidských bytostí, demokracie, rovnosti, svobody a právního státu,*“²¹⁹ EU zároveň „*respektuje svou bohatou kulturní a jazykovou rozmanitost a dbá na zachování a rozvoj evropského kulturního dědictví.*“²²⁰ Lisabonská smlouva zavádí oproti dřívějším právním předpisům důležité novum. Nově se rozhodování v Radě bude na rozdíl od předchozího hlasování jednomyslného řídit hlasováním kvalifikovanou většinou, což v praxi představuje flexibilnější systém. Kulturní politikou se rovněž zabývá také Listina základních práv a svobod EU. Její článek 13 týkající se svobody umění a věd deklaruje, že: „*Umělecká tvorba a vědecké bádání nesmějí být omezovány. Akademická svoboda musí být*

²¹⁸ EU. *Konsolidované znění Smlouvy o fungování Evropské unie*. In: Euroskop.cz. [online]. Vláda České republiky, 2014. [cit. 5.4.2014]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/54/16344-konsolidovane_fungovani_eu.pdf, str. 75 - 76.

²¹⁹ KONFERENCE ZÁSTUPCŮ VLÁD ČLENSKÝCH STÁTŮ. *Lisabonská smlouva pozměňující smlouvu o Evropské unii a smlouvu o založení Evropské unie*. In: Euroskop.cz. [online]. Vláda České republiky, 2014. [cit. 8.4.2014]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/2/738-lisabonska_smlouva.pdf, str. 12.

²²⁰ Cit. d., str. 14.

respektována.“²²¹ Článek 22 uvádí: „Unie respektuje kulturní, náboženskou a jazykovou rozmanitost.“²²²

EU se snaží kulturu podporovat zejména dvěma základními způsoby:

a) „prostřednictvím politik, zejména kulturní politiky, ale také prostřednictvím začleňování kulturního rozměru do dalších oblastí zájmu EU, jako je například politika hospodářské soutěže nebo průmyslu,

b) prostřednictvím finanční podpory, především prostřednictvím programu Kultura (2007–2013), ale také dalšími činnostmi, například v rámci regionální politiky.“²²³

Jak je z výše uvedeného strukturálního a právního vymezení patrné, kultura je sice v rámci Evropské unie jedním z velmi důležitých pojmů, často se ovšem její pojetí liší. V základních smlouvách a dokumentech je na ní nahlíženo spíše jako na uměleckou činnost, historické odkazy hmotného či nehmotného charakteru, často však absentuje chápání kultury v etnickém významu. EU sice podporuje celou řadu aktivit na kontakt, spolupráci a soudržnost regionů, de facto tedy i různých kultur. Na druhé straně v rámci eurounijních struktur chybí Tylorovo vymezení kultury jako komplexního celku zahrnujícího poznání, víru, umění, právo a zvyky a obyčeje, které si jedinec osvojil jako člen společnosti.

3.2.3. Historie a vývoj kulturní politiky EU

Jedním z prvotních impulsů evropských integračních snah dvacátého století byly především ekonomické zájmy. Kultura a další politiky, kterým je v současné době věnováno více prostoru a pozornosti než v minulosti, stály dříve jen na okraji zájmu. Cílem této kapitoly je stručně popsat vývoj kulturní politiky ve strukturách EU.

²²¹ EVROPSKÝ PARLAMENT. *Rozhodnutí Evropského parlamentu ze dne 29. listopadu 2007 o schválení Listiny základních práv Evropské unie Evropským parlamentem (2007/2218 (ACI))*. In: Europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2011 [cit. 7.3.2012]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2007-0573+0+DOC+WORD+V0//CS>.

²²² Cit. d.

²²³ EVROPSKÁ KOMISE. *PROGRAM KULTURA (2007–2013); PRŮVODCE PROGRAMEM*. In: Europa.eu. [online]. EK, 2014 [cit. 11.5.2014]. Dostupné z: <http://eacea.ec.europa.eu/culture/programme/documents/2010/may/CS.pdf>.

Přístup ke kultuře jako důležitému fenoménu EU začal nabývat na významu teprve až v 70. letech dvacátého století. Za iniciátora změn přístupu ke kultuře EU je považován francouzský ekonom a politik Jean Monnet²²⁴, jeden ze zakladatelů Evropských společenství (ES). S ohledem na zmíněný fakt, že v popředí integračních snah stály zejména ekonomické důvody, se hlubší zájem o kulturní politiku začíná rýsovat až s příchodem ekonomické krize, tedy zejména s ohledem na silný nárůst nezaměstnanosti a inflace. Devět tehdejších členských států ES podepsalo v roce 1973 Deklaraci evropské identity. Ta měla zabránit oslabování evropské integrity a zdůraznit sdílení společných hodnot. V prohlášení se dokonce uvádí: „*Devítka*²²⁵ chce zajistit, aby byly významné hodnoty právního, politického a morálního řádu respektovány a aby byla zachována rozmanitost jednotlivých národních kultur.“²²⁶ Deklarace zároveň již tehdy předesílala možné nebezpečí, které představuje přebujelá administrativa a byrokracie, když upozorňovala na nutnost posunu „*od Evropy technokratů k Evropě lidí*“²²⁷. Vedle podobných obecných prohlášení se však kulturní politika jako taková v ostatních dokumentech nebo smlouvách prakticky neobjevovala. O rok později požádala Konference šéfů a vlád ES belgického premiéra Lea Tindenmanse, aby připravil strategickou koncepci přerodu ES ve strukturu Evropské unie. Materiál²²⁸ se soustředil především na otázky zahraniční politiky, postoje ES a EU k nečlenským zemím a na vnitřní otázky fungování nového uskupení; kulturní politiku však ve své podstatě opomíjel. Teprve ve druhé polovině sedmdesátých let začala Evropská komise a Evropský parlament vytvářet

²²⁴ Jean Omer Marie Gabriel Monnet (9.11.1888 – 17.3.1979); autor Monnetova plánu (1947) a předseda Evropského společenství uhlí a oceli (1952-1955).

²²⁵ Devět členských států k roku 1973: Belgie, Nizozemí, Lucembursko, Francie, Itálie, Německo, Dánsko, Irsko a Spojené království.

²²⁶ Přeloženo dle: OFFICE FOR OFFICIAL PUBLICATIONS OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. *Declaration on European Identity (Copenhagen, 14 December 1973)*. In: CVCE.eu. [online]. CVCE, 2014 [cit. 21.4.2014]. Dostupné z: http://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32/publishable_en.pdf, str. 4.

²²⁷ Přeloženo dle: OFFICE FOR OFFICIAL PUBLICATIONS OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. *Declaration on European Identity (Copenhagen, 14 December 1973)*. In: CVCE.eu. [online]. CVCE, 2014 [cit. 21.4.2014]. Dostupné z: http://www.ena.lu/declaration_european_identity_copenhagen_14_december_1973-020002278.html.

²²⁸ V originále The Tindemans Report (např.: CENTRE VIRTUEL DE LA CONNAISSANCE SUR L'EUROPE (CVCE). *The Tindemans Report*. In: CVCE.eu. [online]. CVCE, 2013 [cit. 21.4.2014]. Dostupné z: <http://www.cvce.eu/viewer/-/content/03f0d181-4838-4a86-a1b5-f143bb34cbd0/en>).

a koncipovat kulturní politiku EU. V roce 1977 Komise publikuje Akční program společenství v oblasti kultury, ve kterém však uvádí, že: „jednotlivé konkrétní akce v oblasti kultury v rámci ES neustanovují kulturní politiku ES.“²²⁹ Oblast kultury však už Komise jasně definuje v intencích ekonomických zájmů – „kulturní sektor může být definován jako sociálně-ekonomický celek tvořený osobami a podnikatelskými společnostmi, které se věnují výrobě a distribuci kulturních statků a služeb.“²³⁰

On a People's Europe

Konec sedmdesátých a počátek osmdesátých let tak ještě nelze zcela považovat za počátek vzniku koncepční kulturní politiky EU. Objevují se spíše ojedinělá prohlášení a deklarace. Teprve polovina osmdesátých let se odklání od nárazovitých iniciativ spíše lokálního charakteru a začínají se objevovat komplexnější strategie a programy. Jedním z nejdůležitějších dokumentů té doby byla zpráva italského europoslance a předsedy zvláštního výboru²³¹ Pietra Adonniho²³² vydaná v roce 1985. „Její vypracování si Evropská rada objednala ...v reakci na apatii, která se projevila v nízké účasti ve volbách do Evropského parlamentu. Cílem bylo navrhnout opatření, jimiž by bylo možné posílit pocit evropské identity“²³³. Materiál zaměřený na Evropu občanů („On a People's Europe“²³⁴) předkládá návrhy týkající se zejména:

- práva cizinců
- kultury a komunikace
- informací

²²⁹ Přeloženo dle: COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. *Community action in the cultural sector*. In: aei.pitt.edu. [online]. Archive of European Integration 2012 [cit. 11.4.2012]. Dostupné z: <http://aei.pitt.edu/5321/1/5321.pdf>.

²³⁰ Přeloženo dle: cit. d.

²³¹ Výbor ustanovila Evropská komise s cílem posílit evropskou identitu v očích veřejnosti.

²³² Člen Evropské lidové strany (Skupina křesťanské demokracie).

²³³ CENTRUM PRO STUDIUM DEMOKRACIE A KULTURY. *PŘÍBĚH EVROPSKÉ INTEGRACE - 4. SPINELLIHO REVOLUČNÍ REFORMY*. In: revuepolitika.cz. [online]. Revue politika, 2005 [cit. 23.5.2012]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/569/pribeh-evropske-integrace>.

²³⁴ EUROPEAN OMBUDSMAN. *The "Adonnino Report" - Report to the European Council by the ad hoc committee "On a People's Europe", A 10.04 COM*. In: Europa.eu. [online]. European Ombudsman, 2012 [cit. 23.5.2012]. Dostupné z: <http://www.ombudsman.europa.eu/en/resources/historicaldocument.faces/en/4659/html.bookmark>.

- mládeže, vzdělávání a sportu
- zapojení dobrovolníků v pomoci třetímu světu
- zdraví, sociálního zabezpečení a drog
- spolupráce a partnerství
- upevňování image a identity Společenství

Některé navržené body spolu velmi úzce korespondují. Kultura je například zásadní pro zmíněnou image Společenství. „...je to právě oblast kultury a komunikace, která v myslích lidí spoluutváří evropskou identitu a image Společenství. Je tedy jasné, že podpora pro rozvoj Evropy v tomto směru může být hledána a musí být nalezena. Evropské kulturní dědictví však není omezeno jen územím členských států Společenství nebo hranicemi států Rady Evropy. Musíme se vyhnout v této oblasti jakékoliv výlučnosti a usilovat o spolupráci s ostatními evropskými zeměmi.“²³⁵

Jde o vůbec jedno z prvních prohlášení, které klade důraz na kulturu jako jeden z důležitých pilířů dalšího rozvoje a rozšiřování Evropské unie. Celkově lze materiál rozdělit do dvou částí. První se dotýká vnitřních záležitostí unie, jako například integrace cizinců a souvisejících aspektů. Ve druhé, spíše koncepční části už nalezneme základy nutné pro formování budoucí kulturní politiky unie. Kultura je zmiňována v souvislosti s mezinárodní spoluprací i vnitorunijními záležitostmi. Dokument obsahuje koncepce propracovaných kulturních projektů, kulturního dialogu nebo také návrh programu partnerských měst (tzv. twin – towns). Zdůrazňuje však také úlohu komunikace, zejména pak propagačních kampaní, které jsou pro úspěšný rozvoj zmíněných programů nezbytné. Zabývá se již také konkrétními nástroji pro utváření identity a image Společenství, jako například evropskou vlajkou, hymnou a dalšími symboly. „Snad největší psychologický dopad měl návrh, aby Evropské společenství mělo vlastní vlajku a hymnu, která se bude hrát při vhodných událostech a ceremoniích. Vlajku se znakem dvanácti zlatých hvězd v kruhu na modrém pozadí si autoři zprávy vypůjčili od Rady Evropy a poprvé byla vztyčena jako

²³⁵ EUROPEAN OMBUDSMAN. *The "Adonnino Report" - Report to the European Council by the ad hoc committee "On a People's Europe", A 10.04 COM.* In: Europa.eu. [online]. European Ombudsman, 2012 [cit. 23.5.2012]. Dostupné z: <http://www.ombudsman.europa.eu/en/resources/historicaldocument.faces/en/4659/html.bookmark>.

oficiální vlajka Evropského společenství před budovou v bruselském Berlaymontu 29. května 1986. Slavnostní akt doprovázelo první provedení nové evropské hymny, která vznikla na motivy Beethovenovy *Ódy na radost*.²³⁶ Zpráva obsahovala i zcela praktické kroky a opatření, jako zavedení jednotného řidičského nebo zdravotního průkazu EU. Velká část byla věnována také školství i kultuře. „V oblasti kultury doporučoval výbor financování evropské kinematografie a televizních programů, na nichž se budou podílet alespoň dva členské státy, a vytvoření „evropského televizního kanálu.“²³⁷ Komise na základě podkladů Adonniniho výboru mohla přijmout konkrétní kroky, které měly posílit vnímání evropské identity u veřejnosti. Předseda Komise Jacques Delors v roce 1985 přijal Pracovní program pro vytvoření Evropy občanů. V rámci něj byla schválena evropská vlajka²³⁸ a hymna, sjednotilo se používání cestovních pasů, řidičských průkazů apod. Kvůli posílení eurounijní identity byly ustanoveny také významné dny a svátky EU (např. Den Evropy²³⁹) nebo navržena evropská soutěž Eurovision Song Contest. V rámci kulturní politiky jsou však nejdůležitější projekty partnerských měst, Evropské město kultury (viz dále) a podpora mezikulturního dialogu a spolupráce. „K dalším doporučením patřilo využít k propagaci myšlenky Evropské unie zavedenou praxi partnerství měst, která fungovala už od dob druhé světové války.“²⁴⁰ I když se Adonniniho zpráva kulturou zabývala, ani v tomto případě se nejednalo o pevné ukotvení kulturní politiky v rámci eurounijních procedurálních a legislativních struktur.

²³⁶ CENTRUM PROSTUDIUM DEMOKRACIE A KULTURY. *Příběh evropské integrace - 4. Spinelliho revoluční reformy*. In: revuepolitika.cz. [online]. Revue politika, 2005 [cit. 23.5.2012]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/569/pribeh-evropske-integrace>.

²³⁷ Cit. d.

²³⁸ Dříve používána Radou Evropy.

²³⁹ 9. květen – na počest tzv. Schumanovy deklarace.

²⁴⁰ CENTRUM PROSTUDIUM DEMOKRACIE A KULTURY. *Příběh evropské integrace - 4. Spinelliho revoluční reformy*. In: revuepolitika.cz. [online]. Revue politika, 2005 [cit. 23.5.2012]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/569/pribeh-evropske-integrace>.

Delorsův koncept měl za úkol především stabilizovat některé klíčové ekonomické záležitosti týkající se EU. Jedním z plánů bylo také vytvoření hospodářské a měnové unie, resp. oživit a dopracovat a realizovat někdejší plány ze sedmdesátých let²⁴¹. Oproti původním plánům Delorsův tým netrval na tak přísné centralizaci fiskálních kompetencí. Důraz byl kladen na zefektivnění vnitřního trhu a liberalizaci jednotlivých kapitálových toků. Vedle ekonomických témat však Delors řešil i důležité institucionální a procesní změny (např. změna způsobu hlasování), které později významně ovlivnily řadu rozhodnutí budoucích evropských struktur (např. princip subsidiarity²⁴²). Drtivá většina návrhů Delorovy pracovní skupiny byla přijata na mezivládní konferenci o hospodářské a měnové unii a poté posloužila jako jeden ze základů Maastrichtské smlouvy. Bohužel ani Delorova koncepce se detailněji nezabývala kulturní politikou a jejími souvislostmi.

Maastrichtská smlouva

Maastrichtská smlouva nebo také Smlouva o Evropské unii je právem považována za klíčový dokument EU. Přelomovým mezníkem však byla i z pohledu kulturní politiky. Teprve ratifikace dokumentu 7. února 1992 zásadně mění dosavadní přístup ke kulturní politice jako dosud opomíjenému tématu. Nejen, že smlouva fakticky zakládá Evropskou unii, vytyčila její tři základní pilíře, ale stala se také prvním důležitým dokumentem, který oficiálně začleňuje kulturní politiku do eurounijních legislativních a institucionálních struktur. Smlouva obsahuje dokonce samostatný článek (č. 128, Hlava IX.) věnující se kultuře. *„Společenství bude přispívat k rozkvětu kultur členských států, a to s respektem jejich národních a regionálních rozmanitostí a s důrazem na společné kulturní dědictví.*

²⁴¹ Např. tzv. Wernerova zpráva; viz MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ. *Historie Eurozóny*. In: Euroskop.cz. [online]. Vláda České republiky, 2012 [cit. 23.5.2012]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/319/sekce/historie-eurozony/>.

²⁴² Princip subsidiarity má zajistit, aby všechna opatření byla přijímána co nejbližší občanům, tedy na nejnižším stupni správy.

Činnost Společenství se zaměřuje na povzbuzování spolupráce mezi členskými státy a v případě potřeby na podporu jejich činnosti v následujících oblastech:

- zlepšování znalostí a šíření kultury a dějin evropských národů,
- zachování a ochrana kulturního dědictví evropského významu,
- nekomerční kulturní výměny,
- umělecké a literární tvorby, včetně tvorby v audiovizuální oblasti.²⁴³

Spolupráce na poli kultury se však netýká pouze členských států. Mezikulturní dialog a spolupráce je podporována také s nečlenskými evropskými zeměmi, třetím světem, mezinárodními organizacemi apod. Smlouva rovněž stanovuje způsob, jakým má být ke kulturním otázkám přistupováno v rámci eurounijních procedurálních záležitostí. „*Za účelem dosažení cílů uvedených v tomto článku, Rada jedná v souladu s postupem uvedeným v článku 189b²⁴⁴ a po konzultaci s Výborem regionů přijímá podpůrná opatření, s vyloučením harmonizace práva a správních předpisů členských států. Rada rozhoduje jednomyslně postupem podle článku 189b a jednomyslně na návrh Komise přijímá doporučení.*“²⁴⁵ EU ratifikací Maastrichtské smlouvy poprvé oficiálně uznala zásadní roli kultury v otázkách svého vlastního fungování i dalšího rozvoje. Formulace článku 128 se však neobešla bez sporů ohledně některých konkrétních formulací, zejména pak pokud jde o „rozmanitost“ a „společné kulturní dědictví“, tedy dva protichůdné cíle, které např. podle Moniky Mokre²⁴⁶ pouze podtrhují věčný spor v rámci EU o významu rolí jednotlivých národních států unie. Dokument jasně uvádí, že EU se v rámci kultury soustředí především na spolupráci, integraci, mezikulturní dialog a podpůrné programy. Někteří autoři²⁴⁷ tak upozorňují na fakt, že se ve své podstatě nemusí plně jednat o skutečné vymezení kulturní politiky

²⁴³ Přeloženo dle: EU. *Maastricht Treaty*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-lex, 2010 [cit. 7.6.2012].

Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/sk/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>.

²⁴⁴ Procedurální článek; „*Za účelem provádění svých úkolů a v souladu s ustanoveními této smlouvy, Evropský parlament společně s Radou, Rada a Komise vydávají nařízení a směrnice, přijímají rozhodnutí a vydávají doporučení nebo zaujímají stanoviska.*“; přeloženo dle: cit. d.

²⁴⁵ EU. *Maastricht Treaty*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-lex, 2010 [cit. 7.6.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/sk/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>.

²⁴⁶ MOKRE, M. *European Cultural Policies and European Democracy*. In: European institute for progressive cultural policies. [online]. EIPCP, 2012 [cit. 7.6.2012]. Dostupné z: <http://eipcp.net/policies/dpie/mokre/en>.

²⁴⁷ SASSATELLI, M. European cultural space in the European Cities of Culture. Europeanization and cultural policy. *European Societies*, Vol. 10, Issue 2, 2008, s. 227. ISSN 1461-6696.

v eurounijních strukturách. Jedním z hlavních nedostatků podrobovaných kritice je zejména fakt, že kulturní politika (stejně jako mnohé jiné) podléhá principu subsidiarity. EU tedy do procesu rozhodování o kultuře vstupuje pouze v případě, že danou záležitost není možné vyřešit na úrovni členských států. V tomto ohledu tak zůstávají kulturní otázky spíše na národní úrovni, ovšem s podporou EU. Zároveň o kulturních (a dalších) otázkách rozhoduje Rada jednomyslným konsensem, což celkovou schopnost přijímat důležitá rozhodnutí značně komplikuje. I na přístupu ke kultuře je jasně patrný již zmíněný problém, kde se střetávají národní zájmy členských států (s možností veta v Radě) se zájmy a potřebami evropských institucí, které pro schválení potřebují všech dvacet osm hlasů členských států²⁴⁸. Smlouva také výrazně omezuje v oblasti kultury harmonizaci legislativy a nařízení jednotlivých členských zemí. Na druhou stranu vymezuje řadu možností pro vznik a rozvoj celé řady podpůrných programů a aktivit. Maastrichtský právní rámec umožnil např. vznik programu Kaleidoskope zaměřeného na kulturní spolupráci a podporu kulturních akcí a projektů. Ve své podstatě šlo zejména o finanční subvenci důležitým nadnárodním kulturním projektům s podmínkou účasti minimálně tří členských států. *„...cílem je také zlepšit dovednosti umělců a dalších zapojených osob v kulturním sektoru a usnadnit přístup ke kultuře všem občanům.“*²⁴⁹ Dalším důležitým programem iniciovaným Maastrichtskou smlouvou byl Raphaël. Tento akční program na podporu kulturního dědictví byl vypsán na období let 1997 – 2000. V rámci rozpočtu 30 milionů eur měl podpořit především spolupráci, ochranu, zachování a zlepšování přístupu k evropskému kulturnímu dědictví. Dále měl zvyšovat povědomí občanů EU o společném kulturním dědictví a zjednodušit jim k němu přístup. *„Mezi hlavní odvětví, na které se program zaměřoval, patřily hmotné i nehmotné statky (muzea, sbírky, knihovny, archívy...), archeologické a podmořské dědictví*

²⁴⁸ Počet členských států v roce 2014.

²⁴⁹ EU. *Kaleidoscope Programme 1999: Support for Cultural co-operation Projects in the EU*. In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 23.5.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/culture/archive/sources_info/press_speeches/cpkaleidoscope99_en.html.

a kulturní krajiny (přírodní a kulturní objekty).“²⁵⁰ Celkem bylo v rámci tohoto programu podpořeno 360 projektů zahrnujících více než 1500 subjektů z celé Evropy. Třetím klíčovým programem souvisejícím s Maastrichtskou smlouvou byl Ariane. Jeho cílem bylo zejména podpořit publikaci, překlady a četbu knih. Měl zároveň: „Podporovat spolupráci mezi členskými státy v oblasti publikace a četby knih a přispívat k rozvoji kultury s důrazem na respektování národní a regionální různorodosti. Zvýšit znalost a podpořit šíření literatury a historie evropských národů, zejména prostřednictvím podpory literárních děl a spolupráce kulturních institucí.“²⁵¹ V letech 1997 – 1999 mohli zájemci čerpat v rámci tohoto programu více než 10 milionů eur. Celkem Ariane podpořil 767 projektů - překlady, publikace divadelních her a ostatní literatury, spolupráce odborných institucí a další projekty. V rámci programu byla také podporována Evropská literární cena nebo Evropská cena za překlad.

Kultura 2000

Významným počinem v oblasti rozvoje kulturní politiky bylo schválení²⁵² podpůrného programu „Culture 2000“. Ten navázal na tři výše zmíněné programy, sjednotil je a zastřešil. Původně byl program koncipován na léta 2000 – 2004, ve výsledku se však realizoval až do roku 2006. V rámci samotného zakládajícího textu je zdůrazněn význam kultury jakožto mnohovrstevnaté oblasti zahrnující otázky integrační, společenské i ekonomické. „Kultura má důležitou hodnotu pro všechny občany Evropy, je zásadním prokem evropské integrace a přispívá k životaschopnosti eurounijního modelu společnosti a vlivu Společenství na mezinárodní scéně. Kultura je jak hospodářským faktorem, tak i faktorem sociální integrace a evropského občanství; z tohoto důvodu hraje důležitou roli ve vztahu k novým výzvám, kterým musí Společenství čelit, jako například globalizace, informační společnost, sociální soudržnost a vytváření nových

²⁵⁰ přeloženo dle: EU. *Raphael*. In: In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 23.5.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/culture/archive/culture2000/historique/raphael_en.html.

²⁵¹ přeloženo dle: EU. *Ariane*. In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 24.5.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/culture/archive/culture2000/historique/ariane_en.html.

²⁵² Schváleno únorem 2000.

pracovních míst.“²⁵³ Pro naplňování cílů programu bylo celkem vyčleněno 240 milionů eur. Mezi prioritní oblasti²⁵⁴ patřila zejména podpora kulturního dialogu, rozvíjení znalosti kultury a historie evropských národů, dále pak podpora tvůrčí činnosti a nadnárodního šíření kultury, podpora nových forem uměleckého výrazu, mobility umělců i kulturních děl. Program zdůrazňoval kulturní rozmanitost, společné kulturní dědictví a nutnost jeho přísné ochrany. V neposlední řadě měl program také zjednodušit občanům přístup ke kultuře i celému kulturnímu dědictví v EU.

Program Culture 2000 „*především iniciuje vytvoření nové celoevropské kulturní oblasti a podporuje spolupráci mezi kulturními činiteli, aby se zlepšil a prohloubil mezikulturní dialog, znalost historie a kultury, mezinárodní rozšíření kultury, kulturní rozmanitost, umělecká tvorba, propagace kulturního dědictví a socio-ekonomická a sociální integrace.* Program Culture 2000 podporuje rovněž aktivitu *Evropská města kultury.* Zároveň s těmito cíli a zájmovými oblastmi se EU zasazuje o to, aby se správně definované kulturní aspekty staly součástí evropské politiky jako celku.“²⁵⁵ Všechny podporované projekty musely být v rámci programu Culture 2000 zaměřeny na veřejnost, uplatňovat nové technologie a spojovat minulost s budoucností. Tento poměrně široký výčet však limitovala ještě další kritéria – muselo se jednat o inovativní akce se zapojením účastníků z několika členských států a s víceletým charakterem projektu, který zároveň měl obsahovat evropskou nebo mezinárodní dimenzi. Každoročně (do roku 2004) byly žádosti o dotace zaměřeny vždy na předem vymezený sektor. Program nebyl přijímán pouze pozitivně. Vytýkány mu byly zejména některé jeho procedurální aspekty. „*Tento systém byl právem kritizován kvůli jeho neohrabanosti a faktu, že se kulturní producenti*

²⁵³ Přeloženo dle: EU. *Decision No 508/2000 EC of the European Parliament and of the Council of 14 February 2000 Establishing The Culture Programme.* In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 25.5.2012]. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/culture/archive/sources_info/pdf-word/decision_en.pdf.

²⁵⁴ Více viz ČESKÁ KANCELÁŘ CULTURE 2000. *Culture 2000 – Cíle a kritéria.* In: culture2000.cz. [online]. Česká kancelář Culture 2000, 2014 [cit. 25.5.2012]. Dostupné z: <http://www.culture2000.cz/program-culture-2000/cile-a-kriteria.html>.

²⁵⁵ ČESKÁ KANCELÁŘ CULTURE 2000. *Kulturní politika EU.* In: culture2000.cz. [online]. Česká kancelář Culture 2000, 2014 [cit. 25.5.2012]. Dostupné z: <http://www.culture2000.cz/kulturni-politika-eu.html>.

*v určité oblasti výzvy mohli přihlásit pouze ve velmi krátkých časových intervalech.*²⁵⁶ Především kvůli těmto praktickým nedostatkům byl program upraven a od roku 2005 přestaly výzvy platit pouze na jeden předem určený sektor a uvolnily se na všechny sektory programu. Po skončení programu v roce 2006 vydala Komise závěrečnou zprávu, která hodnotila dosažené cíle této podpory. Celkem získalo v letech 2000 - 2004 příspěvky 1072 projektů z různých zemí EU. Žadatelé podle zprávy získali nejen peněžní prostředky pro svoji činnost, ale měli také možnost sdílet a načerpat nové zkušenosti na poli kultury. „Hodnotitel došel k závěru, že program dosáhl svých cílů a poskytl odpovídající mechanismy pro řešení původních i současných potřeb v oblasti kulturní spolupráce v Evropě. Zároveň potvrdil, že je zapotřebí program, který se zabývá konkrétně odvětvím kultury, namísto toho, aby byla kultura zahrnuta do jiných programů. Podle hodnotitele program Kultura 2000 jasně řeší nedostatky tím, že podporuje nadnárodní spolupráci v Evropě a vytváří podstatnou novou spolupráci prostřednictvím tvorby nových nebo posilování dosavadních vazeb mezi kulturními činiteli v Evropě.“²⁵⁷ Hodnotící zpráva také uvádí, že zapojené instituce a organizace se díky programu Culture 2000 zlepšily ve svých manažerských dovednostech a posílil se vzájemný dialog mezi jednotlivými kulturními aktéry. Nejednalo se přitom o žádné velké instituce. Zhruba jedna polovina příjemců dotací programu měla méně než deset zaměstnanců. Program podle zprávy také posílil kulturní vazby mezi jednotlivými členskými státy a zvýšil povědomí o společné evropské kulturní identitě. Jak již bylo uvedeno, pomoc se nesoustředila na krátkodobé akce. Většina žadatelů v rámci závěrečného hodnocení uvedla, že chtějí ve vzájemné kooperaci pokračovat i po skončení svých projektů. Vedle zmíněných pozitiv hodnotitelé vytyčili i některá doporučení pro budoucí program Culture 2007 (viz dále). „To se týká především doporučení ohledně potřeby lepší informovanosti a propagace úspěchů projektů prostřednictvím propagační strategie, čímž se zvýší viditelnost jak programu, tak

²⁵⁶ Přeloženo dle: EIPCP. *Pure Policy. EU Cultural Support in the Next 10 Years*. In: eipcp.net. [online]. European institute for progressive cultural policies, 2014. [cit. 25.5.2012]. Dostupné z: <http://eipcp.net/policies/2015/minichbauer/en>.

²⁵⁷ KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ. *Zpráva o druhém vnějším průběžném hodnocení programu Kultura 2000*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-lex, 2012 [cit. 27.5.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0666:FIN:CS:DOC>.

*i jím financovaných projektů. Pouze zavedením vysoce účinných mechanismů propagace lze přínosy programu lépe sdílet a rozvíjet,...*²⁵⁸ Tento požadavek jasně deklaroval důležitost propagace při podpoře kulturních projektů (stejně jako jiných) z eurounijních zdrojů. Doprovodná masmediální komunikace je dnes nedílnou součástí prakticky všech žádostí o dotace od Evropské unie. Závěry hodnotitelů programu přijala²⁵⁹ i Evropské komise. Vyzdvihla především roli programu Culture 2000 v oblasti kulturní spolupráce v Evropě. Podle Komise bylo velkým přínosem zejména to, že nejrůznější kulturní instituce (divadla, muzea, profesní sdružení, vzdělávací a kulturní instituce a další) měly možnost vzájemně spolupracovat, vytvářet kulturní a umělecké počiny a aktivně tak přispět k rozvoji evropské kulturní politiky. *„Program Kultura 2000 byl prostředkem pro posílení vitality kulturních výměn v Evropě. Není pravděpodobné, že by byl jiný nástroj v podpoře kulturní spolupráce po celé Evropě užitečnější než tento program... Je tedy nezbytné, aby Společenství pokračovalo v podpoře činností kulturní spolupráce v Evropě. Právě toho bude dosaženo novým programem Kultura. Zaměřením akce EU na tři hlavní cíle, u nichž byla shledána vysoká evropská přidaná hodnota – nadnárodní mobilita osob působících v odvětví kultury, nadnárodní oběh uměleckých děl a kulturních a uměleckých produktů a dialog mezi kulturami...*²⁶⁰

²⁵⁸ KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ. *Zpráva o druhém vnějším průběžném hodnocení programu Kultura 2000*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-lex, 2012 [cit. 27.5.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0666:FIN:CS:DOC>.

²⁵⁹ 8.11.2006; viz EU. *Report from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Report on the Second External Interim Evaluation of the Culture 2000 Programme*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-lex, 2012 [cit. 27.5.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52006DC0666>.

²⁶⁰ KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ. *Zpráva o druhém vnějším průběžném hodnocení programu Kultura 2000*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-lex, 2012 [cit. 27.5.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0666:FIN:CS:DOC>.

Kultura 2007 – 2013

Stejně jako předchozí programy i program Kultura 2007 – 2013²⁶¹ byl určen zejména na rozvoj kulturního vnímání Evropanů a posílení evropského občanství.

*„Je nezbytné, aby odvětví kultury přispívalo k širšímu evropskému politickému vývoji a aby v něm plnilo určitou úlohu. Odvětví kultury jako takové je významným zaměstnavatelem a kromě toho existuje jasná souvislost mezi investicemi do kultury a hospodářským rozvojem, z čehož vyplývá, že je důležité posílit kulturní politiku na regionální, celostátní a evropské úrovni.“*²⁶² Program se však nesoustředil pouze na vnitrouijní záležitosti.

Podporoval také kulturní spolupráci a výměnu mezi členskými i nečlenskými státy EU. *„Cílem programu Kultura je podporovat akce kulturní spolupráce, evropské organizace aktivní v oblasti kultury a také shromažďovat a šířit informace v oblasti kultury.“*²⁶³

Podporu z programu mohly po splnění podmínek čerpat i země z Evropského hospodářského prostoru mimo EU²⁶⁴, dále pak státy zapojené do předvstupních rozhovorů a země západního Balkánu. Mezi jednotlivými státy chtěl program především podporovat nadnárodní mobilitu pracovníků v kultuře, usnadňovat pohyb kulturních a uměleckých děl a artefaktů a rozvíjet dialog mezi kulturami.

Žadatelé o podporu museli svoje projekty koncipovat jako víceleté (3 - 5 let), udržitelné, a to v rámci spolupráce nejméně šesti subjektů z minimálně šesti států. Pro přidělení dotace byla rovněž důležitá odborná znalost a profesionalita účastníků projektu a přidaná hodnota projektu pro naplnění cílů programu. Program financoval projekty v tomto případě pouze z poloviny a do maximální výše 500 000 eur ročně²⁶⁵. Jedním z hlavních cílů programu byla také podpora tvořivosti a inovací v kultuře. V tomto případě byly podporovány projekty v délce trvání do dvou let

²⁶¹ V orig.: Culture Programme (2007 to 2013).

²⁶² EU. ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY č. 1855/2006/ES, ze dne 12. prosince 2006, kterým se zavádí program Kultura (2007-2013). In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-lex, 2012 [cit. 3.6.2012]. Dostupné z:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:372:0001:0011:CS:PDF>.

²⁶³ EU. Program Kultura (2007–2013). In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 3.6.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/129016_cs.htm.

²⁶⁴ Island, Norsko, Lichtenštejnsko.

²⁶⁵ Více viz EU. Program Kultura (2007–2013). In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 3.6.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/129016_cs.htm.

a s minimálně třemi subjekty ze tří států. Pozornost byla věnována rovněž tzv. „zvláštním akcím“, které mají symbolický charakter a velký rozsah. „Tyto akce jsou zvláštní v tom, že by měly být značného rozměru a rozsahu, měly by směřovat k významným zájmům obyvatel Evropy a měly by pomoci zvýšit jejich vnímání příslušnosti ke stejnému společenství a jejich povědomí o kulturní rozmanitosti členských států a měly by přispět k dialogu mezi kulturami a mezi národy.“²⁶⁶ Sekundárně by výše charakterizované akce měly pomoci zviditelnit činnost unie, a to jak uvnitř, tak i vně EU a přispět k lepšímu poznávání rozmanitosti evropské kultury. Charakteristickým příkladem takového zvláštní akce je Evropské město kultury (viz dále). Dalším segmentem podpory programu Kultura 2007 – 2013 byla podpora jednotlivých organizací a institucí kultury - určena pro subjekty s evropským kulturním rozměrem a s dopadem minimálně na sedm evropských států. Finanční příspěvky byly připraveny také na podporu „analytických prací, shromažďování a šíření informací a činností zaměřených na maximalizaci účinku projektů v oblasti evropské kulturní spolupráce a rozvoje kulturní politiky“²⁶⁷. Důvodem takovéto podpory je zlepšení informační výměny, zkvalitnění informačních zdrojů a posílení dostupnosti informací zejména prostřednictvím internetu. Důležitou součástí podpory bylo také šíření informací o programu samotném. Za tímto účelem byla zřizována kontaktní místa v jednotlivých státech²⁶⁸. Zejména v návaznosti na zkušenosti z předchozího programu Kultura 2000 Komise zjednodušila některé administrativní kroky (např. formuláře žádostí²⁶⁹) a s ohledem na procesní efektivitu pověřila řízením programu Výkonnou agenturu pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast²⁷⁰.

²⁶⁶ EU. ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY č. 1855/2006/ES, ze dne 12. prosince 2006, kterým se zavádí program Kultura (2007-2013). In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-lex, 2012 [cit. 3.6.2012]. Dostupné z:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:372:0001:0011:CS:PDF>.

²⁶⁷ EU. ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY č. 1855/2006/ES, ze dne 12. prosince 2006, kterým se zavádí program Kultura (2007-2013). In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-lex, 2012 [cit. 3.6.2012]. Dostupné z:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:372:0001:0011:CS:PDF>.

²⁶⁸ Za ČR kontaktní místo zřízeno v rámci ministerstva kultury.

²⁶⁹ Viz EU. Program Kultura (2007–2013). In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 7.6.2012].

Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/129016_cs.htm.

²⁷⁰ Viz kapitola Klíčové orgány a instituce EU v kontextu kulturní politiky.

Konference Evropská kulturní politika

O narůstajícím významu a důležitosti kulturní politiky ve strukturách EU svědčí mimo jiné i fakt, že vedle podpůrných programů se tomuto tématu také věnovaly důležité mezinárodní mezivládní konference. K nejvýznamnějším patřila konference Evropská kulturní politika, které se konala 26. - 28. listopadu 2004 v Berlíně. Její ústřední myšlenkou byl fakt, že: „*kultura je základním stavebním kamenem Evropy, ale zůstává na okraji zájmu eurounijních politik.*“²⁷¹ Iničiátoři konference se domnívali, že kulturní politika je přes svou důležitost stále stranou hlavních mocenských proudů ovlivňujících evropské dění. To poškozují proces sjednocování a celkově také oslabuje postavení EU ve světě. Konference se zabývala především novými nebo inovovanými způsoby implementace kulturních témat do eurounijních politik.

Vytyčila pět hlavních témat²⁷²:

- evropská identita
- kulturní politika a její vztah k posílení evropské soudržnosti
- kulturní politika v kontextu EU a mezinárodní politiky
- kulturní politika jako prostředek rozvoje evropských kultur
- kulturní politika jako most mezi kulturním a náboženským světem

Politici účastníci²⁷³ konference se shodli na tom, že je „*nezbytné lépe využívat evropské kulturní zdroje, a to jak pro vnitřní eurounijní procesy, tak kvůli posílení postavení Evropy ve světě.*“²⁷⁴ Závěry konference však bohužel nepřinesly žádné výraznější změny.

²⁷¹ IFACCA. *Berlin Conference for European Cultural Policy*. In: ifacca.org. [online]. International Federation of Arts Councils and Culture Agencies, 2012 [cit. 7.6.2012]. Dostupné z: <http://www.ifacca.org/events/2004/11/26/berlin-conference-for-european-cultural-policy>.

²⁷² Cit. d.

²⁷³ Např.: Javier Solana, Jacques Delors, Bronislaw Geremek.

²⁷⁴ Přeloženo dle: ARTS MANAGEMENT NETWORK. *Berlin Conference for European Cultural Policy*. In: artsmanagement.net. [online]. International Network for Arts and Business, 2012 [cit. 7.6.2012]. Dostupné z: <http://www.artsmanagement.net/index.php?module=News&func=display&sid=489>.

Polská deklarace na podporu kulturních zásad

K důležitému zasedání došlo také ve stejném roce v polské Wroclawi. Na konferenci²⁷⁵ u příležitosti 50. výročí Evropské charty o kultuře podepsali ministerští zástupci společnou deklaraci na podporu kulturních zásad obsažených v Evropské kulturní chartě²⁷⁶ z roku 1954. „*My, ministři odpovědní za kulturu, školství, mládež a sport států, které ratifikovaly Evropskou chartu o kultuře, potvrzujeme, že hodnoty a principy úmluvy, ... zůstávají platné a představují cenný zdroj pro jednotnou a demokratickou Evropu 21. století.*“²⁷⁷ Deklarace obsáhle hodnotila uplynulých 50 let fungování evropské kulturní charty, soustředila se na aktuální výzvy i problémy do budoucna. Jako jeden z největších úspěchů signatáři zhodnotili vybudování pevných evropských základů pro rozvoj života v demokratických podmínkách, toleranci kultur navzájem a společný přístup k ochraně a šíření kulturního dědictví. Mezi zásadní výzvy zařadili zejména potřebu vést a rozvíjet interkulturní dialog, podporu partnerských projektů a výměnu zkušeností, ale také roli orgánů veřejné správy v oblasti kulturní politiky. Pro budoucnost zůstává jako výzva především kulturní rozmanitost Evropy a soudržnost společnosti, interkulturní a mezináboženský dialog a udržitelný rozvoj. „*S ohledem na požadavek občanů EU zvyšovat svoji kvalitu života, nyní i do budoucna, se Rada Evropy zavazuje rozvíjet eurounijní integrované politiky s ohledem na mezigenerační rovnost, stejný přístup k ekonomickým, sociálním a kulturním zdrojům, a to na základě zásady udržitelného rozvoje.*“²⁷⁸

²⁷⁵ Conference for the 50th Anniversary of the European Cultural Convention, 9. - 10.12.2004.

²⁷⁶ V orig.: European Cultural Convention; 19.12.1954, Paříž.

²⁷⁷ Přeloženo z: COUNCIL OF EUROPE. *Opening Conference for the 50th Anniversary of the European Cultural Convention*. In: coe.int. [online]. Council of Europe, 2012 [cit. 7.6.2012]. Dostupné z: http://www.coe.int/t/dg4/culturalconvention/Declaration_en.asp.

²⁷⁸ Přeloženo z: COUNCIL OF EUROPE. *Opening Conference for the 50th Anniversary of the European Cultural Convention*. In: coe.int. [online]. Council of Europe, 2012 [cit. 7.6.2012]. Dostupné z: http://www.coe.int/t/dg4/culturalconvention/Declaration_en.asp.

Pařížská konference

Polská i německá konference se staly důležitou inspirací pro podobné setkání, které se konalo o rok později v Paříži. 2 - 3. května 2005 se ve francouzské metropoli sjelo na 400 delegátů z 25 členských států EU, aby diskutovali nad důležitými otázkami současné podoby a budoucích potřeb evropské kulturní politiky. Tehdejší prezident Francie Jacques Chirac²⁷⁹ ve svém projevu na konferenci zdůraznil „*roli kultury v dosavadním integračním procesu EU i dalším rozvoji Evropy jako celku.*“²⁸⁰ Předseda Komise José Barroso²⁸¹ upozornil na to, že „*kultura je v hierarchii hodnot na prvním místě, před ekonomikou.*“²⁸² O důležitosti kultury promluvil také předseda Evropské rady Jean-Claude Juncker²⁸³. Vyjádřil „*jednoznačnou podporu rozvoji kultury v Evropě při její maximální diverzifikaci a nutnosti navyšovat rozpočty na kulturu jednotlivých členských zemí.*“²⁸⁴ Důležitým bodem konference byla také evropská kulturní identita opírající se o diverzifikaci a uchování rozdílů národních kultur členských států. V rámci konference se diskutovaly i otázky ekonomického charakteru. Objevil se mimo jiné návrh, aby členské státy povinně vyčlenily v rámci svých rozpočtů alespoň 1 % na kulturu. Nejdůležitějším bodem a závěrem konference však byla deklarace ve prospěch evropské charty o kultuře. „*Kultura představuje základní rozměr evropské totožnosti a občanství. Zavazujeme se zabezpečit kultuře výsostné postavení při budování Evropy. Opětovně potvrzujeme, že kultura napomáhá hospodářskému rozvoji, zaměstnanosti, společenské a regionální soudržnosti, stejně jako posílení vlivu Evropy ve světě. Jedním z cílů EU je respektování kulturní různorodosti a tradic národů Evropy... Jsme přesvědčeni, že se kultura může stát hybným politickým projektem pro Evropu. Takovýto*

²⁷⁹ Jacques René Chirac, ve funkci 1995 – 2007.

²⁸⁰ PROCULTURE. *Charta pro Evropu kulturní*. In: proculture.cz. [online]. ProCulture, 2005 [cit. 7.6.2012]. Dostupné z:

<http://www.proculture.cz/cultureinfo/evropska-unie/charta-pro-evropu-kulturni-742.html>.

²⁸¹ José Manuel Durão Barroso; ve funkci od r. 2004.

²⁸² PROCULTURE. *Charta pro Evropu kulturní*. In: proculture.cz. [online]. ProCulture, 2005 [cit. 7.6.2012]. Dostupné z:

<http://www.proculture.cz/cultureinfo/evropska-unie/charta-pro-evropu-kulturni-742.html>.

²⁸³ Jean-Claude Juncker, předseda Rady v roce 2005, lucemburský premiér 1995 - 2013.

²⁸⁴ PROCULTURE. *Charta pro Evropu kulturní*. In: proculture.cz. [online]. ProCulture, 2005 [cit. 7.6.2012]. Dostupné z:

<http://www.proculture.cz/cultureinfo/evropska-unie/charta-pro-evropu-kulturni-742.html>.

projekt, spočívající v ochraně a podpoře kulturní rozmanitosti, posílí pocit evropské identity, povědomí příslušnosti každého jejího občana ke společenství hodnot, stejně jako vůli budovat její společnou budoucnost...*My, představitelé členských států Evropské unie, přesvědčeni o tom, že kultura stojí na počátku Evropy, v níž žijeme, a že představuje základní rozměr evropské identity a občanství, se zavazujeme k tomu, že z kultury učiníme jeden z přednostních úkolů při budování Evropy.*"²⁸⁵ Signatáři se shodli na tom, že kultura je důležitá i pro hospodářský rozvoj, zaměstnanost, a napomáhá šířit povědomí o Evropě i v ostatních částech světa. V rámci deklarace se zavázali, že ochrana kulturní a jazykové různorodosti je cílem společného úsilí v duchu evropského motto „jednotná v rozmanitosti“²⁸⁶. V rámci deklarace byly vytyčeny zásady společného přístupu ke kulturní politice²⁸⁷:

- subsidiarita při zachování stejné úcty k vnitřnímu uspořádání státu a rozdělení kulturních pravomocí v rámci každého z nich,
- právo státu, regionu, obcí a dalších místních samospráv, v rámci pravomocí každého z nich, provádět politiky a opatření, která pokládají za vhodná pro zachování a rozvoj svého kulturního a uměleckého vyjadřování,
- uznání specifické hodnoty kulturních a audiovizuálních statků a služeb, které nejsou obyčejným zbožím,

²⁸⁵ Upraveno dle: RECONTRES POUR L'EUROPE DE LA CULTURE. *Prohlášení ve prospěch charty o Evropě kultury*. In: culture.gouv.fr. [online]. Recontres pour l'Europe de la Culture, 2012 [cit. 17.6.2012]. Dostupné z: <http://www.culture.gouv.fr/culture/actualites/index-rec.html>.

²⁸⁶ Evropské motto „Jednotná v rozmanitosti“ se začíná razit na přelomu tisíciletí v reakci na kritiku ze strany těch, kteří v Evropské unii spatřují nadnárodní útvar, v němž se rozpustí vše, co je každému evropskému národu vlastní. Poprvé bylo toto heslo oficiálně uvedeno ve Smlouvě o Ústavě pro Evropu podepsané v roce 2004. v Římě tehdy 25 členskými a třemi kandidátskými zeměmi. Více viz EVROPSKÁ KOMISE. *Symboly EU*. In: Europa.eu. [online]. Evropská komise, 2012 [cit. 17.6.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/abc/symbols/index_cs.htm.

²⁸⁷ Upraveno dle: RECONTRES POUR L'EUROPE DE LA CULTURE. *Prohlášení ve prospěch charty o Evropě kultury*. In: culture.gouv.fr. [online]. Recontres pour l'Europe de la Culture, 2012 [cit. 17.6.2012]. Dostupné z: <http://www.culture.gouv.fr/culture/actualites/index-rec.html>.

- přihlížení ke specifickým rysům... statkům a službám kulturního rázu při provádění politik EU založených na pravomoci v jiných oblastech, s cílem zachovávat a podporovat rozmanitost kultur. Tato zásada platí zejména pro politiky, které se týkají:
 - o vnitřního trhu a hospodářské soutěže, zvláště pokud jde o zkoumání slučitelnosti státních podpor s vnitřním trhem,
 - o zahraničního obchodu, vyjednávání obchodních dohod v oblasti audiovizuálních a kulturních služeb, pro něž je třeba získat jednomyslný souhlas členských států, pokud uzavření těchto dohod může ohrozit kulturní a jazykovou rozmanitost EU.
- příspěvek kultury k trvalému rozvoji, k solidaritě mezi národy, k volnému a spravedlivému obchodu, aby se tak napravila zejména nevyváženost toku a obchodu s kulturními statky v celosvětovém měřítku, přičemž Unie musí zejména dbát na podporu mezikulturního dialogu na svém území a s třetími zeměmi,
- zachování zvláštní úlohy veřejných kulturních institucí členských států pro udržení a podporu rozmanitosti forem uměleckého výrazu a kulturního obsahu, jakož i pro potvrzení plurality sdělovacích prostředků a rozmanitosti mínění, vlastního demokratickým společností.

Signatáři rovněž deklarovali nezbytnost finanční podpory kultury:

„Potvrzujeme kromě toho nezbytnost zajistit náležité financování projektů, institucí a evropských kulturních sítí. Jsme přesvědčeni, že při zachování a aktivním naplánování těchto zásad se bude moci kultura stát zřetelným politickým projektem pro Evropu. Tento projekt, založený na uchování a podpoře kulturní rozmanitosti, posílí pocit evropské totožnosti, vědomí každého z jejích občanů o tom, že náleží ke společenství hodnot, a jejich vůli budovat dohromady společnou budoucnost.“²⁸⁸

²⁸⁸ RECONTRES POUR L'EUROPE DE LA CULTURE. *Prohlášení ve prospěch charty o Evropě kultury*. In: culture.gouv.fr. [online]. Recontres pour l'Europe de la Culture, 2012 [cit. 17.6.2012]. Dostupné z: <http://www.culture.gouv.fr/culture/actualites/index-rec.html>.

Studie Ekonomika kultury v Evropě

Obě konference, včetně dalších setkání a iniciativ, se shodly na nutnosti vymezit oblast kultury nejen legislativně a procesně, ale také kvantifikovat její aspekty z ekonomického hlediska. Evropská komise proto pověřila organizaci Kern European Affairs²⁸⁹ vypracováním studie Ekonomika kultury v Evropě. Hlavním důvodem bylo zejména usnesení Evropské rady v Lisabonu v roce 2000. Ratifikací usnesení se čelní představitelé států a předsedové vlád zavázali učinit do roku 2010 z Evropské unie: „nejkonkurenceschopnější a nejdynamičtější, na znalostech založenou ekonomiku světa, která by byla schopna udržitelného hospodářského rozvoje s početnějšími a lepšími pracovními místy a větší sociální soudržností“.²⁹⁰ Studie už ve svém úvodu přiznává, že „role kulturního a tvůrčího odvětví je v tomto kontextu i nadále do značné míry opomíjena. Vyhodnocování společensko-hospodářské výkonnosti tohoto odvětví je relativně nedávným trendem.“²⁹¹ Materiál si kladl za cíl tuto situaci změnit. Připouští zároveň, že neexistuje dostatek relevantních statistických nástrojů, které by mohly objektivně přínos kulturních aktivit pro ekonomiku změřit. „Je to první pokus zachytit přímý a nepřímý společensko-hospodářský vliv kulturního odvětví v Evropě, čímž vyhodnotí jeho příspěvek k Lisabonské agendě, a to především co se týče realizovaného růstu, konkurenceschopnosti, početnějších a lepších pracovních míst, udržitelného rozvoje a inovace.“²⁹² K zásadním cílům studie patřila také snaha podpořit kulturu jako klíčový element evropského integračního procesu. „...kultura podporuje evropskou integraci a je klíčovým nástrojem při integraci jednotlivých složek evropských společností v jejich různorodosti, při upevňování pocitu sounáležitosti a šíření demokratických

²⁸⁹ Výzkumná a poradenská společnost specializující se na poskytování poradenství, na podporu a výzkum ve vztahu ke kreativním odvětvím, kultuře, zábavě, médiím a sportu; viz <http://www.keanet.eu>.

²⁹⁰ EVROPSKÁ KOMISE. *Lisabonská strategie*. In: europa.eu. [online]. Evropská komise, 2013 [cit. 7.3.2013]. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/ceskarepublika/abc/policies/art2377_cs.htm.

²⁹¹ KEA - EUROPEAN AFFAIRS. *EKONOMIKA KULTURY V EVROPĚ*. In: mkcr.cz. [online]. KEA European Affairs, 2012 [cit. 17.6.2012]. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/assets/profesionalni-umeni/Ekonomika-kultury-v-Evrole.doc>.

²⁹² Cit. d.

a sociálních hodnot. Kultura může přispívat ke svádění evropských občanů myšlenkou evropské integrace.“²⁹³ Vedle toho, že studie pomohla lépe definovat nejrůznější aspekty přínosu kultury pro ekonomiku (např.: „kultura je hlavní hnací silou turistiky,... což je jeden z nejúspěšnějších evropských průmyslů; představuje 5,5 % HDP Evropské unie“²⁹⁴), dává také jasná doporučení pro další postup při naplňování lisabonských cílů. „Aby byly naplněny cíle z Lisabonu, které bohužel kulturní a tvůrčí odvětví do značné míry podceňují, je třeba přistoupit k rázné akci. Je nutné vyvinout účinnější strategie, které pomohou maximalizovat přínos kulturního a tvůrčího odvětví pro růst, zaměstnanost a sociální soudržnost. Lisabonský potenciál kulturního a tvůrčího odvětví je zásadní, a aby mohl být tento potenciál plně rozvinut, je nezbytná specifická strategie.“²⁹⁵ Ekonomická studie také jasně definuje základní kroky, které je třeba v rámci strategie učinit. Jedná se zejména o jasné a standardizované shromažďování informací, rozvoj potenciálu lisabonské agendy a provedení rázné strukturální reformy. Hlavní body doporučení Strategie pro tvůrčí Evropu²⁹⁶:

- shromažďování informací:
 - o vytvoření solidního kvantitativního důkazního materiálu pro činitele přijímající rozhodnutí
- lisabonská agenda:
 - o využívat a provádět co nejvíce stávajících programů podpory EU
 - o posílit vnitřní trh s tvůrčími lidmi, produkty a službami
 - o podporovat kreativitu a obchodní vzdělávání od školy po odborné úrovni
 - o podporovat vazby mezi tvůrci a technologiemi seskupováním těchto různorodých kompetencí v kreativních platformách

²⁹³ KEA - EUROPEAN AFFAIRS. *EKONOMIKA KULTURY V EVROPĚ*. In: mkcr.cz. [online]. KEA European Affairs, 2012 [cit. 17.6.2012]. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/assets/profesionalni-umeni/Ekonomika-kultury-v-Evrole.doc>.

²⁹⁴ Cit. d.

²⁹⁵ Cit. d.

²⁹⁶ Upraveno dle: cit. d.

- maximalizovat využití finančních nástrojů EIB²⁹⁷ a EIF²⁹⁸, především pro rizikové investice, a to v souladu s Iniciativou i2010²⁹⁹ EIB
- integrovat kulturní dimenzi do smluv o spolupráci a obchodě mezi Evropskou unií a třetími zeměmi za účelem rozvíjení kulturní výměny a podporování kulturní rozmanitosti
- strukturální reforma:
 - posilovat koordinaci aktivit a koncepcí majících vliv na kulturní a tvůrčí odvětví v Evropské komisi

Vypracovaná studie byla vůbec prvním takovýmto analyticko-koncepčním materiálem na evropské úrovni. Zdůraznila jak přímé (např. HDP), tak i nepřímé vazby kulturního a tvůrčího odvětví vůči lisabonským cílům a jejich naplňování.

Evropský program pro kulturu v globalizovaném světě

Nejen na základě výše popsané zprávy, ale hlavně s ohledem na nutnost pokračovat v podpůrných programech a aktivitách pro naplňování cílů kulturní politiky, bylo nutné navázat na skončený program Culture 2000. V roce 2007 proto Evropská komise vydala Sdělení o evropském programu pro kulturu v globalizovaném světě³⁰⁰. Shodně s předchozími programy považuje kulturu za důležitý fenomén v oblasti sociální, ekonomické i politické a jeden z klíčových faktorů evropské integrace.

²⁹⁷ Evropská investiční banka; European Investment Bank; viz EIB. *Some dates and figures*. In: eib.org. [online]. EIB, 2012 [cit. 17.6.2012]. Dostupné z: <http://www.eib.org/>.

²⁹⁸ Evropský investiční fond; European Investment Fund; viz EIF. *Who we are*. In: eif.org. [online]. EIF, 2012 [cit. 17.6.2012]. Dostupné z: <http://www.eif.org/>.

²⁹⁹ „Prostřednictvím iniciativy *Innovation 2010* podporuje EIB výzkum a vývoj, informační a komunikační technologické sítě, vzdělávání lidského kapitálu, rozšíření inovací, rozvoj malého a středního podnikání a podnikání vůbec.“ Cit. dle: EUROSOP. *Evropská investiční banka*. In: Euroskop.cz. [online]. Vláda České republiky, 2012 [cit. 17.6.2012]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/83/sekce/evropska-investicni-banka/>.

³⁰⁰ Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů; *Sdělení o evropském programu pro kulturu v globalizovaném světě*; 10. května 2007; viz KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ. *Sdělení o evropském programu pro kulturu v globalizovaném světě*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Komise evropských společenství, 2011 [cit. 23.7.2012.]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0242:FIN:CS:DOC>.

*„Kultura leží v srdci lidského rozvoje a civilizace. Kultura je tím, co nechává lidi doufat a snít, protože podněcuje naše smysly a nabízí nám nové možnosti pohledu na skutečnost. Tím, že podněcuje dialog a vzbuzuje zájmy, a to způsobem, který spíše spojuje než rozděluje, dává lidem dohromady.“*³⁰¹ Nově se však program na poli kulturní politiky zaměřuje pouze na dosažení jen několika hlavních cílů, pro jejichž naplňování také stanovuje nové mechanismy komunikace a spolupráce mezi členskými státy EU.

Komisi navržený program schválily všechny klíčové orgány EU, včetně Evropské rady. EU tak přijala *„historicky první dokument, který formuluje roli kultury v EU jak ve vnitřních evropských politikách a programech, tak i v rámci vnějších vztahů EU.“*³⁰²

Přijatý návrh stojí na principech subsidiarity a flexibility a vymezuje novou otevřenou metodu koordinace kulturních aktivit (tzv. „OMK“³⁰³). V rámci programu jsou vymezeny tři klíčové priority programu:

- kulturní rozmanitost a mezikulturní dialog
- zvýšení kulturní kreativity v rámci Lisabonské strategie pro růst a zaměstnanost
- kultura jako důležitý prvek mezinárodní politiky

Vedle základního rámce eurounijní podpory ponechává Komise některé otázky dále na samotných členských státech unie. *„Pro členské státy a jejich regiony to bude znamenat potřebu dále rozvíjet politiky v těchto oblastech s ohledem na společné cíle, snažit se řídit společné činnosti, mimo jiné i prostřednictvím otevřené metody koordinace, a prozkoumat možnosti nabízené díky financování EU.“*³⁰⁴ Dokument si klade za cíl také povzbudit a motivovat dialog institucí EU s kulturními organizacemi, institucemi, nevládními organizacemi a dalšími kulturními subjekty a zároveň podporovat komunikaci takovýchto subjektů mezi sebou.

³⁰¹ KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ. *Sdělení o evropském programu pro kulturu v globalizovaném světě*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Komise evropských společenství, 2011 [cit. 23.7.2012.]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0242:FIN:CS:DOC>.

³⁰² ARTS INSTITUTE. *Communication on a European Agenda for Culture in a Globalizing World (Evropská agenda pro kulturu)*. In: programculture.cz. [online]. Institut umění, 2012 [cit. 23.7.2012.]. Dostupné z: <http://www.programculture.cz/res/data/007/000842.pdf>.

³⁰³ Podrobněji viz kapitola Klíčové orgány a instituce EU v kontextu kulturní politiky.

³⁰⁴ KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ. *Sdělení o evropském programu pro kulturu v globalizovaném světě*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Komise evropských společenství, 2011 [cit. 23.7.2012.]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0242:FIN:CS:DOC>.

Je ovšem jasné, že bez vnitřních změn nebude dosažení vytčených cílů možné.

*„Pro Komisi to bude znamenat potřebu zmobilizovat své vnitřní i vnější politiky, programy financování Společenstvím a také obnovenou roli animace, výměnu osvědčených postupů a dialog s celou řadou aktérů.“*³⁰⁵ V oblasti kulturní rozmanitosti a mezikulturního dialogu program částečně navazuje na Smlouvu o ES, když uvádí, že je důležité rozvíjet kulturní politiku s ohledem na národní a regionální různorodost. *„Abychom současně zdůraznili naše společné dědictví a uznali přínos všech kultur přítomných v našich společnostech, musí být kulturní rozmanitost podporována v kontextu otevřenosti a výměn mezi různými kulturami. Protože žijeme ve společnostech, které jsou stále více multikulturní, potřebujeme podpořit mezikulturní dialog a mezikulturní schopnosti.“*³⁰⁶ Multikulturní dialog a spolupráce jsou přitom důležité i s ohledem na globální ekonomiku a konkurenceschopnost EU. Toho by mělo být dosaženo zejména podporou a rozvojem dovedností a mobility umělců (a uměleckých děl) a jejich celoživotního vzdělávání. Pro občany EU je důležité, aby se zvyšovalo jejich kulturní povědomí, mezikulturní dialog komunikace v cizích jazycích, což by mělo být součástí již dříve schválené podpory celoživotního vzdělávání³⁰⁷. V případě využití kultury pro růst zaměstnanosti chce Komise podpořit tvořivost ve vzdělávání v rámci odborné přípravy, posílit manažerské schopnosti a dovednosti pracovníků v kultuře, zvýšit investice do kultury a rozvinout spolupráci kultury s jinými odvětvími (např. ICT³⁰⁸, cestovní ruch a další). *„Kulturní průmysl a tvůrčí odvětví podstatně přispívají k evropskému HDP, růstu a zaměstnanosti... Tento průmysl a tvořivost, kterou přináší, jsou v souvislosti s globalizací základním přínosem pro hospodářství a konkurenceschopnost Evropy... Tvořivost je základem pro sociální a technologickou inovaci, a proto je důležitým*

³⁰⁵ KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ. *Sdělení o evropském programu pro kulturu v globalizovaném světě*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Komise evropských společenství, 2011 [cit. 23.7.2012.]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0242:FIN:CS:DOC>.

³⁰⁶ Cit. d.

³⁰⁷ EU. *Doporučení Evropského parlamentu a Rady ze dne 18. prosince 2006 o klíčových schopnostech pro celoživotní učení*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Úřední věstník L 394, 30.12.2006 [cit. 12.8.2012.]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:32006H0962>, str. 10.

³⁰⁸ Z anglického „Information and Communication Technologies“.

faktorem pro růst, konkurenceschopnost a zaměstnanost v EU.“³⁰⁹ Nový program mimo jiné navazuje na smlouvu EU s UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů. Navrhuje tuto snahu posílit a zároveň včlenit kulturní politiku do eurounijních mezinárodněpolitických otázek. Komise chce pokračovat v již započatém mezikulturním dialogu a nadále podporovat a prohlubovat kulturní výměny a spolupráci mezi členskými i nečlenskými státy. Za důležité pokládá také podporu přístupu kulturních statků a výrobků rozvojových zemí na evropské i globální trhy. Chce rovněž využívat nástroje vlastní mezinárodní politiky na ochranu kulturní rozmanitosti, a to s ohledem na ochranu kulturního dědictví i na podporu a rozvoj kulturních činností ve světě. Důležitým bodem je pak zohlednění místních kultur v projektech financovaných z evropských zdrojů a začlenění kultury do všech stupňů vzdělávání v rozvojových zemích. Komise se novým programem mimo jiné odkazuje i na posílení spolupráce v rámci plánu OSN „Aliance civilizací“³¹⁰. „Kulturu tvoří všechny sny a snahy, které vedou k vytvoření humanity. Kultura vyžaduje paradoxní pakt: různorodost musí být principem jednoty a uvědomění si rozdílů je nutné ne proto, aby rozdělilo, ale aby ještě více obohatilo kulturu. Evropa je buď kulturou, nebo není ničím.“³¹¹ Komise chce všechny výše uvedené cíle naplňovat na základě strukturovaného dialogu s kulturními subjekty, institucemi i umělci.

³⁰⁹ ARTS INSTITUTE. *Communication on a European Agenda for Culture in a Globalizing World (Evropská agenda pro kulturu)*. In: programculture.cz. [online]. Institut umění, 2012 [cit. 12.8.2012]. Dostupné z: <http://www.programculture.cz/res/data/007/000842.pdf>, str. 2.

³¹⁰ „Aliance civilizací je mezinárodní platformou pro dialog mezi kulturami, která vznikla v roce 2005...s cílem podpořit porozumění a respekt mezi odlišnými společnostmi respektive civilizacemi...a přispět tak ke zmírnění napětí v řadě regionů světa.“; cit dle: VLÁDA ČR. *ALIANCE CIVILIZACÍ - Akční plán Aliance civilizací v České republice pro roky 2009 – 2010*. In: vlada.cz. [online]. Vláda České republiky, 2012 [cit. 12.8.2012]. Dostupné z:

http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/aktuality/akcni_plan_apac_1.pdf, str. 4.

³¹¹ Denis de Rougemont in: KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ. *Sdělení o evropském programu pro kulturu v globalizovaném světě*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Komise evropských společenství, 2011 [cit. 5.9.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0242:FIN:CS:DOC>.

Doporučuje proto³¹²:

- vymezení všech aktérů v oblasti kultury
- uspořádání kulturního fóra, které bude všechny tyto zúčastněné strany spojovat
- reprezentativnost názorů zúčastněných stran daného odvětví na evropské úrovni
- rozvoj sociálního dialogu se sociálními partnery v kulturním odvětví
- kulturní rozměr v rámci evropských veřejných rozprav s využitím stálých zastoupení Evropské komise

Evropský program pro kulturu v globalizovaném světě - související aktivity a iniciativy

Nový program byl inspirací pro celou řadu iniciativ, aktivit a opatření, která významně přispěla k rozvoji komplexní eurounijní kulturní politiky.

Evropa pro občany

Je běžnou praxí, že různé politiky EU se navzájem překrývají. Příkladem prolínání kulturní politiky do jiných strategických materiálů je strategický program Evropa pro občany³¹³. Současný koncept vychází z původní strategie programu Společenství na podporu občanství EU³¹⁴ pro období 2004 až 2006. Na základě získaných zkušeností Komise po jeho skončení ustanovila program nový, jehož součástí byly oproti původní koncepci i důležité kulturní a interkulturní otázky. V roce 2006 rozhodla³¹⁵ Komise o zřízení programu na podporu aktivního evropského občanství „Evropa pro občany“ na období 2007 - 2013.

³¹² Upraveno dle: EU. *Evropský program pro kulturu v globalizovaném světě*. In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2014 [cit. 28.5.2014]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/l29019_cs.htm.

³¹³ Europe for Citizens.

³¹⁴ Community action programme to promote active European citizenship (civic participation).

³¹⁵ Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1904/2006/ES ze dne 12. prosince 2006.

Základním posláním programu byla podpora aktivního občanství EU, občanské spolupráce a jejího využití při integraci Evropy. „Aby občané mohli evropskou integraci plně podporovat, měl by být kladen větší důraz na jejich společné hodnoty, historii a kulturu jako na klíčové prvky jejich členství ve společnosti založené na zásadách svobody, demokracie a dodržování lidských práv, na kulturní rozmanitosti, toleranci a solidaritě, v souladu s Listinou základních práv EU.“³¹⁶ Kulturní aspekty byly vedle základního článku rozhodnutí vyzdviženy také mezi základními cíli programu. K těm patří³¹⁷:

- podpora občanské spolupráce a zapojení občanů do budování demokratické a do světa otevřené Evropy sjednocené a obohacené díky své kulturní rozmanitosti
- rozvoj vědomí evropské identity, vycházející ze společných hodnot, historie a kultury a rozvoj občanství EU
- podpora pocitu spoluvlastnictví Evropské unie mezi jejími občany
- posilování tolerance a vzájemné porozumění mezi evropskými občany
- respektování a podpora kulturní a jazykové rozmanitosti a interkulturního dialogu

Program měl za cíl také podporovat setkávání občanů z různých regionálních subkultur (i mimo EU) a výměnu jejich zkušeností. Byl určen na podporu činností souvisejících s evropským občanstvím a demokracií, a to především prostřednictvím spolupráce občanských organizací na evropské úrovni. Měl zároveň propagovat evropské hodnoty a úspěchy mezi občany a také je motivovat k většímu zapojení do veřejných záležitostí Evropy. Zvláštní pozornost byla pak v rámci těchto snah věnována interkulturnímu dialogu.

³¹⁶ EVROPSKÝ PARLAMENT A RADA EVROPSKÉ UNIE. *ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY č. 1904/2006/ES ze dne 12. prosince 2006, kterým se zavádí program „Evropa pro občany“ na podporu aktivního evropského občanství na období 2007 – 2013*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropský parlament a Rada Evropské unie, 2014 [cit. 28.5.2014]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:378:0032:0040:CS:PDF>.

³¹⁷ Upraveno dle: EVROPSKÁ KOMISE. *PROGRAM EVROPA PRO OBČANY 2007–2013 PRŮVODCE PROGRAMEM*. In: eacea.ec.europa.eu. [online]. Evropská komise, 2014 [cit. 28.5.2014]. Dostupné z: http://eacea.ec.europa.eu/citizenship/guide/documents/EACEA_2008_0185_CS.pdf.

„Podpora účasti každého občana na mezikulturním dialogu prostřednictvím strukturované spolupráce s občanskou společností má zásadní význam pro vytvoření evropské identity a rozvoj rozdílných forem různých aspektů sounáležitosti ke společenství. Evropští občané by si měli být vědomi významu rozvoje aktivního evropského občanství, které je otevřené světu, respektuje kulturní rozmanitost a je založené na společných hodnotách Evropské unie.“³¹⁸

V rámci posilování dialogu napříč kulturami vyzdvihuje Komise zejména podporu kulturní a jazykové rozmanitosti Evropy, a to především sdružováním evropských občanů různých národností na realizaci společných projektů. Důsledkem mělo být zvýšení povědomí o bohatství a rozmanitosti kultur i jazyků v Evropě. Sekundárně se také měla snižovat xenofobie, prohlubovat tolerance a vzájemné pochopení různých kultur Evropy. Jedním z příkladů takovéto spolupráce může být koncepce Partnerství měst³¹⁹. *„Setkávání občanů v rámci partnerských měst by měla dokázat podporovat účast každého občana na mezikulturním dialogu prostřednictvím strukturované spolupráce s občanskou společností. Evropští občané by si měli být vědomi významu rozvoje aktivního evropského občanství, které je otevřené světu, respektuje kulturní rozmanitost a je založené na společných hodnotách Evropské unie.“³²⁰* Pro naplňování cílů programu sloužily čtyři základní typy akcí³²¹. První z nich – tzv. „Aktivní občané pro Evropu“ – počítal s projekty partnerských měst a dalšími aktivitami občanů. Jednalo se o podporu setkávání občanů členských i nečlenských států nad nejrůznějšími evropskými otázkami na regionální i eurounijní úrovni. V praktické rovině šlo o finanční podporu setkávání, výměny zkušeností a poznatků a nabývání nových dovedností. Další akce „Aktivní občanská společnost v Evropě“ se zaměřovala na organizace občanské společnosti a týmy odborníků, které dostaly příspěvky na svoji činnost nebo inovativní nadnárodní projekty. Jednalo se především o výzkum

³¹⁸ EVROPSKÁ KOMISE. *PROGRAM EVROPA PRO OBČANY 2007–2013 PRŮVODCE PROGRAMEM*. In: eacea.ec.europa.eu. [online]. Evropská komise, 2014 [cit. 28.5.2014]. Dostupné z: http://eacea.ec.europa.eu/citizenship/guide/documents/EACEA_2008_0185_CS.pdf.

³¹⁹ Více viz TWINNING. *Historie partnerské spolupráce měst*. In: twinning.org. [online]. Twinning, 2014 [cit. 28.5.2014]. Dostupné z: <http://www.twinning.org/cs/page/historie-partnersk%C3%A9-spolupr%C3%A1ce-m%C4%9Bst.html>.

³²⁰ EVROPSKÁ KOMISE. *PROGRAM EVROPA PRO OBČANY 2007–2013 PRŮVODCE PROGRAMEM*. In: eacea.ec.europa.eu. [online]. Evropská komise, 2014 [cit. 28.5.2014]. Dostupné z: http://eacea.ec.europa.eu/citizenship/guide/documents/EACEA_2008_0185_CS.pdf.

³²¹ Více viz cit. d.

v oblasti veřejné politiky, strukturální podporu občanských organizací na evropské úrovni a realizaci projektů iniciovaných občanskými společnostmi. Třetí okruh akcí – „Společně pro Evropu“ – měl za cíl prohlubovat aktivní evropské občanství. Finanční podporu mohly získat projekty zaměřené na oslavu či připomenutí významných evropských událostí, celoevropské konference, nadnárodní umělecké projekty apod. Subvencovány byly také studie a průzkumy veřejného mínění nebo nástroje šíření informací v kontextu k evropskému občanství. Čtvrtou oblastí podpory byly akce definované jako „Aktivní evropská paměť“. Jejich cílem byla ochrana důležitých míst a archivů spojených s masovými deportacemi a někdejšími koncentračními a vyhlazovacími tábory a připomínání památky obětí nacistické a stalinské zvěle. O výše popsané dotace mohly žádat subjekty z členských zemí EU, státy ESVO³²² a EHP³²³, kandidátské země zapojené do předvstupní strategie a státy západního Balkánu³²⁴. Stejně jako u většiny jiných politik byla i v případě programu Evropa pro občany klíčovým orgánem Evropská komise. Odpovídala za rozpočet, průběh programu, jeho priority, cíle a výběrová kritéria i celkové hodnocení. Samotné provádění akcí programu dozorovala Výkonná agentura pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast, která řídila také kontaktní místa programu v jednotlivých zapojených státech³²⁵.

Evropský rok mezikulturního dialogu

Jednou z hlavních iniciativ v návaznosti na realizaci evropského programu pro kulturu bylo ustanovení roku 2008 jako Evropského roku mezikulturního dialogu³²⁶. Této iniciativy se zúčastnilo všech 27 členských států, které v rámci ní zahájily své vlastní vnitrostátní kulturní politiky. *„Základem evropského projektu je nutnost poskytnout prostředky pro mezikulturní dialog a dialog mezi občany s cílem zvýšit úctu ke*

³²² Evropské sdružení volného obchodu.

³²³ Evropský hospodářský prostor.

³²⁴ Srbsko, Albánie, Černá Hora, Bosna a Hercegovina, Kosovo.

³²⁵ Za ČR: Úřad vlády, odbor informování o evropských záležitostech.

³²⁶ Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1983/2006 ze dne 18. prosince 2006 o Evropském roku mezikulturního dialogu (2008); 30.12.2006.

*kulturní rozmanitosti a zvládnout složitou realitu našich společností a společnou existenci různých kulturních identit a vyznání. Dále je důležité zdůraznit přínos odlišných kultur pro dědictví a způsob života v členských státech a uvědomit si, že kulturní a mezikulturní dialog je nezbytný pro to, abychom se naučili harmonickému soužití.*³²⁷ Evropský rok mezikulturního dialogu si kladl za cíl využít mezikulturní dialog pro zlepšení schopnosti občanů EU vyrovnat se s multikulturním prostředím, ve kterém koexistují různé kulturní identity. Znovu pak chtěl připomenout důležitost společné evropské identity a evropského občanství, nejen v rámci EU, ale také jako výrazný signál vůči nečlenským zemím. Definoval mezikulturní dialog jako příležitost k rozvoji dynamické společnosti nejen v EU, ale i mimo ni, ve které jsou si různé kultury navzájem prospěšné a tolerují se.

Europeana

Ve stejném roce spustila Komise mimořádný projekt „Europeana“³²⁸, jehož cílem bylo digitalizovat a on-line zpřístupnit knihy, obrazy, filmy, některé muzejní sbírky a archivní nahrávky. Zatímco v době svého vzniku poskytovaly servery projektu kolem dvou milionů položek, k 1. 10. 2012 jich bylo již více než dvacet milionů z třiceti čtyř zemí (více než 2000 spolupracujících institucí). Jednalo se o historicky první projekt takového rozsahu v Evropě. Projekt Europeana probíhal fakticky od roku 2007. Jedním z hlavních důvodů jeho vzniku byla podle některých autorů³²⁹ především obava Komise ze zahlcování obsahu internetu angloamerickými materiály, které shromažďovala a distribuovala zejména společnost Google. Samotný přístup unie k digitalizaci informací však sahá až do roku 2000, kdy Komise začala finančně podporovat podobné aktivity s cílem zpřístupnit kulturní dědictví Evropy

³²⁷ EU. *Rozhodnutí Evropského parlamentu a rady č. 1983/2006 ze dne 18. prosince 2006 o Evropském roku mezikulturního dialogu (2008)*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropský parlament a Evropská rada, 2011 [cit. 10.10.2012]. Dostupné z:

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/cs/oj/2006/l_412/l_41220061230cs00440050.pdf, str. 7.

³²⁸ Viz EUROPEANA. *About us*. In: europeana.eu. [online]. Europeana, 2011 [cit. 10.10.2012]. Dostupné z:

<http://pro.europeana.eu>.

³²⁹ Např. Jonathan Purday, účastník projektu Europeana.

on-line³³⁰. O pět let později přijala Komise „Iniciativu i2010 o digitalizaci kulturního materiálu a jeho dostupnosti on-line a o uchování digitálních záznamů“³³¹. V srpnu 2006 Komise vybídla členské státy k rozsáhlé digitalizaci historického a kulturního dědictví a přijala „Doporučení k digitalizaci a ochraně digitálních zdrojů“³³². V listopadu téhož roku podpořili evropskou digitální knihovnu také ministři všech sedmadvaceti členských států a o rok později tuto koncepci přijal i Evropský parlament. Dnes je projekt Europeana řízen prostřednictvím Nadace Evropské digitální knihovny, ve které jsou zástupci členských i nečlenských států EU (za Českou republiku zejména Národní knihovna ČR). *„Díky knihovně Europeana budou kulturní zařízení zajímavější pro generaci Web 2.0 – ta chce totiž zároveň číst texty, dívat se na video, slyšet zvuk a vidět obrázky, a to ve stejnou dobu a na stejném místě. Když mladým lidem nabídneme úplnou multimediální zkušenost, spojíme je s evropskou kulturou, s kulturou minulou i současnou.“*³³³

Dny evropského dědictví

Evropská komise v rámci svých aktivit na podporu kultury spolupracuje také s významnou mezivládní organizací – Radou Evropy. Společně již od roku 1991 pořádají důležitou kulturní akci, která přispívá k rozvoji kulturní spolupráce a pomáhá zviditelnit nejrůznější zajímavé kulturní památky Evropy. Základní myšlenka se zrodila roku 1984 ve Francii. O rok později francouzský ministr Jack Lang³³⁴ ve Španělsku na konferenci ministrů zodpovědných za architektonické

³³⁰ Např.: programy PULMAN, TEL-ME-MORE, DELOS ad.

³³¹ Viz např.: KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ. *ROZHODNUTÍ KOMISE ze dne 22. března 2007, kterým se ustavuje skupina odborníků členských států pro digitalizaci a uchování digitálních záznamů (2007/320/ES)*. In: Úřední věstník EU L 119/45 9.5.2007 in publications.europa.eu. [online]. Komise Evropských společenství, 2012 [cit. 15.10.2012]. Dostupné z: http://publications.europa.eu/resource/cellar/a723f1c2-8324-42bb-a6a3-d72ddf707524.0002.02/DOC_1.

³³² Viz EUROPEAN COMMISSION. *Commission calls on Member States to contribute to the European digital library*. In: europa.eu. [online]. Evropská komise, 2012 [cit. 15.10.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-06-1124_en.htm?locale=en.

³³³ Elisabeth Niggemannová, předsedkyně Nadace evropské digitální knihovny, viz VORLÍČKOVÁ, B. *Europeana: online přístup k evropskému kulturnímu a historickému dědictví*. In: ikaros.cz. [online]. Ikaros, 2009 [cit. 15.10.2012]. Dostupné z: www.ikaros.cz/node/5313.

³³⁴ Jack Mathieu Émile Lang, francouzský ministr kultury v letech 1981 - 1986.

dědictví navrhl požádat Radu Evropy o mezinárodní záštitu. K myšlence společné propagace kulturních památek se postupně přidávaly různé země³³⁵. V roce 1991 spojila Rada Evropy a Evropská Komise dosud spíše roztráštěné aktivity pod oficiálním označením Dny evropského dědictví³³⁶. Od té doby se této akce účastní všech padesát signatářských států Evropské kulturní úmluvy. Základním cílem je zviditelnění zajímavých evropských památek, a to včetně otevření těch, které nejsou jinak veřejnosti přístupné. Všechny společné akce zdůrazňují místní řemesla a tradice, architekturu (sakrační i profánní) a především posilují vzájemnou evropskou soudržnost navzdory rozdílným kulturám i jazykům. Každý rok jednotlivé země vyhláší na národní i regionální úrovni různá ústřední témata. Patří mezi ně specifické formy dědictví (např. zahradní architektura, kulinářské tradice apod.), specifická období historie (např. odkaz baroka) nebo přístup společnosti ke kulturnímu dědictví (např. kulturní dědictví a mládež). Takovéto akce mají přispívat ke zvýšení povědomí evropských občanů o bohatství a kulturní rozmanitosti Evropy. Měly by vytvářet prostředí stimulující zhodnocení bohaté mozaiky evropských kultur, měly by také bojovat proti rasismu a xenofobii a zlepšovat toleranci v Evropě i mimo ni. V rámci Dnů evropského dědictví je informována veřejnost a politické orgány o nutnosti ochrany kulturního dědictví (hmotného i nehmotného) a o nových sociálních, politických i ekonomických výzvách v rámci kultury, kterým je nutno čelit. Kvůli harmonizaci všech výše uvedených aktivit na regionálních i národních úrovních stanovila Komise a Rada Evropy několik základních principů³³⁷:

- Dny evropského dědictví se budou konat vždy o víkend v září.
- Umožní široké veřejnosti návštěvu památek a významných míst v celé Evropě, a to včetně těch, které jsou obvykle veřejnosti uzavřeny.
- Běžně přístupné kulturní budovy by měly přispět tím, že nabídnou např. speciální komentované prohlídky, výstavy, koncerty či přednášky.

³³⁵ V roce 1987 se připojilo Nizozemí, v roce 1989 Švédsko a Irsko, o rok později Belgie a Skotsko.

³³⁶ European Heritage Days.

³³⁷ Přeloženo dle: KNEUBÜHLER, M. *COUNCIL OF EUROPE. EUROPEAN HERITAGE DAYS. A joint action of the Council of Europe and the European Commission HANDBOOK ON THE EUROPEAN HERITAGE DAYS.* In: coe.int. [online]. Council of Europe, 2009 [cit. 4.11.2012]. Dostupné z: http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/EHD/Presentation_en.asp.

- Vstupné by mělo být zdarma nebo alespoň snižené.
- Dny evropského dědictví by měly zahrnovat akce zaměřené na širokou veřejnost, zejména pak mladé a studenty.
- Doporučuje se používat jednotné označení „Dny evropského dědictví“, a to i u akcí v zemích, které podobné iniciativy pořádaly již před rokem 1991.

V rámci koordinace a příprav jednotlivých akcí jsou v každém zapojeném státě určeni národní garanti. Za Českou republiku je to od roku 1998 Sdružení historických sídel Čech, Moravy a Slezska a partnery akcí jsou Ministerstvo kultury a Ministerstvo pro místní rozvoj. *„Od roku 1991, kdy byly Dny evropského dědictví poprvé představeny evropské veřejnosti, roste jejich význam nejen z hlediska počtu účastníků se zemí (z 11 zemí v roce 1991 na 48 zemí v roce 2003), ale i z hlediska počtu návštěvníků (v roce 2000 navštívilo více než 19 milionů lidí 31 300 památek, v roce 2003 takřka 20 milionů návštěvníků 33 224 památek a sídel).“³³⁸*

Označení Evropské dědictví

Vedle výše popsaných akcí v rámci Dnů Evropského dědictví, které ve své podstatě přesahují eurounijní rámec, iniciovala Evropská komise označování významných hmotných i nehmotných kulturních památek značkou „Evropské dědictví“³³⁹. Počátek této iniciativy spadá do roku 2006, kdy začaly různé členské státy samy takto označovat vlastní památky. O dva roky později začala Evropská komise připravovat transformaci původní mezivládní iniciativy na eurounijní rovinu, která by mohla lépe vytěžit velký potenciál těchto aktivit. V roce 2010 proto Komise připravila

³³⁸ STATUTÁRNÍ MĚSTO PARDUBICE. *Dny evropského dědictví*. In: pardubice.eu. [online]. Statutární město Pardubice 2012 [cit. 4.11.2012]. Dostupné z: <http://www.pardubice.eu/urad/radnice/magistrat/odbory-magistratu/osks/dny-evropskeho-dedictvi/dny-evropskeho-dedictvi.pdf>.

³³⁹ European Heritage Label; v čj: „označení Evropské dědictví“ Viz EU. *ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY č. 1194/2011/EU ze dne 16. listopadu 2011, kterým se zavádí opatření Evropské unie pro označení „Evropské dědictví“*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropský parlament a Evropská rada, 2011 [cit. 4.11.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:303:0001:0009:CS:PDF>.

návrh³⁴⁰ o zavedení označení Evropské dědictví. Návrh byl „*odpovědí na závěry, které přijala Rada ministrů Evropské unie dne 20. listopadu 2008 a v nichž vyzývá Evropskou komisi, aby jí předložila odpovídající návrh na zavedení označení evropské dědictví v rámci Evropské unie, v němž budou upřesněny praktické postupy realizace tohoto projektu.*“³⁴¹ Evropský parlament zavedení tohoto označení podpořil nepřímo již v roce 2008 ve svém usnesení o evropském programu pro kulturu v globalizovaném světě, kde zdůrazňuje, „*že by mělo být zavedeno označení evropské dědictví, které by pomohlo zdůraznit evropský rozměr kulturních statků, památek a památných a vzpomínkových míst, jež nesou svědectví o evropských dějinách a dědictví.*“³⁴² K oficiálnímu zavedení označení „Evropské dědictví“ došlo rozhodnutím³⁴³ Evropského parlamentu a Rady v roce 2011. „*Cílem je zviditelnit společné evropské dědictví a upevnit tak pocit sounáležitosti občanů s Unií a mezikulturní dialog. Zejména díky kulturnímu cestovnímu ruchu dědictví také hraje významnou úlohu v hospodářském rozvoji evropských regionů, které těží z jeho zhodnocení.*“³⁴⁴ Označení se týká nejen hmotných památek, ale všech významných míst evropských dějin, kultury a integrace. Konkrétně se jedná o³⁴⁵: „*pamětihodnosti*“³⁴⁶, „*nadnárodní pamětihodnosti*“³⁴⁷ a „*národní tematicky vázanou pamětihodnost*“³⁴⁸.

³⁴⁰ Návrh Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady, kterým se zavádí opatření Evropské unie pro označení „evropské dědictví“, KOM(2010) 76, 9.3.2010, Brusel.

³⁴¹ EVROPSKÁ KOMISE. *ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY, kterým se zavádí opatření Evropské unie pro označení „evropské dědictví“*. In: europa.eu. [online]. Evropská komise, 2010 [cit. 4.11.2012]. Dostupné z: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2010\)0076_/com_com\(2010\)0076_cs.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2010)0076_/com_com(2010)0076_cs.pdf).

³⁴² Cit. d.

³⁴³ Rozhodnutí Evropského parlamentu a Rady č. 1194/2011/EU ze dne 16. listopadu 2011.

³⁴⁴ EU. *Označení Evropské dědictví*. In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 6.11.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/cu0009_cs.htm.

³⁴⁵ EVROPSKÝ PARLAMENT A RADA EVROPSKÉ UNIE. *ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY č. 1194/2011/EU ze dne 16. listopadu 2011, kterým se zavádí opatření Evropské unie pro označení „Evropské dědictví“*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropský parlament a Rada Evropské unie, 2011 [cit. 8.11.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:303:0001:0009:CS:PDF>.

³⁴⁶ Přírodní, podvodní, archeologické, průmyslové nebo městské pamětihodnosti, kulturní krajiny, památná místa, kulturní statky a objekty a nehmotné dědictví, které se váže k určitému místu, včetně soudobého dědictví.

³⁴⁷ Týkající se alespoň dvou členských států.

³⁴⁸ Několik pamětihodností nacházejících se v témže členském státě, které se zaměřují na konkrétní téma.

Pamětihodnosti, které chtějí označení získat, musejí splňovat alespoň jedno ze základních kritérií³⁴⁹:

- prokázat nadnárodní nebo celoevropský charakter
- zaujímají úlohu v dějinách a integraci Evropy
- přispívají k rozvoji a podpoře společných eurounijních hodnot

O konkrétním výběru rozhoduje evropský panel nezávislých odborníků. Je složen ze třinácti členů jmenovaných Evropským parlamentem, Radou, Komisí a Výborem regionů. Vedle samotného výběru také provádí monitorování, „*aby se zaručilo, že budou (pamětihodnosti - pozn. autora) nadále splňovat stanovená kritéria a dodržovat projekt a pracovní plán. Pokud tomu tak není, evropský panel ve spolupráci s členským státem navrhne změny k nápravě.*“³⁵⁰ Pokud navržené změny nejsou provedeny, může Komise udělené označení odejmout. Označení Evropské dědictví se apriori vymezuje vůči jiným podobným systémům, zejména pak Seznamu světového přírodního a kulturního dědictví UNESCO. „*Označení by mělo usilovat o přidanou hodnotu a doplňkovost s ohledem na další iniciativy, jako je seznam světového dědictví UNESCO, reprezentativní seznam nehmotného kulturního dědictví lidstva UNESCO a „evropské kulturní trasy“ Rady Evropy. Jeho přidaná hodnota by měla být založena na přínosu vybraných pamětihodností k evropským dějinám a kultuře, včetně budování Unie, na jasném vzdělávacím rozměru, který osloví občany, zejména mladé lidi, a na vytvoření sítí mezi pamětihodnostmi, které umožní výměnu zkušeností a osvědčených postupů.*“³⁵¹ Zejména vymezení vůči seznamu UNESCO však není příliš jednoznačné. Oficiální přehled právních předpisů EU výslovně uvádí: „*Důraz kladený na symbolickou hodnotu pamětihodností pro Evropu a jejich pedagogický rozměr odlišují označení Evropské dědictví*

³⁴⁹ Viz EU. *Označení Evropské dědictví*. In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 9.11.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/cu0009_cs.htm.

³⁵⁰ EU. *Označení Evropské dědictví*. In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 9.11.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/cu0009_cs.htm.

³⁵¹ EVROPSKÝ PARLAMENT A RADA EVROPSKÉ UNIE. *ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY č. 1194/2011/EU ze dne 16. listopadu 2011, kterým se zavádí opatření Evropské unie pro označení „Evropské dědictví“*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropský parlament a Rada Evropské unie, 2011 [cit. 9.11.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:303:0001:0009:CS:PDF>.

od iniciativy UNESCO a Rady Evropy v oblasti kulturního dědictví³⁵² a doplňuje, že by se mělo jednat především o propagaci pamětihodností. To je však i jedním z mnoha cílů³⁵³ Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO. Řecká europoslankyně Chrysoula Saatsoglou Paliadeli³⁵⁴, která se na koncepci označení podílela, v roce 2005 uvedla: „UNESCO označuje hmotné památky a nehmotné ideje na základě jejich architektonické, estetické a přírodní krásy. Označení Evropské dědictví je symboličtější a souvisí s hodnotami, jako je demokracie, svoboda a soužití v rozmanitosti, spíše než s krásou či estetikou.“³⁵⁵ Tento názor je však poněkud zavádějící. Úmluva o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví³⁵⁶ výslovně definuje, že na seznam mohou být mimo jiné zařazena také: „díla člověka nebo kombinovaná díla přírody a člověka a oblasti, včetně archeologických lokalit, které mají výjimečnou světovou hodnotu z historického, estetického, etnologického či antropologického hlediska.“³⁵⁷ Označení EU se zaměřuje stejně jako seznam UNESCO na symbolickou rovinu i propagaci a vzdělávání. Poněkud však opomíjí ochranu a zachování pamětihodností jako takových. To by dle EU³⁵⁸ mělo být zaručeno jinými ochrannými režimy.

³⁵² EU. *Označení Evropské dědictví*. In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 9.11.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/cu0009_cs.htm.

³⁵³ Viz UNESCO. *Activities*. In: unesco.org. [online]. UNESCO, 2012 [cit. 23.11.2012]. Dostupné z: <http://whc.unesco.org/en/activities>.

³⁵⁴ Archeoložka a od roku 2009 řecká sociálně demokratická europoslankyně.

³⁵⁵ EVROPSKÝ PARLAMENT. *Dobrovolné označení „Evropské dědictví“*. In: europarl.europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2011 [cit. 23.11.2012]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/news/cs/news-room/content/20101025STO89964/html/Dobrovoln%C3%A9-ozna%C4%8Den%C3%AD-%E2%80%9EEvropsk%C3%A9-d%C4%9Bdictv%C3%AD-%E2%80%9C>.

³⁵⁶ Přijata na Generální konferenci OSN pro výchovu, vědu a osvětu zasedání v Paříži od 17. října do 21. listopadu 1972 (17. zasedání).

³⁵⁷ Přeloženo dle: UNESCO. *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. In: unesco.org. [online]. UNESCO, 2012 [cit. 23.11.2012]. Dostupné z: <http://whc.unesco.org/?cid=175>.

³⁵⁸ Viz EU. *ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY č. 1194/2011/EU ze dne 16. listopadu 2011, kterým se zavádí opatření Evropské unie pro označení „Evropské dědictví“*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropský parlament a Evropská rada, 2011 [cit. 23.11.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:303:0001:0009:CS:PDF>.

Evropské hlavní město kultury

Jednou z nejdůležitějších přímých aktivit na podporu kulturní výměny je program Evropské hlavní město kultury. Prvotním impulsem dnes již velmi dobře fungujícího projektu byla iniciativa někdejší řecké ministryně kultury Melini Mercouri³⁵⁹. V roce 1985 byl na její popud předložen Radě ministrů kultury EU návrh na zavedení akce Evropské město kultury. Jejím cílem měla být především podpora evropské kulturní diverzity, sblížení občanů členských států, mezikulturní výměna a dialog a posilování evropské sounáležitosti, a to zejména „...vyjádřením kultury, která je ve svém historickém vývoji a současném rozvoji charakterizována tím, že má jak společné prvky, tak bohatost plynoucí z rozmanitosti.“³⁶⁰ Na samém počátku projektu v roce 1985 měl program pomoci zpřístupnit rozmanitou městskou kulturu všem obyvatelům Evropy a posílit obraz evropské kultury jako takové.³⁶¹ Z tohoto důvodu byla upřednostňována zpočátku zejména významná kulturní centra³⁶². Nejen s ohledem na opakované rozšíření unie³⁶³ bylo nutné po 15 letech program více přizpůsobit aktuálním podmínkám. V roce 1999 proto Evropský parlament a Rada vydaly rozhodnutí³⁶⁴, kterým přejmenovaly původní iniciativu na Evropské hlavní město kultury. „Projekt Evropské hlavní město kultury evropským městům umožňuje představit jednorozměrný kulturní program, který vyzdvihuje bohatství, rozmanitost a společné rysy evropské kultury.“³⁶⁵ Kromě názvu se změnila také kritéria i proces výběru, byl

³⁵⁹ (18. říjen 1920 – 6. březen 1994); herečka a ministryně kultury Řecka v letech 1981 - 1989 a 1993 – 1994.

³⁶⁰ Přeloženo dle: EU. *Resolution of the Ministers responsible for Cultural Affairs, meeting with the Council, of 13 June 1985 concerning the annual event 'European City of Culture*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 2.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41985X0622:EN:HTML>.

³⁶¹ Více viz RICHARDS, G. *The European Cultural Capital Event: Strategic Weapon in the Cultural Arms Race?*, Journal of Cultural Policy 6(2), 2000, s. 161.

³⁶² 1985 - Athény, 86 - Florencie, 87 - Amsterdam, 88 - Berlín, 89 – Paříž, viz EVROPSKÁ KOMISE – ZASTOUPENÍ V ČR. *EU slaví 25. výročí Evropských hlavních měst kultury*. In: europa.eu. [online]. Evropská komise, 2010 [cit. 2.12.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/press/press_releases/10_334_cs.htm.

³⁶³ 1986 – Španělsko a Portugalsko, 1995 – Švédsko, Finsko, Rakousko.

³⁶⁴ EUROPEAN COMMUNITIES. *Decision 1419/1999/EC*. In: Official Journal of the European Communities in europa.eu. [online]. European Communities. 2010 [cit. 2.12.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/culture/pdf/doc740_en.pdf.

³⁶⁵ EU. *Evropské hlavní město kultury*. In: europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2011 [cit. 2.12.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/l29014_cs.htm.

sestaven pořadník členských států do roku 2019 a také vytvořen tým expertů hodnotících jednotlivá města. Výraznou změnou byla také nová možnost nominovat města i z nečlenských států. Procesní změny se však po čase ukázaly jako nedostatečné, stejně jako schopnost prezentace evropských hodnot, událostí nebo udržitelnost pozitivních přínosů po skončení každého projektu.

V roce 2006 tak Evropský parlament a Rada vydaly nové rozhodnutí³⁶⁶, které mělo tyto nedostatky zohlednit (stejně jako další rozšíření EU³⁶⁷). „Projekt Evropské město kultury zahájila 13. června 1985 Rada ministrů a stal se jednou z nejoblíbenějších akcí EU. Vzhledem k vysoké účasti občanů a sociálně-ekonomickým dopadům soutěží o titul „Evropské hlavní město kultury“ každý rok stále více měst. Postup jmenování byl proto upraven, aby byl účinnější a lépe odpovídal potřebám rozšířené EU.“³⁶⁸ Novou úpravou se měla také posílit soutěž mezi jednotlivými kandidátskými městy a ke každému roku byly přiděleny státy dva. Změnila se také znovu výběrová pravidla a zavedla nová opatření na podporu jednotlivých měst v jejich přípravě.³⁶⁹ „V rámci podpory a pomoci kandidátským i jmenovaným městům by měla být vytvořena internetová stránka věnovaná projektu Evropské hlavní město kultury (přihlášky, výběrové řízení, provádění a odkazy), kterou by Komise průběžně udržovala a pravidelně aktualizovala.“³⁷⁰ Zmíněný web³⁷¹ je k dispozici i v českém jazyce. Mezi hodnotícími kritérii projektu dominují dva zásadní prvky.

„Evropský rozměr“ a „město a občané“. První kategorie má zejména zahrnovat podporu spolupráce mezi jednotlivými kulturními subjekty, rozvíjet kulturní bohatství a rozmanitost a společné znaky evropských kultur. V rámci kategorie

³⁶⁶ Rozhodnutí EP a Rady č. 1622/2006/ES ze dne 24. října 2006 o zavedení akce Společenství na podporu projektu „Evropské hlavní město kultury“ pro roky 2007 až 2019.

³⁶⁷ 2004 - ČR, Estonsko, Kypr, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Polsko, Slovensko, Slovinsko.

³⁶⁸ EU. *Evropské hlavní město kultury*. In: europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2011 [cit. 2.12.2012]. Dostupné z:

http://europa.eu/legislation_summaries/culture/l29014_cs.htm.

³⁶⁹ Viz EU. *Decision No 1622/2006/EC*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. European Commission, 2006 [cit. 2.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:304:0001:01:EN:HTML>.

³⁷⁰ EVROPSKÝ PARLAMENT A RADA EVROPSKÉ UNIE. *ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY č. 1622/2006/ES ze dne 24. října 2006 o zavedení akce Společenství na podporu projektu „Evropské hlavní město kultury“ pro roky 2007 až 2019*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropský parlament a Rada, 2006 [cit. 2.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:304:0001:0006:CS:PDF>.

³⁷¹ EU. *European Capital of Culture*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2010 [cit. 2.12.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc413_en.htm.

„město a občané“ by mělo docházet ke zvýšení zájmu občanů o kulturu na evropské úrovni a posílení kulturního rozvoje kandidátského města. Každé město, které se na svou kandidaturu dobře připraví, má možnost navíc získat od Komise ocenění Melina Mercouri. Cena je také spojena s finančním příspěvkem až do výše 1,5 milionů eur. Tato částka má přispět na financování programu a je udělována jako uznání za důkladné přípravy hostitelského města. Cena ovšem není automatická. Hostitelské město musí splnit závazky přijaté v procesu výběru a musí se řídit doporučeními monitorovacího panelu (viz dále). Cena je udělována 3 měsíce před konáním akce a finanční prostředky musí být použity výhradně na projekty, které jsou součástí programu, nebo které na něj navazují³⁷². Každý z členských států může pořádat projekt dle harmonogramu na léta 2007 - 2019 a to tak, že každý rok se projekt může realizovat ve dvou zemích unie³⁷³. Proces udělování titulu je čtyřstupňový. V první fázi kandidátské město oficiálně podá svou žádost. Nejpozději šest let před realizací projektu zveřejní EU výzvu k předkládání žádostí. Deset měsíců nato se uzavře příjem žádostí. Poté probíhá předběžný výběr. Ten provádí třináct odborníků nejpozději pět let před realizací projektu. Sedm expertů jmenuje na tři roky Evropský parlament, Rada, Komise a Výbor regionů. Další šest volí každý z příslušných států Unie. Devět měsíců po předběžném výběru stejní experti postoupí k užšímu výběru, kdy hodnotí detailněji zbylé projekty. Výsledkem je pak doporučení nejlepšího. Nejpozději čtyři roky před zahájením projektu dva státy, kterých se dle harmonogramu Komise titul v daném roce týká, předloží s přihlédnutím na závěr odborníků žádost jednoho svého města. Rada poté vyhlásí jedno město v příslušných dvou státech Evropským hlavním městem kultury. Dva roky před zahájením projektu pak začíná jeho monitorování odborníky, kteří by měli přispívat k naplňování příprav a zajištění evropského přínosu projektu při jeho realizaci.

³⁷² Více viz EU. *European City of Culture*. In: europa.eu. [online]. Council of the European Union, 2010 [cit. 7.12.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc441_en.htm.

³⁷³ Např. pro rok 2015 je Evropským hlavním městem kultury Plzeň a belgický Mons.

Osm měsíců před realizací projektu je provedeno závěrečné monitorování, jehož výsledkem je závěrečná zpráva obsahující mimo jiné také doporučení udělit nebo neudělit ocenění Melina Mercouri (viz výše). „*Evropské hlavní město kultury je jedním z nejúspěšnějších projektů EU. Jedná se o vysoce prestižní akci, jakousi olympiádu v kultuře, jejichž plodů občané města a regionu užívají nejen v daném roce, ale zejména v letech a desetiletích následujících. ... Města, která získala titul evropské kulturní metropole, se stávají vyhledávaným cílem mnoha umělců či turistů a jejich prestiž v zahraničí výrazně stoupá.*“³⁷⁴ Pozitivní přínos udělování titulu Evropské hlavní město kultury vyzdvihl také u příležitosti pětadvaceti let jeho fungování předseda Evropské komise José Manuel Barroso: „*Tato iniciativa je jasnou ukázkou angažovanosti EU, pokud jde o kulturní rozmanitost, a rovněž toho, jak kultura může Evropany sjednocovat. Rád bych poděkoval všem městům, která během svého působení jako hlavní města kultury zvyraznila Evropu, a Evropským hlavním městům kultury přeji do dalších 25 let vše nejlepší.*“³⁷⁵

Strategické koncepce po roce 2010

Zelená kniha o kultuře - Uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví

V rámci přípravy koncepcí důležitých odvětví a politik si Evropská unie nechává již od roku 1985 zpracovávat tzv. Zelené knihy („Green Papers“)³⁷⁶, základní strategické dokumenty, které shrnují aktuální stav a navrhují možná řešení daných problémů. „*Zelené knihy mají za úkol nastartovat veřejné diskuze o konkrétních tématech a záměrech Evropské komise ještě předtím, než přistoupí k jejich zpracování do podoby zákona či*

³⁷⁴ Plzeň 2015. *O projektu*. In: Plzen2015.net. [online]. Plzeň 2015 Evropské hlavní město kultury, 2014 [cit. 10.8.2014]. Dostupné z: <http://www.plzen2015.net/>.

³⁷⁵ EK. *EU slaví 25. výročí Evropských hlavních měst kultury*. In: ec.europa.eu. [online]. EK, Zastoupení v ČR, 2010 [cit. 7.12.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/press/press_releases/10_334_cs.htm.

³⁷⁶ Viz tzv. Bílé knihy („White Papers“); „*Bílé knihy Komise jsou dokumenty, které obsahují návrhy na činnost Společenství v určité oblasti. V některých případech Bílá kniha následuje po vydání Zelené knihy, jejímž cílem je zahájit proces konzultací o daném tématu na evropské úrovni. Po schválení Radou se z Bílé knihy může stát akční program Unie pro danou oblast. Bílá kniha má pro členské státy EU pouze doporučující povahu, je nezávazným dokumentem.*“ EUROSOP. *Bílé knihy*. In: Euroskop.cz. [online]. Euroskop, 2010 [cit. 7.12.2012]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/200/sekce/bile-knihy>.

směrnice. Do těchto diskuzí může vstupovat formou připomínek prakticky kdokoli. Připomínkování probíhá v určitých časových obdobích (např. po dobu jednoho měsíce), zpravidla na stránkách generálního ředitelství, pod které diskutovaná problematika spadá.³⁷⁷ Dosavadní realizované programy a nové trendy podtrhly potřebu připravit po roce 2010 další koncepční směřování kulturní politiky EU. Evropská komise proto nechala v roce 2010 připravit zelenou knihu – „Uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví“. Samotná příprava dokumentu nebyla jednoduchá. Pro jeho vytvoření bylo nezbytné shromáždit a analyzovat velké množství podkladů a dat. Více než rok probíhaly k tématu veřejné konzultace a připomínkování. „Cílem procesu konzultací je zohlednění otázek a témat, která ovlivňují kulturní a tvůrčí odvětví v Evropě, a to od podmínek pro podnikání v oblasti kulturních a tvůrčích odvětví po potřebu otevření společného evropského kulturního prostoru. Ten by se mohl projevit například v rozvoji dovedností či propagaci evropských tvůrců na globálním poli.“³⁷⁸ Konzultace byly určeny pro všechny občany EU, kulturní asociace, pro jednotlivé národní instituce a organizace, místní veřejnou správu i samosprávu, stejně tak i pro eurounijní instituce. Důvodem otevření veřejné diskuse byl záměr využít podněty občanů a institucí pro lepší sestavení podpůrných politik a programů. Podobně jako i jiné dokumenty³⁷⁹ také zelená kniha upozorňuje na fakt, že potenciál evropské kultury a tvůrčích odvětví není zatím plně využit. „Kulturní a tvůrčí odvětví skrývají mnoho nevyužitého potenciálu pro podporu růstu a pracovních míst, čehož můžeme dosáhnout, a znovu uchopit budoucnost pevně do rukou, jestliže stanovíme nové mechanismy inteligentního, udržitelného, globálního růstu, a jestliže do těchto zdrojů budeme investovat.“³⁸⁰ Velký přínos shledává zelená kniha zejména v tvořivosti a inovacích, které mohou přispět k dalšímu rozvoji kulturních, ale také ekonomických

³⁷⁷ EUROSOP. Zelené knihy. In: Euroskop.cz. [online]. Euroskop, 2010 [cit. 7.12.2012]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/8913/sekce/zelene-knihy/>.

³⁷⁸ EK. EK zahajuje veřejné konzultace ke kulturním a tvůrčím odvětvím In: ProCulture.cz. [online]. ProCulture, 2010 [cit. 7.12.2012]. Dostupné z: <http://www.proculture.cz/cultureinfo/evropska-unie/ek-zahajuje-verejne-konzultace-ke-kulturnim-a-tvurcim-odvetvim-2445.html>.

³⁷⁹ Např. studie *Ekonomika kultury v Evropě*.

³⁸⁰ EK. *Zelená kniha – Uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EK, 2010 [cit. 7.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0183:FIN:CS:PDF>.

i společenských projektů. Budoucí rozvoj těchto aktivit tkví podle dokumentu především v kulturní rozmanitosti Evropy, globalizaci a digitalizaci. Pro dosažení uvedeného je nezbytné³⁸¹:

- zvýšit schopnost experimentovat a inovovat a úspěšně podnikat, ulehčit přístup k financování
- podpořit kulturní a tvůrčí odvětví (mimo jiné prostřednictvím zvýšené výměny a mobility)
- nastoupit cestu kreativního hospodářství s využitím pozitivních vedlejších účinků kulturních a tvůrčích odvětví v celé řadě hospodářských a sociálních kontextů

Jako zásadní hnací mechanismy dalšího rozvoje kulturních a tvůrčích odvětví Unie definuje kulturní rozmanitost, přechod k digitalizaci a využití možností globalizace. Na podporu kulturní rozmanitosti by měla Komise přijmout: „specifická opatření na podporu kulturních a tvůrčích odvětví a jejich role katalyzátoru inovací a strukturální změny. V této souvislosti bude věnována zvláštní pozornost podpoře podnikání, přístupu k financím, zlepšení rámcových podmínek a prognostiky, identifikaci potřeb výzkumu a dovedností, rozvoji nových konceptů tvoření klastrů a lepší podpoře podniků a inovací.“³⁸² Cílem těchto opatření má být spojení regionálních a národních subjektů se subjekty evropskými a to tak, aby byla posílena nadnárodní výměna zkušeností a spolupráce. Důležitým sekundárním efektem by pak podle Komise měla být podpora a rozvoj zaměstnanosti. Na poli digitalizace je jedním ze zásadních kroků především „vytvoření skutečného jednotného trhu pro on-line obsah a služby (tj. na tvorbě bezpečných, vysoce důvěryhodných a hranicemi neomezených trhů EU s internetovými službami a digitálním obsahem, na vytvoření vyrovnaného regulačního rámce pro správu práv duševního vlastnictví, na opatřeních k usnadnění přeshraničních služeb obsahu on-line, na

³⁸¹ Upraveno dle: EK. *Zelená kniha – Uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EK, 2010 [cit. 7.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0183:FIN:CS:PDF>.

³⁸² EK. *Zelená kniha – Uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EK, 2010 [cit. 7.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0183:FIN:CS:PDF>.

posílení multiteritoriálních licencí, na vhodné ochraně vlastnických práv a na odměnách za vlastnická práva a na aktivní podpoře digitalizace bohatého kulturního dědictví Evropy).“³⁸³ V oblasti globalizace je pak podle zelené knihy klíčovým pojmem, který je nutno rozvíjet, konkurenceschopnost. Bez podpory kreativity a inovací není možné cíle na podporu konkurenceschopnosti EU (vycházející mimo jiné i z Lisabonské strategie) naplňovat. Zelená kniha v tomto směru inspirovala i Výbor pro kulturu a vzdělávání Evropského parlamentu, který přijal zprávu navrhuující inovativní kroky v oblasti kulturní politiky EU, její posílení vůči nečlenským státům, rozvoj kulturní diplomacie (např. zavedení kulturních EU víz pro umělce a další činitele v kultuře) nebo implementaci některých prvků kulturní politiky do základního rámce vzdělávání. Ve zprávě se mimo jiné uvádí, že: „Kultura může a má usnadňovat inkluzi, inovaci, demokracii, lidská práva, vzdělávání, předcházet konfliktům a dosahovat usmíření, vzájemnému porozumění a kreativitě.“³⁸⁴ Důležitým bodem zprávy je také posílení vytvoření jednotného vnitřního trhu pro on-line kulturní obsah a tím dostupnost nejrozličnějších kulturních statků. Zelená kniha v oblasti kulturní politiky upozorňuje také na nutnost posilování oblasti duševního vlastnictví a zaměření se na: „užívání a správu práv, na rovnováhu mezi nezbytnou ochranou a udržitelností tvorby a na potřebu vytvářet nové služby a obchodní modely.“³⁸⁵ Základní strategie se v tomto směru opírá o některé již probíhající aktivity a odborné materiály³⁸⁶.

³⁸³ EK. *Zelená kniha – Uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EK, 2010 [cit. 7.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0183:FIN:CS:PDF>.

³⁸⁴ EK. *Výbor Evropského parlamentu navrhuje inovace v kulturní politice*. In: ProCulture.cz. [online]. ProCulture, 2010 [cit. 7.12.2012]. Dostupné z: <http://www.proculture.cz/cultureinfo/evropska-unie/vybor-evropskeho-parlamentu-navrhuje-inovace-v-kulturni-politice-2640.html>.

³⁸⁵ EK. *Zelená kniha – Uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EK, 2010 [cit. 7.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0183:FIN:CS:PDF>.

³⁸⁶ Např.: sdělení Komise „Autorské právo ve znalostní ekonomice“ nebo konzultační dokument Komise „Tvůrčí obsah v rámci digitálního evropského jednotného trhu: výzvy pro budoucnost“.

Usnesení Evropského Parlamentu k zelené knize

V návaznosti na vypracovanou zelenou knihu přijal Evropský parlament 12. května 2011 Usnesení k uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví.³⁸⁷ Kultuře přisuzuje hned v úvodu dokumentu dvojí roli: „...pro kulturní a tvůrčí odvětví je charakteristická dvojí povaha: na jedné straně ekonomická, která přispívá k ekonomickému rozvoji ve smyslu zaměstnanosti, hospodářského růstu a tvorby bohatství, ale i kulturní na straně druhé, díky činnostem v oblasti sociální a kulturní integrace jednotlivců do společnosti, která se kromě vytvoření evropského kulturního dědictví podílí i na propagaci kulturních hodnot a identity“³⁸⁸. Usnesení má celkem 118 bodů, přičemž kulturu chápe jako „hybnou sílu Evropské unie“³⁸⁹. Ve své podstatě však nepřináší žádná konkrétní opatření. Ve vztahu ke kulturní politice se usnesení soustředí zejména na tyto oblasti³⁹⁰:

- Kulturní a tvůrčí odvětví jako hybná síla Evropské unie:
 - o Členské státy by měly pevně chránit a podporovat vlastní kulturní dědictví.
 - o Podmínkou pro rozvoj kulturních a tvůrčích odvětví je duální ekonomika, ve které existují společně veřejné a soukromé investice.
- Výchova, vzdělávání a osvětová činnost:
 - o Vzdělávání musí kombinovat teoretické znalosti dějin civilizace a umění na jedné straně a praktickou uměleckou tvorbu a správu kulturních statků na straně druhé.

³⁸⁷ Council of the European Union – Council Conclusions on Culture as a Catalyst for Creativity and Innovation

³⁸⁸ EP. *Usnesení Evropského parlamentu ze dne 12. května 2011 o uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví*. In: europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2011 [cit. 17.12.2012]. Dostupné z: <http://www.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0240+0+DOC+XML+V0//CS>.

³⁸⁹ EK. *Usnesení Evropského parlamentu k zelené knize Uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví*. In: ProCulture.cz. [online]. ProCulture, 2010 [cit. 17.12.2012]. Dostupné z: <http://www.proculture.cz/cultureinfo/evropska-unie/usneseni-evropsky-parlament-zelena-kniha-uvolneni-potencialu-kulturnich-a-tvurcich-odvetvi-2727.html>.

³⁹⁰ Upraveno dle: EP. *Usnesení Evropského parlamentu ze dne 12. května 2011 o uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví*. In: europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2011 [cit. 17.12.2012]. Dostupné z: <http://www.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0240+0+DOC+XML+V0//CS>.

- Mezikulturní vzdělávání a schopnosti pomáhají občanům pochopit jiné kultury a přispívají tak k sociální integraci.
- Pracovní podmínky a podnikání:
 - Konkurenceschopnost a budoucí potenciál kulturních a tvůrčích odvětví představuje důležitou hnací sílu pro udržitelný růst v Evropě, jež může hrát rozhodující úlohu v rámci hospodářské obnovy EU.
 - Je nezbytné bojovat proti diskriminaci v odměňování a zlepšovat soulad pracovních pozic a dosažené kvalifikace.
- Postavení umělců:
 - Je nezbytné zřídit evropský statut umělce, aby umělci mohli využívat uspokojivé pracovní podmínky a příslušná ustanovení v oblasti daňového režimu, práva na práci, sociální ochrany a autorských práv s cílem zlepšit mobilitu umělců v celé EU.
- Umělecká řemesla:
 - Představují jeden z pilířů evropského kulturního dědictví a hospodářství.
 - Je třeba vhodnými nástroji pro předávání znalostí a dovedností zajistit jejich trvalou existenci.
- Lepší šíření a oběh děl v digitálním věku:
 - Je nezbytné na úrovni členských států podporovat šíření a oběh děl v celé EU.
 - Využívání děl on-line se může stát skutečnou příležitostí, jak lépe šířit a uvádět do oběhu evropská díla, zejména audiovizuální, a to v takových podmínkách, kdy se legálně poskytovaná nabídka může rozvíjet v prostředí zdravé konkurence, v němž lze účinně bojovat proti nelegálnímu zpřístupňování chráněných děl.
 - Je nutné zavést právní rámec pro zvýšení důvěry v digitální prostředí, bez ohledu na to, zda je zaměřeno na trh či nikoli, a to tak, aby kulturní

a tvůrčí odvětví na jedné straně a spotřebitelé na straně druhé mohli plně využívat digitálních kanálů šíření.

- Vytvoření vnitřního trhu kulturních a tvůrčích obsahů:
 - o Je nutné vytvořit evropský jednotný digitální trh a zavést mechanismy pro technickou a finanční podporu kulturních a tvůrčích odvětví s cílem digitalizovat kulturní dědictví, jakož i společné evropské normy.
- Práva duševního vlastnictví:
 - o Představují základní kapitál a pobídku pro individuální tvůrčí činnost a investice do tvorby.
 - o Je nezbytné potírat protiprávní obchodní praktiky a porušování práv duševního vlastnictví, jimž mohou být kulturní a tvůrčí odvětví vystavena v podmínkách reálné i digitální ekonomiky.
- Financování kulturních a tvůrčích odvětví:
 - o Potřeba stanovit u kulturních a tvůrčích odvětví statut malých a středních podniků s odkazem na veškeré způsoby přístupu k úvěru, podpory začínajícím podnikatelům, ochrany zaměstnanců, vhodně přizpůsobené specifickým vlastnostem odvětví, a to se zvláště pozorností k nízké kapitalizaci, k ohodnocení značky jako aktiva, k počáteční velmi rizikové fázi, k silnému vlivu informačních technologií, k přerušovanému zaměstnání a k potřebě centralizovaných služeb.
 - o Návrh zavedení krátkodobého mikrofinancování k podpoře experimentování a rozvoje inovačních a tvůrčích kulturních projektů.
- Místní a regionální spolupráce:
 - o Kulturní a tvůrčí odvětví v mnoha případech přispívají k přeměně upadajících místních ekonomik, neboť napomáhají vzniku nových druhů hospodářských činností, vytvářejí nová a udržitelná pracovní

místa a zvyšují atraktivitu evropských regionů a měst, a to v zájmu sociální a územní soudržnost.

- Kultura má zásadní úlohu pro udržitelný rozvoj přeshraničních regionů.
- Evropské hlavní město kultury:
 - Všeobecné uznání Evropského hlavního města kultury jako „laboratoře“ městského rozvoje prostřednictvím kultury.
 - Do programů a akcí pořádaných v rámci Evropských hlavních měst kultury by se měly zahrnout diskuse o potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví.
- Móda a cestovní ruch:
 - Na seznam kulturních a tvůrčích odvětví uvedený v zelené knize je třeba doplnit módu a kulturní a udržitelný cestovní ruch, protože tato dvě odvětví se vyznačují velkou tvořivostí a podnikavostí, což jsou vlastnosti nezbytné pro ekonomiku a mezinárodní konkurenceschopnost EU.
- Mezinárodní vztahy a obchod:
 - Zjednodušení celních i necelních překážek vůči třetím zemím

Usnesení Evropského parlamentu zároveň vyzvalo evropské orgány k vypracování bílé knihy, která by v návaznosti na zelenou knihu přinesla konkrétní kroky a doporučení pro úpravu a rozvoj kulturní politiky na půdě EU. Bohužel k prosinci 2014 takovýto dokument nebyl vypracován. Na evropské úrovni byla vypracována pouze tzv. Bílá kniha o mezikulturním dialogu. Tento dokument však souvisí s Radou Evropy a nikoliv strukturami EU, není mu proto v této práci věnována pozornost.

3.2.4. Kulturní politika EU v oblasti vnějších vztahů

Vnější vztahy Evropské unie představují komplexní problematiku, která však není předmětem této práce. Pro její účely jsou proto v tomto segmentu vyčleněny pouze otázky relevantní pro kulturní politiku EU nebo pro kulturu a interkulturní komunikaci.

EMP (Euro-Mediterranean Partnership)

Oblast států kolem středozemního moře vždy představovala strategický význam pro dění na poli mezinárodní politiky. EU těmto zemím, byť u některých zcela mimo její rámec, přisuzovala mimořádnou důležitost. Jedním z klíčových momentů vývoje euro – středozemních vztahů byla konference v Barceloně, na které byla v roce 1995 ustavena³⁹¹ Unie pro Středozemí (EMP). Na základě deklarace³⁹² se signatáři shodli na třech základních aspektech vzájemného partnerství: finanční spolupráce, bilaterální asociace a multilaterální dialog. Deklarace zároveň stvrdila spolupráci nejen mezi EU a jednotlivými partnerskými zeměmi, ale také spolupráci na úrovni regionů, která má odbourat ekonomické, sociální, kulturní i náboženské bariéry. Signatáři vymezili tři hlavní tematické okruhy vzájemné pomoci. Na poli politiky a bezpečnosti chtějí především vytvořit zónu míru a stability, a to zejména díky mírovému dialogu mezi EU a arabským světem. V oblasti ekonomické spolupráce vidí jako klíčové nastartování ekonomické transformace Středozemí a zlepšení podmínek života jeho obyvatel. V případě sociálních a kulturních otázek je prioritou tolerance a dialog kultur a náboženství, podpora vzdělávání a sociální rozvoj.

³⁹¹ Ustanoveno na konferenci 27. - 28. listopadu 1995 v Barceloně za přítomnosti ministrů zahraničních věcí 15 členských států EU a dvanácti středozemních států: Alžírsko, Kypr, Egypt, Izraele, Jordánsko, Libanon, Malta, Maroko, Palestinské samosprávy, Sýrie, Tunisko a Turecko; viz EPP GROUP. *Basic Policies*. In: eppgroup.eu. [online]. EPP Group, 2010 [cit. 17.12.2012]. Dostupné z: http://www.eppgroup.eu/policies/afet/archive/kn_04_cs.asp.

³⁹² Deklaraci podepsalo 15 členských států Unie a 12 států Maghrebu a Mashreku (Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, Maroko, Tunisko, Alžírsko, Kypr, Malta, Sýrie, Turecko, Palestinská autonomní území); viz EC. *External Relations*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2011 [cit. 17.12.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/bd.htm.

Právě v oblasti kulturní a sociální spolupráce zaznamenal barcelonský proces nejpodstatnějších úspěchů. Za všechny jmenujme veřejná fóra³⁹³, která jsou součástí setkání ministrů členských států EMP a pomáhají multikulturnímu dialogu v rámci režimu partnerství. Na uskupení EMP o tři roky později navazuje transformace někdejšího uskupení do nové podoby tzv. Unie pro Středomoří³⁹⁴. Primárním cílem nové formace jsou však otázky ekonomické a sociální, takže s ohledem na kulturologický charakter této práce není přínosem se tímto zabývat do detailu. Rozvoj kulturních otázek v rámci Euro-Středozevního partnerství se stal důležitou inspirací také pro vznik a činnost nejrůznějších nadací a programů (zejména finanční podpory³⁹⁵ - viz dále).

Nadace pro dialog mezi kulturami Anny Lindhové³⁹⁶

Posláním nadace je posilovat a rozvíjet vzájemnou úctu lidí různých kultur z celé oblasti Středozeví a EU. Od svého vzniku v roce 2005 podpořila celou řadu projektů na podporu vzájemného dialogu a vnímání lidí různých kultur i vyznání a zapojila do takovéto spolupráce již více než 3000 nejrůznějších organizací. Nadace Anny Lindhové *„podporuje činnost občanské společnosti v evropsko-středomořském regionu, a to zejména v oblastech, které mají vliv na vzájemné sdílení kulturních hodnot, jako je například vzdělávání, náboženství a spiritualita, kultura a umění.“*³⁹⁷

³⁹³ Např. vytvoření Euro-středomořské nevládní platformy.

³⁹⁴ Vznik Unie pro Středomoří byl formálně oznámen na Pařížském summitu hlav států a vlád EU 13.7.2008.

³⁹⁵ Např. program MEDA; viz EU. *MEDA Programme*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2007 [cit. 17.12.2012]. Dostupné z:

http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/mediterranean_partner_countries/r15006_en.htm.

³⁹⁶ Anna Lindh Euro-Mediterranean Foundation for the Dialogue between Cultures.

³⁹⁷ Přeloženo dle: EUROMED. *STATUTES OF THE ANNA LINDH EURO-MEDITERRANEAN FOUNDATION FOR THE DIALOGUE BETWEEN CULTURES*. In: annalindhfoundation.org. [online]. Anna Lindh Foundation, 2009 [cit. 17.12.2012]. Dostupné z: http://www.annalindhfoundation.org/sites/annalindh.org/files/documents/page/04-09-alf_statutes_0_0_0.pdf.

MEDA

V rámci Euro-Středozevní spolupráce bylo nutné sestavit také finanční rámec, který by pomohl realizovat vytyčené cíle vzájemné spolupráce. Mezi hlavní programy v této oblasti patří tzv. MEDA II., který navázal v roce 2000 na předchozí program MEDA³⁹⁸. Jeho hlavním cílem bylo „*zavést a podporovat opatření v oblasti reforem hospodářských a sociálních struktur a zmírnit sociální a environmentální důsledky hospodářského rozvoje.*“³⁹⁹ Navazující program MEDA II rozvíjí dále především některé aspekty barcelonského procesu (viz výše). Je určen mimo jiné na podporu mezikulturního a mezináboženského dialogu, na posílení role médií ve vzájemném poznávání kultur a rozvoj lidských zdrojů v oblasti kultury. O dotace mohou žádat nejrůznější subjekty místní či regionální správy, regionální organizace, veřejné společnosti, místní a tradiční komunity, organizace podporující obchod, soukromé společnosti, asociace, nadace a nevládní neziskové organizace. Programu se účastní členské státy EU a deset středomořských zemí (Alžírsko, Tunisko, Libanon, Egypt, Maroko, Palestina, Jordánsko, Turecko, Sýrie a Jemen). V rámci programu MEDA II je vyčleněno 5 subprogramů podpory:

- Euro-Med Heritage
- Euro-Med Audiovisual
- Euro-Med Youth
- Euro-Mediterranean Civil Forum
- Podpora kulturních a informačních aktivit delegací Evropské komise ve Středozeví

³⁹⁸ Program MEDA byl realizován od roku 1996 – 2000.

³⁹⁹ Přeloženo dle: EU. *MEDA programme*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2007 [cit. 17.12.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/mediterranean_partner_countries/r15006_en.htm.

Euro-Med Heritage

Tento program slouží především jako důležitý rámec podpory uchování a rozvoje středomořského kulturního dědictví. Soustředí se zejména na:

- inventarizaci kulturního dědictví a podporu sítě kulturních památek a organizací
- podporu kulturní turistiky
- institucionální a legislativní podporu kulturního dědictví prostřednictvím výměny informací a know-how
- podporu šíření informací prostřednictvím nových médií
- podporu vzdělávání v oblasti kulturního dědictví a kulturních aktivit

Euro-Med Audiovisual

- podpora nových forem spolupráce v oblasti audiovizu (televize, film a rozhlas)

Euro-Med Youth

- podpora mladým na dobrovolnické služby, vzdělávání, studijní pobyty, sdílení a výměnu zkušeností

Euro-Mediterranean Civil Forum

- podpora občanských diskusních fór a konferencí v rámci Euro-Středozevního partnerství

Podpora kulturních a informačních aktivit delegací Evropské komise ve Středozeví⁴⁰⁰

- Tento subprogram je vyhlašován jednotlivými delegacemi Komise, které mohou získat příspěvky na řadu kulturních nebo informačních aktivit

⁴⁰⁰ Cultural and Information Activities of the European Commission Delegations in the Mediterranean Region.

(z oblastí: divadlo, film, hudba, literatura, výtvarné umění, osvěta, kulturní dědictví apod.).

Vedle výše uvedených subprogramů program MEDA II podporuje také iniciativu EUMEDIS, která má přispívat k rozšiřování a kvalitativnímu zlepšování informační společnosti Středozeří a ke zlepšení porozumění mezi partnerskými státy. Mezi priority patří zejména projekty v oblasti kulturního turismu a kulturního dědictví.

MEDIA Mundus

K podpoře kulturní politiky je nepřímo určen také relativně nový program⁴⁰¹, který slouží k rozvoji spolupráce mezi odborníky na audiovizuální oblast z EU a třetích zemí. *„Přispívá k dosažení cílů lisabonské agendy a hraje klíčovou roli při podpoře kulturní rozmanitosti a plurality.“*⁴⁰² Cílem programu je především zvýšení rozmanitosti a konkurenceschopnosti evropského audiovizuálního sektoru a jeho využití v rámci vnějších vztahů EU.

Východní partnerství

Klíčovou oblastí vnějších vztahů EU jsou také východní postsovětské státy. Otázku východního partnerství EU se šesti bývalými sovětskými republikami⁴⁰³ iniciovalo Polsko a Švédsko. Evropská komise začala myšlenku oficiálně podporovat v roce 2008, o rok později ji schválila na svém březnovém zasedání také Evropská rada. *„Cílem iniciativy je vytvořit společnou zahraniční politiku EU k jejím východním sousedům a zakavkazským republikám. Evropská politika sousedství (ENP) by tak získala specifickou*

⁴⁰¹ Zahájen Rozhodnutím Evropského parlamentu a Rady (č. 1041/2009/ES) ze dne 21. října 2009.

⁴⁰² Přeloženo dle: EU. *Program spolupráce s profesionály ze třetích zemí v audiovizuální oblasti (MEDIA Mundus) 2011–2013*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2010 [cit. 19.12.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/audiovisual_and_media/am0003_cs.htm.

⁴⁰³ Ukrajina, Moldávie, Bělorusko, Arménie, Gruzie, Ázerbajdžán.

*východní dimenzi.*⁴⁰⁴ Projekt Východního partnerství chce především institucionalizovat a prohloubit multilaterální vztahy EU s někdejšími sovětskými republikami. Mezi základní cíle patří prohloubení hospodářské integrace partnerských zemí s EU, uzavření nových dohod o přidružení, posílení pohybu osob a zjednodušení vízové politiky a rozvoj spolupráce v oblasti energetiky a její bezpečnosti. Pozornost je věnována také kultuře, byť v porovnání s barcelonským procesem v mnohem menším měřítku. „*Kultura je ... osou politického dialogu a spolupráce v rámci nového Východního partnerství, které bylo zahájeno v roce 2009. Cílem programu Kultura v rámci Východního partnerství, který má být zahájen v roce 2010, je posílit kapacitu kulturních subjektů, podporovat regionální vazby a přispívat k rozvoji kulturních politik podporujících začlenění v partnerských zemích.*“⁴⁰⁵ Jak je z uvedené citace patrné, v rovině kulturní politiky šlo v rámci vymezení Východního partnerství spíše o obecné proklamace, než konkrétní postupy a cíle pro její skutečný rozvoj.

Program Kultura Východního partnerství

K výraznému počínu v oblasti kulturní politiky v kontextu Východního partnerství došlo v červenci 2010, kdy Evropská komise vydala rozhodnutí⁴⁰⁶ o zřízení programu Kultura v rámci Východního partnerství⁴⁰⁷. Jeho hlavním posláním je zejména podpora kultury v oblasti trvale udržitelného rozvoje a posílení regionální

⁴⁰⁴ EURACTIV. *Východní partnerství posílí vazby EU s postsovětskými sousedy*. In: euractiv.cz. [online]. EurActiv, 2009 [cit. 19.12.2012]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/clanek/vychodni-partnerstvi-posili-vazby-eu-s-postsovetskymi-sousedy-005979>.

⁴⁰⁵ EUR-lex. *ZPRÁVA KOMISE EVROPSKÉMU PARLAMENTU, RADĚ, EVROPSKÉMU HOSPODÁŘSKÉMU A SOCIÁLNÍMU VÝBORU A VÝBORU REGIONŮ o provádění evropského programu pro kulturu*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-lex, 2010 [cit. 19.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0390:CS:NOT>.

⁴⁰⁶ 26.7.2010; Decision on the Regional East Action Programme 2010 Part I in favour of ENP countries and Russia to be financed under Article 19 08 01 03 of the general budget of the European Union; viz EUROPEAN COMMISSION. *COMMISSION DECISION of 26.07.2010 on the Regional East Action Programme 2010 Part I in favour of ENP countries and Russia to be financed under Article 19 08 01 03 of the general budget of the European Union*. In: ec.europa.eu. [online]. Evropská unie, 2010 [cit. 19.12.2012]. Dostupné z:

http://ec.europa.eu/europeaid/documents/aap/2010/aap_2010_enpi-e_en.pdf.

⁴⁰⁷ Eastern Partnership Culture Programme.

spolupráce mezi veřejnými institucemi, občanskou společností, kulturními a akademickými organizacemi v regionu Východního partnerství a EU.

Program si klade za cíl⁴⁰⁸:

- podporovat a prosazovat reformy kulturní politiky na úrovni vlád, rozvíjet kulturní organizace a zlepšovat profesionalitu kulturního sektoru v regionech
- přispět k výměně informací a zkušeností mezi kulturními subjekty na regionální i evropské úrovni
- podporovat regionální iniciativy a partnerství s ohledem na ekonomický a sociální přínos, řešení multikulturních problémů a posílení mezikulturního dialogu

Význam kultury v rámci trvale udržitelného rozvoje potvrdila také První regionální konference Východního partnerství - Program kultura⁴⁰⁹ konaná v říjnu 2012 v gruzínském Tbilisi. Nastartovala zároveň debatu o kulturních politikách zemí Východního partnerství a umožnila více než stovce účastníků z řad Evropské komise, Rady, Evropské kulturní nadace (viz dále), ministrů členských států partnerství, občanských sdružení a zástupců kulturního průmyslu diskutovat o aktuálních potřebách a výzvách. Mezi hlavní body konference patřila zejména rostoucí role kultury v národních otázkách sociálního a hospodářského rozvoje. Účastníci zdůraznili potřebu reforem kulturní politiky na národních úrovních a posílení jejího významu v rámci státních institucí. Posílit by se také měl vliv a význam nezávislého občanského sektoru v oblasti kultury, a to jak na národní, tak i regionální či místní úrovni. Účastníci se jednoznačně shodli na potřebě dostatečně definovat kulturu, oblasti národních kulturních politik a zejména možností a potřeb jejich rozvoje a zlepšování.

⁴⁰⁸ Přeloženo a upraveno dle: EUROEAST CULTURE. *Goals & Objectives*. In: euroeastculture.eu. [online]. Eastern Partnership Culture Programme funded by the European Union, 2011[cit. 19.12.2012]. Dostupné z: <http://www.euroeastculture.eu/en/goals-objectives.html>.

⁴⁰⁹ The First Regional Conference of the Eastern Partnership Culture Programme.

3.2.5. Aktuální stav a budoucí výzvy kulturní politiky EU

Pracovní plán pro kulturu

Klíčové instituce EU v oblasti kulturní politiky s ohledem na předchozí aktivity a programy⁴¹⁰ určovaly zásadní iniciativy prováděné v oblasti kultury na vnitrostátní, mezinárodní i celoevropské úrovni. Tyto definoval a definuje vždy s ohledem na předem vymezené časové období tzv. „Pracovní plán pro kulturu“, tedy seznam opatření prováděných buď přímo na poli kulturní politiky nebo v jiných oblastech s přesahem do kulturní sféry. První takovýto dokument se týkal rozmezí let 2002 - 2004. Další pracovní etapa, původně naplánovaná na léta 2004 - 2006, byla prodloužena až do roku 2007. Hodnocení obou prvotních dokumentů dokládá vyjádření Rady a zástupců vlád členských států⁴¹¹: „... první pracovní plán Rady pro kulturu na období let 2002 až 2004 byl důležitým krokem směrem k lépe strukturovaným pracovním postupům a ... druhý pracovní plán pro kulturu na období let 2005 až 2006, ... podpořil úsilí o praktický a cílený přístup zaměřený na výsledky.“⁴¹²

Pracovní plán 2008 - 2010

Pracovní plán na léta 2008 - 2010 kladl zejména důraz na mobilitu umělců, přístup občanů ke kultuře, rozvoj kulturních statistik, podporu kulturních a tvůrčích odvětví a provádění Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů⁴¹³. Jedná se o prioritní oblasti vhodných činností pro otevřené metody koordinace v souladu s cíli Evropského programu pro kulturu v globalizovaném

⁴¹⁰ Např. evropský program pro kulturu.

⁴¹¹ Závěry Rady a zástupců vlád členských států zasedajících v Radě o pracovním plánu pro kulturu na období let 2008 až 2010; Úř. věstník EU C 143/9.

⁴¹² EU. *Závěry Rady a zástupců vlád členských států zasedajících v Radě o pracovním plánu pro kulturu na období let 2008 až 2010*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Rada Evropské unie, 2008 [cit. 19.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:143:0009:0016:CS:PDF>.

⁴¹³ Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions; Generální konference OSN pro výchovu, vědu a kulturu, 33. zasedání, Paříž 3. - 21. října 2005.

světě. Pracovní plán stanovuje aktivity, které mají být realizovány, v rámci pěti hlavních oblastí činnosti tohoto programu. Pracovní plán také přináší členským státům na poli kultury novou metodu koordinace jednotlivých činností. Ustanovuje pracovní skupiny složené z národních odborníků, které budou nově posuzovat jednotlivé dílčí projekty a podávat orgánům EU doporučení dle předem stanovených priorit. Komise stanovila celkem pět prioritních oblastí⁴¹⁴:

1. zlepšení podmínek pro mobilitu umělců a dalších profesionálů v oblasti kultury
2. podpora přístupu ke kultuře, zejména prostřednictvím podpory kulturního dědictví, mnohojazyčnosti, digitalizace, kulturní turistiky, součinnosti se vzděláváním, zejména s uměleckým vzděláváním, a větší mobility sbírek
3. podpora shromažďování údajů, vytváření statistik a metodik kulturního odvětví a zlepšení jejich srovnatelnosti
4. maximalizace potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví, zejména u malých a středních podniků
5. podpora a implementace Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů

Ad 1) Podpoře mobility se věnovala pracovní skupina, která měla v první řadě zmapovat stávající národní postupy v oblasti mobility umělců a navrhnout zlepšení zejména regulačního a administrativního rámce mobility. Dalším úkolem bylo vytvořit návrh, jak lépe začlenit mobilitu od odborného vzdělávání jak na národní, tak i evropské úrovni, jak lépe zajistit sběr dat a informací v této oblasti a jak posílit podpůrné mechanismy mobility na regionální, národní i eurounijní úrovni.

Ad 2) Na druhou prioritní oblast byly vyčleněny dvě pracovní skupiny. První pracovní skupina pro mobilitu sbírek a aktivity muzeí měla navrhnout pro tuto oblast efektivní pobídkové mechanismy a definovat hlavní překážky. Jejím úkolem bylo zároveň porovnat vnitrostátní právní předpisy týkající se muzeí a jejich

⁴¹⁴ Přeloženo dle: EU. *Work Plan for Culture 2008-2010*. In: europa.eu. [online]. EU, 2008 [cit. 20.12.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/cu0001_en.htm.

možností zlepšit přístup občanů ke kultuře a také napomoci výměně příkladů dobré praxe v ochraně sbírek před kriminálními aktivitami. Druhá skupina na podporu součinnosti mezi kulturou a vzděláváním dostala za úkol strategické činnosti týkající se zvyšování kulturního povědomí a vyjadřování a výměnu zkušeností s podporou umění a (formálního i neformálního) kulturního vzdělávání. V rámci této oblasti budou také pokračovat práce na digitalizaci kulturních materiálů a tvorbě evropské digitální knihovny⁴¹⁵. Druhá prioritní osa počítá rovněž s podpůrnými aktivitami v oblasti mnohojazyčnosti⁴¹⁶ a mezikulturního dialogu⁴¹⁷. Na poli udržitelného a konkurenceschopného evropského cestovního ruchu by měly členské státy realizovat multilaterální projekty na podporu kulturního dědictví. Komise rovněž shledala nutnost provést studii zabývající se přístupem mladých lidí ke kultuře, aby odhalila překážky a definovala osvědčené postupy pro snadný přístup mladých ke kultuře.

Ad 3) V oblasti podpory shromažďování údajů, vytváření statistik a metodik kulturního odvětví přenesla Komise kompetence na Evropský statistický úřad (Eurostat)⁴¹⁸.

Ad 4) Pracovní skupina zabývající se maximalizací potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví dostala od Komise mandát určit vnitrostátní strategie a opatření k vytvoření příznivého prostředí pro kulturní a tvůrčí odvětví. Bylo také potřeba definovat vzdělávací potřeby umělců, prozkoumat vliv kulturních a tvůrčích odvětví na místní a regionální rozvoj a popsat vliv opatření a nástrojů pro rozvoj podnikání v oblasti kultury s cílem navrhnout následně opatření na úrovni Společenství pro účinnou podporu kultury.

Ad 5) Podpora a implementace Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů by v rámci pracovního plánu měla probíhat díky koordinaci postojů EU a implementací cílů úmluvy v rámci národních politik členských států a na úrovni Společenství. Členské země EU i Komise chtějí také nadále podporovat

⁴¹⁵ Viz *Europeana*.

⁴¹⁶ Evropský rok tvořivosti (2009).

⁴¹⁷ Evropský rok mezikulturního dialogu (2008).

⁴¹⁸ The Statistical Office of the European Union.

ratifikaci úmluvy i ve vztahu k třetím zemím, se kterými bude probíhat výměna zkušeností na setkáních vysokých úředníků zodpovědných za kulturu.

Pracovní plán pro kulturu pro roky 2008 - 2010 sice nedosáhl všech vytyčených cílů, významně však přispěl k nastavení procesů realizace důležitých opatření kulturní politiky a položil základ pro další období.

„Pracovní plán pro kulturu na období let 2008 - 2010 přijatý Radou, zejména díky tomu, že používá otevřenou metodu koordinace, představuje další důležitý stupeň vývoje spolupráce členských států v oblasti kultury, zlepšování soudržnosti a zviditelnění evropských aktivit v této oblasti při současném zdůrazňování horizontální úlohy kultury...“⁴¹⁹ Rada rovněž pozitivně hodnotí „výsledek práce provedené v rámci pracovního plánu pro kulturu na období let 2008 - 2010 přijatého Radou, zejména pak stanovení a sdílení osvědčených postupů pracovními skupinami zřízenými členskými státy, jakož i doporučení těchto pracovních skupin.“⁴²⁰

Pracovní plán pro kulturu 2011 – 2014

V roce 2010 přijala Rada závěry⁴²¹ o pracovním plánu navazujícím na předchozí období. Stejně jako předchozí materiál, i nová strategie vychází ze základních principů Evropského programu v globalizovaném světě. Opět stanovuje prioritní činnosti v oblasti kulturní politiky, a to jak na národní, tak eurounijní úrovni.

Zatímco předchozí dokument se soustředil na pět prioritních oblastí, nový materiál jich definuje šest.

⁴¹⁹ EU. *Závěry Rady a zástupců vlád členských států zasedajících v Radě o pracovním plánu pro kulturu na období let 2011 až 2014*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropská unie, 2010 [cit. 20.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:325:0001:0009:CS:PDF>.

⁴²⁰ Cit. d.

⁴²¹ *Závěry Rady a zástupců vlád členských států zasedajících v Radě o pracovním plánu pro kulturu na období let 2011 až 2014*; Úř. věstník (2010/C 325/01).

Jsou to⁴²²:

1. kulturní rozmanitost, mezikulturní dialog
2. kulturní a tvůrčí odvětví
3. kompetence a mobilita
4. kulturní dědictví a mobilita sbírek
5. kultura ve vnějších vztazích
6. statistiky v oblasti kultury

Stejně jako v předchozím období, i v novém zůstávají za jednotlivé činnosti odpovědné pracovní skupiny odborníků.

Ad 1) V oblasti „Kulturní rozmanitosti, mezikulturního dialogu a přístupné kultury podporující začlenění“⁴²³ jde zejména o podporu přístupu ke kultuře a širší účasti na ní, a to zejména u specifických skupin⁴²⁴ obyvatel. Dále pak jde o podporu kulturní rozmanitosti a mezikulturního dialogu, a to především zviditelněním kulturního dědictví, a podporu uměleckého i kulturního vzdělávání. Pracovní skupina pověřená těmito úkoly by měla rovněž vytvořit příručku pro rozvoj kulturního povědomí a vyjádření. Komise hodlá v rámci této prioritní osy podporovat vybraná města prosazující na poli kultury začlenění na základě subvencí EU. Pozornost je věnována i mnohojazyčnosti. Jedná se zejména o studii zabývající se úlohou a významem filmových titulků při učení se cizím jazykům.

Ad 2) Pracovní skupina zabývající se kulturním a tvůrčím odvětvím byla pověřena vytvořením příručky osvědčených postupů o využívání eurounijních mechanismů na podporu kultury v místním a regionálním rozvoji, dále příručky zabývající se strategiemi podpory vývozu a internacionalizace kulturních a tvůrčích odvětví a finančních pobídkách v těchto sférách pro malé a střední podniky. Komise také zřídí evropské sdružení tvůrčích odvětví, které by mimo jiné mělo také přispět

⁴²² Upraveno dle: EU. *Závěry Rady a zástupců vlád členských států zasedajících v Radě o pracovním plánu pro kulturu na období let 2011 až 2014*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropská unie, 2010 [cit. 20.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:325:0001:0009:CS:PDF>.

⁴²³ viz cit. d.

⁴²⁴ Zranitelných skupin obyvatel a osob zasažených chudobou a sociálním vyloučením; více viz závěry Rady ze dne 18. listopadu o úloze kultury při boji proti chudobě a sociálnímu vyloučení (dokument 15448/10) .

k rozvoji kulturního cestovního ruchu v kontextu sociálního a hospodářského rozvoje EU.

Ad 3) Přestože mobilita byla jednou z priorit i předchozího pracovního programu, řada otázek se objevuje i v novém dokumentu. Pracovní skupina pověřená prioritou „Kompetence a mobilita“⁴²⁵ má definovat překážky v naplňování programů podporujících mobilitu a navrhnout jejich odstranění. Dalším úkolem je pak identifikace úspěšných a efektivních partnerství v kulturní a tvůrčí oblasti a příprava strategické příručky na toto téma. Komise se také usnesla na tom, že je nezbytné zabývat se otázkou poradenství na poli kultury EU, a to zejména s ohledem na rozvoj praktických dovedností. Je potřeba rovněž provést výzkum kritérií hodnocení úrovně mediální gramotnosti v jednotlivých členských státech a navrhnout standardy informačních poradenských služeb v oblasti mobility.

Ad 4) Na poli kulturního dědictví a v případě mobility sbírek je podle závěrů Komise nezbytné především zjednodušit dosud komplikované procesy a vytvořit sadu podpůrných nástrojů. V návaznosti na předchozí pracovní plán chce Komise také pokračovat v digitalizaci kulturního bohatství Evropy, zejména pak v projektu Europeana. V této prioritní ose je také avizováno rozhodnutí o označení Evropské dědictví a boj proti nelegálnímu obchodu s kulturními statky, včetně analýzy oceňování uměleckých děl.

Ad 5) V prioritní ose „Kultura ve vnějších vztazích“⁴²⁶ mají členské státy EU vypracovat strategický materiál o společném přístupu ke kultuře na poli vnějších vztahů. Prostřednictvím internetového nástroje sdílení informací by mělo dojít ke zlepšení mezinárodní spolupráce. Bude také nadále pokračovat implementace Úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů na poli EU i u jednotlivých členských i nečlenských států.

⁴²⁵ Viz EU. *Závěry Rady a zástupců vlád členských států zasedajících v Radě o pracovním plánu pro kulturu na období let 2011 až 2014*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropská unie, 2010 [cit. 20.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:325:0001:0009:CS:PDF>.

⁴²⁶ Viz EU. *Závěry Rady a zástupců vlád členských států zasedajících v Radě o pracovním plánu pro kulturu na období let 2011 až 2014*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropská unie, 2010 [cit. 20.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:325:0001:0009:CS:PDF>.

Ad hoc budou rovněž pro oblast vnějších vztahů svolávány skupiny odborníků, „aby přispěly k úvahám nad konkrétními otázkami a usnadnily vytvoření strategií, pokud jde o kulturní vztahy se třetími zeměmi. Tyto skupiny odborníků budou zejména vyzývány, aby se na regionálním základě zabývaly konkrétními tématy, k nimž patří např. kultura a sousedství (Euromed, Východní partnerství, strategie pro dunajský region atd.), kultura v rozvíjejících se ekonomikách nebo kultura a rozvoj.“⁴²⁷

Ad 6) Komise a Eurostat má v případě statistických údajů v oblasti kultury zejména zlepšit dosavadní metodiku a informování a vytvoření souboru nástrojů pro vhodné šetření o mobilitě umělců a dalších pracovníků v kultuře.

Program Kreativní Evropa

Jednou z posledních, klíčových, aktuálních iniciativ na podporu kulturní politiky a kulturního sektoru vůbec je nový program Kreativní Evropa – rámcový program pro kulturu a kreativní sektor⁴²⁸ pro období 2014 - 2020. „Evropa potřebuje více investovat do svých kulturních a tvůrčích odvětví, protože významně přispívají k hospodářskému růstu, zaměstnanosti, inovacím a sociální soudržnosti. Tvůrčí Evropa bude chránit a podporovat kulturní a jazykovou rozmanitost a posilovat konkurenceschopnost kulturních a tvůrčích odvětví.“⁴²⁹ Ve své podstatě navazuje na eurounijní programy Kultura, MEDIA a MEDIA Mundus. Cílem nového programu je jejich zastřešení a zjednodušení přístupu žadatelů k vyčleněným dotacím. Rozpočet 1,8 miliard eur by měl z 30 % pokrývat potřeby v oblasti kultury, 55 % na poli médií a 15 % na ostatní činnost (pilotní projekty, výměna dat, informací apod.). Ve srovnání s aktuálními výdaji EU na kulturu se jedná zhruba o 37 % nárůst⁴³⁰.

⁴²⁷ EU. Závěry Rady a zástupců vlád členských států zasedajících v Radě o pracovním plánu pro kulturu na období let 2011 až 2014. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropská unie, 2010 [cit. 20.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:325:0001:0009:CS:PDF>.

⁴²⁸ „Creative Europe - A new framework programme for the cultural and creative sectors“.

⁴²⁹ Přeloženo dle: EUROPEAN COMMISSION. *Creative Europe*. In: ec.europa.eu. [online]. Evropská komise, 2010 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/culture/creative-europe/>.

⁴³⁰ Viz EVROPSKÁ KOMISE. *Tvůrčí Evropa: Komise představila plán na podporu kulturních a tvůrčích odvětví*. In: europa.eu. [online]. Evropská komise, 2011 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z:

Nový program⁴³¹ by měl pomoci až 300 000 umělcům, aby efektivněji oslovili nové publikum v zahraničí, měl by distribučně podpořit cca 1000 evropských filmů, přispět alespoň 2 500 kinům na to, aby minimálně 50 % v nich promítaných filmů bylo evropských, dále pak finančně podpořit překlady přes 5 500 knih a dalších literárních děl a v neposlední řadě také podpořit vzdělávání a školení v oblasti kultury s cílem získat nové dovednosti a posílit mezinárodní konkurenceschopnost. Podle předpokladů by se program měl přímo dotknout nejméně 100 milionů lidí. Evropská komise uvádí, že nový program by měl čelit 4 aktuálním výzvám⁴³²:

1. roztržitému trhu a kulturnímu prostoru,
2. digitalizaci,
3. přístupu k financování,
4. nedostatku relevantních dat.

Ad 1) Roztržitý trh a kulturní prostor

Hlavním problémem nejednotnosti v tomto směru je především existence mnoha malých trhů a kulturních oblastí. Hlavním důvodem je především jazyková bariéra. Umělci a pracovníci v oblasti kultury mají problémy pronikat na trhy nových zemí. Kulturní a jazyková rozmanitost však na jednu stranu představuje výzvu, ale na druhé také příležitost pro lepší propagaci kultury samotné. Program Kreativní Evropa by měl podpořit umělce v jejich mezinárodním působení a vytvářet mezinárodní sítě nových profesních příležitostí v kultuře. Zároveň by měl usnadnit nadnárodní uměleckou mobilitu, mezinárodní umělecká turné, literární překlady a dlouhodobě vytvářet publikum pro evropská kulturní díla.

http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1399_cs.htm; V období 2007–2013 získal program MEDIA 755 milionů EUR a dalších 15 milionů EUR pro program MEDIA Mundus, který podporuje mezinárodní spolupráci v audiovizuálním odvětví. Na Program Kultura bylo ve stávajícím finančním rámci vyčleněno 400 milionů EUR.

⁴³¹ Viz EVROPSKÁ KOMISE. *Tvůrčí Evropa: Komise představila plán na podporu kulturních a tvůrčích odvětví*. In: europa.eu. [online]. Evropská komise, 2011 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1399_cs.htm.

⁴³² Viz EUROPEAN COMMISSION. *Creative Europe*. In: ec.europa.eu. [online]. Evropská komise, 2011 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/culture/creative-europe/documents/general-presentation_en.pdf.

Ad 2) Digitalizace

Program v tomto směru musí reagovat především na aktuální změny ve vytváření umění, způsobu jeho distribuce, konzumace a zpeněžování. Změnit by se měla také úloha veřejnosti. „Je třeba, aby se zapojilo publikum, a to jako aktivní účastník a nikoliv jen pasivní pozorovatel.“⁴³³ I v tomto směru se chce program zapojit na formování publika, dále pak na budování kapacit na vzájemnou výměnu informací a zkušeností a rychlejší předávání a sílení znalostí.

Ad 3) Přístup k financování

V tomto aspektu Komise definovala problémy týkající se zejména malých a středních podniků v přístupu k bankovním úvěrům. Banky údajně nerozumí kulturnímu odvětví, jeho rizikovosti a chybí jim motivace investovat do rozvoje odborných znalostí v kultuře. Program by proto měl motivovat banky pro větší investice do kultury (zejména záruky za úvěry) a vytvořit nové finanční nástroje usnadňující přístup kulturních subjektů k bankovním úvěrům.

Ad 4) Nedostatek dat

Přesto, že Komise i další instituce věnovaly sběru a interpretaci dat v oblasti kultury nemálo úsilí i prostředků, zůstává tento problém aktuální i nadále. Komise sama uvádí⁴³⁴, že má na poli kultury velmi málo srovnatelných údajů a je obtížné přesně definovat aktuální problémy a jejich rozsah. Je tedy nezbytné podporovat sběr dat, provádění studií, statistik a hodnocení. Komise také rozšířila mandát Evropské audiovizuální observatoře⁴³⁵ na další kulturní a tvůrčí odvětví. Nový program, s implementací v průběhu let 2014 – 2020 však již nyní vzbuzuje řadu otázek a diskusí. Jedno ze základních témat programu – „utváření publika“⁴³⁶ bylo stěžejním bodem diskusního fóra pořádaného Komisí v říjnu 2012 v Bruselu. Ann Branch, vedoucí programu Kultura (GŘ Vzdělávání a kultura), která má nový program

⁴³³ Přeloženo dle: EUROPEAN COMMISSION. *Creative Europe*. In: ec.europa.eu. [online]. Evropská komise, 2011 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/culture/creative-europe/documents/general-presentation_en.pdf.

⁴³⁴ Viz EUROPEAN COMMISSION. *Creative Europe*. In: ec.europa.eu. [online]. Evropská komise, 2011 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/culture/creative-europe/documents/general-presentation_en.pdf.

⁴³⁵ Viz EUROPEAN AUDIOVISUAL OBSERVATORY. *About us*. In: obs.coe.int. [online]. European Audiovisual Observatory, 2011 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: <http://www.obs.coe.int>.

⁴³⁶ V aj. „audience development“.

v rámci Komise na starosti, uvedla že „představitelé kultury musí změnit způsob svého uvažování v souvislosti se současnými společenskými jevy – digitální revolucí otevírající bezmezné možnosti pro prezentaci děl a akcí, zvyšováním vzdělanosti a nárůstem nabídky volnočasových aktivit, zvyšující se náročností publika i škrty veřejných rozpočtů.“⁴³⁷

Již samotný anglický termín „audience development“ nabízí převedením do češtiny různé významy. „Nejvýstižnější se zdá být výraz rozvoj publika, který znamená budování či pěstování publika ve smyslu prohlubování jeho zájmu a prožitku, prosté kvantitativní rozšiřování publika a rozvoj publika ve smyslu začlenění nových a diverzifikace různých sociálních skupin. Rozvoj publika je tedy vícevrstevným konceptem zahrnujícím kulturní, sociální a ekonomickou dimenzi.“⁴³⁸ Přesto se domnívám, že termín jako takový musí být překládán v kontextu jeho použití, protože v některých příkladech nejde o rozvoj v pravém slova smyslu, protože např. dané publikum pro nové kulturní segmenty neexistuje a není tudíž co rozvíjet. Přesto již sama myšlenka, že kultura a publikum jsou jednoznačně spjaty je významným mezníkem evropské kulturní politiky, který byl v dřívějších iniciativách a programech spíše opomíjen. „... zajímavou a převratnou skutečností je fakt, že Evropská komise považuje koncept (rozvoje publika, pozn. autora) za jednu z hlavních priorit budoucího programu EU Kreativní Evropa, a rozhodla se tedy strategicky nové modely a postupy při rozvoji publika podporovat.“⁴³⁹ Bruselská konference představila různé přístupy, jak buď posílit roli publika jako takového, více ho zapojit do samotného kulturního dění, nebo vytvářet publikum zcela nové. Důležitou součástí těchto procesů je však také přeměna či přizpůsobení kulturních institucí prostřednictvím sociálních sítí, využívání nových médií v propagaci, ale i ve vlastní tvorbě. Publikum by se dle koncepce programu mělo také více a aktivněji zapojovat do dramaturgie kultury a angažovat se v umění ve veřejném prostoru. Koncepce programu Kreativní Evropa patří rozhodně k nejzásadnějším dokumentům poslední doby na poli kulturní politiky EU a zároveň představuje dosud celosvětově

⁴³⁷ ŽÁKOVÁ, E. *Publikum se stává středem zájmu evropské kulturní politiky - zpráva z konference Evropské komise*. In: idu.cz. [online]. Česká kancelář programu Kultura, 2012 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z:

<http://www.idu.cz/cs/publikum-se-stava-stredem-zajmu-evropske-kulturni->

⁴³⁸ Cit. d.

⁴³⁹ Cit. d.

nejrozsáhlejší program financování kultury⁴⁴⁰. Právě ekonomická redukce kultury je však také předmětem kritiky, zejména pak ze strany organizace Culture Action Europe⁴⁴¹, která se domnívá, že „... jako součást právního vymezení programu *Creative Europe* musí Evropská komise rozšířit svůj pohled a nezdůrazňovat pouhý ekonomický rozměr programu a ekonomickou argumentaci, ačkoli oblast kulturních a kreativních průmyslů výrazně přispívá k evropskému ekonomickému růstu. Nicméně ne všechny kulturní aktivity by měly být podporovány pouze s ohledem na jejich ekonomický přínos. Kultura, kulturní aktivity a jejich nositelé, tvůrci, sehrávají obrovskou úlohu také v dalších oblastech, jakými jsou například ochrana a prezentace kulturního dědictví, obohacování osobního i pracovního života prostřednictvím umělecké tvorby, vytváření nových prostorů pro dialog, posilování sociální soudržnosti, experimentování s novými modely sociální a ekonomické inovace (tzv. měkké inovace) a mnohé další.“⁴⁴² Objevují se však i hlasy, které považují finanční podporu nového programu vzhledem k související byrokracii za málo účinnou. Jeden z kritiků, Dexter Dalwood⁴⁴³, navrhuje, že „nejefektivnější formou dotace pro umělce by mělo být poskytnout jim cenově dostupné ateliéry.“⁴⁴⁴ Složitou administrativu, která může znevýhodňovat především drobné umělce, připouštějí i nezávislí zastánci programu⁴⁴⁵.

⁴⁴⁰ Viz HARRIS, G. *European Union proposes world's largest ever cultural funding programme*. In: theartnewspaper.com. [online]. The Art Newspaper, 2011 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: <http://www.theartnewspaper.com/articles/European-Union-proposes-world's-largest-ever-cultural-funding-programme/25318>.

⁴⁴¹ Lobbistická organizace na podporu kultury, více viz CULTURE ACTION EUROPE. *About us*. In: cultureactioneurope.org. [online]. Culture Action Europe, 2012 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: <http://www.cultureactioneurope.org/>.

⁴⁴² CULTURE ACTION EUROPE. *Rozpočet EU 2014 - 2020 z pohledu Culture Action Europe*. In: proculture.cz. [online]. ProCulture, 2011 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: <http://www.proculture.cz/cultureinfo/evropska-unie/rozpocet-eu-2014-2020-z-pohledu-culture-action-europe-2787.html>.

⁴⁴³ Britský umělec nominovaný v roce 2010 na Turnerovu cenu.

⁴⁴⁴ Přeloženo dle: HARRIS, G. *European Union proposes world's largest ever cultural funding programme*. In: theartnewspaper.com. [online]. The Art Newspaper, 2011 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: <http://www.theartnewspaper.com/articles/European-Union-proposes-world's-largest-ever-cultural-funding-programme/25318>.

⁴⁴⁵ Např. John Holden, hostující profesor City University, London.

3.3. Klíčové orgány a instituce EU v kontextu kulturní politiky

V prostředí eurounijní byrokracie je poměrně obtížné definovat všechny složky, orgány, instituce a jejich součásti, které jsou přímo nebo nepřímo zodpovědné za utváření, implementaci či realizaci kulturní politiky. Navíc zmíněná otázka není ani předmětem této práce. Z uvedených důvodů byly vybrány pouze ty nejdůležitější orgány a instituce, které se podílejí zejména na koncepci kulturní politiky a její realizaci tak, jak bylo popsáno v předchozích kapitolách. Vedle subjektů Evropské unie provádění evropské kulturní politiky ovlivňuje také řada institucí a organizací stojících mimo struktury EU. Ani ty však nebudou s ohledem na téma této práce detailněji rozebírány. Mezi nejzásadnější v tomto směru patří mezinárodní nevládní organizace Rada Evropy. I když je jejím cílem především podpora demokracie a ochrana lidských práv⁴⁴⁶, významnou měrou přispívá také k ochraně kulturního dědictví, mezikulturnímu a mezináboženskému dialogu a zavádění a dodržování Evropské kulturní charty. Společně s EU pořádá také Dny evropského dědictví. Další z významných organizací stojících mimo EU je Europa Nostra⁴⁴⁷, nevládní sdružení zastřešující zhruba 250 neziskových organizací a dalších členů. Jejím hlavním cílem je ochrana památek a kulturního dědictví a podpora udržitelné kulturní politiky⁴⁴⁸. Ve spolupráci s Evropskou komisí také každoročně udílí Cenu EU za kulturní dědictví („Europa Nostra Awards“)⁴⁴⁹. Ocenění je udělováno za významné počiny v oblasti památkové péče, rehabilitace venkovské krajiny, zpřístupnění archeologických nalezišť, péče o umělecké sbírky apod.

⁴⁴⁶ Viz COUNCIL OF EUROPE. *About us*. In: coe.int. [online]. Council of Europe, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: <http://www.coe.int/aboutCoe/index.asp?page=quisommesnous&l=en>.

⁴⁴⁷ Viz EUROPA NOSTRA. *Who we are*. In: europanostra.org. [online]. Europa Nostra, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: <http://www.europanostra.org/>.

⁴⁴⁸ DEBNÁR V. *Umělci bez hranic - Mezinárodní spolupráce a mobilita v oblasti kultury*, Česká kancelář programu Culture, 2009, str. 41.

⁴⁴⁹ The European Union Prize for Cultural Heritage/Europa Nostra Awards.

„Evropa je hrdá na svou kulturní rozmanitost – v jazyce, literatuře, divadle, kinematografii, tanci, umění, architektuře a řemeslech a dalších odvětvích. I když vše má své kořeny v určité zemi či regionu, kultura jako taková je společné evropské dědictví, které chce EU chránit i zpřístupnit ostatním.“⁴⁵⁰ Orgány a instituce EU se samozřejmě nesoustředí pouze na ochranu a propagaci kulturního dědictví. Přizpůsobují kulturní politiku výzvám globalizace a multikulturalismu, mezinárodněpolitickým otázkám nebo potřebám digitalizace a rozvoji audiovizuální oblasti⁴⁵¹. Zohledňují nejen ekonomické aspekty kultury, ale především duchovní a sociální rozměry této sféry. Všechny tyto aspekty a cíle se EU snaží mimo jiné ladit tzv. otevřenou metodou koordinace (OMK), což je „nezávazný mezioládní rámec pro politickou výměnu a společnou činnost, který se hodí v takovéto oblasti, kde pravomoci do velké míry zůstávají na úrovni členských států. Zahrnuje shodu na společných cílech, pravidelné sledování pokroku při jejich naplňování a výměnu osvědčených postupů a příslušných údajů, což podporuje vzájemné učení.“⁴⁵² Základní princip této metody spočívá ve sdílení a výměně nejlepších zkušeností dle předem stanovených ukazatelů. Na základě dobrých příkladů praxe pak jednotlivé členské státy mohou lépe stanovovat svoje vlastní politiky v daných oblastech. „OMK se používá v oblastech zaměstnanosti, kultury, sociální ochrany, vzdělávání a mládeže. OMK pomáhá v těchto oblastech posílit tvorbu politik členských států, protože pravidelná účast na evropském procesu zvyšuje profil těchto politik na vnitrostátní úrovni a vytváří pro ně další podnět. Umožňuje také členským státům, aby se učily od sebe navzájem. A aktérům v těchto oblastech politiky umožňuje prosadit se na evropské úrovni více, než by byli jinak schopni.“⁴⁵³

⁴⁵⁰ Přeloženo dle: EU. *Culture in the European Union*. In: europa.eu. [online]. European Union, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/pol/cult/index_en.htm.

⁴⁵¹ Podle údajů EU je TV nejdůležitějším zdrojem informací a zábavy. 98 % evropských domácností vlastní TV přijímač a průměrný Evropan sleduje TV více než 200 minut denně. Viz EUROSKOP. *Kultura a média*. In: euroskep.cz. [online]. Vláda České republiky, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/678/sekce/kultura-a-media/>.

⁴⁵² KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ. *Sdělení o evropském programu pro kulturu v globalizovaném světě*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Komise evropských společenství, 2007 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0242:FIN:CS:DOC>.

⁴⁵³ KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ. *Sdělení o evropském programu pro kulturu v globalizovaném světě*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Komise evropských společenství, 2007 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0242:FIN:CS:DOC>.

OMK má čtyři základní principy⁴⁵⁴:

- 1) Všechny obecné ukazatele obsahují časový harmonogram k dosahování cílů v krátkém, středním i dlouhém období.
- 2) Obecné evropské ukazatele se převádějí do národních a regionálních politik a slouží k následnému stanovení specifických cílů a k přijímání konkrétních rozhodnutí na nižší úrovni.
- 3) Stanovují se kvantitativní a kvalitativní ukazatele týkající se nejlepších příkladů dobré praxe; tyto ukazatele se přizpůsobují potřebám členských států a různých sektorů.
- 4) Pravidelně se provádí monitorování, vyhodnocování a kontrola.

Postupy v rámci OMK podléhají zásadě subsidiarity, tedy možnosti, aby do všech procesů mohly zasahovat jak orgány EU, tak instituce na úrovni národní, regionální i místní, dále pak subjekty občanské společnosti apod. „*Princip subsidiarity má zajistit, aby všechna opatření byla přijímána co nejbližše občanům, tedy na nejnižším stupni správy, který umožňuje jejich realizaci nebo výkon. ... Unie nepřijme opatření (s výjimkou oblastí spadajících do její výlučné pravomoci), pokud je efektivnější učinit toto opatření na národní, regionální nebo lokální úrovni.*“⁴⁵⁵ Popis fungování struktur i jednotlivých orgánů a institucí EU bývá předmětem samostatných studií. S ohledem na téma mé práce budu strukturálním a procesním otázkám EU věnovat jen stručnou pozornost. Celkový systém fungování EU lze zjednodušeně popsat jako souvztažnost několika rovin, kde se prolínají eurounijní a národní kompetence.

⁴⁵⁴ Upraveno dle: ZASTOUPENÍ EK V ČR. *Lisabonská strategie*. In: businessinfo.cz. [online]. Zastoupení Evropské komise v ČR, 2003 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/lisabonska-strategie-5134.html>.

⁴⁵⁵ EK. *Základní práva*. In: ec.europa.eu. [online]. Zastoupení EK v ČR, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/information/glossary/term_166_cs.htm.

Pro větší přehlednost lze instituce a orgány EU rozdělit⁴⁵⁶ na:

- Hlavní orgány:
 - Evropská rada
 - Rada EU
 - Evropská komise
 - Evropský parlament
 - Soudní dvůr⁴⁵⁷
 - Účetní dvůr⁴⁵⁸
 - Evropská centrální banka⁴⁵⁹
- Poradní orgány:
 - Evropský hospodářský a sociální výbor⁴⁶⁰
 - Výbor regionů⁴⁶¹
- Na další specializované činnosti dohlíží:
 - Evropská investiční banka⁴⁶²
 - Evropský veřejný ochránce práv⁴⁶³
 - Evropský inspektor ochrany údajů⁴⁶⁴
- Strukturu dále doplňují tzv. interinstitucionální orgány:
 - Úřad pro publikace⁴⁶⁵
 - Evropský úřad pro výběr personálu⁴⁶⁶

⁴⁵⁶ Upraveno dle: BLAHUŠIAK, I. *Instituce EU*. In: eurosokop.cz. [online]. Vláda ČR, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: <https://www.eurosokop.cz/76/sekce/instituce-eu/>.

⁴⁵⁷ Více viz EU. *Soudní dvůr Evropské unie*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/court-justice/index_cs.htm.

⁴⁵⁸ Více viz EU. *Účetní dvůr Evropské unie*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/court-auditors/index_cs.htm.

⁴⁵⁹ Více viz EU. *Evropská centrální banka*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/ecb/index_cs.htm.

⁴⁶⁰ Více viz EU. *Evropský hospodářský a sociální výbor*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/ecosoc/index_cs.htm.

⁴⁶¹ Více viz EU. *Výbor regionů*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/cor/index_cs.htm.

⁴⁶² Více viz EU. *Evropský investiční fond*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/eif/index_cs.htm.

⁴⁶³ Více viz EU. *Evropský veřejný ochránce práv*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/ombudsman/index_cs.htm.

⁴⁶⁴ Více viz EU. *Evropský inspektor ochrany údajů*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/edps/index_cs.htm.

⁴⁶⁵ Více viz EU. *Publications Office*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://publications.europa.eu/index_en.htm.

- Evropská správní škola⁴⁶⁷
- Skupina pro reakci na počítačové hrozby (CERT)⁴⁶⁸
- Na podporu nejrůznějších politik EU zřídila dlouhou řadu decentralizovaných a specializovaných agentur:
 - regulační orgány a agentury⁴⁶⁹
 - agentury pro konkrétní oblasti politik EU⁴⁷⁰
 - agentury společné bezpečnostní a branné politiky⁴⁷¹
 - agentury pro spolupráci policejních a soudních orgánů⁴⁷²
 - Euratom a ostatní orgány⁴⁷³
 - výkonné agentury⁴⁷⁴ (např. EACEA – Výkonná agentura pro vzdělávání kulturu a audiovizuální oblast)
 - orgány finančního dohledu⁴⁷⁵
 - Evropský inovační a technologický institut⁴⁷⁶

⁴⁶⁶ Více viz EU. *European Personnel Selection Office*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/epso/index_cs.htm.

⁴⁶⁷ Více viz EU. *Interinstitucionální orgány*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/interinstitutional-bodies/index_cs.htm.

⁴⁶⁸ Více viz cit. d.

⁴⁶⁹ Více viz EU. *Agentury a ostatní instituce EU*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/agencies/regulatory_agencies_bodies/policy_agencies/index_cs.htm.

⁴⁷⁰ Více viz cit. d.

⁴⁷¹ Více viz cit. d.

⁴⁷² Více viz EU. *Agentury pro spolupráci policejních a soudních orgánů v trestních věcech*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/agencies/regulatory_agencies_bodies/pol_agencies/index_cs.htm.

⁴⁷³ Více viz EU. *Agentury a ostatní instituce EU*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/agencies/regulatory_agencies_bodies/policy_agencies/index_cs.htm.

⁴⁷⁴ Více viz cit. d.

⁴⁷⁵ Více viz EU. *Účetní dvůr Evropské unie*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/court-auditors/index_cs.htm.

⁴⁷⁶ Více viz EU. *European Institute of Innovation and technology*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: <http://eit.europa.eu/>.

3.3.1. „evropské rady“

V otázkách týkajících se Evropy a jejích institucí označovaných termínem „rada“ se často zaměřují základní pojmy. Je proto nezbytné znovu upozornit na základní a zásadní rozdíly v této problematice:

- „Evropská rada“ = jeden z nejvyšších politických orgánů EU
- „Rada EU“ = („rada ministrů“), legislativní a výkonný orgán EU
- „Rada Evropy“ = mezinárodní nevládní organizace (mimo struktury EU)

Evropská rada

Hlavní a zásadní cíle a priority EU stanovuje Evropská rada⁴⁷⁷ (někdy nepřesně označovaná jako „summit“). Je tvořena nejvyššími představiteli všech členských států, kteří společně s Předsedou Evropské rady, Předsedou Evropské komise a vysokou představitelkou pro zahraniční a bezpečnostní politiku⁴⁷⁸ na svých zasedáních určují politické směřování EU. Přestože Evropská rada patří mezi nejdůležitější orgány EU, nepodílí se přímo na eurousní legislativě a většinou nejsou její deklarace pro členské státy právně závazné. *„Obvykle dává podněty k úpravě zakládajících smluv, vyjadřuje se k vnějším vztahům Evropské unie a Společné zahraniční a bezpečnostní politice. V prohlášeních nebo rezolucích se hlavy států a vlád společně vyjadřují ke konkrétním tématům a problémům.“*⁴⁷⁹ Evropská rada byla také jedním z iniciátorů koncepčních snah o utváření kulturní politiky EU⁴⁸⁰.

⁴⁷⁷ V roce 2014 v čele předseda Herman Achille Van Rompuy, belgický křesťansko demokratický politik.

⁴⁷⁸ V roce 2014 Catherine Ashtonová

⁴⁷⁹ BLAHUŠIAK, I. *Evropská rada*. In: euroskop.cz. [online]. Vláda ČR, 2011 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/90/sekce/evropska-rada/>.

⁴⁸⁰ Viz kapitola On a People's Europe.

Rada Evropské unie

Rada EU (nebo také nepřesně Rada ministrů) patří k hlavním výkonným a legislativním orgánům unie. Funguje na mezivládním principu a zastupuje zájmy členských států EU. Na rozdíl od Evropské rady (viz výše) má však podíl na legislativní moci unie, resp. má obecnou legislativní pravomoc v politikách, které nespádají pod Evropskou komisi (viz dále). Ta Radě navrhuje právní předpisy, která o nich následně rozhoduje většinou společně s Evropským parlamentem. Rada je zodpovědná zejména za⁴⁸¹:

- vykonávání legislativní funkce
- vykonávání rozpočtové funkce
- koordinace hospodářských politik členských států
- podepisování dohod mezi EU a dalšími státy
- rozvíjení společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU
- schvaluje roční rozpočet EU
- rozvíjí zahraniční a obrannou politiku EU
- koordinuje spolupráci mezi soudními orgány a policejními složkami členských států

V Radě je každý členský stát zastoupen jedním představitelem, zpravidla ministrem. „Veškerou činnost Rady připravuje nebo koordinuje Výbor stálých zástupců, který se skládá ze stálých zástupců členských států působících v Bruselu a jejich asistentů. Samotná jednání tohoto výboru připravuje více než 150 výborů a pracovních skupin, složených z delegátů jednotlivých členských států.“⁴⁸²

⁴⁸¹ Upraveno dle: EU. *Rada Evropské unie*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/council-eu/index_cs.htm a BLAHUŠIAK, I. *Evropská rada*. In: euroskep.cz. [online]. Vláda ČR, 2011 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: <https://www.euroskep.cz/90/sekce/evropska-rada/>.

⁴⁸² EU. *Rada Evropské unie*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/council/council-configurations?lang=cs>.

V rámci Rady funguje deset základních sekcí (tzv. sektorových rad)⁴⁸³ podle klíčových politik. Jsou jimi:

- Rada pro všeobecné záležitosti (General Affairs Council, GAC)
- Rada pro zahraniční věci (Foreign Affairs Council, FAC)
- Rada pro hospodářské a finanční záležitosti (Economic and Financial Affairs Council, ECOFIN)
- Rada pro spravedlnost a vnitřní věci (Justice and Home Affairs Council, JHA)
- Rada pro zaměstnanost, sociální politiku, zdravotnictví a spotřebitelské záležitosti (Employment, Social Policy, Health and Consumer Affairs Council, EPSCO)
- Rada pro konkurenceschopnost (Competitiveness Council)
- Rada pro dopravu, telekomunikace a energetiku (Transport, Telecommunications and Energy Council, TTE)
- Rada pro zemědělství a rybolov (Agriculture and Fisheries Council)
- Rada pro životní prostředí (Environment Council)
- Rada pro školství, mládež, kulturu a sport (Education, Youth, Culture and Sport Council, EYC)

Pro utváření kulturní politiky je v rámci Rady klíčové zasedání sekce pro školství, mládež kulturu a sport. Tato formace se schází většinou třikrát až čtyřikrát do roka. S výjimkou kulturních otázek, kde je jednomyslné rozhodování, většinou postačí kvalifikovaná většina. EYC má „*přispívat k rozvoji kvality školství, implementaci politik odborné přípravy a rozkvětu kultur členských států. Klade důraz na společné kulturní dědictví, ale zároveň plně respektuje zodpovědnost členských států za stanovení obsahu učiva a odborné přípravy a organizaci systému školství a odborné přípravy, stejně jako jejich národní a regionální kulturní diverzitu.*“⁴⁸⁴

⁴⁸³ V historii Rady jich bylo až 22, od roku 2002 jich existuje pouze 10; viz BLAHUŠIAK, I. *Evropská rada*. In: euroskop.cz. [online]. Vláda ČR, 2011 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/90/sekce/evropska-rada/>.

⁴⁸⁴ BLAHUŠIAK, I. *Evropská rada*. In: euroskop.cz. [online]. Vláda ČR, 2011 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/90/sekce/evropska-rada/>.

V rámci EYC působí Výbor pro vzdělávání, Pracovní skupina pro mládež, Výbor pro kulturní otázky, Pracovní skupina pro audiovizuální média a Pracovní skupina pro sport. „*Evropské společenství si klade za cíl přispět k rozvoji kvalitního vzdělávání, realizaci politiky odborného vzdělávání a k rozkvětu kultur členských států, zdůrazňuje společné kulturní dědictví, zároveň respektuje odpovědnost členských států za vymezení obsahu výuky a odborného vzdělávání a organizování vzdělávání i odborné přípravy, jakož i jejich národní a regionální kulturní rozmanitosti.*“⁴⁸⁵ Společenství v tomto smyslu poskytuje především rámec pro spolupráci mezi členskými státy, a to prostřednictvím sdílení a výměny informací a zkušeností. Rada proto využívá svoji legislativní pravomoc a v kontextu Smlouvy o založení Evropských společenství upravuje např. otázky audiovizuální oblasti nebo vzájemné uznávání vysokoškolských diplomů. EYC v rámci Společenství doplňuje činnost členských států a řídí se základními principy⁴⁸⁶:

- přispívat k rozvoji výuky a šíření jazyků s cílem rozvíjet evropskou dimenzi ve vzdělávání a při odborné přípravě
- zlepšovat znalosti a šíření kultury a dějin evropských národů a zachovávat kulturní dědictví evropského významu
- podporovat mobilitu studentů a učitelů prostřednictvím podpory vzájemného uznávání diplomů a doby studia
- podporovat spolupráci mezi vzdělávacími institucemi
- zlepšovat základní a další odborné vzdělávání za účelem usnadnění integrace občanů na trhu práce
- stimulovat uměleckou a literární tvorbu, včetně tvorby v audiovizuální oblasti

⁴⁸⁵ EU. *Rada Evropské unie*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/policies/council-configurations/education,-youth-and-culture?lang=cs>.

⁴⁸⁶ Upraveno dle: EU. *Rada Evropské unie*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/policies/council-configurations/education,-youth-and-culture?lang=cs>.

3.3.2. Evropská komise

Na rozdíl od Rady EU, která zastupuje členské státy, hájí Komise⁴⁸⁷ pozice unijní. Podílí se na legislativních procesech, dohlíží na uplatňování eurounijního práva, zodpovídá za rozpočet EU a koordinuje a řídí programy a politiky unie. Má tedy výkonnou, legislativní i kontrolní pravomoc. Komise zodpovídá především za pět hlavních oblastí⁴⁸⁸:

1. stanovování cílů a priorit EU
2. předkládání návrhů právních předpisů
3. řízení politik EU, včetně jejich rozpočtových otázek
4. dodržování a vymáhání práva EU
5. zastupování EU ve vnějších záležitostech

Ad 1) Stanovování cílů a priorit

V oblasti stanovování cílů a priorit EU se Komise soustředí na eurounijní zájmy.

Prosazuje opatření vedoucí k dosahování globálních cílů:

- boj proti hospodářské krizi
- zajištění a zvýšení konkurenceschopnosti EU
- podpora a růst zaměstnanosti
- posílení práv a bezpečnosti občanů EU
- boj proti změnám klimatu
- posílení vlivu EU ve světě

Zároveň určuje detailnější cíle s ohledem na potřeby a aktuální vývoj v rámci EU i mezinárodní situace ve světě. Každoročně proto připravuje tzv. Pracovní program Komise, který definuje zásadní otázky, jež je nutné řešit v daném období. *„Program shrnuje, co... v Evropě chybí, a vysvětluje, jak bude Komise tyto problémy řešit.*

Upřednostněním správných iniciativ může EU přispět k růstu a vytváření pracovních míst

⁴⁸⁷ V roce 2014 v čele předseda José Manuel Borroso, portugalský sociálně demokratický politik.

⁴⁸⁸ Upraveno dle: BLAHUŠIAK, I. *Evropská komise*. In: euroskep.cz. [online]. Vláda ČR, 2011 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: <https://www.euroskep.cz/109/sekce/evropska-komise> a http://ec.europa.eu/about/index_cs.htm.

a může se krok za krokem přiblížit své dlouhodobé vizi.“⁴⁸⁹ Pro rok 2013 byly prioritními oblastmi zejména konkurenceschopnost a hospodářský růst. V oblasti kulturní politiky pracovní program pro rok 2013 priority nedefinuje⁴⁹⁰.

Ad 2) Předkládání právních předpisů

Evropská komise má jako jediná legislativní iniciativu vůči Evropskému parlamentu a Radě. Komise se i v legislativních otázkách řídí principem subsidiarity a proporcionality⁴⁹¹. „Předtím, než Komise předloží legislativní návrh, zhodnotí stávající předpisy a provede posouzení dopadů⁴⁹², v jehož rámci označí potenciální ekonomické, sociální a environmentální důsledky navrhované iniciativy. V úvahu se též berou aktuální události a vývoj v Evropě.“⁴⁹³ Po zvážení a většinou povinné konzultaci se zainteresovanými stranami (zájmové skupiny, poradní orgány apod.) Komise připraví návrh právního předpisu, který následně předloží Evropskému parlamentu a Radě. Návrhy jsou iniciovány buď orgány Komise, či jinými institucemi EU, členskými státy a nově také přímo občany⁴⁹⁴.

Ad 3) Řízení politik EU a jejich rozpočtových otázek

Komise, která bývá někdy označována ne zcela přesně jako „vláda EU“, se podílí na řízení a implementaci politik schválených Evropským parlamentem a Radou EU a je také pověřena řízením různých programů a v neposlední řadě také zodpovídá za rozpočet konkrétních politik, programů i rozpočet celé EU. Rozpočet jako takový každý rok navrhuje Komise a následně schvaluje Rada a Parlament. Činnost Komise v tomto směru kontroluje Účetní dvůr Evropské unie. „Komise hraje významnou roli v oblasti ochrany hospodářské soutěže, kde dohlíží na zabezpečení rovných podmínek pro podniky a rovněž může zakázat fúze společností, pokud se domnívá, že by ohrozily

⁴⁸⁹ EK. *Pracovní program Komise na rok 2013*. In: europa.eu. [online]. Evropská komise, 2012 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/atwork/pdf/cwp2013_cs.pdf.

⁴⁹⁰ Viz cit. d.

⁴⁹¹ Právní předpis na úrovni EU smí být vydán pouze tehdy, je-li účinnější, než právní úprava na úrovni místní, regionální či národní, a zároveň nesmí jeho obsah ani forma překročit rámec toho, co je nezbytné pro dosažení stanovených cílů; viz EK. *Činnost Evropské komise*. In: europa.eu. [online]. Evropská komise, 2012 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/atwork/index_cs.htm.

⁴⁹² Více viz EC. *Impact Assessment*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2012 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/governance/impact/index_en.htm.

⁴⁹³ EK. *Činnost Evropské komise*. In: europa.eu. [online]. Evropská komise, 2012 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/atwork/planning-and-preparing/index_cs.htm.

⁴⁹⁴ Od dubna 2012, viz Evropská občanská iniciativa.

*spravedlivou hospodářskou soutěž. Musí také kontrolovat, zda země EU nenarušují hospodářskou soutěž například nepovolenými státními dotacemi. Může také ukládat finanční sankce.*⁴⁹⁵

Ad 4) Dodržování a vymáhání práva EU

V oblasti dodržování a vymáhání práva se Komise označuje také jako „strážkyně smluv“. Dohlíží na provádění a dodržování komunitárního práva, zakládacích smluv a zodpovídá za uplatňování eurounijních právních aktů v členských státech EU. V případě, kdy Komise zjistí porušování komunitárního práva, postupuje případ Soudnímu dvoru Evropské unie, který pak následně rozhodne o udělení příslušných sankcí. Jeho rozsudek je pak závazný.

Ad 5) Zastupování EU ve vnějších záležitostech

Úlohu Komise v mezinárodních otázkách lze rozdělit na oblast obchodní politiky, spolupráci se třetími zeměmi (včetně humanitární pomoci), mezinárodní právo a smlouvy a spolupráci s mezinárodními organizacemi (např. UNESCO) a třetími zeměmi.

Složení Evropské komise

Komisi lze dle hierarchie rozdělit na tři základní úrovně. První je tvořena tzv. kolegiem komisařů, druhá se skládá z kabinetů, které slouží jako politické zázemí a poradní aparát komisařů a třetí tvoří struktura generálních ředitelství (a dalších ředitelství a oddělení), která se stará o administrativní chod Komise. Současná Komise se skládá z dvaceti osmi komisařů, tedy za každou členskou zemi jeden zástupce. Každý komisař odpovídá během svého pětiletého mandátu za určitou oblast politiky, kterou mu přidělí předseda Komise.

Za kulturní politiku byla v roce 2013 zodpovědná kyperská politička Androulla Vassiliou⁴⁹⁶, komisařka, jež podléhá generálnímu ředitelství (GŘ) pro vzdělávání

⁴⁹⁵ BLAHUŠIAK, I. *Evropská komise*. In: euroskop.cz. [online]. Vláda ČR, 2011 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/109/sekce/evropska-komise> a http://ec.europa.eu/about/index_cs.htm.

a kulturu (EAC). Základním posláním GŘ pro kulturu je „posílit a podporovat celoživotní vzdělávání, jazykovou a kulturní rozmanitost, mobilitu a zapojení evropských občanů (zejména pak mladých lidí) do těchto procesů.“⁴⁹⁷ „EAC si klade za cíl přispět k vytvoření znalostní Evropy a dosažení souladu mezi konkurenčním hospodářstvím a inkluzívní společností. EAC proto podporuje oba ukazatele v oblasti vzdělávání a odborné přípravy a na poli kulturní výměny a spolupráce. Posiluje konkurenceschopnost audiovizuálních a dalších tvůrčích odvětví, rozvíjí evropský rozměr v oblasti sportu a přijímá další opatření k maximalizaci potenciálu a blahobytu mladých lidí. Zároveň stimuluje mobilitu osob, podporuje vzdělávání a profesní rozvoj výzkumných pracovníků a dohlíží na dodržování rovných příležitostí ve všech svých aktivitách.“⁴⁹⁸ EAC zodpovídá nejen za kulturu, ale také za vzdělávání, média a audiovizuální oblast, sport, mládež a multilinguálnost. V rámci EAC odpovídají za kulturu dvě oddělení – Oddělení pro kulturní politiku a interkulturní dialog a Oddělení pro kulturní program a akce. První z nich vytyčuje nové přístupy pro kulturní zapojení občanů, aby tak více posílila prominentní roli kultury v Evropské unii. Za tímto účelem oddělení zejména realizuje opatření v rámci evropského programu pro kulturu s cílem podporovat:

- kulturní rozmanitost a mezikulturní dialog
- kulturu jako katalyzátor tvořivosti
- kulturu jako důležitou součást vnějších vztahů EU

Za účelem dosažení těchto cílů členské státy spolupracují prostřednictvím otevřené metody koordinace. Oddělení se rovněž zapojuje do strukturovaného dialogu s institucemi a organizacemi v oblasti kultury.

⁴⁹⁶ Viz EC. *Androulla Vassiliou*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2012 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/vassiliou/index_en.htm.

⁴⁹⁷ Přeloženo dle: EC. *Education and Culture*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2012 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/mission/index_en.htm.

⁴⁹⁸ Přeloženo dle: EC. *DG EDUCATION AND CULTURE MANAGEMENT PLAN 2014*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2012 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/atwork/synthesis/amp/doc/eac_mp_en.pdf.

Druhé Oddělení pro kulturní program a akce zodpovídá především za implementaci opatření programu Kultura 2007 – 2013⁴⁹⁹, a to především prostřednictvím spolupráce s Výkonnou agenturou pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast.

Výkonná agentura pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast

Agentura (EACEA⁵⁰⁰) byla zřízena⁵⁰¹ Komisí k 1. 1. 2005 s cílem koordinovat činnosti více než patnácti programů a akcí Společenství, které mají podporovat a rozvíjet vzdělávání a odbornou přípravu (zejména mládeže), kulturu a audiovizuální oblasti EU. Jednotná koordinace některých shodných činností v těchto oblastech u různých programů EU zjednodušila a zlevnila výkon vymezené agendy. Od roku 2006 Komise několikrát pozměnila oblast působnosti agentury kvůli správě nově vzniklých programů. Právně agentura spadá pod tři generální ředitelství Evropské komise (GŘ pro vzdělávání a kulturu, GŘ pro informační společnost a média a GŘ pro rozvoj a spolupráci - EuropeAid⁵⁰²). Působnost agentury se dotýká více než 30 oblastí nejrůznějších programů⁵⁰³. „Agentura je pověřena většinou aspektů správy programů, k nimž patří příprava výzev k předkládání návrhů, výběr projektů a podpis dohod o projektech, finanční řízení, sledování projektů (průběžné a závěrečné zprávy), komunikace s příjemci a kontroly na místě. Všechny části programů spravované agenturou jsou centralizované a podporují technické projekty, které nevyžadují přijímání politických rozhodnutí.“⁵⁰⁴

⁴⁹⁹ Viz kapitola Kultura 2007 – 2013.

⁵⁰⁰ Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, výkonný ředitel Brian Holmes (2014).

⁵⁰¹ EU. *Úřední věstník Evropské unie*. L 24 z 27.1.2005. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-Lex, 2005 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=OJ:L:2005:024:TOC>.

⁵⁰² Generální ředitelství Komise zodpovědné za rozvojovou politiku a poskytování rozvojové pomoci ve světě; vzniklo sloučením GŘ pro rozvoj a úřadu pro spolupráci.

⁵⁰³ Více EU. *Úřední věstník Evropské unie*. L 101 z 21.4.2009. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-Lex, 2005 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: viz <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:101:0026:0030:CS:PDF>.

⁵⁰⁴ HOLMES, B. *Výkonná agentura pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/agencies/executive_agencies/eacea/index_cs.htm.

Mezi nejdůležitější oblasti podpory patří zejména⁵⁰⁵:

- programy podpory vývoje, distribuce a propagace evropských audiovizuálních děl⁵⁰⁶
- vzdělávací programy pro odborníky v evropském audiovizuálním průmyslu⁵⁰⁷
- program podpory evropského audiovizuálního odvětví⁵⁰⁸
- akční program Společenství na podporu aktivního evropského občanství⁵⁰⁹
- akční program Společenství na podporu subjektů činných na evropské úrovni v oblasti mládeže
- akční programy Mládež a Mládež v akci⁵¹⁰
- akční program Společenství na podporu subjektů činných na evropské úrovni v oblasti kultury
- programy Kultura 2000 a Kultura 2007 – 2013
- akční program Společenství v oblasti vzdělávání - Socrates⁵¹¹
- akční program Společenství v oblasti odborného vzdělávání - Leonardo da Vinci⁵¹²
- program pro účinnou integraci informačních a komunikačních technologií ve vzdělávání a odborné přípravě v oblasti e-learningu Evropy
- akční program Společenství na podporu subjektů činných na evropské úrovni a na podporu zvláštních činností v oblasti vzdělávání a odborné přípravě
- akční program v oblasti celoživotního vzdělávání

⁵⁰⁵ Přeloženo dle: EU. *Education, Audiovisual and Culture Executive Agency*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/cu0004_en.htm.

⁵⁰⁶ Viz MEDIA II 1996-2000 a MEDIA Plus 2001 – 2006.

⁵⁰⁷ Viz MEDIA II - Vzdělávání 1996-2000 a MEDIA - Vzdělávání 2001 – 2006.

⁵⁰⁸ Viz MEDIA 2007.

⁵⁰⁹ Např.: účast občanů 2004-06 a "Evropa pro občany" 2007 – 2013.

⁵¹⁰ Viz ČESKÁ NÁRODNÍ AGENTURA MLÁDEŽ. *Program EU Mládež v akci*. In: mladezvakci.cz. [online]. Česká národní agentura pro mládež, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: <http://www.mladezvakci.cz>.

⁵¹¹ Viz EU. *SOCRATES - Phase II*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/general_framework/c11043_en.htm.

⁵¹² Viz EC. *Erasmus + programme*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2011 [cit. 16.1.2013].

Dostupné z:

http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/ldv_en.htm.

V rámci vnějších vztahů v oblasti vzdělávání EACEA podporuje⁵¹³:

- program pro zlepšování kvality VŠ vzdělávání a pro podporu mezikulturního porozumění prostřednictvím spolupráce se třetími zeměmi⁵¹⁴
- programy pro vnější spolupráci a mobilitu pracovníků⁵¹⁵
- projekty financovatelné dle dohody mezi ES a USA o spolupráci v oblasti VŠ vzdělávání, odborného vzdělávání a přípravy⁵¹⁶
- projekty financovatelné dle dohody mezi ES a Kanadou o spolupráci v oblasti VŠ vzdělávání, odborné přípravy a mládeže⁵¹⁷
- společné projekty financovatelné v rámci spolupráce v oblasti vzdělávání mezi ES a Austrálií, Japonskem, Novým Zélandem a Korejskou republikou (tzv. ICI ECP)⁵¹⁸
- celoevropský program spolupráce v oblasti vysokého školství⁵¹⁹

Agentura rovněž převzala v oblasti vnějších vztahů dřívější závazky některých programů⁵²⁰ podporujících vysoké školství. U relevantních programů a akcí EACEA zpovídá zejména za samotnou správu průběhu projektů, přijímání nástrojů pro plnění rozpočtových příjmů a výdajů projektů a shromažďováním a analýzou informací důležitých pro usměrňování realizace programů. Agentura také samostatně provozuje informační síť o vzdělávání (tzv. Eurydice Network⁵²¹)

⁵¹³ Přeloženo dle: EU. *Education, Audiovisual and Culture Executive Agency*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/cu0004_en.htm.

⁵¹⁴ Viz Erasmus Mundus 2004 - 2008.

⁵¹⁵ Viz Erasmus Mundus 2009 - 2013 - External Cooperation Window.

⁵¹⁶ Více viz EU. *Programme for cooperation in higher education and vocational education and training with the United States*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/cooperation_with_third_countries/c11094_en.htm.

⁵¹⁷ Více viz EU. *Framework of cooperation in higher education, training and youth with Canada*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/cooperation_with_third_countries/c11098_en.htm.

⁵¹⁸ Více viz EC. *About the EU-ICI ECP Programme*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://eacea.ec.europa.eu/bilateral_cooperation/eu_ici_eep/programme/about_eu_ici_eep_en.php.

⁵¹⁹ Viz Tempus III 2000 - 2006 a Tempus IV 2007 - 2013.

⁵²⁰ Podrobně viz EU. *Education, Audiovisual and Culture Executive Agency*. In: europa.eu. [online]. European Union, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/cu0004_en.htm.

⁵²¹ Informační síť poskytuje zájemcům analýzy a informace o evropských vzdělávacích systémech a politikách. Vedle on-line zdrojů distribuuje informace prostřednictvím center ve 34 zemích zapojených od programu celoživotního vzdělávání EU („EU's Lifelong Learning programme“) – vedle členských zemí EU dále státy evropského sdružení volného obchodu, Chorvatsko, Srbsko a Turecko). Více viz EC. *Eurydice*. In: europa.eu.

a v případě potřeby může být Komisi pověřena prováděním dalších činností v oblasti vzdělávání, kultury a audiovizuální sféry.

3.3.3. Evropský parlament

Evropský parlament je na rozdíl od Komise i Rady jediný přímo volený⁵²² orgán unie. Plní rozpočtovou, legislativní i kontrolní funkci. Společně s Radou přijímá návrhy předkládané Komisí a schvaluje rozpočet EU. Vedle těchto procedur spolupracuje Parlament také s parlamenty jednotlivých členských států a tím pádem zohledňuje jejich stanoviska v rámci eurounijních otázek. Na rozdíl od národních parlamentů však nemá Evropský parlament zákonodárnou iniciativu (tu má pouze Komise). Právomoci Parlamentu se v průběhu jeho historie několikrát rozšiřovaly a posilovaly⁵²³. K poslední výrazné změně došlo ratifikací Lisabonské smlouvy (viz dále), která stanovila současný tzv. řádný legislativní postup⁵²⁴. Parlament tím získal větší pravomoc ovlivňovat znění zákonů. Postup je uplatňován především v zemědělské, energetické, finanční a imigrační politice EU. „*Při spolurozhodování (dřívější označení řádného legislativního postupu; pozn. autora) se Evropský parlament podílí na přijímání legislativy rovným dílem s Radou v až dvou čteních. V případě, že není nalezena shoda, existuje dohádovací výbor složený ze stejného počtu členů obou institucí. Nedojde-li k dohodě, návrh bude odmítnut, což se ovšem v praxi stává jenom výjimečně.*“⁵²⁵ Protipólem řádného legislativního postupu je tzv. zvláštní legislativní postup. Parlament má možnost v rámci konzultační procedury nezávazně vyjádřit svůj názor, který je vyžadován před tím, než Rada schválí návrh Komise a nebo přikročí k tzv. proceduře souhlasu, využívané u důležitých mezinárodních smluv

[online]. European Commission, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z:

http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/index_en.php.

⁵²² Volba evropských poslanců na funkční období pěti let.

⁵²³ Viz Maastrichtská smlouva nebo Smlouva z Nice.

⁵²⁴ Obecný postup pro přijímání evropské legislativy, více viz EP. *Legislativní pravomoc*. In: europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2007 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z:

<http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/cs/0080a6d3d8/Ordinary-legislative-procedure.html>.

⁵²⁵ BLAHUŠIAK, I. *Evropský parlament*. In: euroskep.cz. [online]. Vláda ČR, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: <https://www.euroskep.cz/92/sekce/evropsky-parlament/>.

nebo významných otázkách EU (např. občanská práva). Velmi důležitá role Parlamentu tkví také v rozpočtových otázkách. Společně s Radou musí schvalovat unijní rozpočet, přičemž postavení obou institucí je po ratifikaci Lisabonské smlouvy rovnocenné. Vedle samotného schvalovacího procesu Parlament také dohlíží na rozpočtovou kázeň. „*Evropský parlament jakožto přímo volený orgán, který zastupuje daňové poplatníky EU, vykonává demokratický dohled s cílem zaručit, aby Komise a další instituce a orgány řádně nakládaly s evropskými prostředky.*“⁵²⁶ Kromě dohledu nad finančními otázkami Parlament také kontroluje další aktivity unie a činnosti Komise i dalších orgánů. V případě, že Parlament zjistí, že např. Komise či Rada jednaly protiprávně, může požádat Soudní dvůr EU, aby proti nim zahájil trestní řízení. Parlament také schvaluje jmenovaného předsedu i členy Komise, vyslovuje Komisi důvěru či nedůvěru a může interpelovat Komisi i Radu.

Složení Evropského parlamentu

Nejvyšším představitelem Evropského parlamentu je předseda⁵²⁷. Stojí v čele čtrnáctičlenného Předsednictva. Počet poslanců Parlamentu, kteří jsou voleni za každý členský stát, se řídí počtem obyvatel konkrétní země, přičemž minimální počet je šest a maximální devadesát devět poslanců za jeden členský stát. Poslanci ovšem nezasedají v Parlamentu podle státní, ale politické příslušnosti (tzv. frakce). Součinnost s národní úrovní, respektive parlamenty, udržují takzvané delegace. Díky nim Parlament reprezentuje EU, zajišťuje výměnu informací a prosazuje společné eurounijní hodnoty⁵²⁸.

⁵²⁶ EP. *Postup schvalování rozpočtu*. In: europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2008 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/cs/20150201PVL00005/Rozpo%C4%8Dtov%C3%A9-pravomoci>.

⁵²⁷ Pro období 2012 – 2014 německý sociálně demokratický poslanec Martin Schulz.

⁵²⁸ Zásady svobody, demokracie a právního státu a dodržování lidských práv a základních svobod.

V Parlamentu aktuálně⁵²⁹ působí 41 delegací různých typů:

- smíšené parlamentní výbory
- parlamentní výbory pro spolupráci
- ostatní meziparlamentní delegace
- delegace v mnohostranných parlamentních shromážděních

Poslanci vedle delegací zasedají také v tzv. stálých výborech⁵³⁰, které se zaměřují na specifické oblasti eurounijních politik. V současné době je 20 stálých výborů.

„Parlamentní výbory vypracovávají a přijímají zprávy o legislativních návrzích či přicházejí se zprávami z vlastního podnětu. Výbory připravují materiály pro plenární zasedání Parlamentu. Dále posuzují a předkládají pozměňovací návrhy směrnic a nařízení vypracovaných Evropskou komisí.“⁵³¹

Složení Evropského parlamentu v kontextu kulturních typů⁵³²

V Evropském parlamentu byly v roce 2014 zastoupeny jednotlivé členské státy celkem 750 poslanci. Nejméně poslanců (tj. 6) má Kypr, Lucembursko, Malta, Estonsko, následuje Lotyšsko (8) a Slovinsko (8). Naopak nejvíce europoslanců je z Německa (96), Francie (74), Spojeného království (73) a Itálie. Česko bylo (a je⁵³³) zastoupeno 21 europoslanci. Při pohledu na zastoupení podle jednotlivých typů kultur převládají multi-aktivní státy (538) oproti lineárně-aktivním (308) a hybridním (83). Při porovnání starých a nových členských států mají drtivou převahu dřívější členové EU (539) před novými (211). Přestože EU zohledňuje při přepočtech europoslanců velikost dané země, respektive počet jejích obyvatel, je zřejmé, že převládají zástupci starých členských států a zemí s multi-aktivním charakterem.

⁵²⁹ V roce 2013.

⁵³⁰ Parlament může také zřizovat výbory mimořádné, dohodovací a vyšetřovací, více viz EP. *Parlamentní výbory*. In: europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2010 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/cs/00aab6aedf/Výbory.html>.

⁵³¹ BLAHUŠIAK, I. *Evropský parlament*. In: euroskep.cz. [online]. Vláda ČR, 2011 [cit. 26.1.2013]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/92/sekce/evropsky-parlament/>.

⁵³² Viz členění kultur R. Lewise.

⁵³³ V roce 2015

Přestože poslanci nezasedají v Evropském parlamentu podle státní, ale dle politické příslušnosti (a sdružování v jednotlivých frakcích), interkulturní komunikace hraje velmi důležitou roli nejen při jednání jednotlivých frakcí navzájem, ale i mezi jednotlivými poslanci mezi sebou. Otázkám kulturní politiky se v Evropském parlamentu věnuje Výbor pro kulturu a vzdělávání⁵³⁴. Mezi jeho hlavní kompetence patří:

- kulturní aspekty EU:
 - o zvyšování povědomí o evropské kultuře a její šíření
 - o ochrana a podpora kulturní a jazykové rozmanitosti
 - o ochrana kulturního dědictví, kulturní výměny a umělecké tvorby
- politika vzdělávání
- audiovizuální politiky a kulturní a vzdělávací aspekty informační společnosti
- politika péče o mládež a podpora sportu a volnočasových aktivit
- informační a mediální politiky
- spolupráce v oblasti kultury a vzdělávání se třetími zeměmi a mezinárodními organizacemi

Výbor pro kulturní otázky Parlamentu byl ustaven již v roce 1979 po prvních přímých volbách, a to s odkazem na myšlenku, že evropská integrace by se měla opírat především o kulturní hodnoty. Ještě před přijetím Maastrichtské smlouvy⁵³⁵ Evropský parlament prosazoval zakotvení kulturní politiky v právním rámci EU. Ta nejen, že kulturní otázky včlenila do eurousní legislativy, ale také posílila některé pravomoci Parlamentu. K jejich nejvýraznějšímu rozšíření došlo ratifikací Lisabonské smlouvy a Parlament tak mohl ve svých usneseních vyzvat ke zlepšení postavení a situace pracovníků v kultuře a dalších tvůrčích odvětvích a k větší pozornosti vůči evropskému kulturnímu dědictví. Parlament rovněž umožnil členským státům ponechat činnosti spojené s uměleckou tvorbou ve snížených sazbách DPH a vyzval také ke stanovení regulačního rámce pro zlepšení daňových a sociálních otázek

⁵³⁴ V čele s německou křesťansko-demokratickou političkou Doris Pack (2014).

⁵³⁵ Viz kapitola Maastrichtská smlouva.

migrujících umělců. S ohledem na koncepcce programů Kultura a Evropského programu pro kulturu vyzval Parlament k důraznější ochraně evropského kulturního dědictví. Důležitou pozici kulturních odvětví mimo jiné zdůrazňuje také ve Zprávě o uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví, kde dokonce hovoří o kultuře jako o „hybné síle Evropské unie“⁵³⁶. Jedním z konkrétních opatření na podporu interkulturního dialogu a kulturní rozmanitosti je Filmová cena Evropského parlamentu LUX. Udílí se každoročně od roku 2007 a jejím cílem je ocenění evropských filmů, které otevírají debatu o Evropě a jejich hodnotách. Vedle samotné podpory evropské kinematografie cena umožní otitulkování vítězného filmu ve všech oficiálních jazycích EU a jeho distribuci v rámci Unie.

3.4. Vnímání kultury občany EU

Evropská unie jakožto: „svého druhu ojedinělé společenství 27 evropských zemí, jež spojuje hospodářské a politické partnerství“⁵³⁷ se do své současné podoby etablovala dlouhá léta. Ani nynější stav však není konečný, a to co do počtu členských států, tak ani vnitřní struktury a mechanismů. Ratifikační procesy s novými kandidátskými zeměmi jasně poukazují na nutnost zvažovat v předstupních jednáních nejen Kodaňská kritéria, resp. *acquis communautaire*⁵³⁸, ale také nezbytnost brát v úvahu důležitý kulturní zřetel. „Rozšiřování Evropské unie je proces, který má sice svá ustálená pravidla, daná rozhodnutími Evropské rady v minulosti, ale vzhledem k tomu, že se v současné době zvolna připravuje pozastavení tohoto procesu na delší dobu, je žádoucí jeho celková reflexe. Není přitom třeba nějaké konceptualizace, vycházející z dosavadních přístupů, ale zásadních politických úvah, zahrnující taková témata, jako jsou: budoucí identita Unie, její dlouhodobý

⁵³⁶ Viz EP. ZPRÁVA o uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví (2010/2156(INI)). In: europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2011 [cit. 27.2.2013]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2011-0143+0+DOC+XML+V0//CS#title1>.

⁵³⁷ EU. Základní informace o Evropské unii. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2008 [cit. 27.2.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/basic-information/index_cs.htm.

⁵³⁸ Někdy také „komunitární *acquis*“; více viz EU. *Glossary*. In: europa.eu. [online]. European Union, 2008 [cit. 27.2.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/abc/eurojargon/index_cs.htm.

smysl a poslání v době globalizace atd. Spíše než vědecké analýzy je třeba politické a filosofické vize.⁵³⁹ Kulturní ukazatele přitom nejsou do předvstupních jednání vůbec zahrnuty a nejsou na rozdíl od politických a ekonomických kritérií ani součástí *acquis communautaire*. Právě kultura v průběhu historie jasně poukázala, že je nezbytným základním kamenem pro tvorbu a fungování prakticky každé společnosti. Jestliže kultura funguje v kulturologickém pojetí jako „*systém artefaktů, sociokulturních regulativů a idejí sdílených a předávaných členy určité společnosti*“⁵⁴⁰, je evidentní, že je potřeba tyto normy a regulativy zohledňovat nejen v politickém a ekonomickém směru, ale také v oblasti interkulturní komunikace. „*Je totiž zřejmé, že dosavadní kritéria, uplatňovaná při rozšiřování EU, nestačí k tomu, aby byla zajištěna plynulá hodnotová integrace nově přijímaných zemí, že se stále více objevují problémy, především při dodržování společných evropských hodnot.*“⁵⁴¹ Hodnoty jakéhokoliv společenství vždy byly, jsou a budou předávány mimo jiné právě jazykem. Na důležitost lingvistického determinismu poukazoval již E. Sapir a později také jeho žák B. L. Whorf. I když jejich teorie byla podrobena značné kritice, je neoddiskutovatelným faktem, že myšlení jedince je v kontextu dané kultury skutečně ovlivněno jazykem. Antropologickou otázkou zůstává pouze do jaké míry. Dokonce ani rozhodnutí Evropské rady v roce 1993 v dánské Kodani, které ustanovilo přístupová pravidla, nezohlednilo do vstupních kritérií zásadní a nadmíru důležité kulturní hodnoty. Přesně definované ekonomické normy a vytyčená politická pravidla nemohou sama o sobě zaručit pevný základ fungování Evropské unie, natožpak její rozšiřování. Předseda Evropské komise José Manuel Barroso v roce 2007 prohlásil: „*Kultura a kreativita jsou důležitými hybateli osobnostního rozvoje, sociální soudržnosti a hospodářského růstu. Dnešní strategie podporující mezikulturní porozumění podporuje, že kultura jasně stojí v centru našich politik.*“⁵⁴²

⁵³⁹ KUČERA, R. *Rozšiřování Evropské unie z pohledu evropských*. In: euroskep.cz. [online]. Vláda ČR, 2011 [cit. 27.2.2013]. Dostupné z: <http://www.euroskep.cz/8613/10013/clanek/rozsirovani-evropske-unie-z-pohledu-evropskych-hodnot>.

⁵⁴⁰ SOUKUP, V. *Přehled antropologických teorií kultury*, Praha: Portál, 2000. ISBN80-7178-929-1. Str. 13, 14.

⁵⁴¹ Cit. d.

⁵⁴² Přeloženo dle: EUROPEAN COMMISSION. *Special Eurobarometer 278. European Cultural Values, Report Publication, Eurobarometer, 2007.*

Evropská unie skutečně jasně deklaruje zájem věnovat otázkám kultury svoji pozornost. Generální ředitelství pro vzdělávání a kulturu Evropské komise se dokonce snaží rozvíjet i multikulturní dialog. Např. rok 2008 byl Evropským rokem mezikulturního dialogu⁵⁴³. Ve stejném roce se na půdě evropských institucí diskutovala zároveň otázka uznání či neuznání Kosova jakožto nezávislého státu. Právě tento příklad jasně dokumentuje, že oficiální proklamace institucí či představitelů EU nemusejí vždy korespondovat s praktickým naplňováním vytčených cílů a stanovisek. Nelze se proto divit, že nejednotnost názorů a postojů v rámci institucí EU shrnula tehdejší poslankyně Evropského parlamentu J. Bobošíková slovy: „... v tomto ohledu je nazvání letoška rokem multikulturního dialogu téměř výsměchem“⁵⁴⁴ S ohledem na výše uvedené problémy je znovu nutné se vrátit k úvaze nad definicí a chápání kultury v eurounijním kontextu. Právě interdisciplinárnost pojmu kultura byla jedním z důvodů, proč Unie realizovala v tomto směru empirický průzkum. V roce 2007 byl proveden speciální Eurobarometr⁵⁴⁵ zaměřený na vnímání významu, úlohy a důležitosti kultury ve vztahu k EU. Ke klíčovým tématům průzkumu patřilo mezikulturní porozumění, postoj k nečlenským zemím a pojem evropská kultura jako takový. Pro účely této práce je z celého průzkumu klíčová kapitola nazvaná Evropa a kultura⁵⁴⁶. Zkoumá především interkulturní kontakty a komunikaci mezi obyvateli EU a jejich využití pro případné další rozšiřování unie, podstatu evropské kultury a zájem obyvatel EU o otázky s kulturou spojené. Pro přesnější pochopení kulturních hodnot byli respondenti dotazováni na otázky s ohledem na tři kategorie – kulturní hodnoty ve vztahu k vlastní zemi, ostatním členským státům EU a zbytku světa. Pojem kultura byl v průzkumu chápán ve smyslu lidského konání uměleckého charakteru.

⁵⁴³ European Year of Intercultural Dialogue.

⁵⁴⁴ BOBOSIKOVA, J. *Projev ke Kosovu*. In: bobosikova.cz. [online]. Jana Bobošíková, 2008 [cit. 27.2.2013]. Dostupné z: www.bobosikova.cz.

⁵⁴⁵ EUROPEAN COMMISSION. *Special Eurobarometer 278*. European Cultural Values, Report Publication, Eurobarometer, 2007.

⁵⁴⁶ Viz EUROPEAN COMMISSION. *Special Eurobarometer 278*. European Cultural Values, Report Publication, Eurobarometer, 2007, kapitola 4.

3.4.1. Zájem o kulturu

Bez ohledu na geografické aspekty většina respondentů uvedla, že se o kulturu „docela zajímají“⁵⁴⁷ a nikoliv „velmi zajímají“⁵⁴⁸. Pouze zhruba 10 % (přesně 6 - 12 %) dotázaných uvedlo, že se o kulturu „nezajímají vůbec“⁵⁴⁹. Z výsledků také jasně vyplynulo, že obyvatelé EU mají největší zájem o kulturu ve své vlastní zemi (69 %). V ostatních členských státech EU z 57 % a ve zbytku světa z 56 %. Sebraná data poukazují na fakt, že valná většina lidí, kteří se zajímají o kulturu, nedělá příliš rozdíl mezi tím, zda jde o některou ze členských zemí EU nebo jiný stát kdekoliv a světě. Nejdůležitější roli tedy v tomto smyslu hrají hranice vlastního státu. Pokud jde o konkrétní země, lidé mají největší zájem o kulturu tam, kde je umožněn její přesah bez ohledu na státní hranice. Obecně platí, že pokud se lidé o kulturu silně zajímají, tento zájem trvá bez ohledu na geografické aspekty. Vysokého hodnocení v tomto směru v průzkumu dosáhlo Lotyšsko. Jeho obyvatelé uvedli, že se o domácí kulturu zajímají ze 78 % (tedy o 9 % více než evropský průměr 69 %). 70 % z nich se zajímá o kulturu v ostatních členských státech (57 % evropský průměr) a dokonce 71 % z nich o kulturu ve světě (56 % evropský průměr). Nejmenší zájem o kulturu podle průzkumu prokázali Bulhaři. O kulturu ve vlastní zemi se zajímá 52 %, v dalších členských státech 39 % a ve zbytku světa 35 %. Pro detailnější pochopení vnímání kultury mezi jednotlivými členskými státy EU byli respondenti vyzváni, aby ohodnotili jednotlivá tvrzení týkající se postavení kultury mezi evropskými hodnotami, existence „evropské kultury“ jako takové a její postavení v globalizovaném světě.

⁵⁴⁷ „Fairly interested“.

⁵⁴⁸ „Very interested“.

⁵⁴⁹ „Not at all interested“.

3.4.2. Kultura a ostatní evropské hodnoty

Valná většina respondentů by označila Evropu jako kulturní kontinent⁵⁵⁰. Kultura podle jejich názoru pomáhá definovat evropský kontinent. S prohlášením, že Evropa je nepochybně kulturním kontinentem⁵⁵¹, souhlasily více než dvě třetiny dotázaných (67 %). Pouze 24 % respondentů s tímto tvrzením do určité míry nesouhlasí. Pokud jde o rozložení odpovědí podle jednotlivých členských států, jednalo se o značnou variabilitu. Vysoké hodnocení v tomto směru zaznamenali především Slováci (92 %) a Češi (89 %), následovaní Polskem (88 %), Slovinskem (88 %), Lotyšskem (87 %), Estonskem (85 %) a Maltou (85 %). O jeden procentní bod překročila celoevropský průměr 67 % Belgie (68 %), na konci žebříčku se umístilo Dánsko (41 %) a Nizozemí (39 %).

3.4.3. Existence evropské kultury

Průzkum se v tomto směru zabýval postavením evropské kultury především jako společného dědictví na základě historických kořenů, tradic a hodnot, demokracie, liberální ekonomiky a utváření Evropy pod vlivem osvícenství, Francouzské revoluce nebo obou světových válek. Zohledňoval ale přitom kulturní rozdíly, jedinečnost jednotlivých zemí a charakter Evropy jako multikulturní mozaiky. I když jsou členské státy EU v mnohém kulturně rozdílné, existují podle průzkumu shodné prvky (např. otevřenost a tolerance), které vytvářejí evropskou kulturu a vymezují ji oproti ostatním západním kulturám, zejména pak té americké. Tomuto tématu se již dříve věnovalo několik samostatných výzkumů a prací⁵⁵². Oba kulturní okruhy, evropský i americký, pak naopak některým rysům (zejména globalizace) podléhají prakticky stejně. Důležitou otázkou, která byla respondentům položena, bylo, zda

⁵⁵⁰ „The continent of culture“.

⁵⁵¹ „Europe is clearly the continent of culture“.

⁵⁵² Např.: The Europeans, Culture and Cultural Values, Qualitative study by Optem for DG EAC, June 2006.

podle nich existuje skutečně evropská kultura. Respondenti byli v průzkumu vyzváni, aby mimo jiné reagovali také na dvě základní stanoviska, která ve své podstatě jdou záměrně proti duchu společné evropské kultury, ovšem každé z jiného úhlu pohledu. První je založeno na myšlence, že evropské národní kultury jsou příliš heterogenní, aby bylo možno hovořit o evropské kultuře. Druhé je naopak postaveno na předpokladu, že nemůžeme mluvit o evropské kultuře kvůli příliš homogenní povaze západní kultury jako takové. Jinými slovy, neexistuje společná evropská kultura, protože evropské země se jedna od druhé velmi liší, nebo neexistuje specifická evropská kultura, protože je naprosto totožná s globální „západní“ kulturou, která je však shodná i např. s USA. Podle výsledků se slabá nadpoloviční většina (53 %) shodla na tom, že jejich stanovisko více odpovídá tvrzení, že jednotlivé státy jsou příliš odlišné na to, aby bylo možné hovořit o společné evropské kultuře. Rozdíl mezi jednotlivými tábory respondentů však tvoří jen 15 %. 38 % dotázaných uvedlo, že se s tímto tvrzením neztotožňují⁵⁵³. Naproti tomu tvrzení, že evropská kultura neexistuje, protože jde spíše o globální západní kulturu, získalo souhlas pouze 32 % respondentů. Jen 7 % dotázaných se s tímto stanoviskem ztotožňuje zcela⁵⁵⁴, nadpoloviční většina (55 %) naopak toto tvrzení spíše⁵⁵⁵ (34 %) či zcela⁵⁵⁶ (21 %) odmítá. Názor, že jednotlivé země v Evropě jsou si příliš odlišné, než aby bylo možné mluvit o evropské kultuře, byl nejsilněji zastoupen v pobaltských republikách – Estonsku (68 %), Lotyšsku (66 %) a Španělsku (63 %). Česká republika se se svými 46 % ocitla na druhém konci škály; v tomto postoji zůstala za Slovenskem – 52 %. Nejméně se s uvedeným stanoviskem ztotožnili Maďaři (46 %) a Rakušané (44 %.) Autoři průzkumu uvádějí, že za tímto faktem může stát zejména společná multikulturní historie Rakouska, Maďarska a České republiky v podobě někdejší Rakousko-Uherské monarchie. Napříč všemi sledovanými státy se našla část respondentů, kteří měli problém s tímto tvrzením vyslovit jasný souhlas či

⁵⁵³ „Fairly badly“ nebo „Very badly“.

⁵⁵⁴ „Very well“.

⁵⁵⁵ „Fairly badly“.

⁵⁵⁶ „Very badly“.

nesouhlas, a tak raději volili odpověď nevím⁵⁵⁷. To byl případ zejména Bulharska a Irska (obě země shodně 25 %), Rumunska (20 %) a Litvy (19 %). Za výše uvedenými výsledky však také může stát fakt, že existuje poměrně hojně rozšířené negativní vnímání USA napříč Evropou, a tak míra odmítnutí by možná nebyla tak vysoká, kdyby nebyl dán důraz na srovnání konkrétně s USA. Z výsledků je patrné, že pokud jde o vnímání EU jako celku, většina jejích obyvatel cítí určitou odlišnost od globální západní kultury, ale uvědomuje si zároveň silný vliv kulturních rozdílů v rámci evropského kontinentu. Průzkum také poukázal na to, že v žádné ze sledovaných zemí neexistuje většina, která by s tímto tvrzením souhlasila. Nejsilněji byl tento názor zastoupen v Itálii (44 %), Portugalsku (40 %) a Velké Británii (38 %), nejméně pak Maďarsku (24 %), Lucembursku (23 %) a Německu (22 %). Česká republika (27 %) a Slovensko (26 %) se v tomto srovnání vyjádřily prakticky shodně.

3.4.4. Koherentnost evropské kultury

Dalším z důležitých ukazatelů, které Eurobarometr zkoumal, bylo vnímání koherentnosti Evropy ve srovnání s jinými kontinenty. I když je možné vyslovit mnohé pochybnosti o tom, zda skutečně existuje na evropském kontinentu reálná kulturní identita, zejména ve srovnání s jinými světadíly je zřejmé, že Evropané si uvědomují sdílené prvky společné kultury. To ostatně dokazují i výsledky reakcí na tvrzení, že ve srovnání s jinými kontinenty je mnohem lépe vidět, co mají Evropané kulturně společného. Ze závěrů vyplývá, že více než dvě třetiny (67 %) uvedly souhlas s tímto tvrzením. Počet těchto respondentů byl třikrát vyšší než těch, kteří s tímto tvrzením vyslovili nesouhlas (19 %). U tohoto bodu byl také zaznamenán poměrně vysoký rozdíl mezi tvrzením spíše souhlasím⁵⁵⁸ (50 %), rozhodně souhlasím⁵⁵⁹ (17 %) a rozhodně nesouhlasím⁵⁶⁰ (4 %) a spíše nesouhlasím⁵⁶¹ (15 %)

⁵⁵⁷ „Don't know“.

⁵⁵⁸ „Fairly well“.

⁵⁵⁹ „Very well“.

⁵⁶⁰ „Very badly“.

a je třeba poznamenat, že tato otázka činila respondentům potíže. 14 % dotázaných uvedlo, že mají problém tvrzení objektivně zhodnotit a raději uvedli, že neví⁵⁶². Myšlenka, že Evropané mají kulturně ve srovnání s jinými kontinenty mnoho společného, se nejsilněji projevila v Řecku, na Kypru, v České republice (všechny země shodně 80 %) a na Slovensku (79 %). Důvodem, proč panuje u těchto dvou párů zemí taková shoda, může být nejen zeměpisná blízkost, ale opět především společný kulturně historický vývoj těchto států. Na opačném konci žebříčku se umístilo Irsko (54 %), Švédsko (49 %) a Holandsko (41 %). V Irsku navíc téměř 3 z 10 respondentů nevěděli, jaké stanovisko k tomuto tvrzení zaujmout, a tak raději volili odpověď neví⁵⁶³. Stejný přístup volilo 28 % dotázaných v Bulharsku a 25 % v Rumunsku, tedy v nově přistoupivších zemích. V ostatních nových členských státech však procento odpovědí neví nebylo nijak vysoké, takže doba vstupu do EU podle autorů průzkumu v tomto bodě nehraje žádnou důležitou roli.

3.4.5. Zdroje evropské kultury

Pohledy na existenci evropské kultury a její zdroje jsou složité a komplikované. Na jedné straně se Evropané necítí být totožní s globální západní kulturou, na straně druhé však rozhodně připouštějí, že jsou jednotlivé státy v rámci Evropy velmi odlišné. Jedna z cest, jak tento problém interpretovat, je především fakt, že veřejnost vnímá kulturu mnohvrstevnatě, přičemž jednotlivé vrstvy koexistují a překrývají se. Respondenti z konkrétních členských států vnímají své národní kultury zcela jasně, přitom však připouštějí, že dohromady vytvářejí něco specificky evropského. Autoři průzkumu k tomu poznamenávají, že právě kulturní rozmanitost je to, co charakterizuje evropskou kulturu⁵⁶⁴. S touto myšlenkou se dle výzkumu shoduje i většina obyvatel EU. Z výsledků průzkumu jasně vyplynulo, že více než tři čtvrtiny

⁵⁶¹ „Fairly badly“.

⁵⁶² „Don't know“.

⁵⁶³ „Don't know“.

⁵⁶⁴ Viz EUROPEAN COMMISSION. *Special Eurobarometer 278*. European Cultural Values, Report Publication, Eurobarometer, 2007, str. 69.

dotázaných (76 %) souhlasí s myšlenkou, že evropská kultura je jedinečná a cenná ve své rozmanitosti. Jen 13 % toto tvrzení více či méně odmítá. Na rozdíl od jiných částí výzkumu zde není tak silně zastoupeno neutrální stanovisko s odpovědí nevím⁵⁶⁵ (11 %). Pokud jde o detailnější pohled na odpovědi jednotlivých členských států, ve všech zemích EU se pro tuto myšlenku vyslovila nadpoloviční většina obyvatel. Nejsilněji byl tento názor zastoupen na Slovensku (90 %), v Belgii (86 %) a České republice (86 %). Naopak nejmenší podporu vyslovila Skandinávie – Finové (74 %), Dánové (60 %), Švédové (55 %) a Irsko (60 %), které rovněž zaznamenalo nejvyšší počet neutrálních odpovědí – nevím⁵⁶⁶ (28 %). Vedle rozmanitosti, která se jasně vyprofilovala jako jeden ze základních zdrojů evropské kultury, autoři průzkumu zařadili mezi zkoumané fenomény také vnímání společné historie a položili respondentům dotaz, zda souhlasí s tvrzením, že bohatství evropské kultury vyplývá především ze společné historie všech evropských zemí⁵⁶⁷. Souhlasné stanovisko vyslovil v průměru každý 7. obyvatel EU z 10. Nejsilněji se za tuto myšlenku postavila Česká republika (91 %), Slovensko (90 %) a Belgie (88 %). Zatímco Česko a Slovensko odpovědělo víceméně stejně, jiné podobné státy např. Kypr (84 %) a Řecko (67 %) mezi sebou zaznamenaly velké rozdíly. S myšlenkou společně sdílené historie naopak nejméně souhlasilo Irsko (64 %) a Švédsko (63 %). V Irsku se navíc poměrně hodně respondentů vyjádřilo neutrálně – odpověď nevím⁵⁶⁸ (26 %).

⁵⁶⁵ „Don't know“.

⁵⁶⁶ „Don't know“.

⁵⁶⁷ V originále: „the richness of European culture comes from its long history shared by European countries“; viz EUROPEAN COMMISSION. *Special Eurobarometer 278. European Cultural Values, Report Publication*, Eurobarometer, 2007, str. 70.

⁵⁶⁸ „Don't know“.

3.4.6. Evropská kultura a globalizace

Z výsledků průzkumu uvedených v předchozích částech Eurobarometru vyplynulo, že poměrně vysoké procento respondentů nevidí velký rozdíl mezi tzv. evropskou kulturou a kulturou globální, západní. Je však potřeba uvést, že globalizace je neustále probíhající a vyvíjející se proces. Intenzivní komunikace, cestování a obchod mezi různými regiony jednotlivé části světa stále více propojuje. To s sebou samozřejmě přináší i důsledky pro sféru kultury i komunikace. Stejně jako zboží, i lidé cestují velmi snadno, což se dotýká i velmi rychlé výměny kulturních hodnot a produktů. Respondenti byli během výzkumu konfrontováni s dvěma základními pohledy na toto téma. Optimistický pohled vycházel z premisy, že globalizace nabízí příležitost – díky globalizaci je evropská kultura stále dynamičtější a velmi snadno se šíří do celého světa. Pesimistický pohled naopak vidí globalizaci jako hrozbu pro evropskou kulturu a Evropa a její státy by proto měly přijmout obranný postoj pro její uchování. Je zajímavé, že v případě této části průzkumu se výsledky obou částí respondentů, tedy těch, kteří vidí globalizaci jako příležitost, a těch, kteří ji považují za hrozbu, příliš nerozcházejí. 58 % dotázaných se na základě vlastních zkušeností domnívá, že globalizace je pozitivním fenoménem, 53 % se naopak globalizace obává. Všichni respondenti pak uvedli, že svůj názor opírají o vlastní zkušenosti. Pokud jde o radikální postoj vyjádřený jasným souhlasem⁵⁶⁹ s daným tvrzením, více respondentů se kloní ke globalizaci jako hrozbě – 18 % oproti 14 % respondentů, kteří jasně souhlasí s tvrzením, že globalizace je příležitost. Výsledky přináší dualistický názor, který na jedné straně spatřuje globalizaci jako hrozbu pro evropskou kulturu, ale zároveň de facto i jako příležitost, jak získat větší vliv na dění ve světě. Pokud jde o pozitivní vnímání globalizace, nejsilněji byl tento názor zastoupen Maltou (73 %). Česká republika se se svými 56 % řadí spíše k těm skeptičtějším členům EU, přičemž evropský průměr v tomto směru dosáhl 58 %.

⁵⁶⁹ „Very well“.

Pouze respondenti dvou států s tímto přístupem ke globalizaci vyslovili nesouhlas – Litva (48 %) a Nizozemí (44 %). Vnímání globalizace jako hrozby pro evropskou kulturu bylo v rámci průzkumu nejsilnější v Řecku (69 %), Estonsku (68 %) a Belgii (67 %). Česká republika (57 %) v tomto směru předstihla Slovensko (52 %), které jen o jeden procentní bod nedosáhlo na evropský průměr 53 %. S velkým náskokem před ostatními státy zůstalo Bulharsko (35 %), za ním pak Rumunsko (43 %) a Itálie (44 %).

3.4.7. Shrnutí výzkumu Eurobarometr

Výsledky v této kapitole průzkumu ukazují, že vnímání evropské kultury je komplexní koncept a že velmi záleží na způsobu a formulaci daných otázek. Nicméně jasným zjištěním zůstává, že většina všech respondentů si myslí, že evropské země sdílejí určité kulturní standardy, i když se v závislosti na danou zemi objevily určité rozdíly v tom jaké. Výsledky celého průzkumu Eurobarometr⁵⁷⁰ přinesly důležité poznatky o vnímání evropské kultury Evropany, a to především pokud jde o jejich chování, tak i názory. Nejběžnější cestou vnímání kultury bylo pro většinu respondentů umění ve všech možných podobách. Důležité jsou pro vnímání kultury také tradice, zvyky a jazyk. Bez ohledu na detaily se však všichni shodli, že kultura je důležitým evropským fenoménem. Více než tři čtvrtiny respondentů (77 %) uvedly, že kultura hraje v jejich životech velmi důležitou roli, a to bez ohledu na to, zda se jedná o kulturu v jejich vlastní zemi, jiném členském státu EU nebo ve zbytku světa. Průzkum rovněž shromáždil zajímavá data o typu a rozsahu kulturního chování Evropanů. Zde je celkový obraz velmi variabilní. Kulturní a umělecké zapojení se liší napříč kontinentem, ovlivněné jak národními, tak i sociodemografickými proměnnými. Obecně lze definovat největší kulturní zapojení

⁵⁷⁰ EUROPEAN COMMISSION. *Special Eurobarometer 278. European Cultural Values, Report Publication, Eurobarometer, 2007.*

u mladých, vzdělaných lidí žijících ve větších městech. Nepochybně zde sehrává svou roli také zaměstnanost a dosažitelnost kultury jako taková. I u této skupiny lze však definovat překážky kulturních aktivit, nejčastěji se jedná o nedostatek času (42 % respondentů). Velmi důležitým faktorem je zde také přístup k internetu, který může výrazně smazávat rozdíly v dosažitelnosti kulturních aktivit. Výsledky zkoumání kulturního a uměleckého zapojení respondentů ukazují, že jejich chování je v tomto směru velmi různorodé. To pochopitelně odráží celkový kulturní mix Evropy jako takové. Jednotliví respondenti se však nebyli schopni jednoznačně shodnout na kulturních prvcích charakterizujících Evropu. Přes dvě třetiny dotázaných (67 %) uvedlo, že Evropa má ve srovnání s jinými kontinenty shodné kulturní rysy, které ji mohou charakterizovat. Dalším potvrzením důležitosti kultury v rámci Evropy je fakt, že pouze zhruba třetina respondentů souhlasí s tvrzením, že jednotlivé země v Evropě nemají v rámci kultury nic společného a že tedy neexistuje žádná evropská, ale pouze globální západní kultura sdílená např. i USA.

Vedle vnímání společných kořenů evropské kultury existuje určitá diverzita charakterizovaná národními kulturami spoluexistujícími v rámci Evropy. Přes tři čtvrtiny respondentů uvedlo, že souhlasí s tím, že právě kulturní diverzita je to jedinečné, co Evropu utváří a spojuje. Mezi zásadní otázky týkající se evropské kultury patří také globalizace. Zhruba šest z deseti respondentů (58 %) se vyjádřilo, že globalizace může pro evropskou kulturu představovat pozitivní příležitost, jak ji snadno a rychle rozšířit do celého světa a jak jí zároveň vtisknout novou dynamiku. 53 % dotázaných se naopak domnívá, že globalizace představuje pro evropskou kulturu hrozbu a je nutné se jí bránit. Nejrozšířenějším názorem tak v tomto smyslu zůstává to, že globalizace staví evropskou kulturu na křižovatku, kde na jedné straně může její vliv ve světě globalizace posílit – zejména pokud si udrží svoji jedinečnost, na straně druhé vliv ohrozit, jestliže si Evropa nezachová svoje klíčové kulturní hodnoty. V jejich význam i hodnoty věří přes 80 % respondentů. 89 % dotázaných uvedlo, že kulturní hodnoty a jejich výměna by měly hrát důležitou roli pro lepší

porozumění mezi jednotlivými státy v rámci EU a 88 % všech respondentů se shodlo, že by měly přispět ke globálnímu porozumění a toleranci na celém světě.

4. SPECIFICKÉ INTERKULTURNÍ VZTAHY VYRANÝCH ČLENSKÝCH STÁTŮ EU

Přestože základní strategií Evropské unie je standardizace a unifikace, v případě interkulturality tento přístup rozhodně nefungoval a dle mého názoru ani stoprocentně fungovat nemůže. Národní charaktery, tradice, standardy a principy jsou příliš silně zakořeněné na to, aby se jich jednotlivé členské státy vzdaly. Pod heslem EU – „jednotná v rozmanitosti“ – lze sice jednotlivé národní charaktery nadále udržovat, ale v mnoha směrech jsou základní překážkou efektivního dosahování eurounijních politik, ať už jde o kulturu, průmysl, lidské zdroje nebo společnou mezinárodní politiku. Historický, ale také kulturní vývoj společně s geografickými podmínkami utvářel po staletí jednotlivé národní stereotypy, které dnes můžeme dle Lewisovy studie rozdělit v Evropě buď na multi-aktivní nebo lineárně-aktivní či hybridní. Jen tento zdánlivě bezvýznamný detail může přitom často vést ke vzájemnému nepochopení představitelů členských států a tudíž k nezdarům v rámci mezinárodních jednání. Nebýt ekonomických zájmů někdejších zakládajících členských zemí Evropského hospodářského společenství, které položilo základy dnešní Evropské unie, těžko by se jeho členové přirozeně sdružili. Zejména animozita mezi Francií a Německem komplikovala vnitřní procesy Společenství, ale nakonec bylo většinou dosaženo kompromisu ve jménu společného prospěchu. Dalším problémem bylo rozložení multi/lineárního přístupu členských států v průběhu rozšiřování unie. Multi-aktivní Francie a Itálie byly v menšině oproti lineárně-aktivní Belgii, Německu, Lucembursku a Holandsku. Francie také vetovala tehdejší vstup lineárně-aktivního Norska a dalších zemí do EHS. Nepoměr multi/lineárního rozložení nevyrovnalo ani 1. rozšíření evropských struktur v roce 1973 o lineárně-aktivní Dánsko, Spojené království a multi-aktivní Irsko. První rozšíření otevřelo otázky dalších přístupových kritérií, zejména oblast lidských práv. Intenzivní komunikace a vyjednávání multi-aktivního Řecka znamenala vstup této

země v roce 1981. Také další dvě přistoupení země – Španělsko a Portugalsko - mají silný multi-aktivní charakter. Další integrační tendence rozvíjela především multi-aktivní Francie, pro kterou bylo jednání se stejně orientovanými zeměmi snazší než v případě výhradně lineárně-aktivních Němců. Samozřejmě vedle těchto rozdílů není možné opomíjet ani věcné neshody a historickou animozitu. Po rozpadu Sovětského svazu a podepsání Maastrichtské smlouvy se tehdy již Evropská unie rozšířila o lineárně-aktivní Rakousko, Finsko a Švédsko. O vstup se rovněž ucházela multi-aktivní Malta, Kypr nebo lineárně-aktivní Norsko, které nakonec své členství samo odmítlo v referendu. Nejsilnější změnu multi/lineárních poměrů představovalo v roce 2004 dosud největší (v pořadí 5.) rozšíření unie o lineárně-aktivní Česko, Estonsko, Lotyšsko, multi-aktivní Kypr, Litvu, Maďarsko, Maltu, Slovensko a hybridní Polsko. Evropská unie se tak rozrostla o pět nových multi-aktivních států a poměr byl jedenáct multi-aktivních (Francie, Itálie, Irsko, Řecko, Portugalsko, Španělsko, Kypr, Litva, Maďarsko, Malta a Slovensko) a třináct lineárně-aktivních zemí (Belgie, Lucembursko, Holandsko, Německo, Dánsko, Velká Británie, Finsko, Rakousko, Švédsko, Česko, Estonsko, Lotyšsko a Slovinsko), skupinu pak doplňuje hybridní Polsko. V roce 2007 evropskou pětadvacítku rozšířilo multi-aktivní Bulharsko a Rumunsko a tím se poměr mezi multi-aktivními a lineárně-aktivními státy v EU vyrovnal na třináct ku třinácti. O poměru sil tak před vstupem Chorvatska v tomto případě rozhodovalo hybridní Polsko, které vykazuje značně proevropské rysy. Multi-aktivní Chorvatsko vstupuje do Evropské unie k 1. 7. 2013 a je čtrnáctou zemí, která vykazuje multi-aktivní rysy. Také další uvažované rozšíření EU zejména o balkánské země bude znamenat posílení multi-aktivních tendencí, stejně jako v případě silně multi-aktivního a muslimsky orientovaného Turecka. V tomto případě však jednoznačně dominují ekonomické a hospodářské důvody nad společnou kulturou a duchovními hodnotami Evropy, které jsou v mnoha směrech s těmi tureckými naprosto odlišné. Přibližně dvě třetiny všech států Evropské unie se s různou měrou a intenzitou vyrovnávají s komplikovanými či napjatými vztahy se svými sousedy či jinými zeměmi. V některých případech se

jedná o silnou averzi, antipatii, animozitu, jindy o složitější ambivalentní vztahy. Popis důvodů těchto vzájemných vztahů není předmětem mé práce. Vzhledem k tomu, že ovšem často silně ovlivňují interkulturní interakci i komunikaci, je nezbytné zmíněné vztahy alespoň ve stručnosti nastínit. Obecně se jedná o kombinaci historických, kulturních, politických, ale také ekonomických důvodů. Konflikty a neshody se objevují mezi lineárně-aktivními a multi-aktivními státy (jako např. Slovinsko x Srbsko, Chorvatsko), mezi multi-aktivními státy navzájem (např. Maďarsko x Rumunsko) nebo mezi lineárně-aktivními navzájem (zejména Skandinávie). Poslední jmenovaný vzorec je však ojedinělý. Specifickým typem je pak antipatie různých kulturních okruhů v rámci jednoho státu, jako je tomu u lineárně-aktivních Vlámů a multi-aktivních Valonů v Belgii. Vedle věcných sporů mohou neshody prohlubovat také odlišné vzorce verbální a neverbální komunikace, přístup k teritorialitě, času apod. K 1. 7. 2013 se díky Chorvatsku Evropská unie rozrostla z původní sedmadvacítky na dvacet osm členských států. Při porovnání s více než padesátkou federativně uspořádaných Spojených států sice nejde o tak velký počet, ale vzájemné srovnávání nelze činit pouhou kvantifikací. I přes určité rozdíly, které panují mezi jednotlivými státy USA, lze v případě Spojených států hovořit o jazykové, kulturní a hodnotové shodě. V evropském prostoru je sice možné rovněž zmínit principiální shodu mezi jednotlivými zeměmi, pokud jde o demokratické a další principy, historicko-kulturní odlišnosti jsou však velmi výrazné. Evropská osmadvacítka hovoří 24 úředními jazyky, což s ohledem na vzájemné tlumočení představuje 552⁵⁷¹ jazykových kombinací. Ovšem pro vzájemné porozumění nestačí pouze tlumočit. Je nezbytné pochopit vzájemné kulturní rozdíly a odlišné komunikační charakteristiky a principy, tak aby interkulturní komunikace nebyla jen prázdným pojmem. Jednotlivé členské státy vykazují odlišné kulturní dimenze, poslechové návyky, komunikační vzory nebo používají různé mechanismy neverbální komunikace. V procesu interkulturní komunikace tak všechny tyto a další

⁵⁷¹ Viz EP. *Mnohojazyčnost v Evropském parlamentu*. In: europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2011 [cit. 12.7.2013]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/cs/007e69770f/Mnohojazyk%C4%8Dnost.html>.

faktory hrají důležitou roli při vzájemné komunikaci, jednání a pochopení. Ve své práci předkládám detailní přehled a srovnání jednotlivých členských států s ohledem na popis jejich kulturních dimenzí, základních komunikačních a kulturních charakteristik a dalších ukazatelů relevantních pro interkulturní komunikaci (viz příloha 8.2.). Základem pro uvedený přehled se staly zejména práce Geerta Hofsteda a Richarda Lewise. Typologizace jednotlivých států byla provedena pomocí praktického online nástroje CultureActive⁵⁷² a vycházející z modelu interkulturní komunikace R. Lewise a díky podpoře organizace Richard Lewis Communications⁵⁷³ a The Hofstede Center⁵⁷⁴. Závěry těchto studií a průzkumů byly navíc doplněny o výsledky mého vlastního empirického průzkumu. Na základě nich i s využitím dalších pramenů pak bylo možno lépe stanovit vazby, které původní práce neuváděly, tj., zejména některé specifické korelace mezi vybranými členskými státy, jak je uvedeno v této kapitole. Jde zejména o historicko-politické, kulturní a další antipatie, animozity a další vztahy. Smyslem této kapitoly není detailně analyzovat veškeré příčiny konfliktních vztahů a jejich projevy, ale pouze upozornit na fakt, že porozumění v rámci Evropské unie není jednoduché. Mezi osmadvaceti členskými státy EU je více než patnáct napjatých vztahů, které komplikují řešení mezinárodněpolitických otázek a jednotný postup unie jako celku. Jednotlivé státy mají často zcela odlišné vnímání sebe samých a svých sousedů, což ústí v častá nedorozumění různého charakteru.

Legenda k níže uvedenému přehledu:

x (vzájemná antipatie)

≥ (pocit nadřazenosti nad druhým)

x → (spíše jednostranná antipatie vůči druhému)

≠ (snaha odlišit se)

? (obtížně definovatelné)

⁵⁷² LEWIS, R. *CultureActive*. In: cultureactive.com. [online]. CultureActive, 2011 [cit. 12.7.2013]. Dostupné z: <https://secure.cultureactive.com/>.

⁵⁷³ LEWIS, R. *Richard Lewis Communication*. In: crossculture.com. [online]. Richard Lewis Communication, 2011 [cit. 12.7.2013]. Dostupné z: <http://www.crossculture.com/>.

⁵⁷⁴ HOFSTEDE, G. *The Hofstede Centre*. In: geert-hofstede.com. [online]. The Hofstede Centre, 2011 [cit. 12.7.2013]. Dostupné z: <http://geert-hofstede.com/index.php>.

Belgie

(Vlámové x Valoni)

Jednou z výrazných třecích ploch v oblasti komunikace mezi vlámskou a valonskou částí Belgie je především fakt, že Vlámové na rozdíl od Valonů preferují neformální komunikaci, a to dokonce bez ohledu na společenskou hierarchii, kterou naopak Valoni vždy respektují. V případě neverbální komunikace není stejně jako u poslechových návyků podstatnějších rozdílů. Ty se ale projevují ve vnímání prostoru, protože vlámské obyvatelé mají osobní zóny mnohem užší než valonští. Při jejich vzájemné komunikaci Valoni Vlámům nabourávají jejich osobní prostor a staví je tak do nepříjemné situace. Dalším problémem je fakt, že Vlámové preferují fakta a data, zatímco Valoni dialog. První tak očekávají věcnou diskusi soustředěnou na argumenty, druhá skupina často dialog rozmělní nepodstatnými detaily.

Bulharsko a Turecko

(Bulharsko x → Turecko)

V tomto případě jde především o antipatii Bulharska vůči svému velkému sousedovi. V Turecku se mísí kulturní vlivy Evropy, islámu i východu. Obě země vykazují multikulturní charakter. V porovnání s jinými slovanskými státy sice není Bulharsko tolik temperamentní, ale při komunikaci o Turecku a souvisejících otázkách je debata vždy exaltovaná. Zásadním problémem je v tomto případě někdejší bulharské područí turecké nadvlády. V Bulharsku tak dodnes přetrvává určitý historický komplex, který je velmi citlivým tématem při komunikaci mezinárodněpolitických otázek. Antipatie však v tomto případě není zcela reciproční, pro Turecko je mnohem citlivější problém Kurdů a Kypru (viz dále).

Česko a Slovensko

(Česko ≥ Slovensko; Slovensko ? Česko)

Doslovným naplněním Bleulerovy definice ambivalentního vztahu je přístup Čechů a Slováků. Ve světovém měřítku se jedná o zcela raritní vazby, protože málokteré národy jsou si tak historicky, jazykově a kulturně blízké a zároveň vzájemně nezávislé, a to navíc bez jakékoliv násilné separace. Při interakci s ostatními národy vykazují Češi i Slováci podobné postoje a vzájemně se většinou podporují a hájí. Při kontaktu lineárně-aktivních Čechů s multi-aktivními Slováky se však projevuje ona ambivalence, kdy zejména na slovenské straně panuje určitá míra řevnivosti a soutěživosti vůči České republice. Katolicky orientované a multi-aktivní Slovensko bylo v historii ekonomicky vázané na ateistické a lineárně-aktivní Česko. Po osamostatnění se začala projevovat silná motivace předstihnout ČR v mnoha oblastech. Mimo jiné i z tohoto pramení výrazný proaktivní vztah Slovenska vůči EU. V Česku lze naopak vystopovat určitý neoprávněný pocit nadřazenosti vůči Slovensku, který se často odráží i ve vzájemné komunikaci. Podobný přístup se někdy objevuje také u Němců, kteří pociťují určitou nadřazenost vůči Čechům. Přestože při komunikaci Čechů a Slováků jde o kontakt lineárně-aktivní a multi-aktivní kultury, výrazné rozdíly se neprojevují ani ve verbální, ani v neverbální komunikaci. Slováci jsou oproti Čechům výrazně temperamentnější, používají živější neverbální komunikaci, mají užší osobní zónu apod., nepůsobí to ale většinou výraznější obtíže.

Dánsko

(Dánsko ≥ Skandinávie)

Sebehodnocení Dánska vůči ostatním skandinávským zemím je velmi silné. Lineárně-aktivní Dánové se považují za komunikativní a flexibilní, což postrádají a kritizují u svých skandinávských sousedů. Všechny skandinávské státy vykazují

lineárně-aktivní tendence, v mnoha aspektech však slabší než Dánsko. Dánové si mimořádně cení svého vlastního humoru, který u sousedních zemí rovněž postrádají a který bývá někdy předmětem nedorozumění.

Estonsko

(Estonsko x → Rusko)

Prakticky všechny postsovětské země nebo někdejší satelity bývalého Sovětského svazu vykazují silnou averzi vůči Rusku. Komunikační problémy se často objevují, zejména pokud jde o otázky spojené se sovětskou nadvládou. Lineárně-aktivní Estonci přistupují zejména k obchodním záležitostem formálně a velmi zodpovědně, což u Rusů nebo Američanů nebývá vždy zvykem.

Francie

(Francie ≥ ...)

Francie vykazuje velmi silný nacionalismus, který se v rámci komunikace projevuje v mnoha aspektech, od nechuti učit se a používat cizí jazyky až po snahu nadřazeně poučovat či řídit ostatní národy v rámci mezinárodněpolitických struktur. Právě tento fakt často komplikuje mezinárodní jednání, v rámci kterých mají multi-aktivní Francouzi pocit falešné nadřazenosti. Patří mezi špatné posluchače a sami raději mluví, což opět komplikuje konstruktivní dialog (zejména s lineárně-aktivními státy). K nejkomplicovanějším jednáním na mezinárodní úrovni patří setkání Francie a Německa. Historické, politické a ekonomické problémy ještě navíc komplikují odlišná komunikační a poslechová schémata. Právě interakce těchto dvou zemí byla často zásadní pro vývoj eurounijních struktur.

Chorvatsko a Srbsko

(Chorvatsko x Srbsko)

Celý Balkán je i po skončení ozbrojených konfliktů stále neklidnou oblastí. Etnické spory, které přerostly zejména po rozpadu bývalé Jugoslávie do krvavých střetů, jsou neustále aktuální. Nový členský stát EU sice splnil většinu přístupových kritérií, nadále však zůstávají nevyřešené např. některé územně právní otázky se Srbskem. Oba multi-aktivní státy mají prakticky identická schémata verbální i neverbální komunikace, vzájemný dialog je však s ohledem na otázky historie a etnických rozdílů mimořádně obtížný. Vstup Chorvatska do EU sice usnadnil cesty turistům do této přímořské země, výrazně však zkomplikoval pohyb obyvatel ostatních nečlenských zemí na Balkánu.

Irsko a Anglie

(Irsko x Anglie)

V případě problémů mezi multi-aktivními Iry a lineárně-aktivními Angličany se jedná především o historické a geopolitické záležitosti. Přestože jsou oba národy velmi hrdé na svou zem a svébytnost, antipatie se projevuje zejména v jejich vzájemné interakci. Irové pocíťují odpor ke všemu anglickému, na druhou stranu vycházejí dobře s multi-aktivní Itálií, Španělskem nebo Francií. Irové jsou daleko taktičtější kulturou než Angličané, jsou přirozeně hovorní a výborní vypravěči. Při vzájemné komunikaci pak Irové hodnotí Angličany jako studené a mlčenlivé, naopak Angličané Iry jako neukázněné a mnohomluvné, v některých momentech k nim přistupují s povýšenou nadřazeností.

Kypr

(Řecko x Turecko)

Přesto, že Kypr je samostatná republika, jedná se o velmi konfliktní oblast se silnou vzájemnou antipatií řecké a turecké části. Ostrovní stát je rozdělen demilitarizační linií, a přestože se vojenský konflikt zdá v současné době jako nepravděpodobný, není nereálný. Zajímavý by v tomto případě byl postup NATO, protože jak Řecko, tak Turecko jsou jejími členskými státy a základní preambule Severoatlantické aliance uvádí, že napadení jednoho člena se rovná napadení všech. Obě multiaktivní země mají podobná komunikační schémata, přístup k teritorialitě i času. Řekové jsou si vědomi svých mimořádných kulturních kořenů a cítí se tudíž kulturně nadřazení Turecku, byť vnímají jeho někdejší osmanskou moc. V rámci komunikace je tak vzájemný vztah obou zemí prakticky tabu, a to jak pro Řeky a Turky, tak pro cizince.

Litva

(Litva x → Rusko)

Stejně jako v případě Estonska, i u Litvy se projevuje silná antipatie vůči Rusku. Vedle historicko-politických otázek je třeba zmínit i otázky církevní. Zatímco v Rusku jednoznačně dominuje pravoslaví, v Litvě jde o římskokatolickou církev. Litevci jsou uvolněnější společností a patří k nejhovornějším kulturám Pobaltí. Přirozená družnost a přátelství jde však stranou, pokud jde o „sovětské“ otázky, protože zmíněná antipatie vůči Rusku je v Pobaltí právě v Litvě nejsilnější.

Lotyšsko

(Lotyšsko x → Rusko)

Vztah Ruska a Lotyšska není ovlivněn pouze historickými křivdami za sovětské nadvlády, ale také faktem, že jde o interakci multi-aktivní a lineárně-aktivní země. Lotyši na veřejnosti neradi projevují emoce, na hlučné a často arogantní projevy Rusů se proto dívají spatra.

Maďarsko a Rumunsko

(Maďarsko x Rumunsko)

Vzájemná řevnivost a antipatie obou multi-aktivních zemí vychází mimo jiné z určitého pocitu nadřazenosti Maďarů vůči svým sousedům (zejména Rumunům a Slovákům). Averse je proto silnější ze strany Slovenska a Rumunska než Maďarska. Maďaři nejsou na rozdíl od Rumunů pozornými posluchači, mají tendenci své zahraniční partnery podceňovat, zatímco Rumuni spíše podezírat. Komunikační a zejména poslechová schémata Maďarů mohou někdy působit arogantně – mají tendenci přerušovat své komunikační partnery, skákat jim do řeči a vehementně prosazovat vlastní myšlenky.

Polsko

(Polsko x Rusko)

(Polsko x → Německo)

Hybridní Polsko projevuje v mnoha aspektech silný nacionalismus, zejména pokud jde o interakci s Ruskem a Německem. Obojí je dáno především někdejší okupací ze strany těchto států. Ke komunikačním tabu patří vyzdvihování éry bývalého Sovětského svazu, velmi citlivé jsou otázky spojené s Druhou světovou válkou,

nacismem apod. Vzhledem k tomu, že dochvilnost a preciznost nepatří mezi silné polské vlastnosti, považují Poláci Němce za příliš upjaté a odměřené.

Portugalsko a Španělsko

(Portugalsko x Španělsko)

Oba tyto státy mají velmi podobný styl verbální i neverbální komunikace, stejně jako přístup k času. Současná rivalita sahá hluboko do historie a dotýká se zejména mořeplavby a zámořských objevů. Portugalci vnímají sami sebe jako inteligentnější než Španělé, vůči nim pak panuje nejen rivalita a averze, ale také nedůvěra. Jeden z problémů tkví rovněž ve vnímání širšího prostoru, protože Portugalci se cítí Španělskem odříznuti od zbytku Evropy. Portugalci jsou zvyklí se při komunikaci vzájemně přerušovat, což neplatí při konverzaci s cizinci (s výjimkou Španělů). Při rozhovoru dokáží plánovat další vyjádření, Španělé se hůře soustředí a při rozhovoru myslí na jiné věci a pozorně čtou neverbální komunikaci svých protějšků.

Rakousko

(Rakousko ≠ Německo)

Na rozdíl od jiných států netrpí Rakousko žádnou averzí vůči jiným zemím. Jediným aspektem v tomto směru je silná snaha země odlišovat se a být odlišena od Německa.

Skandinávie

(Švédsko ≥ Finsko, Norsko)

(Norsko ≥ Dánsko, Švédsko)

Celá Skandinávie je více či méně lineárně-aktivní a velmi rovnostářská. Pokud však jde o vzájemné vztahy jednotlivých zemí, objevuje se řada předsudků, které komplikují interkulturní interakci a komunikaci.

Vzájemné třecí plochy v rámci Skandinávie⁵⁷⁵:

- Finové považují Švédy za arogantní, myslí si, že jsou jimi považováni za horší
- Finové mají Švédy za pomalé při rozhodování
- Finové se domnívají, že Švédové zbytečně ztrácí mnoho času na dlouhých jednáních
- Švédové si myslí, že jsou chytřejší než Finové a Norové
- Švédové se považují za lídry Skandinávie
- Švédové považují Dány za nespolehlivé
- Švédové shledávají Nory tvrdohlavými
- podle Finů chybí Švédům upřímnost
- Švédové se dívají na Nory jako na etnocentrickou kulturu
- v rámci Skandinávie jsou Švédové vnímáni jako přespříliš analyzující a postrádající humor

⁵⁷⁵ LEWIS, R. *CultureActive*. In: cultureactive.com. [online]. CultureActive, 2011 [cit. 9.11.2013]. Dostupné z: <https://secure.cultureactive.com/>; LEWIS, R. *Richard Lewis Communication*. In: crossculture.com. [online]. Richard Lewis Communication, 2011 [cit. 9.9.2012]. Dostupné z: <http://www.crossculture.com/>; HOFSTEDÉ, G. *The Hofstede Centre*. In: geert-hofstede.com. [online]. The Hofstede Centre, 2011 [cit. 9.11.2013]. Dostupné z: <http://geert-hofstede.com/index.php> a vlastní průzkum autora.

Slovinsko

(Slovinsko ≥ Srbsko, Chorvatsko, Bosna a Hercegovina)

Lineárně-aktivní Slovinsko není postiženo žádným historickým komplexem méněcennosti, nicméně k velmi citlivým otázkám patří otázky balkánských konfliktů. Vzhledem k dobře fungující ekonomice a dalším důvodům se Slovinci cítí být lídrem v oblasti Balkánu. Poněkud nadřazeně se proto dívají na sousední multi-aktivní Srbsko, Chorvatsko a Bosnu a Hercegovinu. Zatímco Slovinci se obecně vyhýbají konfrontacím a preferují konsenzus, výše jmenované země se k problémům staví spíše obráceně.

Spojené království Velké Británie a Severního Irsku

(Anglie ≥ Skotsko, Wales, Irsko)

V porovnání s Belgií, která se musí vypořádat se dvěma odlišnými národnostmi, je situace v Británii složitější. Na jejím poměrně malém území existují čtyři svébytné národnosti. Konzervativní a lineárně-aktivní Angličané cítí vůči Skotům, Velšanům a Irům neoprávněný pocit nadřazenosti, dominance a povýšenosti, což vzájemnému porozumění rozhodně nepřispívá a zpětně se samozřejmě odráží i ve vztahu jmenovaných národností k Angličanům. Zatímco v Belgii se projevují separatistické tendence, situace v Británii je dnes již klidnější. Nejsilnější separatistické tendence v Británii dnes projevuje Skotsko, ale podle některých odhadů⁵⁷⁶ si odtržení od Británie většina Skotů nepřeje.

⁵⁷⁶ Viz EUOBSERVER. *Regiony se chtějí odtrhnout, zůstanme klidní*. In: voxeurop.eu. [online]. EUOBSERVER, 2013 [cit. 10.1.2014]. Dostupné z: <http://www.presseurop.eu/cs/content/article/3247981-regiony-se-chtej-odtrhnout-zustanme-klidni>.

5. EMPIRICKÝ VÝZKUM

5.1. Metodika empirického výzkumu

S ohledem na vytčené cíle mé práce bylo nezbytné teoreticky získané poznatky z oblasti interkulturní komunikace jednotlivých členských států a eurounijních struktur (zejména pak kulturní politiky) ověřit empiricky. Tato empirická část tedy zkoumá, zda hypotézy vyplývající z teoretické části jsou správné či nikoliv. Vedle toho také ověřuje, zda se v něčem liší vlastní vnímání komunikačních charakteristik jednotlivých států tak, jak jsou uvedeny ve výzkumu Geerta Hofsteda a Richarda D. Lewise. Pro výše popsané účely bylo možné v rámci sociologických šetření využít různé postupy a metody. I když se terminologie u různých autorů liší, mezi nejčastěji využívané nástroje výzkumu pro sběr dat patří pozorování, dotazování a analýza dokumentů. Každý z těchto nástrojů je vhodný pro různé situace a výzkum některých sociologických jevů. Pro účely této práce jsem zejména na základě předvýzkumu zvolil dotazování a analýzu dokumentů. Pozorování jako: „*zaměřené, dobře plánované vnímání vybraných jevů*“⁵⁷⁷ jsem nevyužil s ohledem na charakter a možnosti výzkumu. Pozorování můžeme dělit na přímé a nepřímé (dále pak zúčastněné/nezúčastněné a skryté/zjevné). Přímé pozorování coby technika „ *která se týká bezprostředního a systematického pozorování sociálních jevů, procesů, činností podle stanoveného plánu, bez dotazování a jakéhokoliv ovlivňování pozorovaného objektu*“⁵⁷⁸ by sice mohlo přispět k lepšímu porozumění jevů a procesů interkulturní komunikace v rámci eurounijních struktur, z mých časových, finančních i dalších možností, stejně jako s ohledem na možnosti respondentů však nebylo reálné detailní a cílené pozorování provést. Moje názory se však opírají o předchozí zkušenosti a pozorování v rámci profesní praxe; lze tak zmínit, že práce se opírá částečně

⁵⁷⁷ KOZLOVÁ, L. *Výzkumné přístupy*. In: eamos.cz. [online]. Kozlová, L., 2008 [cit. 10.1.2014]. Dostupné z: http://www.eamos.cz/amos/ksb/externi/ksb_305/2.htm.

⁵⁷⁸ Cit. d.

o zúčastněné pozorování. Výsledky tohoto pozorování však nebyly systematicky zaznamenávány, nebudou tudíž v této práci přímo zmiňovány. Jako klíčový nástroj empirické části práce jsem zvolil dotazování. Metoda nestandardizovaného rozhovoru byla stěžejní částí předvýzkumu a pilotáže, pro samotný sběr dat byl pak zvolen anonymizovaný dotazník s otevřenými i uzavřenými tzv. dichotomickými⁵⁷⁹ otázkami. Zejména při zpracování dat byla použita také analýza dokumentů a materiálů, která přispěla především k verifikaci údajů získaných z otevřených otázek⁵⁸⁰. Jako v každém sociologickém výzkumu, i v této práci bylo zásadní určit relevantní vzorek, který by nejlépe vypovídal o zkoumaných jevech. Výsledná volba vzorku byla stanovena po zmíněném dotazování v rámci předvýzkumu. K celkové náročnosti administrace výzkumu přispěl také fakt, že bylo nezbytné provádět dotazování v anglickém jazyce, který pro většinu respondentů není jazykem mateřským. S ohledem na volbu vzorku však tento fakt nepředstavuje žádné významné zkreslení výsledků. Zpracování dat se opírá o kvantifikaci sebraných dat, zohledňuje však i detailnější kritéria členění vzorku respondentů. Vzhledem k tomu, že díky intenzivní komunikaci s respondenty se podařilo zajistit stoprocentní návratnost dotazníku, jsou výsledky vysoce reprezentativní.

5.2. Formulace hypotéz

Hypotézy výzkumu vyplývají především z předchozí teoretické části práce, a to jak kapitol věnujících se interkulturní komunikaci jednotlivých členských států (a jejich komunikačních a dalších charakteristik), tak také eurounijních institucí, procesů a kulturní politiky EU. Nebylo proto možné a ani účelné stanovit pouze jednu jedinou hypotézu.

⁵⁷⁹ Respondent vybírá ze dvou vzájemně se vylučujících odpovědí (nejčastěji ANO/NE).

⁵⁸⁰ V tomto případě komunikační charakteristiky jednotlivých členských států EU.

Celkem byly formulovány čtyři základní hypotézy:

- H₁ = „Evropská unie nevěnuje dostatečnou pozornost systematickému konceptu vlastní kulturní politiky.“
- H₂ = „Kultura může pomoci lepšímu porozumění mezi jednotlivými členskými státy EU.“
- H₃ = „Pochopení interkulturní komunikace může významně přispět k lepšímu porozumění mezi jednotlivými členskými státy EU.“
- H₄ = „Evropská unie výrazně podceňuje fenomén interkulturní komunikace při jednání zástupců členských států na půdě orgánů EU i při formování kulturní politiky Unie.“

H₁

„Evropská unie nevěnuje dostatečnou pozornost systematickému konceptu vlastní kulturní politiky.“

Z kapitoly, která rozebírá historii, současnost i možný další vývoj kulturní politiky EU vyplynulo, že Unie sice „kultuře“⁵⁸¹ věnuje značnou pozornost, celková koncepce kulturní politiky je však značně roztržštěná a v některých aspektech chybí úplně. Kultura je sice uváděna v rámci I. pilíře EU jako: *„ústřední bod evropského projektu a základní pilíř, na kterém spočívá jednota v rozmanitosti Evropské unie. Úcta ke kulturní rozmanitosti a zároveň schopnost vyznávat společné hodnoty zajišťují mír, prosperitu a solidaritu EU. V dnešním globalizovaném světě může kultura jedinečným způsobem přispět k evropské strategii pro inteligentní a udržitelný růst na podporu začleňování, stability, vzájemného porozumění a spolupráce na celém světě...“*⁵⁸²; skutečná podoba kulturní politiky je však jiná. Její priority se často mění a chybí základní dlouhodobé strategické rámce (např. White Papers), jako je tomu v jiných oblastech (ekonomika,

⁵⁸¹ Ne vždy je v rámci kulturní politiky EU pojem kultura jasně a jednoznačně definován.

⁵⁸² EU. *Zpráva Komise o provádění evropského programu pro kulturu, SEK(2010)904*. In: europa.eu. [online]. EUR-Lex, 2010 [cit. 10.1.2014]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52010DC0390>.

bezpečnostní politika ad.). Existuje sice tzv. „Bílá kniha o mezikulturním dialogu“⁵⁸³ (Rada Evropy, 2008), nedefinuje však kulturu jako takovou, nezabývá se ani mimořádně důležitým fenoménem interkulturní komunikace. Navíc se jedná o dokument mezinárodní nevládní organizace a nikoliv materiál oficiálních eurounijních struktur. Pojem interkulturní komunikace je v celé eurounijní kulturní politice výrazně opomíjen, přesto, že podle mého názoru patří ke stěžejním pilířům evropské kultury.

H₂

„Kultura může pomoci lepšímu porozumění mezi jednotlivými členskými státy EU“

Na základě teoretického rozboru celkové kulturní politiky členských států Unie i analýzy průzkumu Eurobarometr⁵⁸⁴ lze prohlásit, že kulturu vnímají země EU jako důležitou pro porozumění nejen mezi jednotlivými členy Unie, ale také mezi EU a ostatním světem. Právě srovnání závěrů průzkumu Eurobarometr a dotazníkového šetření je zajímavým momentem porovnávajícím na straně jedné názor veřejnosti (Eurobarometr) a na straně druhé názor oficiálních míst (dotazník).

H₃

„Pochopení interkulturní komunikace může významně přispět k lepšímu porozumění mezi jednotlivými členskými státy EU“

Jestliže EU propaguje heslo „jednotná v rozmanitosti“⁵⁸⁵ a podporuje mezikulturní dialog, pak by se měla intenzivně zabývat také procesy interkulturní komunikace. Přesto, že je termín „mezikulturní dialog“ (tedy proces komunikace mezi kulturami) zmiňován v mnoha strategických materiálech i koncepcích kulturní politiky EU,

⁵⁸³ Jedná se o materiál vypracovaný Radou Evropy, tedy nikoliv oficiální institucí EU.

⁵⁸⁴ EUROPEAN COMMISSION. *Special Eurobarometer 278*. European Cultural Values, Report Publication, Eurobarometer, 2007.

⁵⁸⁵ Latinsky: „In varietate concordia“.

podrobnější zmínky o interkulturní komunikaci prakticky chybí. Jedna z definic mezikulturního dialogu pojem vysvětluje následovně: „*Mezikulturní dialog je proces, který zahrnuje otevřenou a zdvořilou výměnu názorů mezi jednotlivci, skupinami a organizacemi s různým kulturním zázemím a různými pohledy na svět. K jeho cílům patří rozvíjet hlubší pochopení různých perspektiv a postupů a zvýšit účast (či možnost svobodné volby) za účelem zajistit rovnost a posílení tvůrčích procesů.*“⁵⁸⁶ Podle Bílé knihy o mezikulturním dialogu Rady Evropy je mezikulturní dialog „*otevřená a zdvořilá výměna názorů mezi jednotlivci, skupinami pocházejícími z různých etnických, kulturních, náboženských a jazykových prostředí a historických podmínek na základě vzájemného pochopení a úcty.*“⁵⁸⁷ Obě i další definice se zaměřují především na výměnu názorů, vyjádření svobody a rovnosti a zcela opomíjejí vedle verbální také neverbální stránku komunikace. Nezohledňují ani interdisciplinaritu interkulturní komunikace, jak ji chápal Hall a další odborníci. Interkulturní komunikace je ve své podstatě především vědeckou disciplínou a nelze ji redukovat pouze na výše zmíněnou „výměnu názorů“. Je tedy jasné, že chápat mezikulturní dialog a interkulturní komunikaci jako identické pojmy není možné.

H₄

„Evropská unie výrazně podceňuje fenomén interkulturní komunikace při jednání zástupců členských států na půdě orgánů EU i při formování kulturní politiky Unie.“

Psychologové, sociologové a další odborníci se shodují na faktu, že interkulturní komunikace výrazně ovlivňuje interpersonální komunikaci, včetně jednání a vyjednávání napříč kulturami. Zástupci jednotlivých eurounijních států v jednotlivých orgánech EU vedou z podstaty náplně své práce mnoho

⁵⁸⁶ Přeloženo dle: COMPENDIUM. *Intercultural Dialogue: a task for democratic governance*. In: culturalpolicies.net. [online]. Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe, 2008 [cit. 10.1.2014]. Dostupné z: <http://www.culturalpolicies.net/web/intercultural-dialogue.php>.

⁵⁸⁷ COUNCIL OF EUROPE. *Bílá kniha o mezikulturním dialogu - „Žít spolu důstojně jako sobě rovní“*. In: *coe.int*. [online]. Council of Europe, 2008 [cit. 10.1.2014]. Dostupné z: http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/Source/Pub_White_Paper/WhitePaper_ID_CzechVersion.pdf, str. 9.

interkulturních jednání. Pro lepší porozumění je však často pouze tlumočeno do mateřských jazyků, procesy interkulturní komunikace jsou zcela opomíjeny. Přesto, že je zcela evidentní, že interkulturní komunikace jednoznačně ovlivňuje oficiální i neoficiální jednání a vyjednávání týmů členských států, EU tento fakt stále významně podceňuje. Např. Maastrichtská smlouva jasně uvádí, že EU se v rámci kultury soustředí především na spolupráci, integraci, mezikulturní dialog a podpůrné programy. Podle mého názoru by měl jakýkoliv mezikulturní dialog obsahovat i důležité aspekty interkulturní komunikace, které nejsou bohužel zahrnuty ani do podobných konceptů jakým je Evropský rok mezikulturního dialogu a mnohé další. Mezikulturní dialog chápu jako setkání dvou či více kulturních celků. V takovém případě je zcela nezbytné, aby se dané skupiny navzájem chápaly nejen co do obsahu sdělení, tedy rozuměli (např. díky tlumočení či znalosti společného cizího jazyka) významu slov, ale aby také dokázaly vnímat širší rámec sdělení, tedy například proč a jak daná skupina sdělení pronáší a jaké jsou její kulturní vzorce, které k danému řečovému chování vedou.

5.3. Případová studie

Na základě výše uvedených hypotéz bylo nutné rozhodnout o dalších fázích kvantitativního výzkumu, zejména o volbě relevantního vzorku, sestavení adekvátních otázek i dotazníku a dále také celkové administraci výzkumu. Provedl jsem proto případovou studii, jejímž cílem bylo „zjistit, zda informace, kterou požadujeme, v naší populaci vůbec existuje a zda je dosažitelná.“⁵⁸⁸ Zkoumaná populace však nezahrnovala obyvatele jednoho státu, ale všech 28 členských zemí Evropské unie. Provádět ovšem případovou studii na tak rozsáhlém vzorku by bylo pro účely této práce časově i nákladově enormně náročné. Jako vzorovou skupinu populace jsem proto zvolil respondenty, kteří mají s interkulturní komunikací v rámci struktur

⁵⁸⁸ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum 2000, str. 121. ISBN 978-80-246-0139-7.

Evropské unie zkušenosti a jsou ochotni zúčastnit se navržené případové studie. Vybral jsem proto zástupce Stálého zastoupení České republiky při Evropské unii, zastoupení hlavního města Prahy při EU (tzv. Pražský dům) a zástupce Ministerstva zahraničních věcí České republiky. Jako nejvhodnější metodu jsem určil nestandardizovaný anonymizovaný rozhovor, který dle možností probíhal buď osobně, nebo prostřednictvím telefonu a e-mailů; ve všech případech jsem byl tazatelem osobně. Respondenti byli informováni, že výzkum je součástí disertační práce zabývající se interkulturní komunikací a kulturní politikou Evropské unie. Seznámil jsem je rovněž s koncepcí výzkumu a konzultoval výše uvedené hypotézy. Na základě odpovědí respondentů jsem formuloval konkrétní otázky dotazníku, jejichž počet jsem musel ve výsledku výrazně redukovat. Zástupci všech uvedených institucí se shodli na tom, že více než 10 otázek položených v rámci dotazníku může při výzkumu respondenty odradit a významně tak snížit jeho celkovou návratnost. Doporučili zároveň co možná nejjednodušší formulaci dotazů, což mě přivedlo k volbě uzavřených dichotomických otázek (viz dále). Kritice byla také vybranými respondenty podrobena volba cílového vzorku výzkumu; respondenti se se mnou ve výsledku shodli na záměru oslovit stálá zastoupení jednotlivých členských států EU. Další varianty – komunikovat s ministerstvy zahraničních věcí či ministerstvy kultury nebo zastupitelskými a dalšími diplomatickými úřady, se ukázaly jako mnohem méně vhodné (viz dále). V rámci nestandardizovaného rozhovoru případové studie jsem také analyzoval jednotlivé nástroje dotazníku, včetně jeho formy a administrace. S ohledem na značnou vytíženost respondentů cílového vzorku jsem se rozhodl pro jednoduchý online dotazník, jehož vyplnění na rozdíl od formulářů v programu Word či Excel nevyžaduje žádné zpětné zasílání (viz dále).

5.4. Rozhodnutí o populaci a vzorku

S ohledem na charakter a cíle práce jsem musel při rozhodování o populaci a vzorku vybrat relevantní skupinu, která by na jedné straně měla zkušenosti s interkulturní komunikací v rámci institucí a struktur EU a zároveň by měla povědomí o eurounijní kulturní politice. Nabízelo se proto několik variant, a to oslovit:

- ministerstva zahraničních věcí členských států
- ministerstva kultury členských států
- zastupitelské a diplomatické úřady členských států
- europoslance/evropské komisaře
- stálá zastoupení jednotlivých členských států při EU

Oslovení respondentů z ministerstev zahraničních věcí členských států by sice mohlo poskytnout důležitá data ohledně interkulturní komunikace, ovšem stejný vzorek by nebyl z podstaty věci s to relevantně zodpovídat otázky týkající se kulturní politiky EU. Pro tyto otázky by si (jak potvrdili respondenti případové studie) vyžádali věcné stanovisko ministerstva kultury. V jejich případě by byl problém zase opačný. Lze sice předpokládat, že jednotlivé úřady by si navzájem poskytly součinnost; tato by ovšem výrazně zhoršila celou administraci výzkumu a zejména pak návratnost dotazníků. Zastupitelské a další diplomatické úřady⁵⁸⁹ (velvyslanectví, honorární/generální konzuláty, stálé mise a zastoupení ad.) zajišťují především konzulární, diplomatickou a administrativní činnost související s výkonem veřejné a státní správy dané země. Navíc bohužel ne všechny tyto úřady mají pracovníka zastupujícího resortní záležitosti ministerstva kultury (tzv. kulturní ataše). Celkový vzorek by v případě takovéto volby nebyl homogenní a reprezentativní.

Postavit reprezentativní vzorek výzkumu na základě volby evropských poslanců či komisařů by rovněž nebylo optimální, podobně jako v případě resortních

⁵⁸⁹ Za ČR více viz MZV ČR. *Úřady České republiky v zahraničí*. In: mzv.cz. [online]. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2006 [cit. 10.1.2014]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/adresar_diplomatickych_misi/urady_ceske_republiky_v_zahranici.htm l.

ministerstev. Europoslanci sice mají či lépe řečeno by měli mít s interkulturní komunikací v rámci EU svoje zkušenosti, poněť o kulturní politice EU však často chybí, stejně jako u eurokomisařů. Každý ze současných dvaceti osmi eurokomisařů navíc zodpovídá pouze za jednu danou oblast. Za kulturu⁵⁹⁰ (resp. vzdělávání, kulturu, mnohojazyčnost a mládež) je to v době vypracování práce (tj. Komise 2010 - 2014) Kypřanka Androulla Vassiliou⁵⁹¹. Ani tato skupina by tedy nemohla poskytnout relevantní data. Po vyloučení výše uvedených skupin se jako nejvhodnější pro sestavení reprezentativního vzorku výzkumu jeví zástupci stálých zastoupení jednotlivých členských států. Vzhledem k tomu, že jejich zaměstnanci absolvují velký počet schůzek a jednání napříč institucemi EU a zároveň připravují a zajišťují pro své státy celou řadu dalších jednání, mají s interkulturní komunikací bohaté zkušenosti. „*Diplomaté Stálého zastoupení jednají na zasedáních 150 pracovních skupin, kterých v průběhu šesti měsíců bývá přes dva tisíce. Stálé zastoupení ve spolupráci s úřadem vlády, ministerstvem zahraničních věcí a ostatními resorty připravuje během jediného pololetí aktivity ČR na více než třech desítkách formálních rad ministrů a několika Evropských radách nejvyšších představitelů členských států.*“⁵⁹² Podobné je to i u ostatních stálých zastoupení (s výjimkou relativně nově přistoupení Chorvatska). Stálá zastoupení navíc zodpovídají za celou řadu důležitých agend, mezi které spadá i kultura (otázky politické, ekonomické a obchodní, zemědělské, právní, kulturní i další)⁵⁹³. Tato volba reprezentativního vzorku byla navíc potvrzena v rámci případové studie. Na základě svých osobních pracovních zkušeností byli jako nejvhodnější adresáti pro oslovení s žádostí o spolupráci na výzkumu vybráni

⁵⁹⁰ Více viz EC. *Education and Culture*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2008 [cit. 10.1.2014]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/index_en.htm.

⁵⁹¹ Více viz EC. *Androulla Vassiliou*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2012 [cit. 10.1.2014]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/vassiliou/index_en.htm.

⁵⁹² MVZ ČR. *O Stálém zastoupení*. In: mvz.cz. [online]. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2008 [cit. 10.1.2014]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/representation_brussels/cz/o_stalem_zastoupeni/index.html.

⁵⁹³ Více viz BLAIR, A. *Permanent Representations to the European Union*. In: dora.dmu.ac.uk. [online]. De Montfort University Leicester, 2001 [cit. 10.1.2014]. Dostupné z:

[https://www.dora.dmu.ac.uk/bitstream/handle/2086/6203/Permanent %20Representations %20to %20the %20European %20Union.pdf?sequence=1](https://www.dora.dmu.ac.uk/bitstream/handle/2086/6203/Permanent%20Representations%20to%20the%20European%20Union.pdf?sequence=1).

tiskoví mluvčí⁵⁹⁴ stálých zastoupení jednotlivých členských států. Mezi jejich náplň práce patří nejen komunikace s médii, ale externí komunikace v širším pojetí, tedy často i vyřizování podobných záležitostí. Přestože mezi povinnosti tiskových mluvčích patří komunikace s občany, v mnoha případech jsou kontakty na tyto pracovníky na webových stránkách úřadů nedohledatelné, což rozhodně nesvědčí o snaze proaktivně a profesionálně komunikovat s veřejností.

5.5. Volba techniky a metody sběru informací

V rámci sociologických, marketingových i dalších výzkumů se sice, jak uvádí Disman, používá celá řada technik (jako je např. standardizovaný či nestandardizovaný rozhovor, přímé či nepřímé pozorování, dotazník, telefonický výzkum, sekundární analýza pramenů a materiálů), ve své podstatě se však vždy jedná o aplikaci čtyř základních technik⁵⁹⁵:

- pozorování
- rozhovor
- analýza dokumentů
- dotazník

⁵⁹⁴ Ne vždy je jednotně uváděn termín „press spokesperson“; zejména dříve se uváděl spíše termín „press spokesman“, v některých případech funkci mluvčího vykonává „communication manager“, „PR manager“ aj.

⁵⁹⁵ Viz DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum 2000, str. 123. ISBN 978-80-246-0139-7.

5.5.1. Pozorování

Pro získání relevantních dat je správná volba vhodné techniky zásadní. Pozorování (přímé) Disman definuje jako „... zaměřené, dobře plánované vnímání vybraných jevů. To, co bylo vnímáno, je pečlivě a systematicky zaznamenáváno.“⁵⁹⁶ Sociologické pozorování je však velice široký pojem, který je nutné dále rozčlenit podle stupně formalizace a podle role a pozice pozorovatele.

Podle stupně formalizace:

- standardizované
- nestandardizované
- polostandardizované

Podle role pozorovatele:

- zúčastněné
- nezúčastněné

Podle pozice pozorovatele:

- skryté
- zjevné

Detailněji lze definovat také roli pozorovatele. Jak uvádí Disman, může se jednat o pozorovatele úplného, pozorovatel může figurovat jako participant nebo obráceně (tj. participant jako pozorovatel) nebo přijmout roli úplného participanta. Úplný pozorovatel není skrytý, pojí se prostorově se zkoumanou skupinou, ovšem svojí přítomností a činností (pozorováním) může ovlivnit chování členů skupiny a tím zkreslit výsledky pozorování. Jestliže pozorovatel funguje jako participant, pak je pozorovatel sice plně ve své roli a interakci se členy skupiny, ale nepředstírá svou plnou participaci na ní a tají svou skutečnou roli. Když se pozorovatel netají se svým posláním a plně participuje na skupině, pak se jedná o participanta coby pozorovatele. V tomto případě však (zejména při delším pozorování) hrozí ztráta nadhledu pozorovatele nad zkoumanými problémy. Ještě závažnější problémy hrozí

⁵⁹⁶ Viz DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum 2000, str. 124. ISBN 978-80-246-0139-7.

v případě, že se z pozorovatele stane úplný participant. Ten přijme plně svoji roli v původně pozorované skupině, může ztratit nejen nadhled, ale dostat se i do vážných etických problémů, jestliže se např. vyskytnou výrazné rozdíly mezi morálními aspekty pozorovatelovy původní skupiny a skupiny nové.

Další možné členění pozorování⁵⁹⁷:

Tabulka 2 - Další možné členění pozorování

1. naivní (neúmyslné, bezděčné)	X	vědecké (záměrné, plánovité)
2. neřízené (co se bude dít?)	X	řízené (víme co)
3. nekontrolované (u kvalitativních)	X	kontrolované (u kvantitativních)
4. nepřímé (sekundární informace ze statistik, obsahových analýz)	X	přímé a) extenzivní b) intenzivní
5. nezúčastněné (pohled zvenčí)	X	zúčastněné a) utajené b) neutajené
6. individuální	X	hromadné (statistické)
7. terénní	X	laboratorní (i klinické)

Vzhledem k tomu, že účelem výzkumu této práce bylo především ověření hypotéz formulovaných na základě teoretického rozboru zkoumaných jevů, nebyly techniky pozorování coby kvalitativního nástroje výzkumu použity.

⁵⁹⁷ Převzato z: ČIHOVSKÝ, J. *Sociologický výzkum*. Studijní text pro posluchače FTK UP Olomouc, 2006, str. 14.

5.5.2. Rozhovor

Stejně jako pozorování i rozhovor patří k základním metodám sociologického výzkumu. „*Sociologický výzkum chápe rozhovor (výzkumnou techniku) jako ucelenou soustavu ústního jednání mezi tazatelem (anketářem) a dotazovaným (respondentem) s cílem získat pomocí otázek informace o zkoumané sociální realitě a jejích souvislostech.*“⁵⁹⁸

Zatímco pozorování nemusí vždy nutně vyžadovat přímou interakci s respondentem, v případě interview tomu tak není. Oba základní typy rozhovorů (např. dle Dismana), tedy standardizovaný a nestandardizovaný, se bez přímé verbální interakce neobejdou. Standardizovaný rozhovor má předem dány vždy stejné otázky, jejich formulaci i pořadí. Takto sebraná data jsou dobře kvantifikovatelná, avšak často unikají podrobnosti, detaily o respondentech a souvislosti. Oproti tomu nestandardizovaný rozhovor se zaměřuje pouze na záměr výzkumu; jednotlivé otázky se mění v závislosti na respondentech i jejich odpovědích. Tato metoda na rozdíl od standardizované formy umožňuje lepší pochopení otázek, avšak takto sebraná data jsou obtížně kvantifikovatelná. Na druhou stranu poskytují širší a hlubší pohled na zkoumaný problém, a proto se tato metoda používá pro kvalitativní typy výzkumů. Výhody obou metod kombinuje tzv. polostandardizovaný rozhovor umožňující lepší vysvětlení některých otázek, čímž dochází k přesnějším odpovědím respondentů. K polostandardizovanému interview řadí Disman i hloubkový rozhovor, tedy dotazování pomocí psychologických metod a technik. Dalším typem rozhovoru je i tzv. skupinový rozhovor. Tato forma velmi dobře vypovídá o procesech v rámci vybrané skupiny, jednotliví její členové jsou však ovlivňováni psychologií davu a často tak jednají a odpovídají jinak než by reagovali sami. Pro účely této práce jsem použil nestandardizovaný rozhovor. V rámci případové studie jsem jeho prostřednictvím získal a ověřil základní fakta pro pozdější realizaci výzkumu. Pomocí telefonických, emailových i osobních

⁵⁹⁸ ČIHOVSKÝ, J. *Sociologický výzkum*. Studijní text pro posluchače FTK UP Olomouc, 2006, str. 15.

rozhovorů s vybranými respondenty vzorku případové studie jsem zejména ověřil finální rozhodnutí o populaci a vzorku a volbu vhodného nástroje sběru dat.

5.5.3. Analýza dokumentů

Analýza dokumentů představuje studium všech relevantních materiálů, které nevznikly za účelem prováděného výzkumu. Disman výslovně uvádí, že se jedná o „*jakýkoliv hmotný záznam lidské činnosti*“⁵⁹⁹ a vypočítává, že mezi takovéto záznamy lze řadit úřední statistiky, daňové záznamy, nápisy na veřejných místech, míru opotřebení koberce v muzeích, záznamy snů, osobní deníky, romány obsah odpadkových košů, romány, účty, plakáty či letáky a další. V rámci sociologického průzkumu lze při analýze dokumentů využít zejména obsahovou analýzu, sekundární analýzu dat a analýzu osobních dokumentů. Obsahová analýza je speciální technika pro zjištění sociologické informace, tedy „*kvantitativní, objektivní analýza sdělení jakéhokoliv druhu. Obsahová analýza se může zabývat právě tak obsahem sdělení, jako jeho formou, autorem i adresátem takového sdělení.*“⁶⁰⁰ Obsahovou analýzu jsem pro výzkum ve své práci nepoužil. Sekundární analýza dat se zaměřuje na zkoumání již sebraných údajů, tedy například archivní data, oficiální statistická data, data jiných výzkumů ad. Pro účely své práce jsem využil zejména data z průzkumu Eurobarometr – „Special Eurobarometer 278 / Wave 67. – TNS Opinion & Social – European Cultural Values 2007“, dále pak data The Hofstede Center a institutu Richard Lewis Communications – CultureActive. Analýzu osobních dokumentů jsem v této práci nevyužil.

⁵⁹⁹ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum 2000, str. 166. ISBN 978-80-246-0139-7.

⁶⁰⁰ Cit. d., str. 168.

5.5.4. Dotazník

Můj záměr i případové studie ukázaly jako nejvhodnější techniku sběru dat dotazník. Na rozdíl od pozorování je vysoce kvantitativní a nevyžaduje tak značnou časovou náročnost. Dotazník přináší také řadu výhod ve srovnání s rozhovorem. Dotazník je „*vysoce efektivní technika, která může postihnout velký počet jedinců při relativně malých nákladech*“⁶⁰¹, zatímco rozhovor je „*velice pracná a nákladná technika sběru informací.*“⁶⁰² Jak potvrdila případová studie (kde technika rozhovoru byla použita), důležitým aspektem spolupráce na dotazníku (včetně jeho návratnosti) je jeho anonymita. Zaručit anonymitu při rozhovoru sice lze, ale důvěra respondentů v tento závazek bývá nízká. Při rozhovoru také často může docházet k interferenci se zkoumaným systémem⁶⁰³ (zejména tzv. „*efekt morčete*“⁶⁰⁴ a „*výběr role*“⁶⁰⁵). Použitím správné formy dotazníkového šetření (viz dále) bylo v případě této práce zamezeno častému nešvaru dotazníků, tj. vynechání některých otázek a nízké návratnosti. Při rozhovoru je téměř vždy dotazovaná osoba relevantním respondentem ze zvoleného vzorku, což u dotazníku nemusí platit. Dotazník může vyplňovat osoba jiná nebo může být vybraný respondent ovlivněn osobami dalšími. S ohledem na charakter práce však toto případné zkreslení nepůsobí problém, protože cílem dotazníku bylo shromáždit data (respektive oficiální názor) vždy za vybranou instituci. Jedním ze zásadních problémů dotazníkového šetření bývá již zmíněná velmi nízká návratnost (zejména při distribuci klasickou poštou). Pro účely tohoto výzkumu jsem proto zvolil formu osobní distribuce elektronickou poštou, která umožňuje dobrý přehled nad doručením i přečtením zasláného e-mailu. I tento postup potvrdila případová studie. V rámci elektronické komunikace se nabízelo několik variant – zaslat otázky pouze jako součást e-mailu, použít nástroje Microsoft Office (Excel/Word) jako přílohu nebo zvolit on-line dotazník. První dvě varianty vyžadují náročnou zpětnou vazbu

⁶⁰¹ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum 2000, str. 141. ISBN 978-80-246-0139-7.

⁶⁰² Tamtéž.

⁶⁰³ Tj. zkreslení vyvolané výzkumnými stimuly.

⁶⁰⁴ Více viz DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum 2000, str. 132. ISBN 978-80-246-0139-7.

⁶⁰⁵ Tamtéž.

respondentů, tj. musí napsat odpovědi (v případě MS Office je navíc uložit v příloženém souboru) a pak odeslat zpět. Zaslání otázek pouze v těle e-mailu není také nejvhodnější s ohledem na různé formátování poštovních klientů, čímž hrozí následná konverze a nečitelnost (či zhoršená čitelnost) textu. S ohledem na výše uvedené problémy byl vybrán online dotazník připravený a realizovaný prostřednictvím webové platformy SurveyMonkey⁶⁰⁶, patřící k celosvětově nejpoblárnějšímu freeware on-line softwaru pro sociologické a další průzkumy. Platforma nabízí pokročilé nástroje pro vytváření dotazníků zkoumající spokojenost zákazníků, testujících personalistické, sociologické i mnohé další otázky. Uživatel si buď může zvolit v nabídce předpřipravených šablon a formulářů, nebo vytvořit zcela vlastní podobu dotazníku či šetření. Prostřednictvím SurveyMonkey je navíc možné dotazník přímo distribuovat (e-mailová databáze, sociální síť a další) i sbírat data a kontrolovat je. Webové nástroje umožňují detailnější třídění dat, jejich analýzu i výběr z nejrůznějších grafických a dalších exportů zvolených dat. Každá z uvedených technik šetření má své přednosti i nedostatky vždy s ohledem na daný výzkum. Důležitým kritériem je zejména rozhodnutí, zda chceme zkoumat přímo daný jev či pouze jeho indikátory nebo zda chceme provést v rámci výzkumu například experiment, což například analýza dokumentů vylučuje. Výzkum indikátorů je nejběžnější u pozorování. Jak upozorňuje Dimsan: „*Jen v technice přímého pozorování, je-li studovaným jevem chování, jsme schopni sledovat studovaný fenomén přímo.*“⁶⁰⁷ Neméně důležitým aspektem je také rozhodnutí o standardizaci technik. Jestliže se rozhodneme pro standardizovaný výzkum, pak jeho statistické zpracování je rozhodně preciznější, ovšem například u nestandardizovaného rozhovoru můžeme lépe a detailněji porozumět některým jevům či jedincům.

⁶⁰⁶ SURVEYMONKEY. *SurveyMonkey*. In: [surveymonkey.com](https://www.surveymonkey.com). [online]. Surveymonkey, 2002 [cit. 13.2.2014]. Dostupné z: <https://www.surveymonkey.com>.

⁶⁰⁷ DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum 2000, str. 124. ISBN 978-80-246-0139-7.

Srovnání základních technik⁶⁰⁸:

Tabulka 3 - Srovnání základních technik

	přímé pozorování	rozhovor	dotazník	analýza dokumentů
<i>co je sledováno?</i>				
- jev	někdy	ne	ne	ne
- indikátor	ano	ano	ano	ano
<i>použitelnost v experimentu?</i>				
	ano	ano	ano	ne
<i>forma</i>				
- standardizovaná	ano	ano	ano	ano
- nestandardizovaná	ano	ano	ne	ano
<i>interference se zkoumaným systémem</i>				
	někdy	ano	ano	ne

5.6. Sestavení dotazníku a formulace otázek

Pro reliabilní a validní dotazníkové šetření je důležitý jak výběr správné metody, tak vhodný počet otázek a jejich správná formulace. Konstrukce otázek byla vytvořena tak, aby testovala stanovené hypotézy a zároveň přispěla k empirickému ověření cílů mé práce. Dotazník jsem tedy neformálně rozdělil do dvou částí. První část (tj., prvních šest otázek) tvořily tzv. uzavřené otázky, které zkoumaly přístup respondentů k otázkám kulturní politiky a interkulturní komunikace, jakožto důležitého prvku vzájemného pochopení mezi členskými státy EU. Typ uzavřených otázek byl zvolen s ohledem na kvantifikaci výsledných dat. Škála možných

⁶⁰⁸ Převzato z: DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum 2000, str. 125. ISBN 978-80-246-0139-7.

odpovědi byla zvolena dichotomicky, bez možnosti vyhýbavé odpovědi „nevím“. S ohledem na nízký počet otázek (což vyplynulo především z případové studie) by neurčité odpovědi „nevím“ neposkytly relevantní data. Formulace otázek byla jednoznačná a přímočará tak, aby nedocházelo k nepochopení ze strany respondenta. Všechny otázky byly číslovány a díky použití webové on-line metody dotazování nebylo možné žádnou z položených otázek vynechat; v tom případě by nebylo možné pokračovat k následující otázce a dotazník dokončit. On-line zpětná vazba podávala kdykoliv okamžitý přehled o tom, kdo z respondentů již dotazník odpověděl a kdo nikoliv. Tento fakt umožnil velmi precizní administraci výzkumu (viz dále).

Otázka č. 1.: „Myslíte si, že EU věnuje dostatečnou pozornost kulturní politice?“⁶⁰⁹

Tento dotaz koreloval s hypotézou H_1 = „Evropská unie nevěnuje dostatečnou pozornost systematickému konceptu vlastní kulturní politiky.“ Smyslem otázky bylo získat data, která by potvrdila či vyvrátila formulovanou hypotézu. Otázka byla formulována jako uzavřená, škála odpovědí byla dichotomická (ano/ne). Kvůli relevanci dat byla záměrně vynechána odpověď „nevím“.

Otázka č. 2.: „Je kultura důležitá pro lepší porozumění mezi členskými státy EU?“⁶¹⁰

Tento dotaz koreloval s hypotézou H_2 = „Kultura může pomoci lepšímu porozumění mezi jednotlivými členskými státy EU“. Smyslem otázky bylo získat data, která by potvrdila či vyvrátila formulovanou hypotézu. Otázka byla formulována jako uzavřená, škála odpovědí byla dichotomická (ano/ne). Kvůli relevanci dat byla záměrně vynechána odpověď „nevím“.

⁶⁰⁹ V aj: „DO YOU THINK THAT THE EU PAYS ENOUGH ATTENTION TO THE CULTURAL POLICY?“.

⁶¹⁰ V aj: „IS CULTURE IMPORTANT FOR BETTER UNDERSTANDING AMONG THE EU MEMBER STATES?“.

Otázka č. 3.: „Je interkulturní komunikace důležitá pro lepší porozumění mezi členskými státy EU?“⁶¹¹

Tento dotaz koreloval s hypotézou H₃= „Pochopení interkulturní komunikace může významně přispět k lepšímu porozumění mezi jednotlivými členskými státy EU“. Smyslem otázky bylo získat data, která by potvrdila či vyvrátila formulovanou hypotézu. Otázka byla formulována jako uzavřená, škála odpovědí byla dichotomická (ano/ne). Kvůli relevanci dat byla záměrně vynechána odpověď „nevím“.

Otázka č. 4.: „Měla by být interkulturní komunikace zohledňována při tvorbě eurounijní kulturní politiky?“⁶¹²

Tento dotaz koreloval s hypotézou H₄= „Evropská unie výrazně podceňuje fenomén interkulturní komunikace při jednání zástupců členských států na půdě orgánů EU i při formování kulturní politiky unie.“ Smyslem otázky bylo získat data, která by potvrdila či vyvrátila formulovanou hypotézu. Otázka byla formulována jako uzavřená, škála odpovědí byla dichotomická (ano/ne). Kvůli relevanci dat byla záměrně vynechána odpověď „nevím“.

Otázka č. 5.: „Myslíte si, že interkulturní komunikace významně ovlivňuje vyjednávání v rámci EU?“⁶¹³

Tento dotaz koreloval s hypotézou H₄= „Evropská unie výrazně podceňuje fenomén interkulturní komunikace při jednání zástupců členských států na půdě orgánů EU i při formování kulturní politiky Unie.“ Smyslem otázky bylo získat data, která by

⁶¹¹ V aj: „IS INTERCULTURAL COMMUNICATION IMPORTANT FOR BETTER UNDERSTANDING AMONG THE EU MEMBER STATES“.

⁶¹² V aj: „SHOULD INTERCULTURAL COMMUNICATION BE TAKEN INTO ACCOUNT IN THE PROCESS OF SHAPING OF THE EU CULTURAL POLICY?“.

⁶¹³ V aj: „DO YOU THINK THAT INTERCULTURAL COMMUNICATION SIGNIFICANTLY AFFECTS NEGOTIATION WITHIN THE EU?“.

potvrdila či vyvrátila formulovanou hypotézu. Otázka byla formulována jako uzavřená, škála odpovědí byla dichotomická (ano/ne). Kvůli relevanci dat byla záměrně vynechána odpověď „nevím“.

Otázka č. 6.: „Myslíte si, že interkulturní komunikace ovlivňuje eurounijní kulturní politiku?“⁶¹⁴

Tento dotaz koreloval s hypotézou H₄ = „Evropská unie výrazně podceňuje fenomén interkulturní komunikace při jednání zástupců členských států na půdě orgánů EU i při formování kulturní politiky Unie“ a částečně také s hypotézou H₃ = „Pochopení interkulturní komunikace může významně přispět k lepšímu porozumění mezi jednotlivými členskými státy EU.“ Smyslem otázky bylo získat data, která by potvrdila či vyvrátila formulované hypotézy. Otázka byla formulována jako uzavřená, škála odpovědí byla dichotomická (ano/ne). Kvůli relevanci dat byla záměrně vynechána odpověď „nevím“.

Otázka č. 7.: „Jaké jsou podle vás typické komunikační vlastnosti občanů vaší země?“ (např. přátelská, rezervovaná...; prosím uveďte alespoň tři s výjimkou uvedených příkladů)⁶¹⁵

Tato otázka tvořila druhou část dotazníku, která se netýkala kvantifikace dat za účelem potvrzení či vyvrácení hypotéz, ale zaměřovala se na ověření dat sebraných v jiných výzkumech, které byly použity v této práci⁶¹⁶. Otázka byla formulována jako otevřená s prosbou uvedení alespoň třech adjektiv.

⁶¹⁴ V aj: „DO YOU THINK THAT INTERCULTURAL COMMUNICATION AFFECTS THE EU CULTURAL POLICY?“.

⁶¹⁵ V aj: „ACCORDING TO YOU - WHAT ARE THE TYPICAL COMMUNICATION CHARACTERISTICS OF THE CITIZENS OF YOUR COUNTRY? (e.g. friendly, reserved...; please specify at least three but not listed here)“.

⁶¹⁶ Hofstede a Lewis.

Otázka č. 8.: „Váš stát?“⁶¹⁷

Tato identifikační otázka pouze zjišťovala tvrdá data, tedy státní příslušnost respondenta zodpovídajícího dotazy uvedené v šetření. Kvůli požadavku anonymity, která vyplynula z případové studie, nebylo potřeba pro účely dotazníku požadovat další identifikační údaje. Použitý webový on-line nástroj umožňuje zaznamenávat IP adresu respondentů, čímž lze vyloučit, že by jeden respondent zodpovídal např. za více zemí apod.

5.7. Administrace výzkumu a sběr dat

Pro celkovou administraci výzkumu byly klíčové výstupy, které poskytla případová studie. Jeden z nejdůležitějších požadavků s ohledem na návratnost dotazníku byla celková stručnost a jednoduchost dotazníku. Na tento fakt byl kladen důraz při sestavování dotazníku, formulaci otázek i samotném sběru dat. Na základě rozhodnutí o populaci a vzorku byla sestavena e-mailová databáze respondentů, kteří byli následně obesláni stručnou zprávou, která dotyčné seznámila s cílem výzkumu a požádala o spolupráci. Součástí e-mailu byl také přímý link (odkaz) na dotazníkové šetření připravené na serveru MonkeySurvey. Respondenti tak mohli velmi jednoduše ihned po přečtení textu přejít k dotazníku. Jak v průvodní zprávě, tak samotném dotazníku bylo zdůrazněno, že jeho vyplnění netrvá déle než 3 minuty⁶¹⁸. Časová nenáročnost byla dalším ze stěžejních předpokladů potvrzených případovou studií. Pro zvýšení návratnosti dotazníku byla respondentům nabídnuta možnost seznámit se s výsledky výzkumu. Díky použité on-line metodě bylo možné prakticky neustále sledovat, kdo z respondentů reagoval a kdo nikoliv. Vzhledem k tomu, že na první žádost o spolupráci nereagovali všichni respondenti, bylo nutné výzvu ke spolupráci třikrát opakovat.

⁶¹⁷ V aj.: „YOUR COUNTRY?“.

⁶¹⁸ Tato doba byla stanovena jako průměr při testovacím vyplňování po sestavení dotazníku.

První e-mailová korespondence se uskutečnila 22. 9. 2013, další výzvy pak 14. 10. 2013, 1. 11. 2013 a 2. 12. 2013, sběr dat tedy probíhal přibližně čtvrt roku. S ohledem na vytíženost respondentů i nutnost nenátlakové komunikace nebyly výzvy opakovány příliš často. Při konzultacích v rámci případové studie mi byla doporučena citlivá a diplomatická komunikace vůči respondentům, kteří často patří k diplomatickému sboru členských států. Opatrný, ale systematický přístup nakonec vedl ke stoprocentní návratnosti dotazníku, což převyšuje rámeček běžně uváděných výsledků⁶¹⁹ této výzkumné metody. Sběr dat reprezentující všechny členské státy EU (včetně nově přistoupeného Chorvatska) byl pro tuto práci zásadní. V případě, že by se pouhou emailovou komunikací nepodařilo dosáhnout stoprocentní návratnosti, byla připravena další výzva ke spolupráci na dotazníku - telefonickou cestou (telefonické dotazování s využitím počítače). Tato metoda klade na respondenta daleko vyšší nároky (mnohem hůře se odmítají odpovědi), na straně druhé ovšem vyžaduje zvýšené finanční a časové nároky na straně dotazovatele.

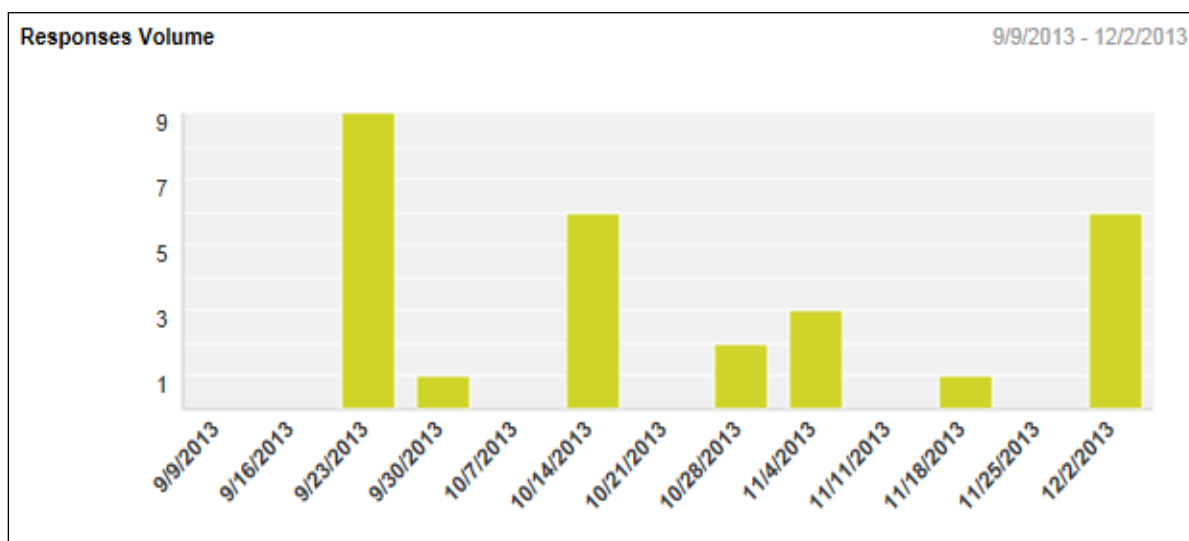
5.8. Analýza dat

Celkově byla data shromážděna od všech respondentů, což splnilo cíl výzkumu. Vzhledem k použité metodě on-line dotazníku, ve kterém bylo nastaveno, že není možné otázky přeskakovat či vynechávat, byla návratnost stoprocentní nejen co do počtu dotazníků, ale také co do počtu zodpovězených dichotomických otázek. Sebraná data byla rozčleněna podle konkrétní země a také dalších ukazatelů relevantních pro moji práci. Důležitým kritériem bylo rozdělení jednotlivých států na staré a nové členské země⁶²⁰ a multi-aktivní a lineárně-aktivní. Vzhledem k tomu, že tématem této práce je komunikace, byla nepřímo sledována i chronemika, jakožto důležitý fenomén neverbální komunikace. Pomocným kritériem tedy byla i nutnost urgency odpovědí, respektive datum, kdy konkrétní respondent z dané země vyplnil

⁶¹⁹ Podle různých zdrojů (např. Disman) se jako velmi dobrá návratnost dotazníku uvádí cca 50 %.

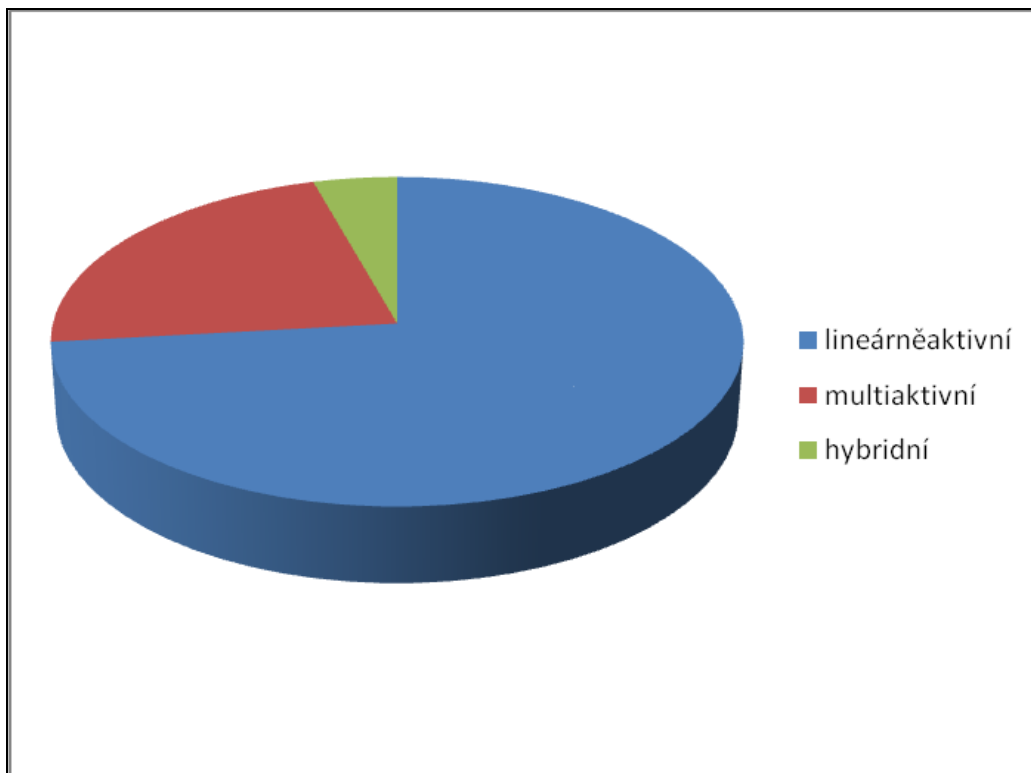
⁶²⁰ Rozdělení tzv. „staré“ a „nové“ členské státy; staré - členy EU do r. 1995 (včetně), tedy 4. rozšíření.

dotazník a čas nutný pro jeho vyplnění. Celkově bylo shromážděno 28 dotazníků, přičemž každý dotazník představoval oficiální postoj stálého zastoupení jednotlivých členských států Evropské unie tak, jak bylo stanoveno v rámci případové studie i následném rozhodnutí o populaci a vzorku. 28 respondentů celkem zodpovědělo 224 otázek, přičemž 168 z nich bylo uzavřených dichotomických a 56 otevřených. On-line dotazník byl konfigurován 9. 9. 2013, přičemž respondenti byli následně vyzváni k jeho vyplnění 22. 9. 2013. V praxi se potvrdil předpoklad případové studie, a sice že nejvíce odpovědí bude možné získat ihned po přímé výzvě. Na první žádost o odpovědi reagovalo pouze 9 respondentů, což odpovídá průměrné návratnosti dotazníků. Na opakovanou výzvu zapojit se do průzkumu z 14. 10. 2013 reagovalo dalších šest zemí. K další a tentokrát již naléhavé urgenci došlo 2. 12. 2013. Díky podpoře Ministerstva zahraničních věcí ČR, které se k výzvě o spolupráci připojilo, se nakonec podařilo získat 100 % návratnost dotazníku, tedy odpovědi od všech 28 stálých zastoupení členských států Evropské unie. Jako první na výzvu zapojit se do dotazníkového šetření reagovalo Estonsko, následované Španělskem, naopak poslední odpovídalo Lotyšsko, Francie a Chorvatsko.

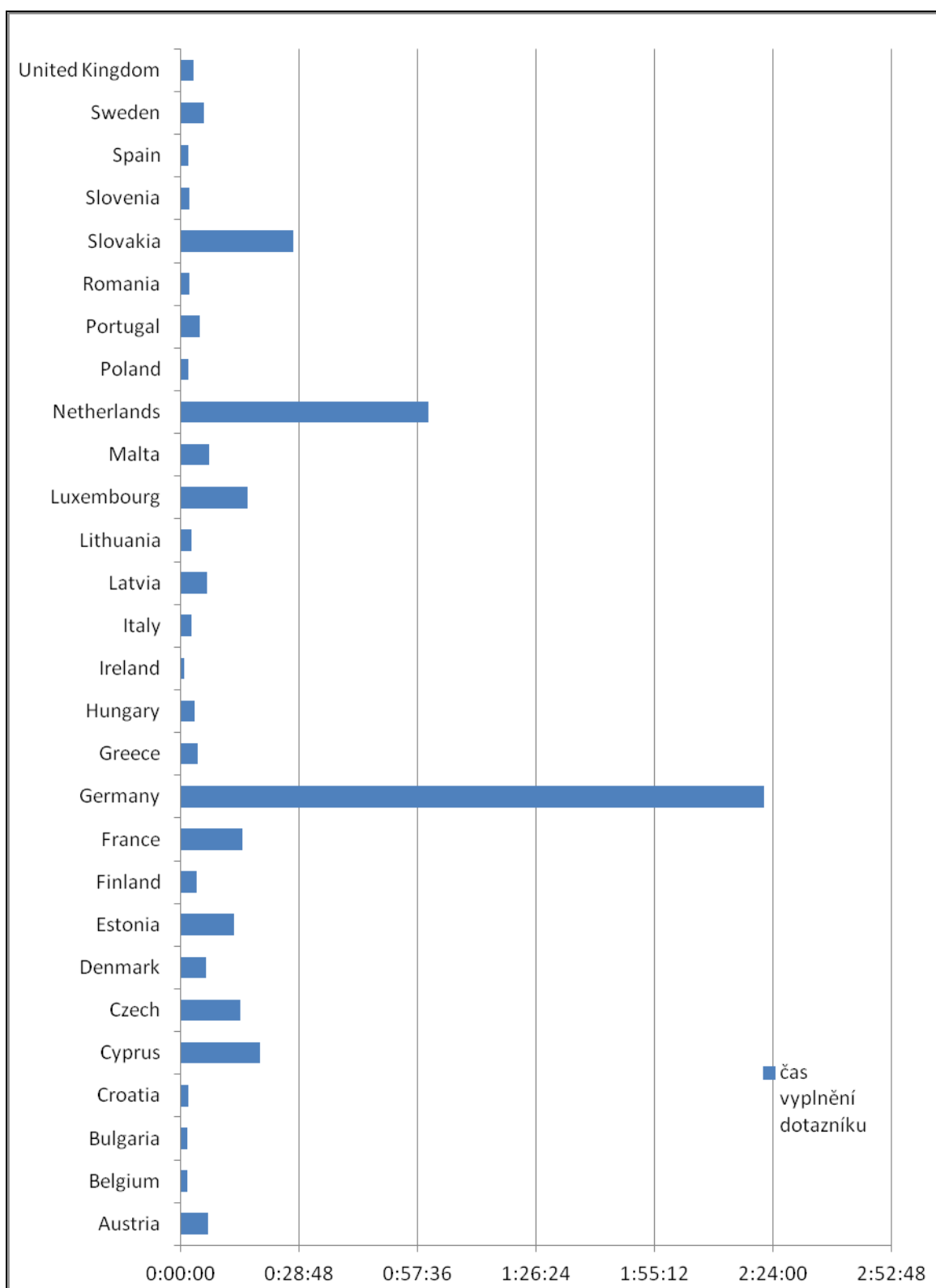

Obrázek 10 - Graf četnosti odpovědí v závislosti na jejich urgencích v čase

Součástí žádosti o spolupráci, která byla jednotlivým respondentům zasílána, bylo rovněž ubezpečení, že celková doba vyplňování dotazníku nepřesahuje 3 minuty. Tento čas vyplýval z testování dotazníku během případové studie. Průměrná doba, kterou respondenti pro vyplnění dotazníku potřebovali, byla však 13 minut 27 vteřin. Tento údaj byl ovšem výrazně ovlivněn extrémní dobou, kterou někteří respondenti s dotazníkem strávili (např. Německo – 2 hod 20 min.; Holandsko – 1 hod.; Slovensko – 27 min. apod.). Podle mého názoru byla tato enormní doba způsobena tím, že respondenti na dotazníku nepracovali kontinuálně, ale výsledkem byl naměřený údaj mezi otevřením dotazníku a jeho uložením. Někteří respondenti naopak prokázali velmi rychlou schopnost dotazník vyplnit (např. Irsko – 48 vteřin; Bulharsko – 1 min. 28 vteřin; Belgie – 1 min. 30 vteřin.; Polsko – 1 min. 50 vteřin). Pokud jde o ochotu spolupracovat, nebyl mezi jednotlivými zeměmi zaznamenán větší rozdíl. Jak staré, tak nové členské státy reagovaly na výzvu přibližně stejně, obdobně jako při rozdělení na multi-aktivní a lineárně-aktivní země. Rozdíl byl zaznamenán u doby nutné pro vyplnění dotazníku, kde jednoznačně dominovaly staré členské státy s průměrnou dobou 18 minut a 16 vteřin nad novými s průměrem 7 minut a 52 vteřin. Tento fakt byl však způsoben tím, že ve skupině starých členských států se nalézaly výše zmíněné extrémní hodnoty. Podobný trend lze pozorovat při rozdělení na multi-aktivní země (průměrná doba odpovědi 7 min.) a lineárně-aktivní (23 minut 18 vteřin), což odpovídá rozhodovacím a komunikačním charakterům takto definovaných oblastí.

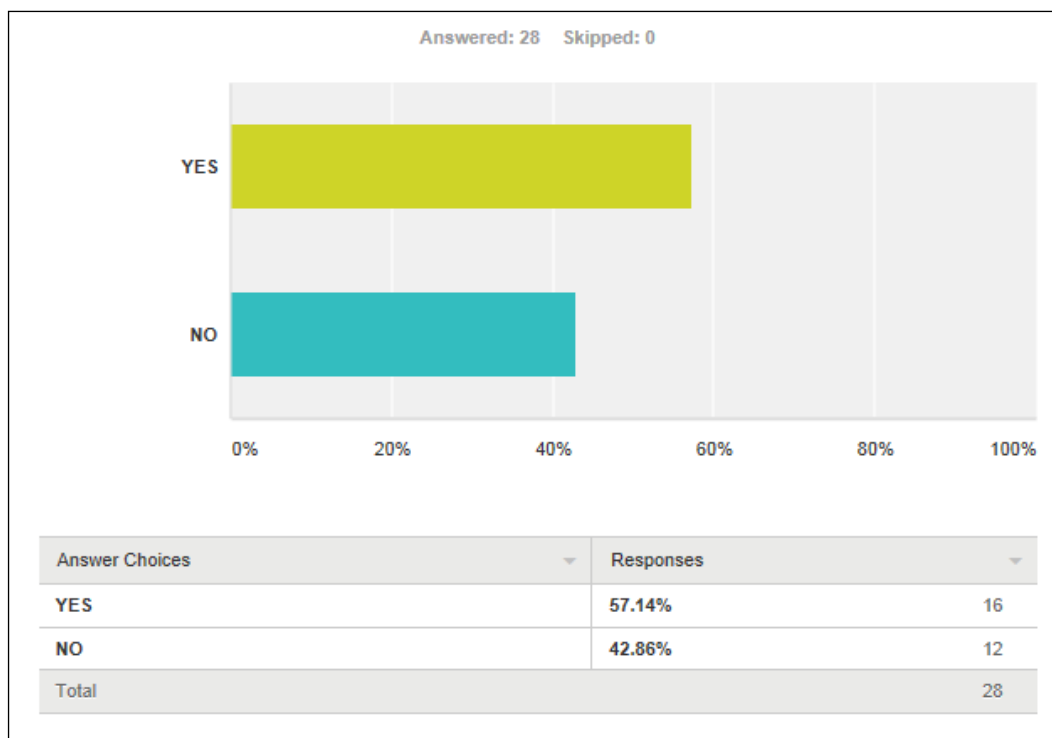
Obrázek 11 - Graf průměrné doby vyplnění dotazníku dle typů kultury

Obrázek 12 - Graf času vyplnění dotazníku u jednotlivých členských států EU

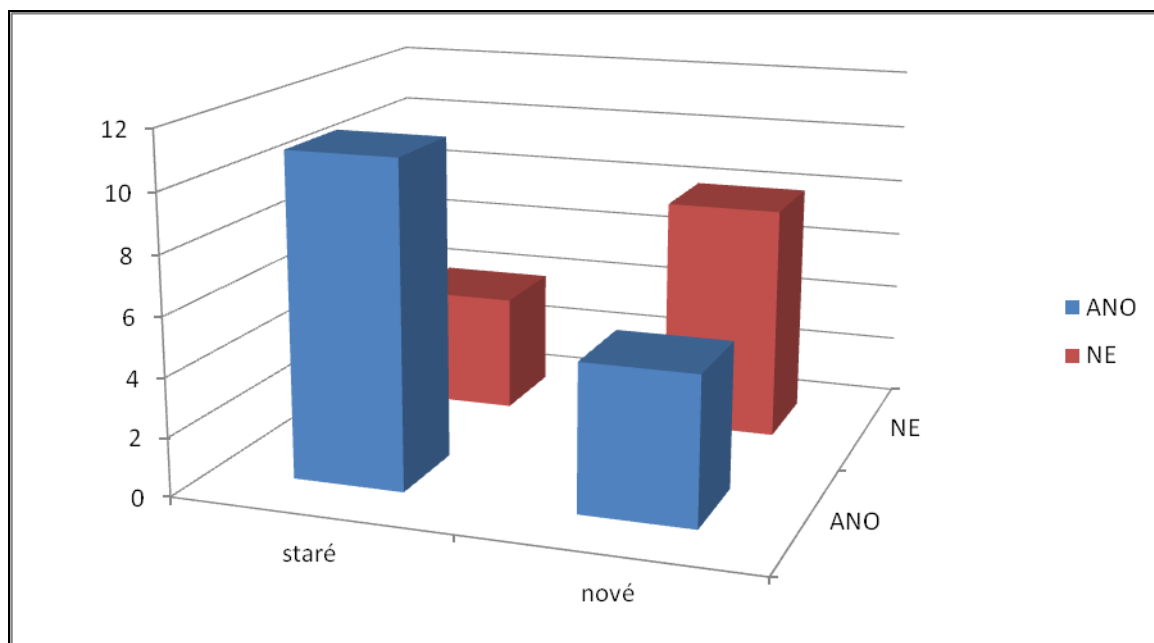
Otázka č. 1: „Myslíte si, že EU věnuje dostatečnou pozornost kulturní politice?“⁶²¹

Na otázku č. 1. odpovědělo celkem kladně 16 členských států (57,14 %), podle nichž EU kulturní politice věnuje dostatečnou pozornost. V rámci této skupiny bylo zastoupeno 11 starých a pouze 5 nových států EU, přičemž 6 lineárně-aktivních, 7 multi-aktivních a 3 hybridní země. Negativně se k otázce postavilo 12 států, tedy 42,86 % ze všech respondentů. V této skupině byly zastoupeny 4 staré a 8 nových členských států, 6 lineárně-aktivních a 6 multitaktivních. Na rozdíl od kladně odpovídajících respondentů byl v tomto případě poměr zcela vyvážený.

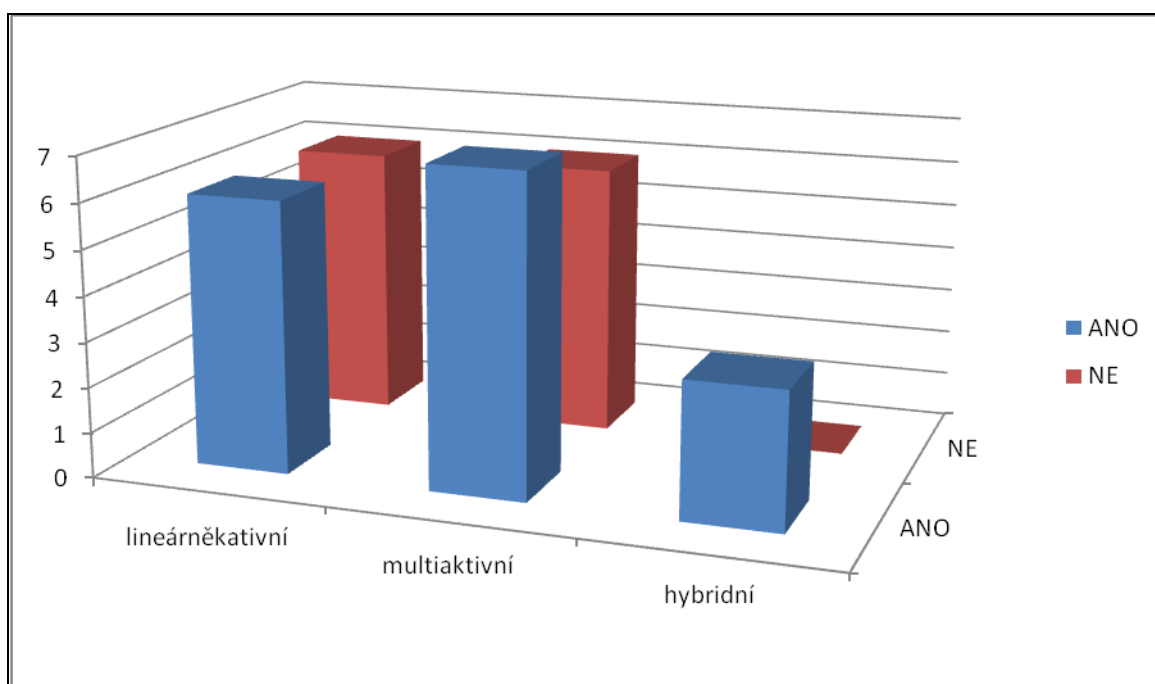

Obrázek 13 - Graf odpovědí otázky Q1

⁶²¹ V aj: „DO YOU THINK THAT THE EU PAYS ENOUGH ATTENTION TO THE CULTURAL POLICY?“.

Obrázek 14 - Graf poměru starých a nových členských států u otázky Q1

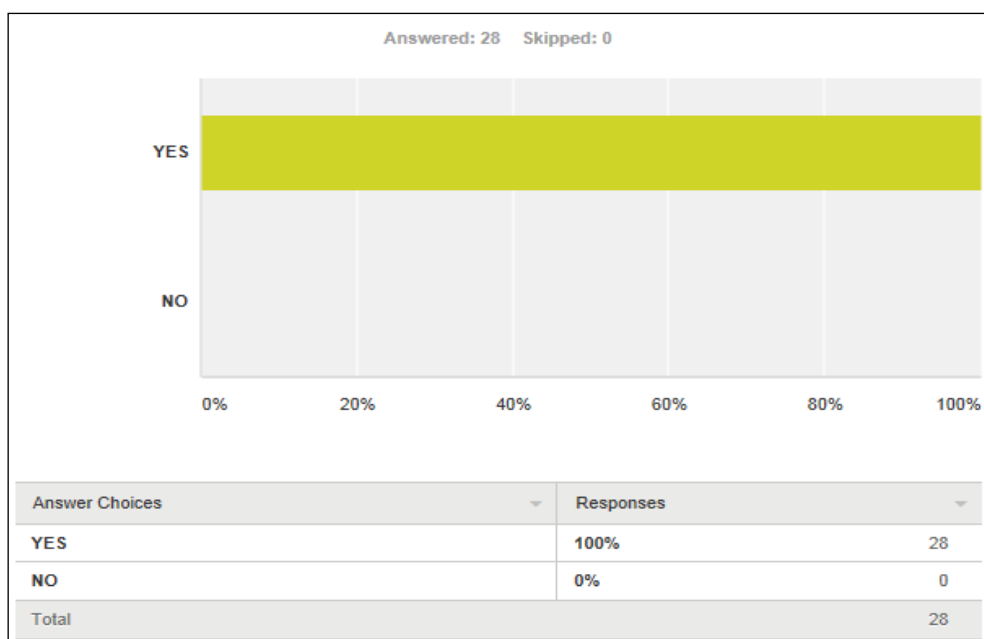

Obrázek 15 - Graf odpovědí u otázky Q1 podle typů kultur členských států EU

Celkově lze shrnout, že více než 60 % respondentů tedy vyvrací hypotézu, že EU nevěnuje dostatečnou pozornost systematickému konceptu vlastní kulturní politiky. Tento fakt ovšem nekoresponduje s reálnými kroky, které byly zjištěny v rámci studia kulturní politiky EU. Může být ovlivněn faktem, že přesto, že respondenti věděli o anonymitě dotazníku, mohla být jejich odpověď zkreslená tím, že se cítili coby součást eurounijních struktur spoluzodpovědní za koncepci kulturní politiky.

Otázka č. 2.: „Je kultura důležitá pro lepší porozumění mezi členskými státy EU?“⁶²²

Otázku č. 2. zodpovědělo kladně všech 28 respondentů bez ohledu na to, zda přísluší ke staré či nové nebo lineárně-aktivní či multi-aktivní zemi. Sebraná data tak potvrzují jednomyslné stanovisko, že kultura je důležitá pro vzájemné porozumění mezi členskými státy a může tudíž přispívat ke zlepšování nejen pochopení, ale také komunikace a multilaterálních vztahů.

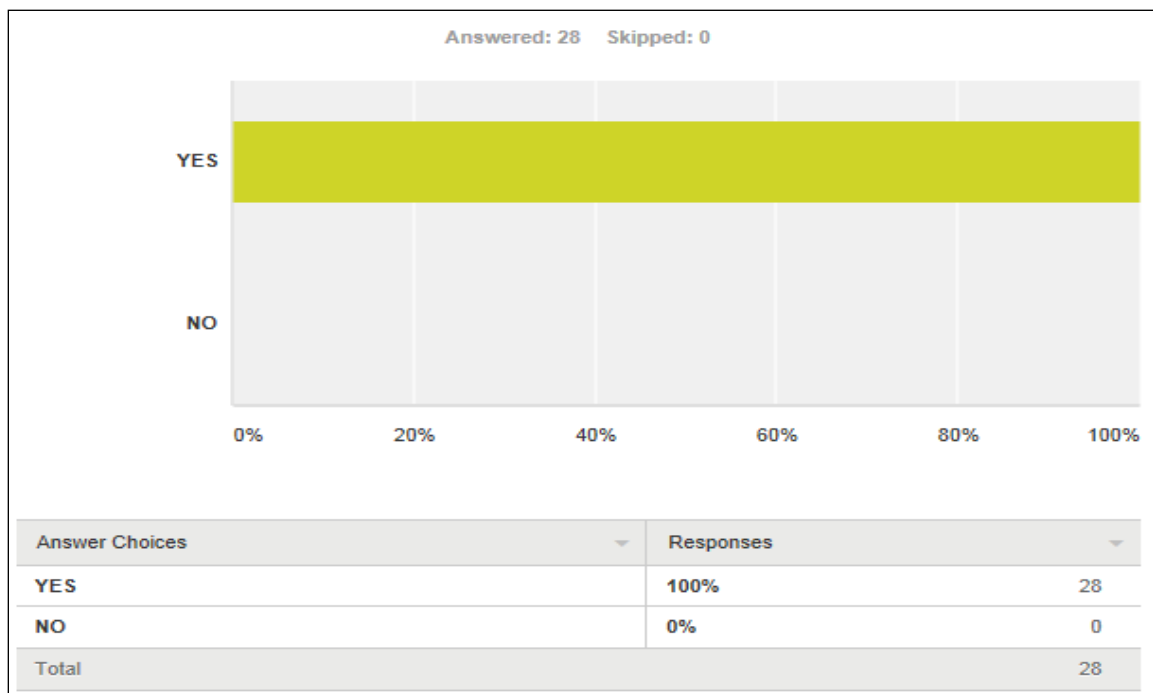

Obrázek 16 - Graf odpovědí u otázky Q2

⁶²² V aj: „IS CULTURE IMPORTANT FOR BETTER UNDERSTANDING AMONG THE EU MEMBER STATES?“.

Otázka č. 3.: „Je interkulturní komunikace důležitá pro lepší porozumění mezi členskými státy EU?“⁶²³

Stejně jako v předchozím případě i u otázky č. 3. se respondenti bez výhrady shodli na tvrzení, že interkulturní komunikace je důležitá pro lepší porozumění mezi jednotlivými státy EU. Ani v tomto případě nehrála další kategorizace žádnou roli.

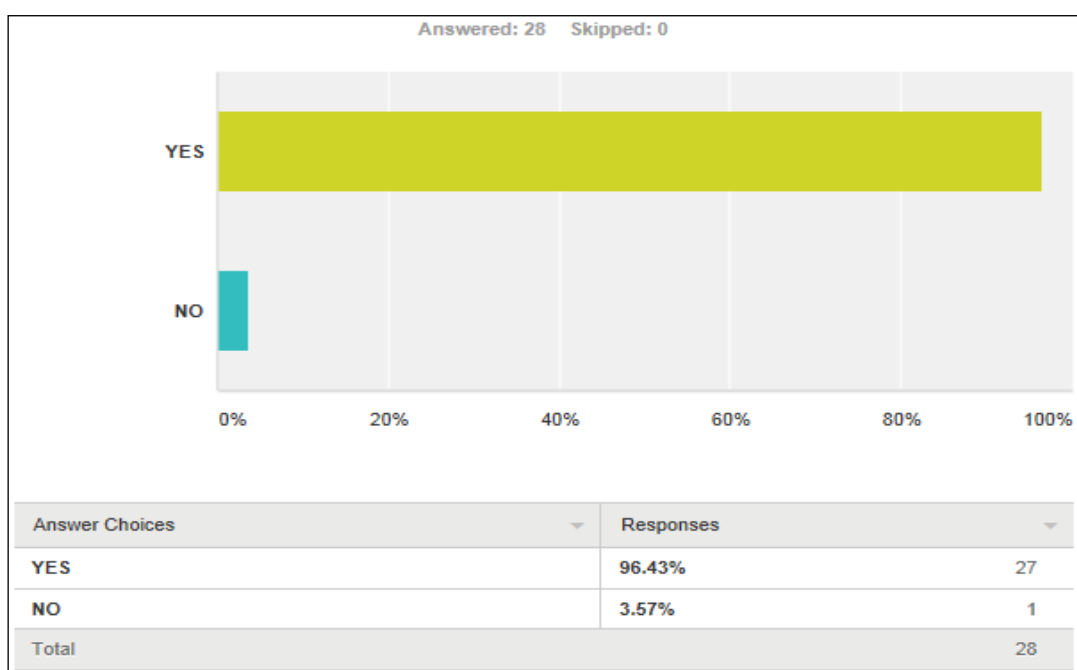

Obrázek 17 - Graf odpovědí u otázky Q3

⁶²³ V aj: „IS INTERCULTURAL COMMUNICATION IMPORTANT FOR BETTER UNDERSTANDING AMONG THE EU MEMBER STATES“.

Otázka č. 4.: „Měla by být interkulturní komunikace zohledňována při tvorbě eurounijní kulturní politiky?“⁶²⁴

S tvrzením, že by měla být interkulturní komunikace zohledněna při přípravě a realizaci kulturní politiky EU souhlasí 96,43 % respondentů, tedy až na výjimku tvořenou Lucemburskem, všechny členské státy EU. Lucembursko patří mezi staré členské země a vykazuje lineárně-aktivní charakter.

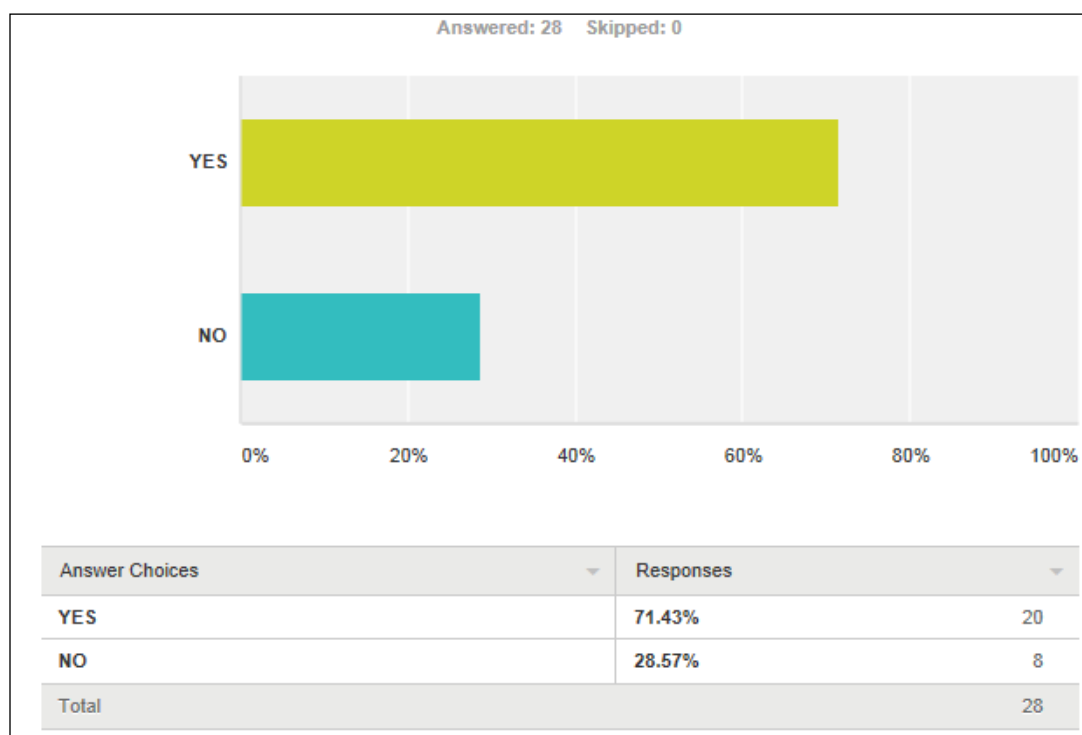

Obrázek 18 - Graf odpovědí u otázky Q4

⁶²⁴ V aj: „SHOULD INTERCULTURAL COMMUNICATION BE TAKEN INTO ACCOUNT IN THE PROCESS OF SHAPING OF THE EU CULTURAL POLICY?“.

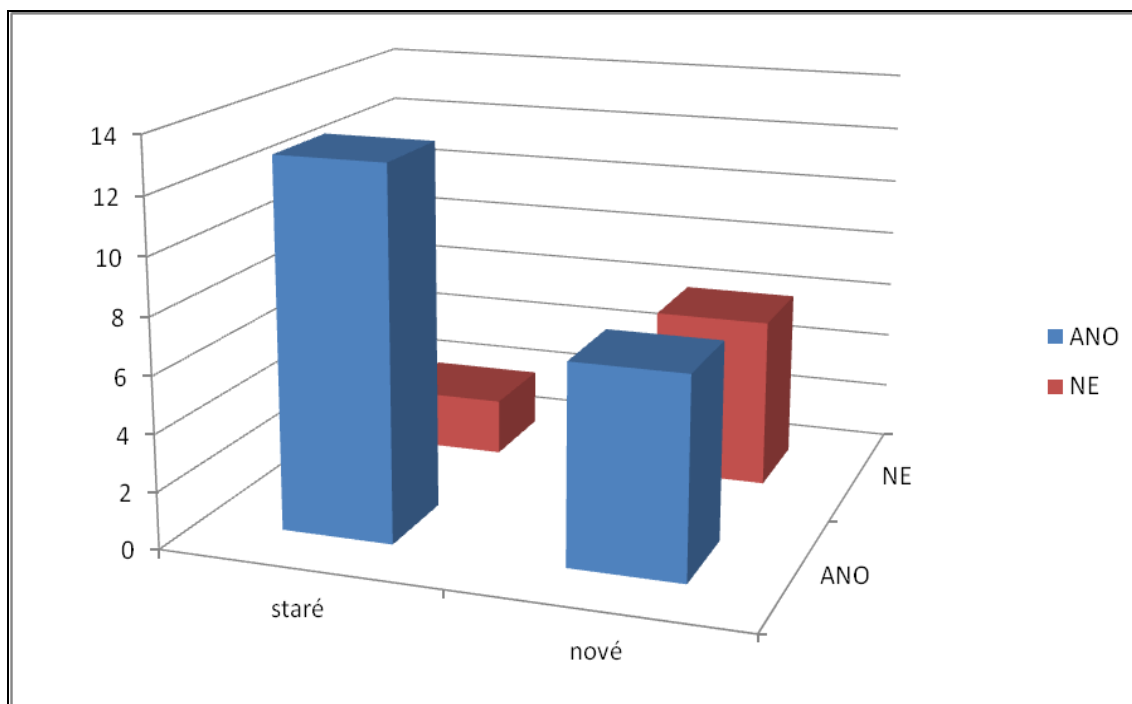
Otázka č. 5.: „Myslíte si, že interkulturní komunikace významně ovlivňuje vyjednávání v rámci EU?“⁶²⁵

V názorech na otázku č. 5. se respondenti rozcházel. 71,43 % dotázaných, tedy 20 zemí, se domnívá, že interkulturní komunikace skutečně může ovlivnit významným způsobem jednání a vyjednávání v rámci eurounijních struktur. Tento postoj zaujímají spíše staré a multi-aktivní země. S otázkou se shoduje 13 starých a 7 nových členských států, přičemž 8 lineárně-aktivních, 11 multi-aktivních a 1 hybridní stát (Belgie). Nesouhlasné stanovisko u této otázky vyjádřilo 8 zemí, tedy 28,57 % respondentů. Dominovaly zde nové členské státy (včetně ČR) s lineárně-aktivním charakterem. Celkově odpovědělo negativně 6 nových a 2 staré země EU, respektive 4 lineárně-aktivní, 2 multi-aktivní a 2 hybridní státy.

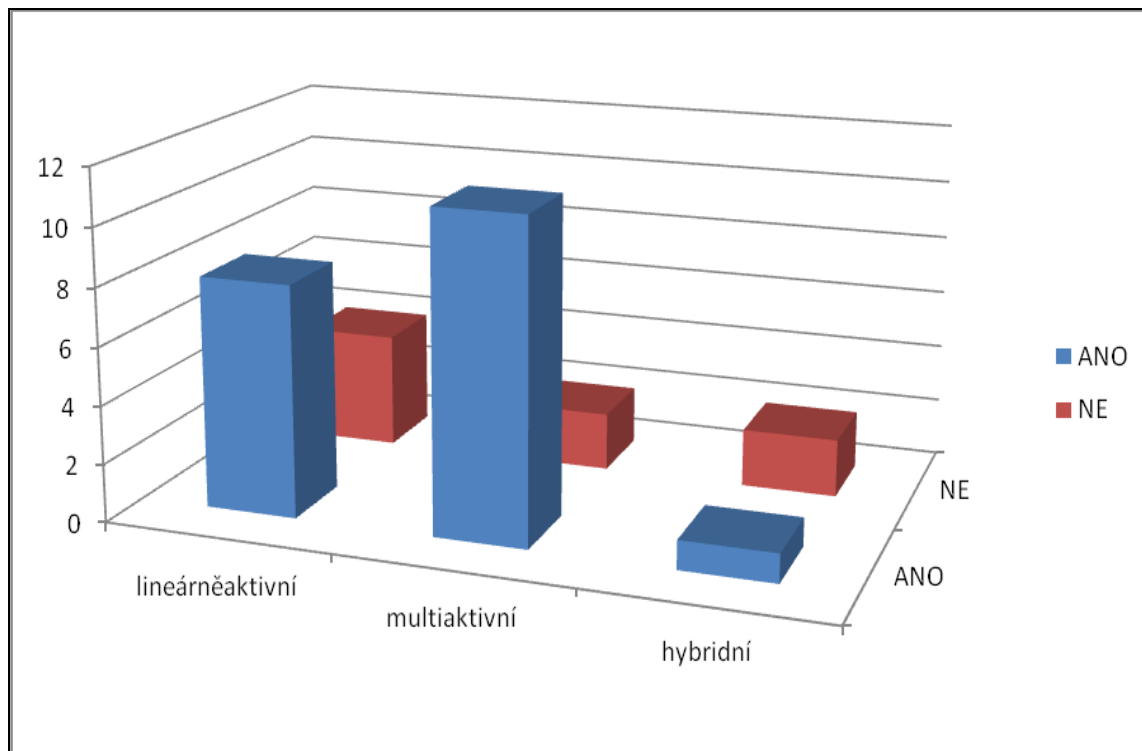

Obrázek 19 - Graf odpovědí u otázky Q5

⁶²⁵ V aj: „DO YOU THINK THAT INTERCULTURAL COMMUNICATION SIGNIFICANTLY AFFECTS NEGOTIATION WITHIN THE EU?“.

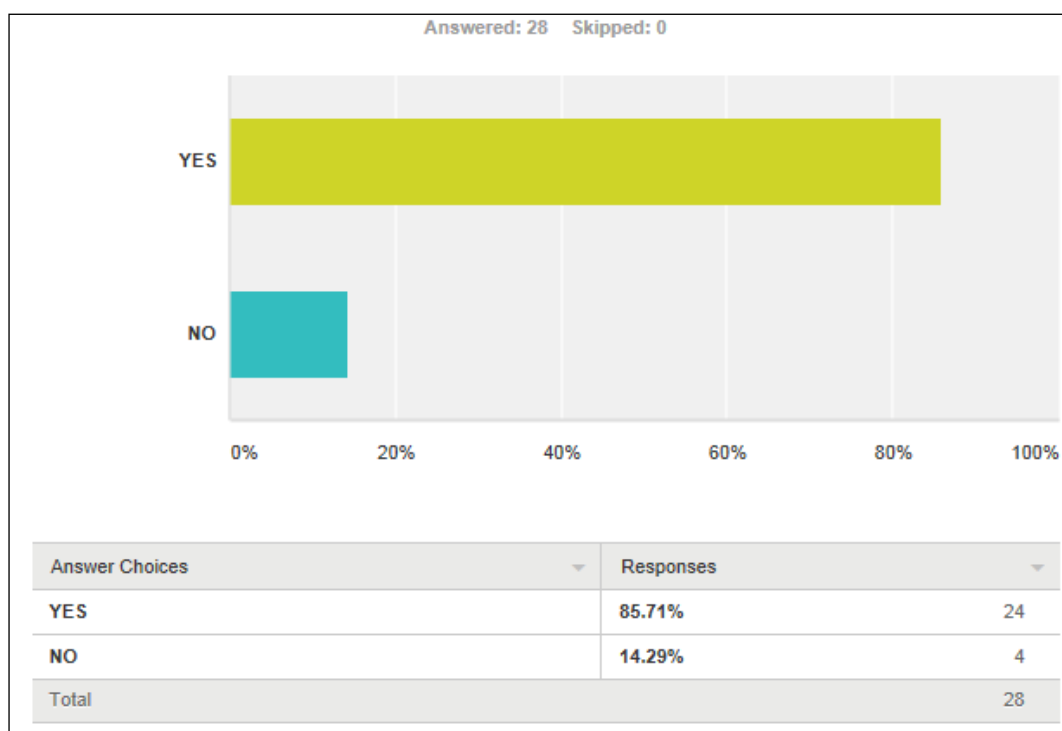
Obrázek 20 - Graf poměru starých a nových členských států u otázky Q5

Obrázek 21 - Graf odpovědí u otázky Q5 podle typů kultur členských států EU

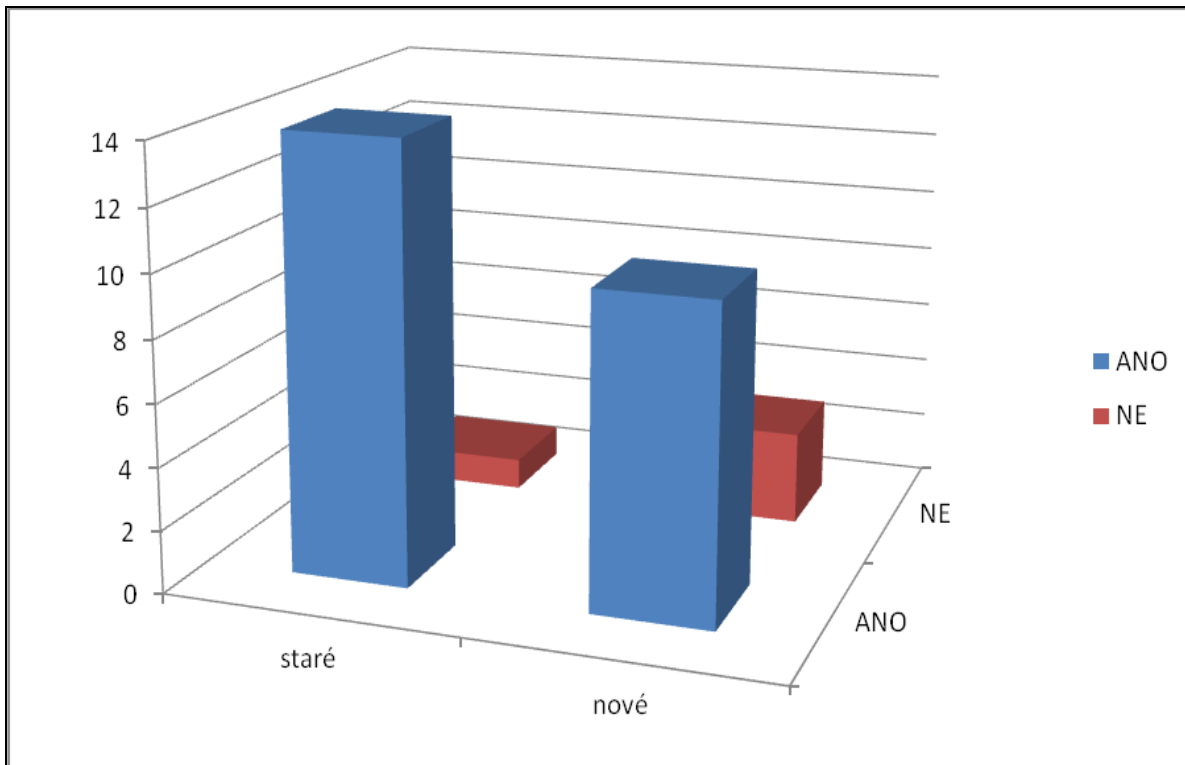
Otázka č. 6.: „Myslíte si, že interkulturní komunikace ovlivňuje eurounijní kulturní politiku?“⁶²⁶

Respondenti se rozcházel v názorech i u otázky č. 6., tedy dotazu na korelaci mezi interkulturní komunikací a kulturní politikou EU. Podle 24 členských států (85,71 %) interkulturní komunikace ovlivňuje kulturní politiku EU. Myslí si to 14 starých a 10 nových zemí, 12 států lineárně-aktivních, 10 multi-aktivních a 2 hybridní. Tvrzení, že interkulturní komunikace ovlivňuje eurounijní kulturní politiku odmítá 14,29 % respondentů, tedy 4 členské země, s tříčtvrtinovou převahou nových států nad starými a jednoznačně multi-aktivním charakterem. Negativně na otázku č. 6 odpověděly 3 multi-aktivní země a jeden stát vykazující hybridní tendence.

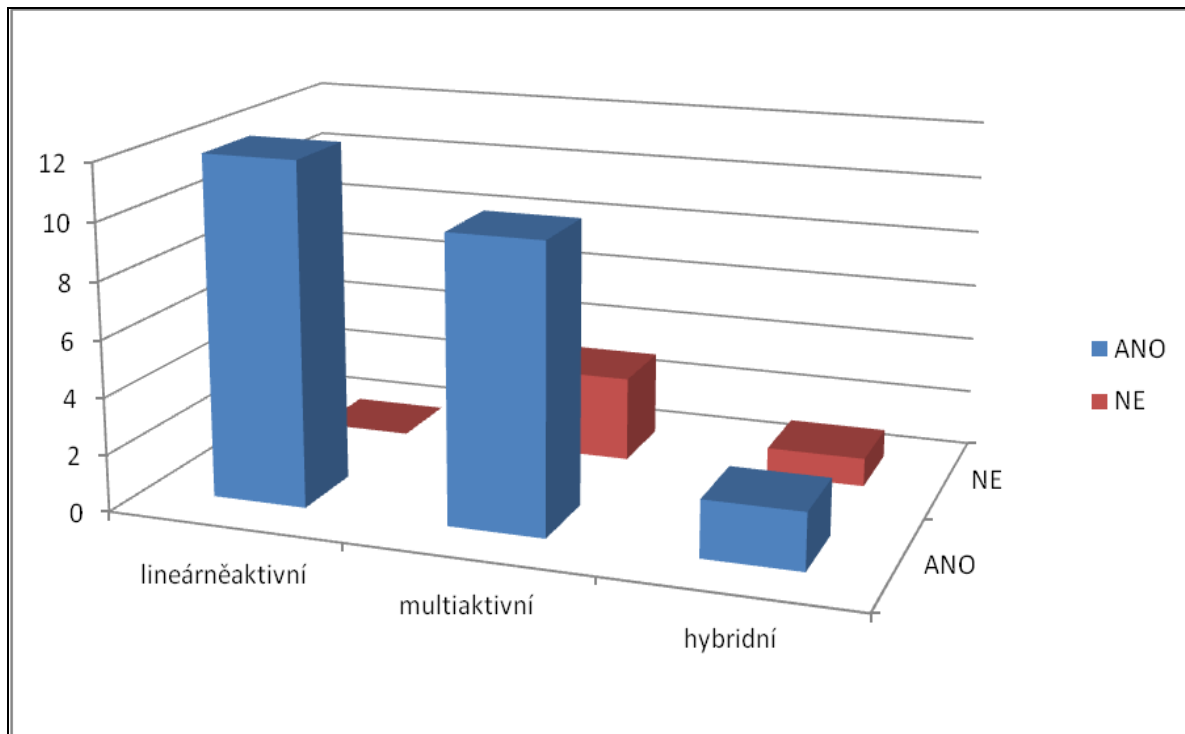

Obrázek 22 - Graf odpovědí u otázky Q6

⁶²⁶ V aj: „DO YOU THINK THAT INTERCULTURAL COMMUNICATION AFFECTS THE EU CULTURAL POLICY?“.

Obrázek 23 - Graf poměru starých a nových členských států u otázky Q6

Obrázek 24 - Graf odpovědí u otázky Q6 podle typů kultur členských států EU

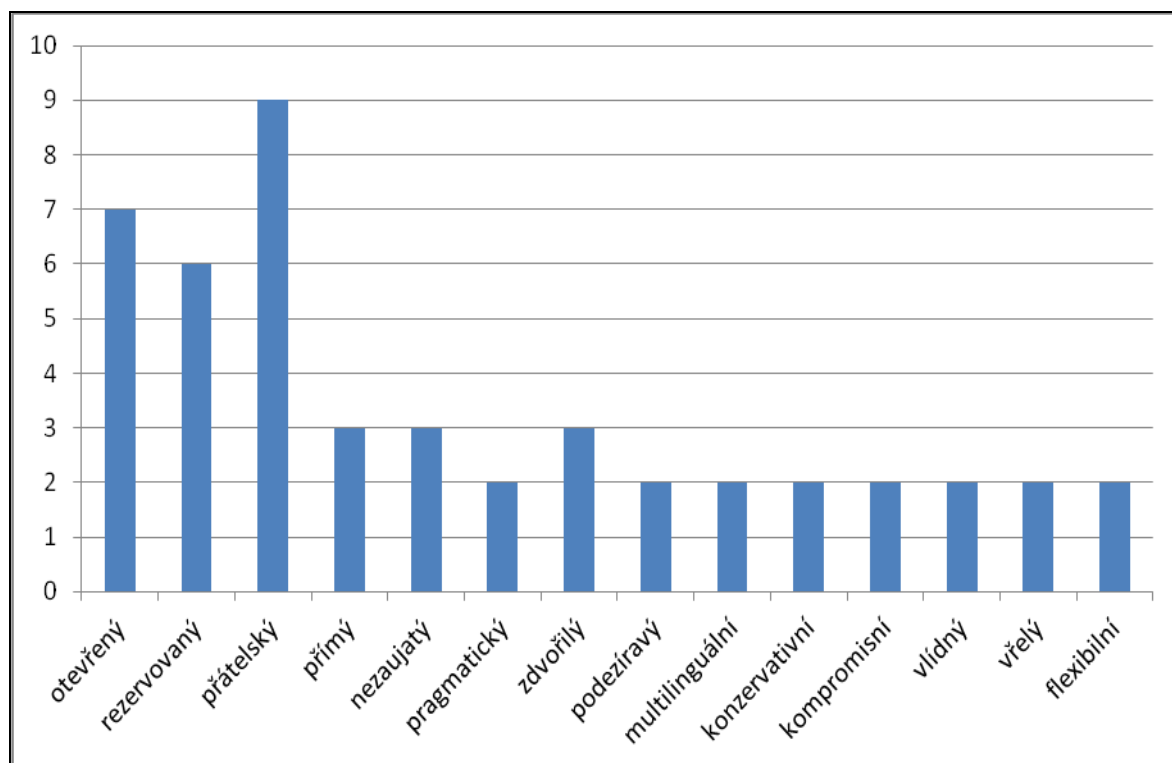
Otázka č. 7.: „Jaké jsou podle vás typické komunikační vlastnosti občanů vaší země?“ (např. přátelská, rezervovaná...; prosím uveďte alespoň tři s výjimkou uvedených příkladů)⁶²⁷

Otázka č. 7 patřila společně s identifikační 8. otázkou k dotazům otevřeným. Jako jediná ze všech otázek zaznamenala chybějící odpověď, kdy respondent Spojeného království uvedl, že si není jist, zda existuje něco jako typická komunikační charakteristika.⁶²⁸ Všechny další země uvedly minimálně tři požadované charakteristiky, přičemž některé státy použily příklady, které již byly zmíněny v samotné otázce a jejichž použití se nedoporučovalo. Přesto, že respondentům nebyla záměrně nabídnuta možnost vybírat z připraveného seznamu, řada odpovědí se opakovala. Nejčastěji byly zmiňovány charakteristiky jako: „přátelský“, „otevřený“, „rezervovaný“, zopakovaly se také: „přímý“, „nezaujatý“, „zdvořilý“ a další. Několikrát se také objevilo téma kritiky. Například respondent za ČR uvedl „příliš kritický“, zástupce Francie zmínil „sebekritiku“ nebo dotazovaný z Litvy „citlivost na kritiku“. Opakovala se také ochota či snaha sdílet a vyměňovat informace. Bulharsko – „připravenost poskytnout informace“, Francie – „schopnost vyměňovat si nápady s ostatními“ či „připravenost sdílet myšlenky“. Všechny další odpovědi byly v podstatě individuální a jsou konfrontací ke komunikačním charakteristikám uvedeným u jednotlivých členských států Evropské unie. Charakteristiku „přátelský“ uvedlo celkem 9 států, přičemž se jednalo o 5 starých a 4 nové členské státy, mezi nimiž byly 4 země multi-aktivní, 3 lineárně-aktivní a 2 hybridní. Nejčastěji se „přátelskost“ pojila s „otevřeností“, ale také „rezervovaností“ (např. Kypr) nebo smyslem pro humor (ČR). Adjektivum „otevřený“ se opakovalo celkem u 7 států. Jednalo se o 4 staré a 3 nové členské státy, mezi nimiž byly 4 multi-aktivní, 2 lineárně-aktivní a 1 hybridní. „Otevřenost“ se pojila například se: „zdvořilostí“, „přímostí“, „vřelostí“, nebo také

⁶²⁷ V aj: „ACCORDING TO YOU - WHAT ARE THE TYPICAL COMMUNICATION CHARACTERISTICS OF THE CITIZENS OF YOUR COUNTRY? (e.g. friendly, reserved...; please specify at least three but not listed here)“.

⁶²⁸ „I'm not sure there is such a thing as a typical characteristic“.

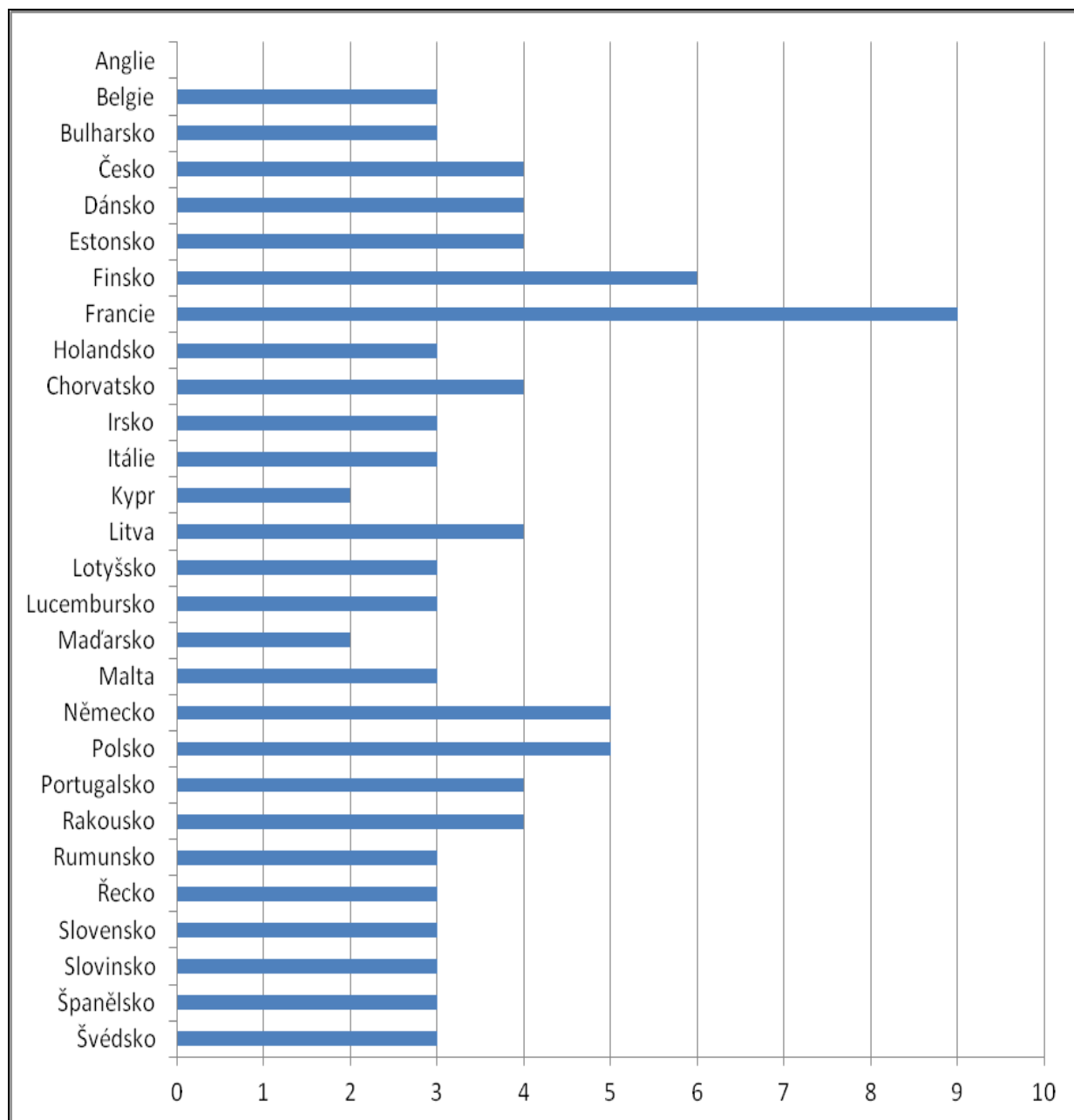
„multilinguálností“, „pragmatismem“ či „podezíravostí“. „Rezervovanost“ se projevila celkem u 6 států, 3 starých a 3 nových. 3 z nich byly lineárně-aktivní, 2 multi-aktivní a 1 hybridní. Toto adjektivum se vyskytovalo společně například s: „připraveností naslouchat“, „hledáním kompromisů“, „pochybovačností“ nebo „plachostí“.

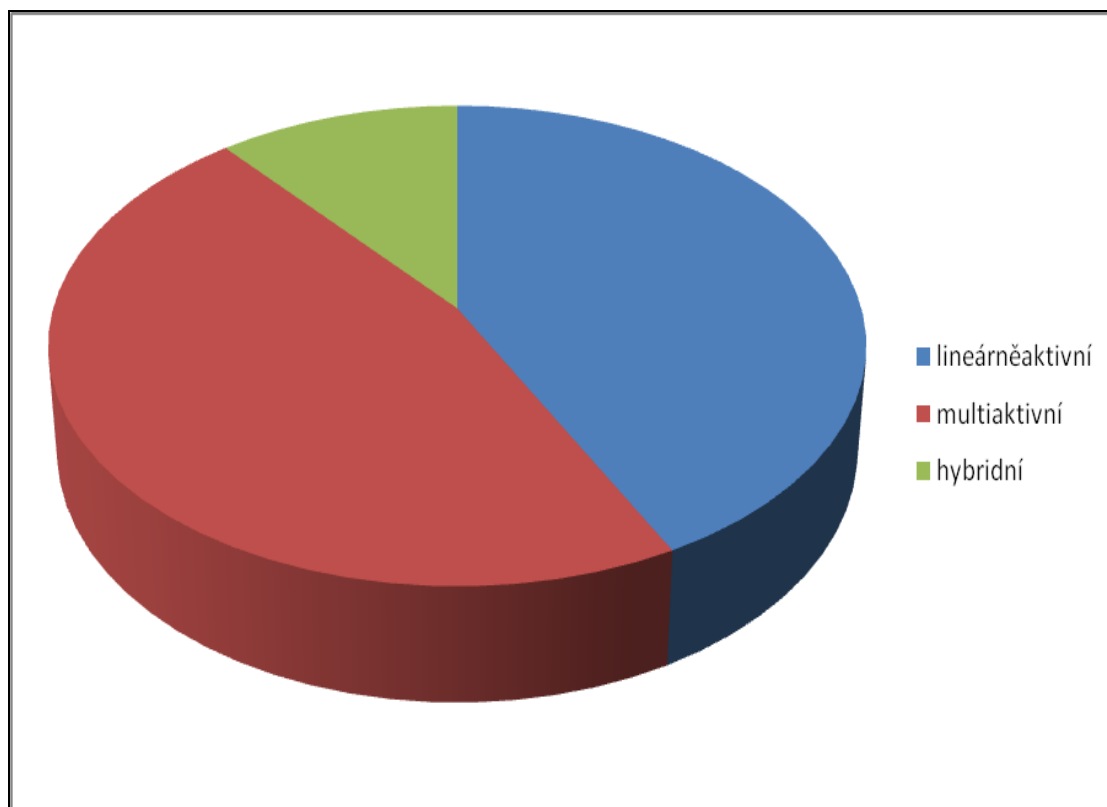
Obrázek 25 - Graf nejčastěji se opakujících se komunikačních charakteristik

Pokud jde o množství uvedených adjektiv, nebyl mezi lineárně-aktivními a multi-aktivními státy prakticky žádný rozdíl. První skupina uvedla v průměru 3,8 adjektiva, druhá 3,5. Mezi komunikačními charakteristikami lineárně-aktivních států se objevila: „orientace na fakta“, „tendence naslouchat“, „pragmatismus“, „rezervovanost“, „pochybovačnost“, „zdvořilost“, „vyhýbání se konfliktům“, „samostatnost“ či „konkrétnost“. Objevily se také charakteristiky typické spíše pro multi-aktivní země jako je: „multilinguálnost“, „přátelskost“ či „otevřenost“.

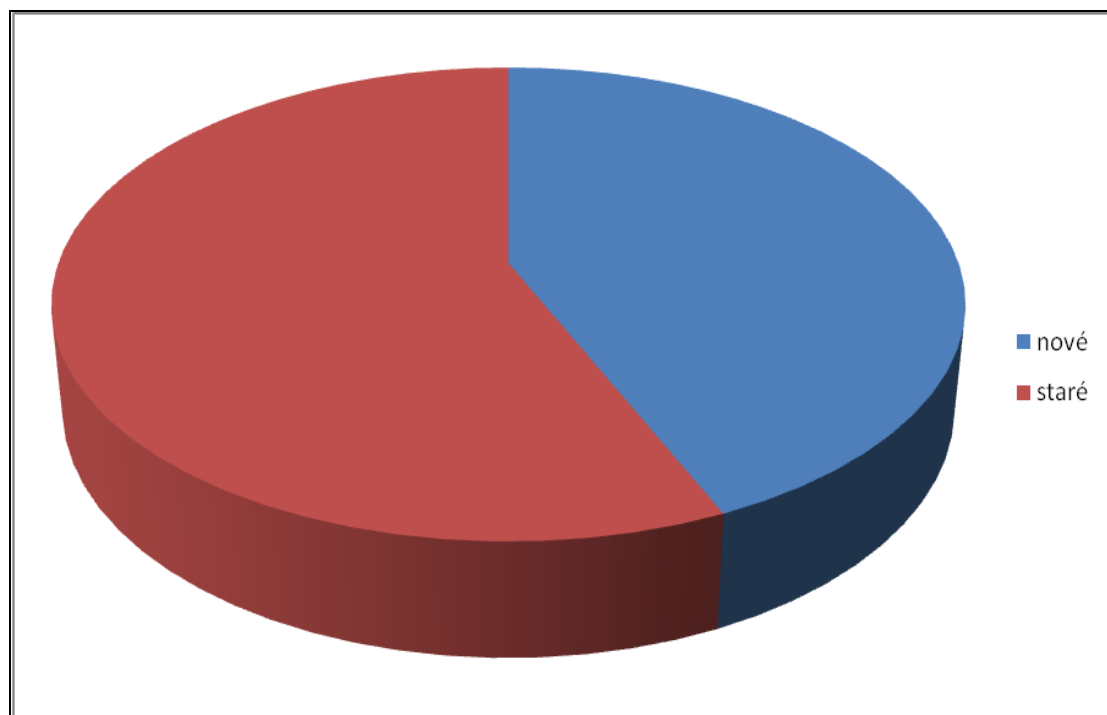
Multi-aktivní státy uváděly často ochotu sdílet či vyměňovat informace, nápady nebo myšlenky, dále pak: „otevřenost“, „přátelskost“, „vřelost“, „entusiasmus“, „podezíravost“, „citlivost na kritiku“, „skromnost“, „dobré vyjednávací schopnosti“, „flexibilitu“, „oblibu small talks“, „neomalenost“, ale také komunikační charakteristiky více související s lineárně-aktivními státy jako: „plachost“, „rezervovanost“ nebo „konzervatismus“. Velmi překvapivé až sebekritické odpovědi poskytlo Řecko, které uvedlo: „otevřenost“, „arogance“ a „nízké pochopení kulturních rozdílů“.

**Obrázek 26 - Graf počtu komunikačních charakteristik
poskytnutých jednotlivými členskými státy**

Obrázek 27 - Graf poměru počtu odpovědí u otázky Q7 dle typů kultury

Obrázek 28 - Graf poměru počtu odpovědí u otázky Q7 podle délky členství v EU

5.9. Shrnutí a vyhodnocení výzkumu

Realizovaný průzkum pomocí dotazníkového šetření empiricky prověřil hypotézy vyplývající z teoretických částí této práce. Zaměřil se zejména na vnímání významu a důležitosti kultury a interkulturní komunikace u oficiálních představitelů Evropské unie, respektive zástupců členských států reprezentujících stálá zastoupení při EU. Cílem dotazníku nebylo získat rozsáhlá data pro hlubokou kvantitativní analýzu, ale shromáždit oficiální stanoviska výše uvedených respondentů a porovnat je s daty shromážděnými nikoliv od oficiálních představitelů, ale od občanů členských států (viz Eurobarometr). Evidentním rizikem pro tento vytčený cíl bylo získání dat od všech členských států Evropské unie. V případě, že by se toto nepodařilo, uvedené srovnání by nebylo zcela relevantní. Musel jsem tak připravit a realizovat natolik efektivní dotazníkové šetření, které by dosáhlo nestandardní návratnosti 100 %. Díky provedené případové studii a následné optimalizaci počtu a formulací otázek, stejně jako díky vhodnému rozhodnutí o vzorku respondentů a metodě dotazníku, se nakonec tento náročný úkol podařil. Obeslal jsem celkem všech 28 stálých zastoupení členských států při Evropské unii, tedy 28 respondentů. I přes tento relativně malý vzorek se však podařilo shromáždit zajímavá data. Jak již bylo uvedeno výše, cílem nebylo sebrat data pro rozsáhlý kvantitativní výzkum, ale získat oficiální vyjádření k položeným otázkám. Rozsáhlý kvantitativní výzkum tohoto tématu by však mohl rozhodně přinést cenná data a zůstává tak podnětem pro další vědeckou práci v tomto směru. Každý dotazník obsahoval 8 otázek, z čehož jedna byla identifikační, 6 otázek uzavřených (dichotomických) a jedna otevřená. Respondenti celkem odpověděli 224 otázkám (168 uzavřených a 56 otevřených). Celkem strávili s vyplňováním dotazníků 6 hodin 16 minut a 23 vteřin. Tento údaj však ne zcela odpovídá době nezbytné pro vyplnění dotazníků, protože v rámci případové studie byla průměrná testovací doba pro vyplnění dotazníku stanovena 3 minuty. Jako nejvhodnější výzkumná metoda pro daný záměr byl vybrán online dotazník. Toto rozhodnutí potvrdila případová studie. Oproti původnímu záměru koncipovat

dotazník se zhruba 15 - 20 otázkami byl nakonec jejich počet redukován s ohledem na návratnost dotazníku. Rovněž i tento krok vyplynul z případové studie. On-line dotazník byl realizován prostřednictvím serveru SurveyMonkey, jehož prostřednictvím bylo možné nejen sestavit dotazník, ale také jej distribuovat a kontrolovat návratnost. Díky vhodnému sestavení dotazníku, formulaci otázek a systematické práci při sběru dat byla návratnost stoprocentní. Sebraná data byla rozčleněna nejen podle jednotlivých konkrétních členských států, ale také podle dalších dílčích kritérií, tedy rozdělení na staré a nové členské země a na státy s multi či lineárně-aktivním charakterem. Zatímco u některých otázek (např. 2. a 3.) panovala v odpovědích jednoznačná shoda co do rozdělení podle délky členství v unii, tak podle převažujících národních charakteristik, u jiných tato kritéria znamenala výrazné rozdíly. Odpovědi na připravené otázky měly potvrdit či vyvrátit základní hypotézy, které byly stanoveny jako výsledek teoretických kapitol o interkulturní komunikaci a eurounijní kulturní politice. U většiny dotazů byla otázka formulována jako uzavřená a škála odpovědí dichotomická. Kvůli relevanci dat pak byla záměrně vynechána možnost odpovídat „nevím“. V takovém případě by sebraná data nemohla sloužit jako relevantní přehled oficiálních názorů a stanovisek zastoupení členských států při EU. V rámci výzkumu se podařilo některé hypotézy prokázat, jiné nikoliv. K poněkud překvapivému závěru vedou data sebraná u otázky č. 1. („Myslíte si, že EU věnuje dostatečnou pozornost kulturní politice?“), která měla ověřit hypotézu, že EU nevěnuje dostatečnou pozornost systematickému konceptu vlastní kulturní politiky. Navzdory očekávání cca 57 % respondentů uvedlo, že se domnívá, že EU tomuto problému dostatečnou pozornost věnuje. Tento názor výrazně převažoval u starých členských států. Rozložení dle převažujících národních charakteristik bylo vyvážené. Naopak nové členské země se spíše domnívají, že EU systematické koncepci kulturní politiky dostatečnou pozornost nevěnuje. I přesto, že výsledky výzkumu u nadpoloviční většiny respondentů hovoří o tom, že je zmíněné problematice věnována dostatečná pozornost, realita je, jak vyplynulo z teoretického rozboru, jiná. Zejména v porovnání

s jinými pilíři EU je kulturní politika EU nekoncepční. Nicméně správná interpretace sebraných dat může tento fakt ozřejmit. Jestliže se zástupci oficiálních eurounijních struktur domnívají, že se v tomto případě nejedná o problém, který je nutno řešit, pak se skutečně neřeší a kulturní politika dále zůstává nekoncepční. Přes rozdílný pohled na přístup k eurounijní politice se však všechny členské státy shodují v tom, že kultura je důležitá pro lepší porozumění mezi členskými státy EU a potvrzují tak hypotézu, že kultura může pomoci lepšímu porozumění mezi jednotlivými členskými státy EU. Stejný postoj zaujímají země EU, i pokud jde o interkulturní komunikaci. I v tomto bodě se respondenti jednohlasně shodli na tom, že pro lepší porozumění mezi členskými státy EU je důležitá také interkulturní komunikace. Zatímco u předchozí otázky je pojem „kultura“ chápán jednoznačně dle definic strategických materiálů EU a co do jeho významu tedy v podstatě panuje shoda, nelze toto tvrzení zcela jednoznačně zopakovat v případě interkulturní komunikace. V tomto případě bývá onen pojem zaměňován za „mezikulturní dialog“, v rámci kterého se jedná např. o kulturní setkávání různých států a národností a je tudíž v mnohém zavádějící. Všech 28 respondentů však považuje interkulturní komunikaci za důležitou a přínosnou. 96 % respondentů se navíc domnívá, že by interkulturní komunikace měla být zohledňována při tvorbě interkulturní politiky. S tímto názorem ale nesouhlasí lineárně-aktivní Lucembursko patřící do skupiny starých členských států. Většina respondentů se také v případě interkulturní komunikace domnívá, že může významně ovlivňovat vyjednávání v rámci EU. Kladně se k tomuto bodu vyjádřilo 71 %. V této skupině pak převažovaly staré a multi-aktivní země, pro se rovněž vyjádřila Belgie (hybridní), která má kvůli vlámsko-valonskému rozložení země s interkulturní komunikací bohaté zkušenosti. 29 % respondentů si naopak myslí, že interkulturní komunikaci není potřeba při formování kulturní politiky EU zohledňovat. V rámci těchto odpovědí převažovaly nové a lineárně-aktivní země, včetně Česka. Větší shoda mezi respondenty panuje při otázce, zda interkulturní komunikace ovlivňuje eurounijní kulturní politiku. 86 % dotázaných se domnívá, že ano. Opět i zde převažují staré členské státy, poměr mezi lineárně-

aktivními a multi-aktivními zeměmi je však v podstatě vyrovnaný (12 ku 10 a 2 hybridní). 14 % respondentů si naopak nemyslí, že by interkulturní komunikace nějak ovlivňovala kulturní politiku. Odmítají to především nové členské země s multi-aktivním charakterem. Délka členství ani převažující národní charakter výrazně neovlivnily odpovědi na jedinou otevřenou otázku celého dotazníkového šetření (nepočítáme-li identifikační otázku č. 8.), a sice jaké jsou podle názoru respondentů typické komunikační vlastnosti občanů jejich země. Respondenti byli vyzváni, aby uvedli alespoň tři hodnoty. Pro lepší názornost byly uvedeny některé příklady. Přesto, že bylo výslovně uvedeno, aby respondenti napsali jiné než uvedené příklady, v některých případech je zopakovaly. Většina (14) států uvedla přesně 3 příklady, 11 států uvedlo více než 3 příklady, 2 (Kypr a Maďarsko) pouze 2 příklady a respondent ze Spojeného království na tuto otázku odmítl odpovědět. Ve skupině, která uvedla více příkladů, nedominovaly ani staré či nové členské státy, ani země s převažujícím multi-aktivním či lineárně-aktivním charakterem. Bez ohledu na uvedená kritéria se řada komunikačních charakteristik opakovala. Nejčastěji se respondenti hodnotili jako přátelští a otevření. Často se vnímají jako rezervovaní a přímí, nezaujatí a zdvořilí. Výsledky empirického průzkumu nepodpořily jednoznačně hypotézu (H_1), že Evropská unie nevěnuje dostatečnou pozornost systematickému konceptu vlastní kulturní politiky. Kulturu ovšem všechny členské státy hodnotí jako důležitou pro lepší porozumění mezi jednotlivými členskými státy, stejně jako interkulturní komunikaci. Sebraná data tedy podpořila hypotézy H_2 a H_3 , respektive to, že kultura a pochopení interkulturní komunikace může pomoci lepšímu porozumění mezi jednotlivými členskými státy EU. V rámci výzkumu se neprokázalo, že by se respondenti domnívali, že Evropská unie výrazně podceňuje fenomén interkulturní komunikace při jednání zástupců členských států na půdě orgánů EU i při formování kulturní politiky unie (H_4). Při celkovém hodnocení kvantitativních i kvalitativních dat výzkumu vyplynulo několik dílčích faktů. Na základě sebraných odpovědí je možné uvést, že staré členské státy

EU patří obecně k více konzervativním. Podle jejich respondentů není potřeba výrazně měnit zažitou podobu kulturní politiky, kterou považují za dobrou. Kritictejší pohled na věc mají naopak státy nové, podle kterých je nutné více kulturu a interkulturní politiku zohledňovat při tvorbě eurounijní kulturní politiky. Při pohledu na převažující národní charakteristiky je třeba uvést, že větší význam interkulturní komunikaci přisuzují země s multi-aktivním charakterem než země lineárně-aktivní. Všechny země bez výjimky se ovšem shodují na mimořádné důležitosti kultury i interkulturní komunikace.

6. ZÁVĚR

Disertační práce Interkulturní komunikace v kontextu kulturní politiky Evropské unie se zabývala možnou korelací interkulturní komunikace a kulturní politiky EU. V rámci eurounijního multikulturního prostředí je interkulturní komunikace mimořádně důležitým tématem. Evropskou unii tvoří (v roce 2015) 28 členských států, 503 milionů obyvatel hovořících 24 úředními jazyky. Takto různorodé multikulturní uskupení bez vzájemné tolerance a pochopení nemůže úspěšně fungovat. Pouhé překlady mezi oficiálními jazyky ovšem k porozumění členských států navzájem nedostačují. Pro skutečné vzájemné pochopení je nezbytné přijmout a využívat poznatky interkulturní komunikace, a to nejen při bilaterálních či multilaterálních kontaktech představitelů zemí EU, ale zejména při fungování klíčových eurounijních institucí. Už jen například důraz na precizní přípravu před jednáními (typickou pro lineárně-aktivní státy) a omezení často dlouhých proslovů (charakteristických u multi-aktivních zemí) během zasedání Komise či Parlamentu mohou přispět k vyšší efektivitě bruselské administrativy. Rozbor fungování klíčových institucí Unie, který jsem ve své práci provedl, však jednoznačně potvrdil, že podobná opatření jsou spíše namátková a nevycházejí ze znalosti fungování interkulturní komunikace, jež je v celé Unii významně podceňována a při fungování eurounijních struktur není řádně zohledněna. Tento předpoklad potvrdila zároveň i detailní analýza kulturní politiky EU, kterou jsem se v textu zabýval. Tomuto tématu jsem věnoval poměrně hodně prostoru, neboť bez jeho důkladného studia by nebylo možné správně koncipovat dotazníkové šetření a vyvodit odpovídající závěry. Jak prokázala třetí kapitola mé práce, ani historie, ani současnost kulturní politiky totiž nepřikládá interkulturní komunikaci patřičnou důležitost a v drtivé většině iniciativ, programů či dílčích politik a jejich strategických materiálech absentuje interkulturní komunikace úplně.

Ta přitom musí být podle mého názoru jedním ze základních nástrojů při koncipování dlouhodobé a efektivní kulturní politiky Unie. Pochopení interkulturní komunikace by mělo patřit ke stěžejním pilířům dalšího rozšiřování Evropské unie, zejména pak jihovýchodním směrem, tedy především o Turecko a další státy, jejichž teokratický charakter se od evropského sekularismu výrazně liší. Bez implementace zásad interkulturní komunikace bude porozumění mezi jednotlivými zeměmi (zejména pak státy s rozdílnou nábožensko-historickou tradicí) nízké, což může vést ke štěpení Unie. Takové problémy však nejsou v rámci sjednocování Evropy nové. Jak je patrné z kapitoly pojednávající o historii a vývoji integrace Evropy, její iniciátoři vždy zohledňovali mezikulturní rozdíly tehdejších dominantních států, aby vytvořili lepší podmínky pro možný konsenzus. Problematika interkulturní komunikace by tedy podle mého názoru měla být brána v potaz také v přístupových podmínkách pro země usilující o členství v EU. Kodaňská kritéria sice zohledňují ekonomické, politické či institucionální ukazatele, důležité otázky kulturní však opomíjejí. Unie navíc dosud ve své historii nečelila tak velkým kulturním rozdílům, které představuje plánované jihovýchodní rozšiřování spojené s islámem. Vedle otázek politických, ekonomických a dalších bude rovněž nezbytné řešit aspekty náboženské, což může vyvolávat značné problémy (viz například odlišný přístup členských států v otázce přístupu k náboženským symbolům). O to naléhavěji vnímám nezbytnost stabilizovat současnou podobu kulturní politiky EU před tím, než bude muset čelit případným významným změnám vyplývajícím ze zvažovaného rozšiřování Unie.

Základní pomyslnou osu celé práce tvoří kultura – kultura jako neoddelitelný aspekt komunikace, kultura coby jedna z důležitých politik Evropské unie a kultura, jakožto téma vědecko-výzkumné. Přesto, že značná část práce má deskriptivní charakter, hlubší pohled na jednotlivá dílčí témata byl podle mého názoru nezbytný. Bez teoretického rozboru zásad a principů interkulturní komunikace a komunikace jako takové by nebylo možné provést detailnější analýzy jejího uplatňování v eurounijním prostředí. Podrobná znalost interkulturního prostředí, kulturní politiky a fungování

Evropské unie byla zásadní pro koncipování empirického dotazníkového šetření a nezbytná pro správnou interpretaci dat a následné vyvození příslušných závěrů. Také rozsah práce je dán především interdisciplinárním přístupem ke zkoumanému tématu, bez kterého by text kopíroval poněkud redukcionistický přístup, který v mnohém uplatňuje vůči kultuře Evropská unie.

Osobně se kloním k definici kultury v širším, kulturologickém pojetí. Unie by tedy neměla na kulturu nahlížet reduktivně jen jako na hmotné či nehmotné odkazy minulosti, umění nebo na mezikulturní dialog. Je nezbytné vnímat také aspekty komunikace. Ta je jednoznačně živým „uměním“, které může kultury, subkultury či celé národy spojovat či dělit více než cokoli jiného. Je tedy výrazným nedostatkem, že interkulturní komunikace zůstává stranou zájmu nejen při fungování eurounijní administrativy, ale také při koncipování kulturní politiky Evropské unie. Její zevrubný rozbor prokázal, že nejvíce je interkulturní komunikace zohledňována při mezikulturním dialogu, což však s ohledem na výše uvedené je ona nedostatečná redukce. Korelace mezi kulturní politikou a interkulturní komunikací je však evidentní. V práci jsem proto mimo jiné zmapoval komplexní pojetí kulturní politiky EU a na základě dotazníkového šetření empiricky zkoumal její souvztažnost s interkulturní komunikací. Dotazník na základě dílčích hypotéz ověřoval základní výzkumnou otázku, zda EU podceňuje interkulturní komunikaci v rámci své kulturní politiky a fungování vlastních institucí.

Výzkumný proces znamenal především důkladný rozbor teorie interkulturní komunikace, historické i současné pojetí eurounijní kulturní politiky, stejně jako praktické fungování EU a jejích důležitých orgánů, které jsou pro kulturní politiku relevantní. Této části práce jsem věnoval větší rozsah, pro celkový koncept disertace to však bylo nezbytné. Bez hlubšího pohledu na zmíněné otázky by nebylo možné koncipovat dotazník, provést relevantní průzkum, analyzovat a správně vyhodnotit sebraná data. Pro finální dotazníkové šetření bylo také zásadní podívat se podrobně na komunikační a další charakteristiky jednotlivých členských států Unie.

V praktické části své práce jsem proto vytvořil syntézu poznatků renomovaných

institucí v oboru interkulturní komunikace - Richard Lewis Communication a The Hofstede Center - a doplnil ji o závěry vlastního šetření. Práce tak obsahuje důležitá data pro hlubší pohled na komunikační charakteristiky a další ukazatele členských států Unie a představuje tak nezanedbatelný zdroj pro další výzkumy v tomto směru. Tento přehled je zároveň souhrnem základních přístupů k typologii kultur vycházejících z prací R. Lewise a G. Hofsteda, které lze oba považovat za světové přední kapacity v oblasti interkulturní komunikace, a to nejen v rovině teoretické, ale zejména praktické. Důležitým dodatkem je podle mého názoru také stručný popis některých specifických vztahů vybraných členských států mezi sebou (tedy ambivalence, animozity či antipatie ve čtvrté kapitole), který jsem sestavil na základě studia dat poskytnutých Richard Lewis Communication a The Hofstede Center. Příkladem v tomto směru může být historicko-kulturní animozita mezi vlámskou a valonskou částí Belgie, která je patrná mimo jiné i na komunikačních stereotypch obou kulturních celků.

Jestliže základní premisou práce byl předpoklad, že Evropská unie podceňuje interkulturní komunikaci, pak bylo nezbytné uchopit zkoumaný problém v širším, interdisciplinárním pojetí. Nejvhodnějším přístupem byl kulturologický model, který dokázal jednotlivá dílčí témata nahlížet prizmatem psychologie, sociologie, politologie, práva a zejména pak nauky o komunikaci.

Při zpracování výzkumného projektu disertační práce bylo důležité překonat zejména nedostatek odborných podkladů a zdrojů pojednávající o vztahu interní komunikace a kulturní politiky EU. Nejen v českém, ale i cizojazyčném prostředí takovéto práce absentují. V případě kulturní politiky je pro výzkumné účely k dispozici bezpočet oficiálních materiálů (český překlad často chybí). Především v českém jazykovém prostředí ovšem chybí komplexní přehled klíčových materiálů, iniciativ a historie kulturní politiky EU. Problémem také zůstává značná roztržičnost eurounijní kulturní politiky. Použité dokumenty zároveň vykazují značnou míru obecných proklamací bez jasně formulovaných tezí, definování konkrétních opatření apod. Výjimkou jsou pravidla pro čerpání finančních prostředků na podporu

a rozvoj kultury. Ta jsou jasně definována, ale týkají se spíše ekonomiky než kultury. Bohužel zcela kompletní a komplexní pohled na kulturní politiku Unie nenabízí ani cizí jazykové prostředí. Přístup k tématu se často liší dle dané instituce (tedy příslušný eurounijní úřad informuje pouze o „svých“ záležitostech týkajících se kulturní politiky) nebo podle konkrétního kulturního odvětví.

Práce tak přináší stručný, avšak komplexní pohled na historii a současnost kulturní politiky Evropské unie. Poskytuje důležitý souhrn kompetencí jednotlivých eurounijních orgánů odpovědných za různé aspekty kultury, stejně tak jako přehled všech důležitých konferencí, iniciativ, programů a strategických materiálů týkajících se kulturní politiky Evropské unie v historii i současnosti.

Pro hlubší pohled na interkulturní komunikaci bylo a je možné využít četnou odbornou, zejména pak zahraniční literaturu. Česká odborná literatura se tomuto fenoménu věnuje zejména s ohledem na mezinárodní obchod a marketing. Korelace obou fenoménů - tedy interkulturní komunikace a kulturní politiky EU - je bez ohledu na jazykové prostředí opomíjeným tématem, přesto, že interkulturní komunikace může přispět k lepšímu fungování kulturní politiky EU, což ostatně potvrdili nejen respondenti mého dotazníkového šetření, ale také zástupci Richard Lewis Communicaton, se kterými jsem mohl důležité otázky konzultovat.

Vedle těchto cenných konzultací má práce svým pojetím kombinuje teoretické poznatky z oblasti interkulturní komunikace s praktickým a komplexním rozbohem kulturní politiky EU, včetně jejích klíčových institucí, které se na koncipování či realizaci kulturní politiky podílejí. Praktická část práce také konfrontuje již zmíněné komunikační charakteristiky jednotlivých členských států s mým vlastním výzkumem a základní hypotézy formulované na základě teoretické části verifikuje dotazníkovým šetřením.

Především z teoretického rozboru interkulturní komunikace vyplynulo, že získané poznatky je možné využít při multikulturních kontaktech, což potvrzuje mimo jiné i dlouholeté úspěšné fungování mezinárodního institutu Richard Lewis Communications, jehož výzkumné on-line nástroje CultureActive byly důležitou

součástí praktické části mého výzkumu. Nejen, že opět v českém jazykovém prostředí nejsou dosud využity, ale jejich použití je omezeno pouze pro interní účely institutu. Tyto výsledky jsou tedy cenným přínosem práce a zdrojem dat pro další výzkumy v této oblasti.

Pro lepší pochopení celkové problematiky tématu byl nezbytný historický exkurz do integračních procesů Evropy, EU a její kulturní politiky. Evropská integrace se vždy musela potýkat s multikulturalismem a není tudíž možné se domnívat, že se jedná o téma zcela nové. Už v počátcích integrace Evropy na základě Římských smluv bylo zřejmé, že v budoucnu může dojít k dalšímu rozšiřování ESÚO či následně EU, tak jak jsem uvedl v kapitole týkající se integrace EU. Pozdější nárůst počtu členů Unie s sebou přinesl vedle klíčových ekonomických otázek i otázky kulturní, byť jejich kodifikaci přinesla až Maastrichtská smlouva. Ani detailnější rozbor právního rámce a strukturálního vymezení kultury a kulturní politiky EU, který jsem provedl, však nepoukázal na významnější posun přístupu EU ke kultuře od dob Maastrichtu. Přesto, že je kultura definována mezi základními pilíři EU, stále zůstává v porovnání s politickými a ekonomickými otázkami jakýmsi druhořadým tématem. Důležitý poznatek přinesla také kapitola zabývající se praktickým fungováním klíčových orgánů EU ve vztahu ke kulturní politice. Nejen, že potvrdila opomíjení interkulturní komunikace, poukázala rovněž na to, že ohledně kulturní politiky neexistuje dlouhodobá komplexní strategie přístupu k fenoménu kultury a ani k interkulturní komunikaci. V rámci eurounijních struktur dokonce ani není zcela exaktně definována kultura jako taková. Velmi důležitá fakta přinesl mimo jiné průzkumu EU – EUROBAROMETR, který zkoumal přístup občanů EU ke kultuře. Jeho závěry se však na další koncepci kulturní politiky výrazně neodrazily. Nicméně data EUROBAROMETRU podtrhují důležitost, kterou kultuře přisuzují nejen občané, ale také oficiální představitelé EU. Samotný pojem kultura je však v rámci EU definován poněkud vágně, tento jev *sui generis* je v podstatě redukován jen na souhrn hmotných a nehmotných statků umělecké činnosti. Bohužel v jeho chápání chybí dle mého názoru nutný interdisciplinární přesah.

Odlišný pohled na kulturu lze definovat u řady členských států Unie. Praktický výzkum zabývající se komunikačními charakteristikami a stereotypy zemí evropské osmadvacítky mi poskytl data ke stručnému rozboru některých specifických bilaterálních vztahů mezi vybranými zeměmi Unie. Tato problematika je však spíše otázkou politologickou a historickou, interkulturní komunikace se dotýká nepřímo. Vyčlenil jsem ji proto pouze stručný prostor. Podle mého názoru je při posuzování interkulturní komunikace nutné k takovým aspektům přihlížet.

Výsledky teoretického přístupu i rozboru praktických otázek se odrazily ve formulaci klíčových hypotéz výzkumu, které konvenovaly se základní premisou – a sice, že EU při koncipování a realizaci kulturní politiky podceňuje interkulturní komunikaci. Hypotézy výzkumu vyplývají především z předchozí teoretické části práce, a to jak kapitol věnujících se interkulturní komunikaci jednotlivých členských států (a jejich komunikačních a dalších charakteristik), tak také eurounijních institucí, procesů a kulturní politiky EU. Nebylo proto možné a ani účelné stanovit pouze jednu jedinou hypotézu. Celkem byly formulovány čtyři základní hypotézy:

- H₁ = „Evropská unie nevěnuje dostatečnou pozornost systematickému konceptu vlastní kulturní politiky.“
- H₂ = „Kultura může pomoci lepšímu porozumění mezi jednotlivými členskými státy EU.“
- H₃ = „Pochopení interkulturní komunikace může významně přispět k lepšímu porozumění mezi jednotlivými členskými státy EU.“
- H₄ = „Evropská unie výrazně podceňuje fenomén interkulturní komunikace při jednání zástupců členských států na půdě orgánů EU i při formování kulturní politiky unie.“

Stanovené hypotézy byly testovány prostřednictvím on-line dotazníkového šetření provedeného na vzorku reprezentantů EU. Analýza výsledků nepodpořila všechny stanovené hypotézy, nicméně jednoznačně prokázala, že představitelé EU vnímají kulturu a interkulturní komunikaci jako mimořádně důležité téma, a to zejména pro lepší pochopení mezi jednotlivými členskými státy Unie. Výzkum nepodpořil

stoprocentně hypotézu H₁ („Evropská unie nevěnuje dostatečnou pozornost systematickému konceptu vlastní kulturní politiky.“). Výsledek dotazníkového šetření však koliduje s analýzou kulturní politiky, které jsem se v práci věnoval. Důvodem tohoto rozporu je podle mého názoru především fakt, že byli dotazováni oficiální zástupci EU. Ti z podstaty své funkce hájí oficiální stanoviska a doktríny EU, tedy nejsou většinou ochotni otevřeně připouštět pochybení či Unii kritizovat. Nicméně provedený výzkum může dobře posloužit jako východisko pro další výzkum v této oblasti, tedy zejména uskutečnění širšího dotazníkového šetření, kde by byli zapojeni nejen oficiální představitelé členských států EU, ale také zástupci klíčových eurounijních organizací a v neposlední řadě eurounijní zákonodárci, kteří se o reformulaci kulturní politiky mohou přímo zasadit. Takovýto průzkum by s ohledem na výše uvedené bylo nutné provádět osobním dotazováním s přísným důrazem na anonymitu respondentů. Tento fakt je klíčový pro naznačený rozpor mezi oficiálními odpověďmi respondentů mého průzkumu a praktickou analýzou kulturní politiky a fungování institucí EU. Uvedená metoda však vyžaduje značnou finanční a časovou náročnost a přesahovala možnosti mé práce.

Sebraná data na rozdíl od hypotézy H₁ podpořila hypotézy H₂ („Kultura může pomoci lepšímu porozumění mezi jednotlivými členskými státy EU.“) a H₃ („Pochopení interkulturní komunikace může významně přispět k lepšímu porozumění mezi jednotlivými členskými státy EU.“). V rámci výzkumu se nepodařilo jednoznačně prokázat, že by se respondenti domnívali, že EU výrazně podceňuje fenomén interkulturní komunikace při jednání zástupců členských států na půdě orgánů EU i při formování kulturní politiky unie (H₄). I tento fakt koresponduje s výše uvedeným zdůvodněním. Zároveň ze sebraných dat vyplynulo, že větší reflexe a kritiky eurounijní politiky jsou schopny spíše tzv. nové členské státy, než tzv. země staré. Větší význam interkulturní komunikaci přisuzují země s multi-aktivním charakterem než země lineárně-aktivní.

6.1. Výsledky a přínos práce

Tato disertační práce představuje rozbor korelace interkulturní komunikace a kulturní politiky EU, tedy tématu, kterému není v české ani cizojazyčné odborné literatuře věnováno příliš prostoru. Obou fenoménů se dotýká řada odborných studií, ovšem vzájemná souvztažnost v nich často chybí. S ohledem na fakt, že v české i zahraniční odborné literatuře absentují důkladné studie pojednávající o zmíněném vztahu, tato práce může být důležitým východiskem pro další studie tématu.

Práce poskytuje základní, avšak komplexní rozbor kulturní politiky EU, včetně náhledu do její historie a prokazuje vazbu mezi eurounijní kulturní politikou a interkulturní komunikací. Již sama kulturní politika je tématem velmi často diskutovaným, ale jak již bylo uvedeno, velmi zřídka skutečně komplexně popsaným a zpracovaným (zejména v českém jazyce). Vzájemný vztah obou fenoménů je nedostatečně využíván nejen při koncipování kulturní politiky, ale také při praktickém fungování klíčových orgánů EU nebo při jednáních zástupců členských států EU. Pokud by si zejména oficiální představitelé Unie osvojili dovednosti interkulturní komunikace, jejich multilaterální jednání by mohla být efektivnější; dokázali by lépe vnímat své komunikační partnery.

Vzhledem k tomu, že práce poskytuje podrobný přehled komunikačních charakteristik jednotlivých členských zemí Unie, mohla by být důležitým podkladem pro zlepšení uvedených nedostatků. Například zapojení takových institucí, jakými jsou Richard Lewis Communication či The Hofstede Center, do vzdělávání představitelů a úředníků EU by mohlo být účinným nástrojem implementace interkulturní komunikace do eurounijních struktur. Nejen při výkonu jejich kompetencí, ale také v rámci formulování i naplňování kulturní politiky EU je podle mého názoru interkulturní komunikace podceňována a nedostatečně zohledňována.

Jak oficiální představitelé, tak také občané EU se přitom domnívají⁶²⁹, že kultura představuje mimořádně důležité téma pro harmonické fungování Unie. Kultura je však v rámci kulturní politiky Evropské unie nejednoznačně definována a na rozdíl od jiných oblastí eurounijní politiky nekonceptně dlouhodobě formulována, chybí základní strategické dokumenty apod. Výsledky práce na tyto skutečnosti upozorňují. Pokud by byly zohledněny, Unie by mohla strategické a dlouhodobé koncepci vlastní kulturní politiky věnovat více pozornosti. Zásadní připomínkou v tomto směru je zejména absence bílé knihy, jakožto základního a strategického materiálu pro jakoukoliv politiku Unie. Vzhledem k tomu, že moje studie na nedostatky v tomto směru poukazuje, může být jedním z podkladů i pro tak sěžejní materiál. Práce zároveň prokázala nedostatečné pochopení interkulturní komunikace a jejích procesů v rámci eurounijních struktur. EU chápe tuto oblast spíše jako „setkávání kultur“ v rámci mezikulturního dialogu. Tento přístup je však hrubě zjednodušující a neefektivní. Domnívám se, že podobná setkání jsou jistě užitečná a inspirativní. V rámci vzájemného seznamování se s kulturními tradicemi, jež je často součástí podobných střetnutí, by bylo prospěšné prezentovat také interkulturní odlišnosti, včetně komunikačních (a dalších) stereotypů.

Kromě uvedené reflexe kulturní politiky a interkulturní komunikace je možné výsledky práce využít zejména s ohledem na reformulaci kulturní politiky a její lepší nastavení do budoucna, kde bude interkulturní komunikaci věnována mnohem větší pozornost. Vedle zásadního zlepšení porozumění při vzájemné komunikaci členských států může práce sekundárně přispět také ke snížení enormních nákladů na tlumočnické a překladatelské služby EU. Dosavadní náklady se mohou výrazně snížit nejen zvýšením jazykové kompetence představitelů a úředníků EU, ale také praktickým osvojením zásad a principů interkulturní komunikace, která může pro porozumění mezi členskými státy mnohdy přispět lépe než tlumočnický servis. Komunikační charakteristiky členů EU uvedené v příloze jednoznačně potvrzují, že ke vzájemnému nedorozumění rozhodně nemusí docházet pouze z neznalosti cizích

⁶²⁹ Na základě výsledků EUROBAROMETR (2007) a dotazníkového šetření autora.

jazyků. Nepochopení častěji představují právě odlišné komunikační stereotypy a charakteristiky než neznalost cizích jazyků. Data a fakta, která jsem shromáždil, mohou také přispět k lepší praktické přípravě před mezinárodními či multikulturními jednáními v rámci EU, ať již se jedná o představitele členských států, zástupců diplomatických sborů nebo mezinárodního byznysu.

Zejména internetové, ale i další zdroje pojednávající o kulturní politice Evropské unie nejsou často dostupné v českém jazykovém prostředí. Podrobně jsem zmapoval značnou část všech relevantních zdrojů oficiálního i neoficiálního charakteru a přeložil. Díky tomu práce mimo jiné nabízí v českém jazyce zatím málo dostupné komplexní pojednání o kulturní politice, která je většinou nahlížena jen z vybraných úhlů některých vědeckých disciplín. Holistický a interdisciplinární pohled může být dalším z důležitých podkladů pro budoucí výzkumy obou fenoménů.

Významným přínosem mé práce je také překlad a syntéza komunikačních a dalších charakteristik všech členských států Unie provedená na základě dat Richard Lewis Communication, The Hofstede Center a mého dotazníkového šetření. Uvedená data obou institucí jsou navíc dostupná pouze v angličtině a v případě Richard Lewis Communication jen se souhlasem tohoto institutu.

Závěry práce také podtrhují důležitost interkulturní komunikace při dalším rozšiřování Evropské unie, a to zejména s ohledem na plánované přidružení balkánských států a Turecka. V tomto případě bude docházet nejen k věcným sporům mezi členskými státy, ale do hry vstoupí také další problémy, se kterými se zatím EU nemusela příliš potýkat. Odlišná historicko-kulturní tradice některých zemí usilujících o členství v EU se opírá také o jiný než křesťanský základ dominující současné Unii. Bez pochopení a hlavně implementace zásad interkulturní komunikace do politik a fungování Unie bude vzájemné pochopení a spolupráce odlišných kultur či států neefektivní a může docházet k jejímu silnému štěpení jako celku. Bude-li totiž i nadále interkulturní komunikace v rámci Evropské unie podceňována, tak složité multikulturní uskupení nikdy nebude plnit svoji integrační ani jinou úlohu, kde zejména vzájemné pochopení a porozumění může pomoci

udržet na straně jedné národní identitu všech členů a na straně druhé podtrhnout společnou – eurounijní „jednotu v rozmanitosti“.

7. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ODBORNÝCH ZDROJŮ

ARTS INSTITUTE. *Communication on a European Agenda for Culture in a Globalizing World (Evropská agenda pro kulturu)*. In: programculture.cz. [online]. Institut umění, 2012 [cit. 12.8.2012]. Dostupné z: <http://www.programculture.cz/res/data/007/000842.pdf>.

ARTS MANAGEMENT NETWORK. *Berlin Conference for European Cultural Policy*. In: artsmanagement.net. [online]. International Network for Arts and Business, 2012 [cit. 7.6.2012]. Dostupné z: <http://www.artsmanagement.net/index.php?module=News&func=display&sid=489>.

BAKIC-MIRIC, N. *Re-imagining Understanding of Intercultural Communication, Culture and Culturing*. In: immi.se. [online]. University of Nis, 2008 [cit. 12.8.2011]. Dostupné z: <http://www.immi.se/intercultural/nr17/bakic.htm>.

BARMEYER, Ch. *Kulturvergleich und Interkulturalität Bilder und Bedeutungen*. In: uni-passau.de. [online]. Universität Passau, 2009 [cit. 9.8.2011]. Dostupné z: <http://www.uni-passau.de/fileadmin/dokumente/ag-medien/VortragBarmeyer.pdf>.

BERRY, J. *Cross-cultural Psychology: Research and Applications*. Cambridge University Press, 2002. ISBN: 0521646170.

BLAHUŠIAK, I. *Evropská komise*. In: euroskop.cz. [online]. Vláda ČR, 2011 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/109/sekce/evropska-komise>.

BLAHUŠIAK, I. *Evropská rada*. In: euroskop.cz. [online]. Vláda ČR, 2011 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/90/sekce/evropska-rada/>.

BLAHUŠIAK, I. *Evropský parlament*. In: euroskop.cz. [online]. Vláda ČR, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/92/sekce/evropsky-parlament/>.

BLAHUŠIAK, I. *Instituce EU*. In: euroskop.cz. [online]. Vláda ČR, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/76/sekce/instituce-eu/>.

BLAIR, A. *Permanent Representations to the European Union*. In: dora.dmu.ac.uk. [online]. De Montfort University Leicester, 2001 [cit. 10.1.2014]. Dostupné z: <https://www.dora.dmu.ac.uk/bitstream/handle/2086/6203/Permanent%20Representations%20to%20the%20European%20Union.pdf?sequence=1>.

BOBÁKOVÁ, H. *Interkulturní komunikace, její význam, vývoj a další perspektivy*. Opava: OPF Karviná, 2004. ISBN: 80-7248-283-1.

BOBOŠÍKOVÁ, J. *Projev ke Kosovu*. In: bobosikova.cz. [online]. Jana Bobošíková, 2008 [cit. 27.2.2013]. Dostupné z: www.bobosikova.cz.

BOCHNER, S. *The Psychology of Culture Shock*. Routledge, 2001. ISBN: 0415162351.

BUDIL, I. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha, Triton, 1992. ISBN: 80-7254-321-0.

CENTRUM PRO STUDIUM DEMOKRACIE A KULTURY. *PŘÍBĚH EVROPSKÉ INTEGRACE - 4. SPINELLIHO REVOLUČNÍ REFORMY*. In: revuepolitika.cz. [online]. Revue politika, 2005 [cit. 23.5.2012]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/569/pribeh-evropske-integrace>.

- COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. *Community action in the cultural sector*. In: aei.pitt.edu. [online]. Archive of European Integration 2012 [cit. 11.4.2012]. Dostupné z: <http://aei.pitt.edu/5321/1/5321.pdf>.
- COMPENDIUM. *Intercultural Dialogue: a task for democratic governance*. In: culturalpolicies.net. [online]. Compendium of Cultural Policies and Trends in Europe, 2008 [cit. 10.1.2014]. Dostupné z: <http://www.culturalpolicies.net/web/intercultural-dialogue.php>.
- COUNCIL OF EUROPE. *About us*. In: coe.int. [online]. Council of Europe, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: <http://www.coe.int/aboutCoe/index.asp?page=quisommesnous&l=en>.
- COUNCIL OF EUROPE. *Bílá kniha o mezikulturním dialogu - „Žít spolu důstojně jako sobě rovní“*. In: coe.int. [online]. Council of Europe, 2008 [cit. 10.1.2014]. Dostupné z: http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/Source/Pub_White_Paper/WhitePaper_ID_CzechVersion.pdf.
- COUNCIL OF EUROPE. *Opening Conference for the 50th Anniversary of the European Cultural Convention*. In: coe.int. [online]. Council of Europe, 2012 [cit. 7.6.2012]. Dostupné z: http://www.coe.int/t/dg4/culturalconvention/Declaration_en.asp.
- CULTURE ACTION EUROPE. *About us*. In: cultureactioneurope.org. [online]. Culture Action Europe, 2012 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: <http://www.cultureactioneurope.org/>.
- CULTURE ACTION EUROPE. *Rozpočet EU 2014 - 2020 z pohledu Culture Action Europe*. In: proculture.cz. [online]. ProCulture, 2011 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: <http://www.proculture.cz/cultureinfo/evropska-unie/rozpocet-eu-2014-2020-z-pohledu-culture-action-europe-2787.html>.
- CVCE. *The Tindemans Report*. In: CVCE.eu. [online]. CVCE, 2013 [cit. 21.4.2014]. Dostupné z: <http://www.cvce.eu/viewer/-/content/03f0d181-4838-4a86-a1b5-f143bb34cbd0/en>.
- ČESKÁ KANCELÁŘ CULTURE 2000. *Culture 2000 – Cíle a kritéria*. In: culture2000.cz. [online]. Česká kancelář Culture 2000, 2014 [cit. 25.5.2012]. Dostupné z: <http://www.culture2000.cz/program-culture-2000/cile-a-kriteria.html>.
- ČESKÁ KANCELÁŘ CULTURE 2000. *Kulturní politika EU*. In: culture2000.cz. [online]. Česká kancelář Culture 2000, 2014 [cit. 25.5.2012]. Dostupné z: <http://www.culture2000.cz/kulturni-politika-eu.html>.
- ČESKÁ NÁRODNÍ AGENTURA MLÁDEŽ. *Program EU Mládež v akci*. In: mladezvakci.cz. [online]. Česká národní agentura pro mládež, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: <http://www.mladezvakci.cz>.
- ČIHOVSKÝ, J. *Sociologický výzkum. Studijní text pro posluchače*. FTK UP Olomouc, 2006.
- DEBACKERE, D. *Náklady na překlady a tlumočení EU zhruba 1 miliarda EUR*. In: thelanguageindustry.eu [online]. The Language Industry, 2007 [cit. 3.3.2011]. Dostupné z: <http://thelanguageindustry.eu/cs/vertalen/1078-vertaal-en-tolkwerk-kost-eu-ongeveer-1-miljard-euro>.
- DEBNÁR V. *Umělci bez hranic - Mezinárodní spolupráce a mobilita v oblasti kultury*. Praha: Česká kancelář programu Culture, 2009.
- DeFLEUR, M. L. *Teorie masové komunikace*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-09-8.
- DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha, Karolinum 2000. ISBN 978-80-246-0139-7.
- EIB. *Some dates and figures*. In: eib.org. [online]. EIB, 2012 [cit. 17.6.2012]. Dostupné z: <http://www.eib.org/>.

- EIF. *Who we are*. In: eif.org. [online]. EIF, 2012 [cit. 17.6.2012]. Dostupné z: <http://www.eif.org/>.
- EIPCP. *Pure Policy. EU Cultural Support in the Next 10 Years*. In: eipcp.net. [online]. European institute for progressive cultural policies, 2014. [cit. 25.5.2012]. Dostupné z: <http://eipcp.net/policies/2015/minichbauer/en>.
- EPP GROUP. *Basic Policies*. In: eppgroup.eu. [online]. EPP Group, 2010 [cit. 17.12.2012]. Dostupné z: http://www.eppgroup.eu/policies/afet/archive/kn_04_cs.asp.
- EU. *Agentury a ostatní instituce EU*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/agencies/regulatory_agencies_bodies/policy_agencies/index_cs.htm.
- EU. *Agentury pro spolupráci policejních a soudních orgánů v trestních věcech*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/agencies/regulatory_agencies_bodies/pol_agencies/index_cs.htm.
- EU. *Ariane*. In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 24.5.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/culture/archive/culture2000/historique/ariane_en.html.
- EU. *Culture in the European Union*. In: europa.eu. [online]. European Union, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/pol/cult/index_en.htm.
- EU. *Decision No 1622/2006/EUROPEAN COMMISSION*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. European Commission, 2006 [cit. 2.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:304:0001:01:EN:HTML>.
- EU. *Decision No 508/2000 EC of the European Parliament and of the Council of 14 February 2000 Establishing The Culture Programme*. In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 25.5.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/culture/archive/sources_info/pdf-word/decision_en.pdf.
- EU. *Doporučení Evropského parlamentu a Rady ze dne 18. prosince 2006 o klíčových schopnostech pro celoživotní učení*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Úřední věstník L 394, 30.12.2006 [cit. 12.8.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:32006H0962>.
- EU. *Education, Audiovisual and Culture Executive Agency*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/cu0004_en.htm.
- EU. *European Agenda for Culture – implementation report 2010*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-lex, 2014 [cit. 5.4.2014]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52010DC0390>.
- EU. *European Capital of Culture*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2010 [cit. 2.12.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/culture/our-programmes-and-actions/doc413_en.htm.
- EU. *European Institute of Innovation and technology*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: <http://eit.europa.eu/>.
- EU. *European Personnel Selection Office*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/epso/index_cs.htm.
- EU. *Evropská centrální banka*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/ecb/index_cs.htm.
- EU. *Evropské hlavní město kultury*. In: europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2011 [cit. 2.12.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/l29014_cs.htm.

- EU. *Evropský hospodářský a sociální výbor*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/ecosoc/index_cs.htm.
- EU. *Evropský inspektor ochrany údajů*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/edps/index_cs.htm.
- EU. *Evropský investiční fond*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/eif/index_cs.htm.
- EU. *Evropský program pro kulturu v globalizovaném světě*. In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2014 [cit. 28.5.2014]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/l29019_cs.htm.
- EU. *Evropský veřejný ochránce práv*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/ombudsman/index_cs.htm.
- EU. *Framework of cooperation in higher education, training and youth with Canada*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/cooperation_with_third_countries/c11098_en.htm.
- EU. *Glossary*. In: europa.eu. [online]. European Union, 2008 [cit. 27.2.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/abc/eurojargon/index_cs.htm.
- EU. *Interinstitucionální orgány*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/interinstitutional-bodies/index_cs.htm.
- EU. *Kaleidoscope Programme 1999: Support for Cultural co-operation Projects in the EU*. In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 23.5.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/culture/archive/sources_info/press_speeches/cpkaleidoscope99_en.html.
- EU. *Konsolidované znění Smlouvy o fungování Evropské unie*. In: Euroskop.cz. [online]. Vláda České republiky, 2014. [cit. 5.4.2014]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/54/16344-konsolidovane_fungovani_eu.pdf.
- EU. *Kultura v Evropské unii*. In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2014 [cit. 5.4.2014]. Dostupné z: europa.eu/pol/cult/index_cs.htm.
- EU. *Maastricht Treaty*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-lex, 2010 [cit. 7.6.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/sk/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>.
- EU. *MEDA Programme*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2007 [cit. 17.12.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/mediterranean_partner_countries/r15006_en.htm.
- EU. *Označení Evropské dědictví*. In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 9.11.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/cu0009_cs.htm.
- EU. *Program Kultura (2007–2013)*. In: Europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 3.6.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/l29016_cs.htm.
- EU. *Program spolupráce s profesionály ze třetích zemí v audiovizuální oblasti (MEDIA Mundus) 2011–2013*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2010 [cit. 19.12.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/audiovisual_and_media/am0003_cs.htm.
- EU. *Programme for cooperation in higher education and vocational education and training with the United States*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z:

http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/cooperation_with_third_countries/c11094_en.htm.

EU. *Publications Office*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://publications.europa.eu/index_en.htm.

EU. *Rada Evropské unie*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/council/council-configurations?lang=cs>.

EU. *Raphael*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 23.5.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/culture/archive/culture2000/historique/raphael_en.html.

EU. *Report on the Second External Interim Evaluation of the Culture 2000 Programme*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-lex, 2012 [cit. 27.5.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52006DC0666>.

EU. *Resolution of the Ministers responsible for Cultural Affairs, meeting with the Council, of 13 June 1985 concerning the annual event 'European City of Culture'*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropská unie, 2012 [cit. 2.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:41985X0622:EN:HTML>.

EU. *ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY č. 1194/2011/EU ze dne 16. listopadu 2011, kterým se zavádí opatření Evropské unie pro označení „Evropské dědictví“*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropský parlament a Evropská rada, 2011 [cit. 4.11.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:303:0001:0009:CS:PDF>.

EU. *ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY č. 1855/2006/ES, ze dne 12. prosince 2006, kterým se zavádí program Kultura (2007-2013)*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-lex, 2012 [cit. 3.6.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:372:0001:0011:CS:PDF>.

EU. *Rozhodnutí Evropského parlamentu a rady č. 1983/2006 ze dne 18. prosince 2006 o Evropském roku mezikulturního dialogu (2008)*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropský parlament a Evropská rada, 2011 [cit. 10.10.2012]. Dostupné z: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/cs/oj/2006/l_412/l_41220061230cs00440050.pdf.

EU. *Smlouva o Evropské unii*. In: Euroskop.cz. [online]. Vláda České republiky, 2014 [cit. 8.2.2014]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/2/758-smlouva_o_eu_puvodni_verze.pdf.

EU. *SOCRATES - Phase II*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/general_framework/c11043_en.htm

EU. *Soudní dvůr Evropské unie*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/court-justice/index_cs.htm.

EU. *Účetní dvůr Evropské unie*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/court-auditors/index_cs.htm.

EU. *Úřední věstník Evropské unie. L 101 z 21.4.2009*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-Lex, 2005 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: viz <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:101:0026:0030:CS:PDF>.

EU. *Úřední věstník Evropské unie. L 24 z 27.1.2005*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-Lex, 2005 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=OJ:L:2005:024:TOC>.

- EU. *Výbor regionů*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/cor/index_cs.htm.
- EU. *Work Plan for Culture 2008-2010*. In: europa.eu. [online]. EU, 2008 [cit. 20.12.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/legislation_summaries/culture/cu0001_en.htm.
- EU. *Základní informace o Evropské unii*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2008 [cit. 27.2.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/about-eu/basic-information/index_cs.htm.
- EU. *Závěry Rady a zástupců vlád členských států zasedajících v Radě o pracovním plánu pro kulturu na období let 2008 až 2010*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Rada Evropské unie, 2008 [cit. 19.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:143:0009:0016:CS:PDF>.
- EU. *Závěry Rady a zástupců vlád členských států zasedajících v Radě o pracovním plánu pro kulturu na období let 2008 až 2010*. Úř. věstník EU C 143/9.
- EU. *Závěry Rady a zástupců vlád členských států zasedajících v Radě o pracovním plánu pro kulturu na období let 2011 až 2014*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropská unie, 2010 [cit. 20.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:325:0001:0009:CS:PDF>.
- EU. *Zpráva Komise o provádění evropského programu pro kulturu, SEK(2010)904*. In: europa.eu. [online]. EUR-Lex, 2010 [cit. 10.1.2014]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:52010DC0390>.
- EUOBSERVER. *Regiony se chtějí odtrhnout, zůstaňme klidní*. In: voxeurop.eu. [online]. EUOBSERVER, 2013 [cit. 10.1.2014]. Dostupné z: <http://www.presseurop.eu/cs/content/article/3247981-regiony-se-chteji-odtrhnout-zustanme-klidni>.
- EURACTIV. *Východní partnerství posílí vazby EU s postsovětskými sousedy*. In: euractiv.cz. [online]. EurActiv, 2009 [cit. 19.12.2012]. Dostupné z: <http://www.euractiv.cz/vnejsi-vztahy/clanek/vychodni-partnerstvi-posili-vazby-eu-s-postsovetskymi-sousedy-005979>.
- EUR-lex. *ZPRÁVA KOMISE EVROPSKÉMU PARLAMENTU, RADĚ, EVROPSKÉMU HOSPODÁŘSKÉMU A SOCIÁLNÍMU VÝBORU A VÝBORU REGIONŮ o provádění evropského programu pro kulturu*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-lex, 2010 [cit. 19.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52010DC0390:CS:NOT>.
- EUROEAST CULTURE. *Goals & Objectives*. In: euroeastculture.eu. [online]. Eastern Partnership Culture Programme funded by the European Union. In: www.euroeastculture.eu. [online]. euroeastculture, 2011 [cit. 19.12.2012]. Dostupné z: <http://www.euroeastculture.eu/en/goals-objectives.html>.
- EUROMED. *STATUTES OF THE ANNA LINDH EURO-MEDITERRANEAN FOUNDATION FOR THE DIALOGUE BETWEEN CULTURES*. In: annalindhfoundation.org. [online]. Anna Lindh Foundation, 2009 [cit. 17.12.2012]. Dostupné z: http://www.annalindhfoundation.org/sites/annalindh.org/files/documents/page/04-09-alf_statutes_0_0_0.pdf.
- EUROPA NOSTRA. *Who we are*. In: europanostra.org. [online]. Europa Nostra, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: <http://www.europanostra.org/>.
- EUROPEAN AUDIOVISUAL OBSERVATORY. *About us*. In: obs.coe.int. [online]. European Audiovisual Observatory, 2011 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: <http://www.obs.coe.int>.
- EUROPEAN COMMISSION. *About the EU-ICI ECP Programme*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://eacea.ec.europa.eu/bilateral_cooperation/eu_ici_eep/programme/about_eu_ici_eep_en.php.

EUROPEAN COMMISSION. *Androulla Vassiliou*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2012 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/commission_2010-2014/vassiliou/index_en.htm.

EUROPEAN COMMISSION. *Commission calls on Member States to contribute to the European digital library*. In: europa.eu. [online]. Evropská komise, 2012 [cit. 15.10.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-06-1124_en.htm?locale=en.

EUROPEAN COMMISSION. *COMMISSION DECISION of 26.07.2010 on the Regional East Action Programme 2010 Part I in favour of ENP countries and Russia to be financed under Article 19 08 01 03 of the general budget of the European Union*. In: ec.europa.eu. [online]. Evropská unie, 2010 [cit. 19.12.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/europeaid/documents/aap/2010/aap_2010_enpi-e_en.pdf.

EUROPEAN COMMISSION. *Creative Europe*. In: ec.europa.eu. [online]. Evropská komise, 2010 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/culture/creative-europe/>.

EUROPEAN COMMISSION. *Creative Europe*. In: ec.europa.eu. [online]. Evropská komise, 2011 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/culture/creative-europe/documents/general-presentation_en.pdf.

EUROPEAN COMMISSION. *Decision 1419/1999/EUROPEAN COMMISSION*. In: Official Journal of the European Communities in europa.eu. [online]. European Communities. 2010 [cit. 2.12.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/culture/pdf/doc740_en.pdf.

EUROPEAN COMMISSION. *DG EDUCATION AND CULTURE MANAGEMENT PLAN 2014*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2012 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/atwork/synthesis/amp/doc/eac_mp_en.pdf.

EUROPEAN COMMISSION. *Education and Culture*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2012 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/mission/index_en.htm.

EUROPEAN COMMISSION. *Erasmus + programme*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/ldv_en.htm.

EUROPEAN COMMISSION. *Eurydice*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/index_en.php.

EUROPEAN COMMISSION. *External Relations*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2011 [cit. 17.12.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/comm/external_relations/euromed/bd.htm.

EUROPEAN COMMISSION. *Impact Assessment*. In: europa.eu. [online]. European Commission, 2012 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/governance/impact/index_en.htm.

EUROPEAN COMMISSION. *Special Eurobarometer 278. European Cultural Values*. Report Publication, Eurobarometer, 2007.

EUROPEAN OMBUDSMAN. *The "Adonnino Report" - Report to the European Council by the ad hoc committee "On a People's Europe", A 10.04 COM*. In: Europa.eu. [online]. European Ombudsman, 2012 [cit. 23.5.2012]. Dostupné z: <http://www.ombudsman.europa.eu/en/resources/historicaldocument.faces/en/4659/html.bookmark>.

EUROPEANA. *About us*. In: europeana.eu. [online]. Europeana, 2011 [cit. 10.10.2012]. Dostupné z: <http://pro.europeana.eu>.

EUROSKOP. *Bílé knihy*. In: Euroskop.cz. [online]. Euroskop, 2010 [cit. 7.12.2012]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/200/sekce/bile-knihy>.

- EUROSKOP. *Evropská investiční banka*. In: Euroskop.cz. [online]. Vláda České republiky, 2012 [cit. 17.6.2012]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/83/sekce/evropska-investicni-banka/>.
- EUROSKOP. *Kultura a média*. In: euroskop.cz. [online]. Vláda České republiky, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/678/sekce/kultura-a-media/>.
- EUROSKOP. *Zelené knihy*. In: Euroskop.cz. [online]. Euroskop, 2010 [cit. 7.12.2012]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/8913/sekce/zelene-knihy/>.
- EVROPSKÁ KOMISE - ZASTOUPENÍ V ČR. *EU slaví 25. výročí Evropských hlavních měst kultury*. In: europa.eu. [online]. Evropská komise, 2010 [cit. 2.12.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/press/press_releases/10_334_cs.htm.
- EVROPSKÁ KOMISE. *Činnost Evropské komise*. In: europa.eu. [online]. Evropská komise, 2012 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/atwork/planning-and-preparing/index_cs.htm.
- EVROPSKÁ KOMISE. *EK zahajuje veřejné konzultace ke kulturním a tvůrčím odvětvím*. In: ProCulture.cz. [online]. ProCulture, 2010 [cit. 7.12.2012]. Dostupné z: <http://www.proculture.cz/cultureinfo/evropska-unie/ek-zahajuje-verejne-konzultace-ke-kulturnim-a-tvurcim-odvetvim-2445.html>.
- EVROPSKÁ KOMISE. *Lisabonská strategie*. In: europa.eu. [online]. Evropská komise, 2013 [cit. 7.3.2013]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/abc/policies/art2377_cs.htm.
- EVROPSKÁ KOMISE. *Pracovní program Komise na rok 2013*. In: europa.eu. [online]. Evropská komise, 2012 [cit. 10.1.2013]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/atwork/pdf/cwp2013_cs.pdf.
- EVROPSKÁ KOMISE. *PROGRAM EVROPA PRO OBČANY 2007–2013 PRŮVODCE PROGRAMEM*. In: eacea.ec.europa.eu. [online]. Evropská komise, 2014 [cit. 28.5.2014]. Dostupné z: http://eacea.ec.europa.eu/citizenship/guide/documents/EACEA_2008_0185_CS.pdf.
- EVROPSKÁ KOMISE. *PROGRAM KULTURA (2007–2013); PRŮVODCE PROGRAMEM*. In: Europa.eu. [online]. EK, 2014 [cit. 11.5.2014]. Dostupné z: <http://eacea.ec.europa.eu/culture/programme/documents/2010/may/CS.pdf>.
- EVROPSKÁ KOMISE. *Regionální politika – INFOREGIO*. In: ec.europa.eu. [online]. Evropská komise, 2012 [cit. 5.4.2014]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/regional_policy.
- EVROPSKÁ KOMISE. *ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY, kterým se zavádí opatření Evropské unie pro označení „evropské dědictví“*. In: europa.eu. [online]. Evropská komise, 2010 [cit. 4.11.2012]. Dostupné z: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2010\)0076_/com_com\(2010\)0076_cs.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2010)0076_/com_com(2010)0076_cs.pdf).
- EVROPSKÁ KOMISE. *Rozšiřování EU*. In: Europa.eu. [online]. Evropská komise, 2014 [cit. 2.3.2014]. Dostupné z: http://circa.europa.eu/irc/opoce/fact_sheets/info/data/reasons/framework/article_7237_cs.htm
- EVROPSKÁ KOMISE. *Symboly EU*. In: Europa.eu. [online]. Evropská komise, 2012 [cit. 17.6.2012]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/abc/symbols/index_cs.htm.
- EVROPSKÁ KOMISE. *Tvůrčí Evropa: Komise představila plán na podporu kulturních a tvůrčích odvětví*. In: europa.eu. [online]. Evropská komise, 2011 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-1399_cs.htm.
- EVROPSKÁ KOMISE. *Usnesení Evropského parlamentu k zelené knize Uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví*. In: ProCulture.cz. [online]. ProCulture, 2010 [cit. 17.12.2012]. Dostupné z:

<http://www.proculture.cz/cultureinfo/evropska-unie/usneseni-evropsky-parlament-zelena-kniha-uvolneni-potencialu-kulturnich-a-tvurcich-odvetvi-2727.html>.

EVROPSKÁ KOMISE. *Výbor Evropského parlamentu navrhuje inovace v kulturní politice*. In: ProCulture.cz. [online]. ProCulture, 2010 [cit. 7.12.2012]. Dostupné z: <http://www.proculture.cz/cultureinfo/evropska-unie/vybor-evropskeho-parlamentu-navrhuje-inovace-v-kulturni-politice-2640.html>.

EVROPSKÁ KOMISE. *Základní práva*. In: ec.europa.eu. [online]. Zastoupení EK v ČR, 2011 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: http://ec.europa.eu/ceskarepublika/information/glossary/term_166_cs.htm.

EVROPSKÁ KOMISE. *Zelená kniha – Uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EK, 2010 [cit. 7.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0183:FIN:CS:PDF>.

EVROPSKÁ KOMISE. *Zpráva Komise o provádění evropského programu pro kulturu, SEK(2010)904*. In: PSP.cz. [online]. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 2010 [cit. 5.4.2011]. Dostupné z: www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=63654.

EVROPSKÝ PARLAMENT A RADA EVROPSKÉ UNIE. *ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY č. 1194/2011/EU ze dne 16. listopadu 2011, kterým se zavádí opatření Evropské unie pro označení „Evropské dědictví“*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropský parlament a Rada Evropské unie, 2011 [cit. 8.11.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:303:0001:0009:CS:PDF>.

EVROPSKÝ PARLAMENT A RADA EVROPSKÉ UNIE. *ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY č. 1622/2006/ES ze dne 24. října 2006 o zavedení akce Společenství na podporu projektu „Evropské hlavní město kultury“ pro roky 2007 až 2019*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropský parlament a Rada, 2006 [cit. 2.12.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:304:0001:0006:CS:PDF>.

EVROPSKÝ PARLAMENT A RADA EVROPSKÉ UNIE. *ROZHODNUTÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU A RADY č. 1904/2006/ES ze dne 12. prosince 2006, kterým se zavádí program „Evropa pro občany“ na podporu aktivního evropského občanství na období 2007 – 2013*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Evropský parlament a Rada Evropské unie, 2014 [cit. 28.5.2014]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:378:0032:0040:CS:PDF>.

EVROPSKÝ PARLAMENT. *Dobrovolné označení „Evropské dědictví“*. In: europarl.europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2011 [cit. 23.11.2012]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/news/cs/news-room/content/20101025STO89964/html/Dobrovoln%C3%A9-ozna%C4%8Den%C3%AD-%E2%80%9EEvropsk%C3%A9-d%C4%9Bdictv%C3%AD%E2%80%9C>.

EVROPSKÝ PARLAMENT. *Legislativní pravomoc*. In: europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2007 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/cs/0080a6d3d8/Ordinary-legislative-procedure.html>.

EVROPSKÝ PARLAMENT. *Mnohojazyčnost v Evropském parlamentu*. In: europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2011 [cit. 12.7.2013]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/cs/007e69770f/Mnohojazy%C4%8Dnost.html>.

EVROPSKÝ PARLAMENT. *Parlamentní výbory*. In: europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2010 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/cs/00aab6aedf/V%C3%BDbory.html>.

EVROPSKÝ PARLAMENT. *Postup schvalování rozpočtu*. In: europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2008 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/aboutparliament/cs/003dcd4001/Rozpočtový-postup:-podrobně.html>.

EVROPSKÝ PARLAMENT. *Rozhodnutí Evropského parlamentu ze dne 29. listopadu 2007 o schválení Listiny základních práv Evropské unie Evropským parlamentem (2007/2218 (ACI))*. In: Europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2011 [cit. 7.3.2012]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2007-0573+0+DOC+WORD+V0//CS>.

EVROPSKÝ PARLAMENT. *Usnesení Evropského parlamentu ze dne 10. září 2013 „Směrování k efektivnějšímu a hospodárnějšímu tlumočení v Evropském parlamentu“ (2011/2287(INI))*. In: europarl.europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2013 [cit. 8.10.2013]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2013-0347+0+DOC+XML+V0//CS>.

EVROPSKÝ PARLAMENT. *Usnesení Evropského parlamentu ze dne 12. května 2011 o uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví*. In: europarl.europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2011 [cit. 17.12.2012]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2011-0240+0+DOC+XML+V0//CS>.

EVROPSKÝ PARLAMENT. *ZPRÁVA o uvolnění potenciálu kulturních a tvůrčích odvětví (2010/2156(INI))*. In: europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2011 [cit. 27.2.2013]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A7-2011-0143+0+DOC+XML+V0//CS#title1>.

FURNHAM, A. and BOCHNER, S. *Culture shock: Psychological reactions to unfamiliar environments*. London: Methuen, 1986.

GIDDENS A. *Důsledky modernity*. Praha: Slon, 2010. ISBN: 978-80-7419-035-3.

GÖNCZ, K. *Program Tvůrčí Evropa – Návrh stanoviska (PE487.969v001-00)*. In: Europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2014 [cit. 5.4.2014]. Dostupné z: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/empl/am/903/903862/903862cs.pdf.

HARRIS, G. *European Union proposes world's largest ever cultural funding programme*. In: theartnewspaper.com. [online]. The Art Newspaper, 2011 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: <http://www.theartnewspaper.com/articles/European-Union-proposes-world's-largest-ever-cultural-funding-programme/25318>.

HEŘMANOVÁ, E., POGRANOVÁ, A. *Komunikace interkulturní*. In: artslexikon.cz. [online]. Arts Lexikon, 2012 [cit. 9.8.2011]. Dostupné z: http://artslexikon.cz/index.php/Komunikace_interkulturn%C3%AD.

HOFSTEDE, G. *Dimensions*. In: geert-hofstede.com. [online]. The Hofstede Centre, 2012 [cit. 13.10.2012]. Dostupné z: <http://geert-hofstede.com/dimensions.html>.

HOFSTEDE, G. *The Hofstede Centre*. In: geert-hofstede.com. [online]. The Hofstede Centre, 2011 [cit. 9.11.2013]. Dostupné z: <http://geert-hofstede.com/index.php>.

HOLMES, B. *Výkonná agentura pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast*. In: europa.eu. [online]. Evropská unie, 2011 [cit. 16.1.2013]. Dostupné z: http://europa.eu/agencies/executive_agencies/eacea/index_cs.htm.

HOUSE, R. J. and JAVIDAN, M. *Culture, Leadership, and Organizations: The GLOBE Study of 62 Societies*. NY: SAGE Publications, 2004. ISBN 0761924019.

HOUSER, P. *Jeskynní umění mladšího paleolitu: spíše sociální konflikt než lovecká magie?* In: scienceworld.cz. [online]. ScienceWorld, 2008 [cit. 9.5.2011]. Dostupné z: <http://www.scienceworld.cz/clovek/jeskynni-umeni-mladsiho-paleolitu-spise-socialni-konflikt-nez-lovecka-magie-532/>.

HUNTINGTON, S. *Emerging alignments of civilizations*. In: globalresearch.ca [online]. Globalresearch, 2011 [cit. 15.10. 2011]. Dostupné z: [http://www.globalresearch.ca/articlePictures/S. %20Huntington %20-%20Clash %20of %20Civilizations %20Chart %20\(1996\).jpg](http://www.globalresearch.ca/articlePictures/S.%20Huntington%20-%20Clash%20of%20Civilizations%20Chart%20(1996).jpg).

IFACCA. *Berlin Conference for European Cultural Policy*. In: ifacca.org. [online]. International Federation of Arts Councils and Culture Agencies, 2012 [cit. 7.6.2012]. Dostupné z: <http://www.ifacca.org/events/2004/11/26/berlin-conference-for-european-cultural-policy>.

INGOGLOBE. SR: *Lázně jak je neznáme*. In: infoglobe.cz. [online]. Infoglobe, 2014 [cit. 10.11.2014]. Dostupné z: <http://www.infoglobe.cz/cestovatelsky-pruvodce/sr-lazne-jak-je-nezname/>.

JAKUBOWICZ, K. *Media and Democracy*. Strasburg: Council of Europe Publishing, 1998.

JANDT, F., E. *Defining Communication as an Element of Culture* In: An Introduction to Intercultural Communication: Identities in a Global Community. In: yorku.ca. [online]. Jandt, E., F., 2003 [cit. 13.9.2011]. Dostupné z: http://www.yorku.ca/wsywong/course/ysdn3104_04/jandt4echp2.pdf.

JANEBOVÁ, E. *Interkulturní komunikace ve škole*. Praha: Fortuna, 2010. ISBN: 978-80-7373-063-5.

JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. *Média a společnost*. Praha: Portál, 2003. ISBN: 978-80-7367-287-4.

JTP. *Jsme připraveni?* In: jtpunion.org. [online]. Jednota tlumočnicků a překladatelů, 2008 [cit. 3.4.2011]. Dostupné z: http://www.jtpunion.org/spip/article.php?id_article=1304&id_document=1435.

JŮN, J. *Britské signály zdravého rozumu*. In: Euroskop.cz. [online]. Vláda České republiky, 2011 [cit. 12.11.2011]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/8613/12888/clanek/britske-signaly-zdraveho-rozumu>.

KASPER, G. *Cross-cultural pragmatics: requests and apologies*. Ablex Pub. Corp., 1989. ISBN: 0893915130.

KEA - EUROPEAN AFFAIRS. *EKONOMIKA KULTURY V EVROPĚ*. In: mkcr.cz. [online]. KEA European Affairs, 2012 [cit. 17.6.2012]. Dostupné z: <http://www.mkcr.cz/assets/profesionalni-umeni/Ekonomika-kultury-v-Evropce.doc>.

KEA. *About us*. [online]. KEA European Affairs, 2012 [cit. 7.3.2013]. Dostupné z: <http://www.keanet.eu>.

KLUCKHOLN, C. and STRODTBECK, F. *Variations in value orientations*. Evanston. IL: Row, Peterson, 1961.

KNEUBÜHLER, M. COUNCILOF EUROPE. *EUROPEAN HERITAGE DAYS. A joint action of the Council of Europe and the European Commission HANDBOOK ON THE EUROPEAN HERITAGE DAYS*. In: coe.int. [online]. Council of Europe, 2009 [cit. 4.11.2012]. Dostupné z: http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/EHD/Presentation_en.asp.

KOLMAN, L. *Komunikace mezi kulturami: psychologie interkulturních rozdílů*. Praha: ČZU, 2001. ISBN 8021307358.

KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ. *Sdělení o evropském programu pro kulturu v globalizovaném světě*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. Komise evropských společenství, 2011 [cit. 23.7.2012.]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0242:FIN:CS:DOC>.

KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ. *Zpráva o druhém vnějším průběžném hodnocení programu Kultura 2000*. In: eur-lex.europa.eu. [online]. EUR-lex, 2012 [cit. 27.5.2012]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0666:FIN:CS:DOC>.

KOMISE EVROPSKÝCH SPOLEČENSTVÍ. *ROZHODNUTÍ KOMISE ze dne 22. března 2007, kterým se ustavuje skupina odborníků členských států pro digitalizaci a uchování digitálních záznamů (2007/320/ES)*. In: Úřední věstník EU L 119/45 9.5.2007 in publications.europa.eu. [online]. Komise Evropských společenství, 2012 [cit. 15.10.2012]. Dostupné z: http://publications.europa.eu/resource/cellar/a723f1c2-8324-42bb-a6a3-d72ddf707524.0002.02/DOC_1.

KONFERENCE ZÁSTUPCŮ VLÁD ČLENSKÝCH STÁTŮ. *Lisabonská smlouva pozměňující smlouvu o Evropské unii a smlouvu o založení Evropské unie*. In: Euroskop.cz. [online]. Vláda České republiky, 2014. [cit. 8.4.2014]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/2/738-lisabonska_smlouva.pdf.

KOPPLOVÁ, B., KOPPL, L. *Dějiny světové žurnalistiky: Celý svět je v novinách*. Praha: Novinář, 1989.

KOVÁŘ, M. a kol. *Jak na EU?* In: euroskop.cz. [online]. Vláda České republiky, 2014 [cit. 3.3.2011]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/4/1248-jak_na_eu_fin2.pdf.

KOZLOVÁ, L. *Výzkumné přístupy*. In: eamos.cz. [online]. Kozlová, L., 2008 [cit. 10.1.2014]. Dostupné z: http://www.eamos.cz/amos/ksb/externi/ksb_305/2.htm.

KUČERA, R. *Rozšiřování Evropské unie z pohledu evropských*. In: euroskop.cz. [online]. Vláda ČR, 2011 [cit. 27.2.2013]. Dostupné z: <http://www.euroskop.cz/8613/10013/clanek/rozsirovani-evropske-unie-z-pohledu-evropskych-hodnot>.

LEHMANOVÁ, Z. *Mezikulturní komunikace a evropský proces*. In: Interkulturní vzdělávání ve sjednocující se Evropě. Liberec: Technická univerzita v Liberci. 1999.

LEWIS, R. *CultureActive*. In: cultureactive.com. [online]. CultureActive, 2011 [cit. 12.7.2013]. Dostupné z: <https://secure.cultureactive.com/>.

LEWIS, R. *Personal Cultural Profiles*. In: crossculture.com. [online]. Richard Lewis Communications, 2012 [cit. 9.9.2012]. Dostupné z: <http://www.crossculture.com/services/online-tools>.

LEWIS, R. *Richard Lewis Communication*. In: crossculture.com. [online]. Richard Lewis Communication, 2011 [cit. 9.9.2012]. Dostupné z: <http://www.crossculture.com>.

LEWIS, R. *When Cultures Collide*. London: Nicholas Brealey Publishing, 2006. ISBN 1904838022.

LOCKE, J. *Dvě pojednání o vládě*. Praha: Československá akademie věd, 1965.

LUKÁŠOVÁ, R. *Organizační kultura a její změna*. Praha: Grada Publishing, 2010. ISBN 8024729512.

McLUHAN, M. *Jak rozumět médiím*. Praha: Odeon, 1991. ISBN: 978-80-204-2409-9.

MOKRE, M. *European Cultural Policies and European Democracy*. In: European institute for progressive cultural policies. [online]. eipcp, 2012 [cit. 7.6.2012]. Dostupné z: <http://eipcp.net/policies/dpie/mokre/en>.

- MORTENSON, S. *Intercultural Communication Call*. In: icahdq.org. [online]. The International Communication Association, 2012 [cit. 13.9.2012]. Dostupné z: <http://www.icahdq.org/cfp/2012/intercultural.asp>.
- MOSEER, A. *The Lazy People of Malta*. In: wordpress.com. [online]. WordPress, 2012 [cit. 3.9.2013]. Dostupné z: <http://andreasmoser.wordpress.com/2012/08/04/the-lazy-people-of-malta/>.
- MUROVÁ, J. *Pilíře EU*. In: janamurova.blog.cz. [online]. Jana Murová, 2012. [cit. 7.1.2012]. Dostupné z: <http://janamurova.blog.cz>.
- MURPHY, F. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. ISBN: 978-80-86429-25-0.
- MVZ ČR. *O Stálém zastoupení*. In: mvz.cz. [online]. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2008 [cit. 10.1.2014]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/representation_brussels/cz/o_stalem_zastoupeni/index.html.
- MZV ČR. *Úřady České republiky v zahraničí*. In: mvz.cz. [online]. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2006 [cit. 10.1.2014]. Dostupné z: http://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/adresar_diplomatickych_misi/urady_ceske_republiky_v_zahranici.html.
- MZV ČR. *Historie Eurozóny*. In: Euroskop.cz. [online]. Vláda České republiky, 2012 [cit. 23.5.2012]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/319/sekce/historie-eurozony/>.
- NOVÝ, I. a kol. *Interkulturní management*. Praha: Grada Publishing, 1996. ISBN 8071692603.
- O'CONNELL, M., AIREY, R. *Znaky a symboly*. Praha: Reader's Digest Výběr, 2008. ISBN: 978-80-86880-96-9.
- ODBOR INFORMOVÁNÍ O EVROPSKÝCH ZÁLEŽITOSTECH ÚŘADU VLÁDY ČR. *LISABONSKÁ SMLOUVA - Co o ní potřebujete vědět*. In: Euroskop.cz. [online]. Vláda České republiky, 2014 [cit. 2.3.2014]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/49/14956-lisbonne_2.pdf.
- OFFICE FOR OFFICIAL PUBLICATIONS OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. *Declaration on European Identity (Copenhagen, 14 December 1973)*. In: CVCE.eu. [online]. CVCE, 2014 [cit. 21.4.2014]. Dostupné z: http://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/02798dc9-9c69-4b7d-b2c9-f03a8db7da32/publishable_en.pdf.
- OPATRŇY, M. *Člověk a média*. Atest z filosofie pro neborové doktorské studium, FFUK, 2010.
- PIKE, A., HOFFMANN, D., GARCÍA-DIEZ, M. *U-Series Dating of Paleolithic Art in 11 Caves in Spain*. In: sciencemag.org. [online]. Science Magazine, 2012 [cit. 9.5.2011]. Dostupné z: <http://www.sciencemag.org/content/336/6087/1409.abstract>.
- PLZEŇ 2015. *O projektu*. In: Plzen2015.net. [online]. Plzeň 2015 Evropské hlavní město kultury, 2014 [cit. 10.8.2014]. Dostupné z: <http://www.plzen2015.net/>.
- PROCULTURE. *Charta pro Evropu kulturní*. In: proculture.cz. [online]. ProCulture, 2005 [cit. 7.6.2012]. Dostupné z: <http://www.proculture.cz/cultureinfo/evropska-unie/charta-pro-evropu-kulturni-742.html>.
- PRŮCHA, J. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3069-1.

- RECONTRES POUR L'EUROPE DE LA CULTURE. *Prohlášení ve prospěch charty o Evropě kultury*. In: culture.gouv.fr. [online]. Recontres pour l'Europe de la Culture, 2012 [cit. 17.6.2012]. Dostupné z: <http://www.culture.gouv.fr/culture/actualites/index-rec.html>.
- RICHARDS, G. *The European Cultural Capital Event: Strategic Weapon in the Cultural Arms Race?*. Journal of Cultural Policy 6(2), 2000.
- ROGERS, M., HART, W., MIKE, Y. *Edward T. Hall and The History of Intercultural Communication: The United States and Japan*. Keio Communication Review No. 24, 2002.
- ROSAMOND, B. *Theories of European Integration*. London: MacMillian PressLtd., 2000. ISBN-13: 978-0312231200.
- SASSATELLI, M. *European cultural space in the European Cities of Culture*. Europeanization and cultural policy. European Societies, Vol. 10, Issue 2, 2008, s. 227. ISSN 1461-6696.
- SCHELLE, K. *Historie integračních koncepcí a jejich vyústění v realitě EU*. Ostrava: Key Publishing, 2007. ISBN 978-80-87071-53-3.
- SIETAR. *What is Sietar*. In: sietareu.org. [online]. Sietar, 2011, [cit. 6.4.2011]. Dostupné z: <http://www.sietareu.org/>.
- SOUKUP, V. *Přehled antropologických teorií kultury*. Praha: Portál, 2000. ISBN 8071783285.
- STATUTÁRNÍ MĚSTO PARDUBICE. *Dny evropského dědictví*. In: pardubice.eu. [online]. Statutární město Pardubice 2012 [cit. 4.11.2012]. Dostupné z: <http://www.pardubice.eu/urad/radnice/magistrat/odborny-magistratu/osks/dny-evropskeho-dedictvi/dny-evropskeho-dedictvi.pdf>.
- STUBB, A. *Parlament k výdajům na tlumočení v evropských orgánech a institucích*. In: europarl.europa.eu. [online]. Evropský parlament, 2006 [cit. 3.3.2011]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20060901IPR10242+0+DOC+XML+V0//CS>.
- SURVEYMONKEY. *SurveyMonkey*. In: surveymonkey.com. [online]. Surveymonkey, 2002 [cit. 13.2.2014]. Dostupné z: <https://www.surveymonkey.com>.
- SVĚTLÍK, J. *Marketing pro evropský trh*. Praha: Grada Publishing, 2003. ISBN 8024704226.
- TROMPENAARS, F. and HAMPDEN-TUNER, Ch. *Riding The Waves of Culture: Understanding Diversity in Global Business*. McGraw-Hill, 1997. ISBN 0786311258.
- TWINNING. *Historie partnerské spolupráce měst*. In: twinning.org. [online]. Twinning, 2014 [cit. 28.5.2014]. Dostupné z: <http://www.twinning.org/cs/page/historie-partnersk%C3%A9-spolupr%C3%A1ce-m%C4%9Bst.html>.
- U.S. DEPARTMENT OF STATE. *Foreign Service Institute*. In: state.gov. [online]. U.S. Department of State – Diplomacy in Action, 2010 [cit. 9.8.2011]. Dostupné z: <http://www.state.gov/m/fsi>.
- UNESCO. *Activities*. In: unesco.org. [online]. UNESCO, 2012 [cit. 23.11.2012]. Dostupné z: <http://whc.unesco.org/en/activities>.
- UNESCO. *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*. In: unesco.org. [online]. UNESCO, 2012 [cit. 23.11.2012]. Dostupné z: <http://whc.unesco.org/?cid=175>.

- VLÁDA ČR. ALIANCE CIVILIZACÍ - *Akční plán Aliance civilizací v České republice pro roky 2009 – 2010*. In: vlada.cz. [online]. Vláda České republiky, 2012 [cit. 12.8.2012]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/rnm/aktuality/akcni_plan_apac_1.pdf.
- VORLÍČKOVÁ, B. *Europeana: online přístup k evropskému kulturnímu a historickému dědictví*. In: ikaros.cz. [online]. Ikaros, 2009 [cit. 15.10.2012]. Dostupné z: www.ikaros.cz/node/5313.
- VYBÍRAL, Z. *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000. ISBN: 8071782912.
- ZASTOUPENÍ EK V ČR. *Lisabonská strategie*. In: businessinfo.cz. [online]. Zastoupení Evropské komise v ČR, 2003 [cit. 8.1.2013]. Dostupné z: <http://www.businessinfo.cz/cs/clanky/lisabonska-strategie-5134.html>.
- ŽÁKOVÁ, E. *Publikum se stává středem zájmu evropské kulturní politiky - zpráva z konference Evropské komise*. In: idu.cz. [online]. Česká kancelář programu Kultura, 2012 [cit. 21.12.2012]. Dostupné z: <http://www.idu.cz/cs/publikum-se-stava-stredem-zajmu-evropske-kulturni->.

8. PŘÍLOHY

8.1. Seznam grafů a tabulek

Obrázek 1 - Schéma dynamiky interkulturní komunikace	51
Obrázek 2 - Schéma vlivu významných vědeckých osobností na Hallovo paradigma interkulturní komunikace.....	60
Obrázek 3 - Schéma možných konfliktů mezi kulturními okruhy včetně jejich intenzity.....	67
Obrázek 4 - Přehled lineárně-aktivních a multi-aktivních kultur	72
Obrázek 5 - Přehled reaktivních kultur	75
Obrázek 6 - Schéma náročnosti interakce mezi jednotlivými typy kultur	78
Obrázek 7 - Lewisův model rozdělení kultur podle intenzity charakteristických komunikačních vlastností.....	80
Obrázek 8 - Přehled jednotlivých kultur podle jejich přístupu k informacím.....	83
Obrázek 9 - Schéma základních politik EU.....	118
Obrázek 10 - Graf četnosti odpovědí v závislosti na jejich urgencích v čase.....	258
Obrázek 11 - Graf průměrné doby vyplnění dotazníku dle typů kultury	260
Obrázek 12 - Graf času vyplnění dotazníku u jednotlivých členských států EU	261
Obrázek 13 - Graf odpovědí otázky Q1	262
Obrázek 14 - Graf poměru starých a nových členských států u otázky Q1	263
Obrázek 15 - Graf odpovědí u otázky Q1 podle typů kultur členských států EU	263
Obrázek 16 - Graf odpovědí u otázky Q2	264
Obrázek 17 - Graf odpovědí u otázky Q3	265
Obrázek 18 - Graf odpovědí u otázky Q4	266
Obrázek 19 - Graf odpovědí u otázky Q5	267
Obrázek 20 - Graf poměru starých a nových členských států u otázky Q5	268
Obrázek 21 - Graf odpovědí u otázky Q5 podle typů kultur členských států EU	268
Obrázek 22 - Graf odpovědí u otázky Q6	269

Obrázek 23 - Graf poměru starých a nových členských států u otázky Q6	270
Obrázek 24 - Graf odpovědí u otázky Q6 podle typů kultur členských států EU	270
Obrázek 25 - Graf nejčastěji se opakujících komunikačních charakteristik	272
Obrázek 26 - Graf počtu komunikačních charakteristik poskytnutých jednotlivými členskými státy	274
Obrázek 27 - Graf poměru počtu odpovědí u otázky Q7 dle typů kultury	275
Obrázek 28 - Graf poměru počtu odpovědí u otázky Q7 podle délky členství v EU	275
Tabulka 1 - Přehled základních charakteristik kategorií kultury	76
Tabulka 2 - Srovnání základních technik	252

8.2. Kulturní dimenze a komunikační charakteristiky jednotlivých členských států EU

Níže uvedená typologizace jednotlivých států byla provedena pomocí on-line nástroje CultureActive⁶³⁰ vycházející z modelu interkulturní komunikace Richarda Lewise a díky podpoře organizace Richard Lewis Communications⁶³¹ a The Hofstede Center⁶³². Závěry těchto studií a průzkumů jsem navíc doplnil o výsledky vlastního empirického průzkumu. Vzhledem k tomu, že většina uvedených dat není veřejně přístupná, jedná se zejména v českém jazykovém prostředí o cenné srovnání všech členských států Evropské unie.

⁶³⁰ LEWIS, R. *CultureActive*. In: cultureactive.com. [online]. CultureActive, 2011 [cit. 12.7.2013]. Dostupné z: <https://secure.cultureactive.com/>.

⁶³¹ LEWIS, R. *Richard Lewis Communication*. In: crossculture.com. [online]. Richard Lewis Communication, 2011 [cit. 12.7.2013]. Dostupné z: <http://www.crossculture.com/>.

⁶³² HOFSTEDE, G. *The Hofstede Centre*. In: geert-hofstede.com. [online]. The Hofstede Centre, 2011 [cit. 12.7.2013]. Dostupné z: <http://geert-hofstede.com/index.php>.

BELGICKÉ KRÁLOVSTVÍ

Typ kultury:

- lineárně-aktivní a na data orientovaná (vlámská část)
- multi-aktivní a na dialog orientovaná (valonská část)

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 65
- míra individualismu a kolektivismu: 75
- míra maskulinních a femininních hodnot: 54
- snaha vyhýbat se nejistotě: 94
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 38

Základní hodnoty:

- konzervatismus
- proevropsky orientovaní monarchisté
- anti-šovinisté
- respekt ke vzdělání
- soudnost
- odpor k dogmatismu
- ochota ke kompromisům a flexibilita
- snaha vyhýbat se konfrontacím
- požitkářství
- důraz na spravedlnost

Kulturní nedostatky:

- Základním kulturním problémem Belgie je především nedostatek vzájemného respektu a porozumění mezi vlámskou a valonskou kulturou.

Přístup k teritorialitě:

- Vlámové – vnímají Belgii jako přelidněnou zemi
- Valoni – vnímají svoje domy jako lepší než vlámské

Přístup k času:

- Vlámové – přesnost je velmi důležitá, není dobré plýtvat časem
- Valoni – považují sami sebe za dochvilnější než Francouzi

Sebevnímání:

- Vlámové – nepovažují se za bezprostřední
- Valoni – považují se za mírně bezprostřední
- obecně – silně proevropský přístup, národní hrdost

Komunikační vzory:

- Vlámové – neformální komunikace, a to i mezi nadřízeným a podřízenými, důraz na fakta před teorií
- Valoni – oficiální komunikace, dodržování společenské i pracovní hierarchie

Nonverbální komunikace:

- Vlámové – víceméně omezená neverbální komunikace (podobně jako ve Skandinávii)
- Valoni – podobná galské, ale umírněnější

Poslechové návyky:

- Vlámové – naslouchají pozorně jeden druhému (pozorní posluchači)
- Valoni – podřízení naslouchají nadřízeným (dobří posluchači)

Očekávání publika:

- Vlámové – preferují fakta, nesází na okázalou rétoriku a charisma, nemají rádi nabubřelost a srovnávání s Valony či Holanďany, oceňují spolupráci a pokoru
- Valoni – fakta jsou důležitá, rétorika a charisma je namístě, nemají rádi srovnávání s Vlámami, Francouzi, kvalitní příprava se vyplácí

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- rezervovanost
- hledání kompromisů
- připravenost poslouchat

BULHARSKÁ REPUBLIKA**Typ kultury:**

- multi-aktivní (s některými reaktivními tendencemi), orientovaná na dialog

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 70
- míra individualismu a kolektivismu: 30
- míra maskulinních a femininních hodnot: 40
- snaha vyhýbat se nejistotě: 85
- časová orientace (krátko/dlouhodobá) : -

Základní hodnoty:

- formálnost a pragmatismus
- zdrženlivost
- disciplinovanost
- perzistentnost

- patriotismus
- tvrdohlavost
- podezíravost, ale tolerance vůči cizincům
- schopnost organizovat
- úcta k tradicím a folklóru

Kulturní nedostatky:

- V Bulharsku je možné vystopovat kulturní komplex pramenící z jejich někdejší historické podřízenosti turecké nadvládě. Objevuje se také pesimismus ohledně národní bezmocnosti a podezíravost. Jde však o charakteristické rysy objevující se především u starší generace a dané historickými faktory.

Přístup k teritorialitě:

- Bulharsko nepatří k tak přelidněným státům jako jiné země na Balkánu nebo ve Středomoří. Obvyklý je větší odstup, a to třeba i v případě zajímavých rozhovorů. Na veřejnosti nebývá zvykem tlačit se, strkat nebo předbíhat ve frontách.

Přístup k času:

- Bulhaři jsou v porovnání s jinými Slovany více přesní. Jejich vyjadřování naléhavosti však může často být jen povrchní. Ostatní balkánské národy označují Bulhary za pomalé, což je ale dáno bulharskou trpělivostí a rozvážností.

Sebevnímání:

- Sami sebe Bulhaři vnímají spíše pesimisticky, projevuje se národní komplex méněcennosti daný historickým kontextem. Opakovaně mařené ambice a plané naděje Bulharského národa v minulosti vyústily v pesimistický pohled i do budoucna. Optimismus se však objevuje u mladší generace, která by se chtěla stát plně západní kulturou.

Komunikační vzory:

- V porovnání zejména se jihoslovanskými národy jsou Bulhaři více uzavření (podobně jako Češi a Slovinci). Vůči cizím lidem jsou rezervovaní a zdrženliví, nejsou také zvyklí příliš hovořit o svých citech, pocitech a názorech. Teprve když někoho lépe poznají, hovoří i o osobních tématech.
- Vedle národů bývalé Jugoslávie, Rumunů či Maďarů jsou méně mluvní a pro ostatní špatně čitelní. Jestliže však někoho poznají blíže, dokáží se více otevřít i více rozhovořit a využít bohatou slovní zásobu svého jazyka.
- Komunikaci jako takovou mají velmi rádi, ale nesklouzávají k používání slovní vaty, přebytečných slov jako jiní Slované.

Nonverbální komunikace:

- Nejcharakterističtějším rysem celé bulharské komunikace je jejich neverbální vyjádření ano a ne. Zatímco většina kultur vyjadřuje souhlas kýváním hlavy nahoru a dolů a nesouhlas pohybem do stran, v Bulharsku je to přesně obráceně. Jsou si toho však vědomi, zejména vůči cizincům. Bohatá a pestrá je především mimika obličeje, pohyby očí apod., kterými vyjadřují celou škálu pocitů. Při neverbální komunikaci zapojují i paže a ruce, v porovnání třeba s Řeky ale mnohem méně často a méně výrazně.

Poslechové návyky:

- Bulhaři nemají tendence ovládat konverzaci. Jsou proto většinou velmi dobří posluchači. Nemají ve zvyku skákat někomu do řeči nebo jinak přerušovat konverzaci. Při poslechu hodnotí nejen slova, ale také neverbální komunikaci svého protějšku (hlavně oční kontakt) a přemýšlejí o motivech řečníka. Nejsou zvyklí poskytovat širokou zpětnou vazbu, většinou se k tomu odhodlají až po vyzvání. Chtějí být vnímáni jako přívětiví a pozorní posluchači, v rámci komunikace však na toto neupozorňují. Pozorně poslouchají především při dialogu se „západními“ řečníky, snaží se o porozumění, ne vždy však bývá pravidlem.

Očekávání publika:

- vzdělanost a erudice
- kvalitní know-how
- integrita a rezervovanost
- nové/moderní myšlenky
- široká diskuse
- dobře (formálně) oblečený řečník
- pragmatismus

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- připravenost poskytovat informace
- ochota přispívat
- hrdost na kulturní dědictví

ČESKÁ REPUBLIKA**Typ kultury:**

- lineárně-aktivní, orientovaná na data

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 57
- míra individualismu a kolektivismu: 58

- míra maskulinních a femininních hodnot: 57
- snaha vyhýbat se nejistotě: 74
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 13

Základní hodnoty:

- individualismus
- kreativita
- nepředpojatost
- umírněný nacionalismus
- pozitivní přístup ke vzdělávání a vzdělání
- pragmatismus
- rovnostářství
- tolerance
- skromnost
- racionalita
- pozitivní přístup ke kultuře
- disciplína, vytrvalost
- nedostatek sebevědomí

Kulturní nedostatky:

- Vedle představy o určité nadřazenosti vůči sousednímu Slovensku se nepodařilo v Česku identifikovat žádné významné kulturní nedostatky.

Přístup k teritorialitě:

- Češi nepatří k taktilním kulturám, dodržují od sebe navzájem větší odstup
- ukázněné chování ve veřejných prostorech

Přístup k času:

- dochvilnost
- při pozvání na večeři často chodí raději dříve

Sebevnímání:

- Češi vnímají sami sebe za dobře informované, sofistikované, kreativní a se schopností improvizovat
- považují se za stejně efektivní jako Němci

Komunikační vzory:

- měkké řečnické dovednosti
- odměřenost
- spíše flegmatismus, rozvaha
- suchý a černý styl humoru, který je velmi oblíbený
- ironie, sarkasmus
- formálnost

- časté používání akademických titulů při oslovování

Nonverbální komunikace:

- v porovnání s ostatními Slovany nejmírnější nonverbální komunikace
- uzavřená a odměřená gesta

Poslechové návyky:

- pozorní a zdvořilí posluchači
- nemají ve zvyku přerušovat
- nedávají většinou zpětnou vazbu
- nemají rádi hlasité projevy

Očekávání publika:

- fakta a čísla
- upřednostňují klidné vystupující
- logika
- preference řešení před problémy
- neokázalost

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- přátelskost
- smysl pro humor
- přehnaná kritika
- podezíravost
- obezřetnost
- ohleduplnost
- chytrost

DÁNSKÉ KRÁLOVSTVÍ**Typ kultury:**

- lineárně-aktivní, orientovaná na data

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 18
- míra individualismu a kolektivismu: 74
- míra maskulinních a femininních hodnot: 16
- snaha vyhýbat se nejistotě: 23
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 46

Základní hodnoty:

- věcnost
- tolerance
- přizpůsobivost
- smysl pro humor
- zdravé sebevědomí
- flexibilita
- dobří posluchači i řečníci
- snaha vyhýbat se konfrontaci
- kreativita

Kulturní nedostatky:

- Dánové mají někdy tendenci k sebestřednosti, zejména v konfrontaci se Skandinávskými zeměmi
- objevuje se také určitá sociální závist, vzhledem ke své nízké intenzitě není však žádným silným nedostatkem

Přístup k teritorialitě:

- objevuje se rozdíl mezi Dánskými městy a venkovem, celkově je teritorialita v Dánsku vnímána podobně jako v jiných Skandinávských zemích, osobní zóny jsou větší, kultura není příliš taktilní

Přístup k času:

- Dánové oceňují přesnost v osobním i pracovním životě, odsuzují, když někdo někoho „okrádá“ o čas, nebývá zdvořilé nechat kohokoliv čekat

Sebevnímání:

- Dánové sami sebe považují za velmi demokratické, inteligentní, šarmantní a schopné řešit efektivně životní problémy
- vnímají pozitivně své obchodní dovednosti

Komunikační vzory:

- Dánové jsou klidní, dobří, ale ne přespříliš hluční řečníci
- v porovnání s ostatními Skandinávskými zeměmi jsou nejhovornějším národem
- prakticky ve všech druzích komunikace se objevuje humor (blízký anglosaskému)
- dobře ovládají cizí jazyky (zejména angličtinu a němčinu)

Nonverbální komunikace:

- minimalistická; protože hovoří intenzivněji než ostatní Skandinávci, i jejich neverbální komunikace je živější, přesto však limitovaná

Poslechové návyky:

- dobří posluchači, kteří zřídka kdy někoho přerušují
- často kladou doplňující otázky, které často svědčí o efektivitě komunikace
- dobře vedou smysluplné dialogy
- svůj častý cynismus skrývají za zdvořilý úsměv
- často nabízejí protinávrhy a poskytují zpětnou vazbu
- řečníci by měli být skromní a mít smysl pro humor

Očekávání publika:

- racionální prezentace
- humor
- umírněnost
- technická podpora
- odsuzují teatrálnost

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- pragmatismus
- otevřenost
- hledání kompromisů
- přátelskost
- rezervovanost

ESTONSKÁ REPUBLIKA**Typ kultury:**

- lineárně-aktivní, orientovaná na data

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 40
- míra individualismu a kolektivismu: 60
- míra maskulinních a femininních hodnot: 30
- snaha vyhýbat se nejistotě: 60
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): -

Základní hodnoty:

- domov a rodina
- vzdělání a inteligence
- národní identita
- schopnosti a zkušenosti
- finanční obezřetnost
- introverze
- rezervovanost

- cynický přístup k moci
- kritičnost
- pozornost k životnímu prostředí

Kulturní nedostatky:

- tendence napodobovat Finsko
- protiruské postoje

Přístup k teritorialitě:

- větší vzájemný odstup mezi lidmi
- netaktilní kultura (není běžné objímat se apod.)

Přístup k času:

- důležitá přesnost a dochvilnost (nechat někoho čekat je výrazem pohrdání)
- dodržování časového harmonogramu

Sebevnímání:

- Estonci se považují za flexibilní a tvrdě pracující, vnímají jako křivdu sovětskou nadvládu

Komunikační vzory:

- komunikují pomalu, rozvážně a často nerozhodně
- nedávají příliš najevo svůj názor
- dokáží být kritičtí

Nonverbální komunikace:

- velmi omezená, prakticky žádná gesta, minimalistická mimika
- neverbální komunikaci si Estonci snaží hlídat, aby neprozrazovala jejich emoce

Poslechové návyky:

- klidní posluchači, nedávají najevo svůj názor, neposkytují ujištění ani zpětnou vazbu
- jejich mlčení může znamenat souhlas i nesouhlas

Očekávání publika:

- musí být jasné cíle
- očekávají logiku a jasnou strukturu prezentace
- řečník by měl prokázat svou erudici
- nemělo by se plýtvat časem

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- nezávislost
- orientace na poslech
- uvážlivost
- orientace na konkrétnost

FINSKÁ REPUBLIKA**Typ kultury:**

- lineárně-aktivní, orientovaná na data

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 33
- míra individualismu a kolektivismu: 63
- míra maskulinních a femininních hodnot: 26
- snaha vyhýbat se nejistotě: 59
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 41

Základní hodnoty:

- čestnost
- občasný pesimismus
- introverze
- nedůvěra k mnohomluvnosti
- odvaha
- spolehlivost
- sebedůvěra
- skromnost
- individualismus
- nezávislost

Kulturní nedostatky:

- uzavřenost a odmítání projevovat vlastní názory
- málomluvnost

Přístup k teritorialitě:

- nezávislost a individualita
- velmi netaktilní kultura, širší osobní prostor a citlivost na něj

Přístup k času:

- přesnost a dodržování časového harmonogramu
- neradi ztrácejí čas (což se týká i např. jídla, Finové jedí velmi rychle)
- čas by měl být vždy plně a efektivně využit

Sebevnímání:

- Finové sami sebe považují za nejčestnější a nejspolehlivější v Evropě
- vysoce cení svoji řemeslnou zručnost

Komunikační vzory:

- maximální stručnost
- přímá komunikace zaměřená pouze na dané téma
- přesto, že drží svoje slovo, dbají více na činy než slova
- v případě nejasností nekladou otázky, ale spíše sami rekapituluji
- nejprve nechávají mluvit druhé, teprve potom hovoří sami

Nonverbální komunikace:

- u mužů prakticky nulová, včetně mimiky obličeje
- u žen živější, včetně haptiky

Poslechové návyky:

- Finové patří celosvětově k nejlepším posluchačům
- dokáží se dobře koncentrovat, nepřerušují a věnují pozornost detailům
- neposkytují zpětnou vazbu

Očekávání publika:

- modernost
- kvalita
- technické informace
- skromnost
- úpravnost

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- přímost, strohost
- nepotřebují stále mluvit
- neradi přerušují ostatní
- unavuje je poslouchat při jednáních opakované výroky
- snaha vyhnout se zranění citů ostatních řečníků
- nepřiliš hovorní
- nepřiliš zdvořilí

FRANCOUZSKÁ REPUBLIKA

Typ kultury:

- multi-aktivní, na dialog orientovaná

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 68
- míra individualismu a kolektivismu: 71
- míra maskulinních a femininních hodnot: 43
- snaha vyhýbat se nejistotě: 86
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 39

Základní hodnoty:

- nacionalismus
- formálnost
- racionalismus
- šovinismus
- intelektuálnost a respekt vůči kvalitnímu vzdělání
- mnohomluvnost
- rétorika
- cynismus
- obezřetnost
- nechuť ke kompromisům, prostřednosti

Kulturní nedostatky:

- přehnaný nacionalismus a pocit intelektuální nadřazenosti nad ostatními

Přístup k teritorialitě:

- taktilní kultura, užší osobní zóny a častá haptika při komunikaci

Přístup k času:

- nejsou přesně dochvilní, ale ani notoricky nedochvilní
- zejména jih Francie ale běžně počítá s cca 15 minutovým zpožděním
- nepatří mezi uspěchané

Sebevnímání:

- velmi vysoké zejména s ohledem na vše francouzské a intelektuální
- považují sami sebe za obránce západní evropské kultury a za výborné řečníky

Komunikační vzory:

- extrovertní a emocionálně exaltovaná komunikace, často velmi otevřená a osobní
- explicita a odpor k vágnosti

Nonverbální komunikace:

- shodná s jinými latinskými kulturami, živá a temperamentní

Poslechové návyky:

- mnohem raději mluví, než poslouchají
- věnují pozornost pouze charismatickým a dobře připraveným řečníkům

Očekávání publika:

- formálnost
- inovativnost
- charisma a sexappeal
- logičnost prezentace
- odkazy na Francii (historii, umění apod.)
- stylovost
- možnost přerušit projev, když je třeba

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- ochota sdílet myšlenky
- sebekritika jako (interpersonální) nástroj sociálního kontaktu
- zvědavost
- často snaha přesvědčit druhé o vlastním úhlu pohledu či názoru
- vokálnost
- dobrá průměrná znalost historie cizích zemí (možná překvapivě)
- komunikační témata: jídlo, pití, koníčky
- obliba small talks

CHORVATSKÁ REPUBLIKA⁶³³**Typ kultury:**

- multi-aktivní, na dialog orientovaná

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 73
- míra individualismu a kolektivismu: 33
- míra maskulinních a femininních hodnot: 40
- snaha vyhýbat se nejistotě: 80
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): -

Základní hodnoty:

- katolická orientace
- silné rodinné vazby

⁶³³ Vstup do EU k 1.7.2013.

- proevropská orientace
- národní hrdost (nacionalismus)
- pesimismus
- respekt ke vzdělání
- antipatie vůči Srbům
- zdvořilost
- folklór
- podnikavost

Kulturní nedostatky:

- především stále živá antipatie a animozita vůči Srbsku (vzájemná)

Přístup k teritorialitě:

- taktilní kultura (častá přátelská objetí, poplácávání po ramenou či zádech, přátelské polibky)
- úzké osobní zóny (podobně jako např. v Maďarsku)

Přístup k času:

- obecně panuje nedochvilnost
- v případě, že Chorvaté považují nějaké setkání za mimořádně důležité, přijdou včas
- starší lidé nechávají mladé čekat déle

Sebevnímání:

- Chorvaté jsou velmi hrdým národem, považují se na Balkáně za nejschopnější, velmi kulturně orientovaní

Komunikační vzory:

- schopní a přesvědčiví řečníci
- rádi diskutují a debatují
- otevření (méně než Srbové), ale pečlivě volí slova
- sofistikovaná argumentace a silný tlak na prosazení vlastních názorů

Nonverbální komunikace:

- živá a dynamická (ve srovnání s Italy méně gestikulace)

Poslechové návyky:

- schopnost připravovat argumenty, když poslouchají
- očekávají logické, energicky prosazované argumenty

Očekávání publika:

- vzdělanost řečníků
- odkazy na Chorvatsko (zemi, jazyk, historii, tradice)

- zdůraznění přínosu a prospěchu
- dynamický projev
- odmítání nátlakových taktik

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- otevřenost
- upřímnost
- vřelost
- družnost

IRSKO**Typ kultury:**

- lineárně-aktivní/multi-aktivní, na dialog orientovaná

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 28
- míra individualismu a kolektivismu: 70
- míra maskulinních a femininních hodnot: 68
- snaha vyhýbat se nejistotě: 35
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 43

Základní hodnoty:

- humor, ironie
- přátelskost
- tolerance
- kreativita
- rodina
- církev, katolicismus
- rétorika a vypravěčství
- lidovost
- umělecké hodnoty (zejména literatura a divadlo)
- nacionalismus

Kulturní nedostatky:

- zásadním kulturním nedostatkem je odpor ke všemu anglickému; tento trend vychází z historických kořenů
- udržují naopak vřelé vztahy s řadou (multi-aktivních) kultur – Italy, Španěly či Francouzi

Přístup k teritorialitě:

- sepětí s rodnou zemí, úcta ke krajině
- menší osobní zóny než v Anglii
- středně taktilní kultura (častá přátelská objetí, poplácávání po ramenou či zádech)

Přístup k času:

- nejsou příliš přesní, drobná nedochvilnost nikoho neurazí
- rozdíl mezi venkovem a městy (Dublin), kde se domluvený čas dodržuje mnohem více
- konverzace a lidský rozměr má přednost před časovým harmonogramem

Sebevnímání:

- Irové jsou hrdým národem, považují se za velmi humánní
- cení si na sobě smyslu pro humor, tolerance, pochopení a soucitu s těmi, kdo to potřebují

Komunikační vzory:

- rádi a často diskutují, a to i s humorem či nadsázkou
- neformálnost
- improvizace
- poetičnost
- někdy neobvyklé slovní obraty

Nonverbální komunikace:

- temperamentní, mnohem živější než britská
- živá mimika obličeje
- celkově spíše řídká, protože Irové jsou jednoznačně zaměřeni na komunikaci verbální

Poslechové návyky:

- zdvořilí posluchači, ne vždy pozorní, protože mají tendenci do hovoru vstupovat – to se však prakticky neobjevuje
- zpětná vazba je bohatá, ale často nejednoznačná

Očekávání publika:

- humor
- šarm
- fakta
- přátelskost
- živé a přátelské vystupování
- poetičnost
- kulturní pozadí

- jednoduchá cesta k rozumnému řešení problému

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- otevřenost
- přátelskost
- hovornost

ITALSKÁ REPUBLIKA**Typ kultury:**

- multi-aktivní, na dialog orientovaná

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 50
- míra individualismu a kolektivismu: 76
- míra maskulinních a femininních hodnot: 70
- snaha vyhýbat se nejistotě: 75
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 34

Základní hodnoty:

- rodina
- mnohomluvnost
- rétorika
- emotivnost
- extroverze
- flexibilita
- styl a image
- nedochvilnost
- flexibilita (i morální)
- otevřenost
- společenskost
- charisma
- moc a prestiž
- obcházení pravidel, norem i zákonů

Kulturní nedostatky:

- k problémům dochází především při kontaktu s lineárně-aktivními kulturami
- Italové patří k nekomunikativnějším národům světa, pro některé jiné země je tudíž obtížné jejich mnohomluvnost a verbální přesvědčování tolerovat

Přístup k teritorialitě:

- odlišnosti mezi severem a jihem, venkovem a městy (obecně však menší osobní zóny než většina jiných národů)
- jsou zvyklí pracovat společně v rámci menšího prostoru, což u nich posiluje týmovou práci

Přístup k času:

- odlišnosti mezi severem a jihem, obecně však nedochvilnost
- čas je relativní, důležitá je zajímavá konverzace, nikoliv časový harmonogram

Sebevnímání:

- Italové se považují za výsostné humanisty, s vytříbeným smyslem pro styl, umění
- vnímají sebe jako mistrné komunikátory

Komunikační vzory:

- intenzivní, emocionální, až teatrální rétorika
- dobrý projev nemá předem určenou délku
- komunikační stručnost je chybou

Nonverbální komunikace:

- velmi živá a pestrá, až divadelní
- zapojují prakticky všechny složky neverbální komunikace a využívají většiny částí těla
- bohatá mimika a gestikulace (speciální gesta pro různé situace)

Poslechové návyky:

- umí zároveň mluvit i poslouchat (negativně vnímají, když jim někdo nevěnuje pozornost)
- rozhodně preferují mluvení před poslechem (jako posluchači jsou netrpěliví)

Očekávání publika:

- rétorika
- přátelskost
- flexibilita
- stylovost a elegance
- osobnost a charisma
- humor
- takt
- design

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- otevřenost
- nevybíravost
- podezíravost

KYPERSKÁ REPUBLIKA⁶³⁴**Typ kultury⁶³⁵:**

- multi-aktivní, orientovaná na dialog

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: -
- míra individualismu a kolektivismu: -
- míra maskulinních a femininních hodnot: -
- snaha vyhýbat se nejistotě: -
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): -

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- rezervovanost
- přátelskost

LITEVSKÁ REPUBLIKA**Typ kultury:**

- multi-aktivní, na dialog orientovaná

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 42
- míra individualismu a kolektivismu: 60
- míra maskulinních a femininních hodnot: 19
- snaha vyhýbat se nejistotě: 65
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 25

Základní hodnoty:

- rodina
- folklór
- štedrost
- patriotismus

⁶³⁴ Pozn.: Kypr nebyl zařazen do testování CultureActive jako ostatní evropské země. Z toho důvodu není možné objektivně popsat národní stereotypy podle kritérií uvedených u ostatních států.

⁶³⁵ Vzhledem k rozdělení ostrova je třeba některé kulturní stereotypy oddělovat, nicméně celkově lze obě části zařadit mezi multikulturní oblasti.

- pohostinnost
- vřelost
- sentiment
- národní identita
- náboženství
- umění (hudba a tanec)

Kulturní nedostatky:

- odpor ke všemu sovětskému

Přístup k teritorialitě:

- hustota litevské populace nepředstavuje pro obyvatele žádný problém
- mezi baltskými národy patří se svou metrovou osobní zónou spíše k těm méně konzervativním zemím

Přístup k času:

- dochvilnost není stoprocentní, v obchodě na ni však dbají

Sebevnímání:

- Litevci se považují za střed Evropy
- s ohledem na svůj historický boj za nezávislost jsou proevropsky orientovaní
- silní patrioti

Komunikační vzory:

- méně rezervovaní než Estonci a Lotyšci
- nejhovornější z baltských zemí
- sdílnost
- vzhledem k obecně rozšířenému vzdělání bývá komunikace sofistikovaná

Nonverbální komunikace:

- omezená, v porovnání s ostatními baltskými zeměmi extrovertnější
- minimalistická gesta

Poslechové návyky:

- pozorní posluchači, kteří dokáží dobře rozklíčovat emoce druhých
- nemají rádi oficiální a byrokratický styl komunikace

Očekávání publika:

- erudice
- vzdělanost a rozhled
- vřelé podání informací
- řečnická působivost
- historický kontext Litvy

- odpor k byrokracii
- protisovětská nálada
- prozápadní orientace
- ochota diskutovat

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- ostýchavost
- rezervovanost
- negativismus
- citlivost na kritiku
- originalita
- orientace na obsah
- přímočarost
- multilingualita
- zdvořilost
- vzdělanost
- pesimismus
- orientace na detail
- odhodlanost
- kooperativnost
- sebevědomost

LOTYŠSKÁ REPUBLIKA**Typ kultury:**

- lineárně-aktivní, na data orientovaná

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 44
- míra individualismu a kolektivismu: 70
- míra maskulinních a femininních hodnot: 9
- snaha vyhýbat se nejistotě: 63
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 25

Základní hodnoty:

- čestnost a lojalita
- pracovní etika
- umění (hudba a zpěv)
- životní prostředí
- obliba květin
- čisté a upravené domy a okolí
- rodina

- kvalitní vzdělání a inteligence
- konzervatismus
- melancholie
- zdvořilost
- tvrdohlavost
- flegmatismus

Kulturní nedostatky:

- kulturní komplex pramenící z někdejší sovětské nadvlády, úzkostlivě si proto střeží svou národní identitu a nezávislost

Přístup k teritorialitě:

- s výjimkou velkých měst (Riga) spíše větší osobní zóna
- neradi na veřejnosti projevují emoce, drží si odstup
- ve srovnání s Estonci jsou Lotyšši haptičtější, ale zase méně než Litevci
- mezi opravdu blízkými přáteli se může objevit polibek na tvář či objetí

Přístup k času:

- většinou dochvilnost, očekávají ji i od ostatních
- někdy pomalejší odezva v duchu lépe důkladně promyslet než uspěchat
- obecně nespěchají

Sebevnímání:

- vnímají sami sebe jako odměřené
- schopnost velmi efektivně řešit vlastní záležitosti, pokud to mohou dělat sami

Komunikační vzory:

- serióznost a profesionalita
- emocionalita a přílišná bezprostřednost může být překážkou
- nejlepší je pomalý a rozvážný projev

Nonverbální komunikace:

- formální, menší množství gest

Poslechové návyky:

- vcelku dobří a pozorní posluchači, neradi někoho přerušují
- málo zpětné vazby

Očekávání publika:

- jasná struktura prezentace
- profesionální přístup (nikoliv škrobený)
- skromnost
- zdrženlivost

- žádný úřední jazyk či sloh
- sofistikovanost a inteligence
- v otázkách EU proevropský přístup

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- rezervovanost
- dobrá vůle
- pochybovačnost

LUCEMBURSKÉ VELKOVÉVODSTVÍ⁶³⁶**Typ kultury:**

- lineárně-aktivní, na data orientovaná

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 40
- míra individualismu a kolektivismu: 60
- míra maskulinních a femininních hodnot: 50
- snaha vyhýbat se nejistotě: 70
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): -

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- multilinguálnost
- schopnost čerpat informace z médií sousedních států
- dobré povědomí o svých sousedech
- rezervovanost
- přátelskost
- orientace na fakta

MAĎARSKO⁶³⁷**Typ kultury:**

- multi-aktivní, na dialog orientovaná

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 46
- míra individualismu a kolektivismu: 80
- míra maskulinních a femininních hodnot: 88

⁶³⁶ Pozn.: Lucembursko nebylo zařazeno do testování CultureActive jako ostatní evropské země. Z toho důvodu není možné objektivně popsat národní stereotypy podle kritérií uvedených u ostatních států.

⁶³⁷ Oficiální název státu používaný od 1. 1. 2012; Ministerstvo zahraničních věcí ČR.

- snaha vyhýbat se nejistotě: 82
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 50

Základní hodnoty:

- rodina
- flexibilita
- kvalitní vzdělání
- umění (hudba a literatura)
- gastronomie
- obliba domácích mazlíčků

Kulturní nedostatky:

- Maďaři se považují za chytřejší než ostatní národy, což se často může negativně projevat v postojích vůči nim

Přístup k teritorialitě:

- existuje propastný rozdíl mezi městy a venkovem (zejména pusta)
- velká města jsou přelidněná, citlivost na narušování osobních zón je poměrně nízká
- rozšířené rodiny spolu často žijí pod jednou střechou

Přístup k času:

- i v přístupu k času jsou velké rozdíly mezi městy a venkovem; zatímco města jsou uspěchaná, venkov je prostoupen klidem
- často se stává, že reakce na obchodní jednání přijdou mnohem později, než zejména západní partneři očekávají

Sebevnímání:

- Maďaři jsou silní patrioti; mají pocit, že historicky bránili Evropu před invazemi z východu
- považují se za inteligentní a vzdělaný národ s vytříbeným smyslem pro kulturu

Komunikační vzory:

- do komunikace zapojují charisma, emoce, snaží se působit bezstarostně
- rádi používají humor a vyprávějí příběhy
- oceňují rétorické schopnosti
- komunikaci často dominují muži
- často mluví jeden přes druhého

Nonverbální komunikace:

- široké použití expresivní gestikulace
- co do rozsahu a míry podobné použití neverbální komunikace jako u Italů

Poslechové návyky:

- Maďaři nepatří k dobrým posluchačům; vyžaduje poměrně hodně úsilí udržet déle jejich pozornost, mají tendence přerušovat, skákat do řeči a pronášet své vlastní myšlenky

Očekávání publika:

- živost až teatrálnost
- rétorika
- humor
- šarm
- kontext
- sofistikovanost
- jasný přínos pro posluchače

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- otevřenost
- entusiasmus

MALTSKÁ REPUBLIKA⁶³⁸**Typ kultury:**

- multi-aktivní⁶³⁹, na dialog orientovaná

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 56
- míra individualismu a kolektivismu: 59
- míra maskulinních a femininních hodnot: 47
- snaha vyhýbat se nejistotě: 96
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): -

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- flexibilita
- komunikativnost
- vlídnost

⁶³⁸ Malta nebyla zařazena do testování CultureActive jako ostatní evropské země. Z toho důvodu není možné objektivně popsat národní stereotypy podle kritérií uvedených u ostatních států.

⁶³⁹ S výskytem některých lineárně aktivních prvků převzatých z dob britské nadvlády.

NIZOZEMSKÉ KRÁLOVSTVÍ

Typ kultury:

- lineárně-aktivní, na data orientovaná

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 38
- míra individualismu a kolektivismu: 80
- míra maskulinních a femininních hodnot: 14
- snaha vyhýbat se nejistotě: 53
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 44

Základní hodnoty:

- monarchismus
- vlastenectví
- dbalost zákonů
- přímost v komunikaci
- konzervativnost
- humor
- regionalita
- obezřetnost
- podnikání
- pragmatismus
- rovnostářství

Kulturní nedostatky:

- Holanďané neradi ztrácejí čas; tento fakt se může negativně projevovat zvláště v interkulturní interakci, jestliže Nizozemci nechápou, v čem pro ně spočívá přínos komunikace se zástupci jiných kultur.

Přístup k teritorialitě:

- území a osobní prostor je velice důležitý a mimořádně cenný (což souvisí i s geografickými a přírodními podmínkami země)
- obecně je v Holandsku málo prostoru, což jednak Nizozemce nutí k naprosté praktičnosti jeho využití (interiéry/exteriéry i urbanismus) a jednak k tomu, že si prostoru jako takového velice váží; někdy to však vede až k posedlosti s květinami a zdobením zahrad
- přes výše uvedené je osobní prostor definován zhruba metrovou vzdáleností

Přístup k času:

- naprostá přesnost a dochvilnost
- čas je mimořádně důležitý a vše, co není efektivní a účelné, je jeho plýtváním (např. stávky)

Sebevnímání:

- Holanďané vidí sebe sama jako šetrné, pracovité, praktické a dobře organizované
- považují se za nejlepší Evropany, cizinci bývají někdy hodnoceni spíše jako „všeználcí“

Komunikační vzory:

- dlouhé a detailní debaty
- podezíravost (např. obchodní partneři bývají podrobováni namátkovým zkouškám, zda drží slovo apod.)
- nejsou vznětliví
- slova korespondují s činy, slibují jen to, co mohou splnit
- rezervovanost na počátku komunikace se může postupně změnit ve vřelost

Nonverbální komunikace:

- haptická forma komunikace není vítána
- omezená gesta i mimika
- rozdíl mezi živějším jihem země a odměřenějším severem

Poslechové návyky:

- poslouchají, ale preferují debatu
- tendence k „všeználkovství“ často komplikuje dialog
- rádi poslouchají, pokud je téma pro ně nové, zajímavé a vidí v něm přínos pro sebe

Očekávání publika:

- kompetentnost řečníka
- dobře připravený, informovaný a zkušený řečník
- enormní zájem o fakta (zajímavá/nová)
- statistiky a čísla
- lehký humor (bez sarkasmu, ironie)
- žádné extravagance
- žádné prostoje
- otevřená diskuse
- jasný prospěch pro obě strany

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- přímost
- otevřenost
- pragmatismus
- úspornost
- progresivita
- modernost

- sebevědomí

NORSKÉ KRÁLOVSTVÍ

Norsko odmítlo opakovaně členství v EU v referendu, je však součástí některých integračních struktur⁶⁴⁰ a podílí se na vybraných politikách EU. Přesto, že není členem EU, bylo s ohledem na výše uvedené zařazeno do tohoto přehledu.

Typ kultury:

- lineárně-aktivní, na data orientovaná

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 31
- míra individualismu a kolektivismu: 69
- míra maskulinních a femininních hodnot: 8
- snaha vyhýbat se nejistotě: 50
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 44

Základní hodnoty:

- čestnost
- pragmatismus
- úcta k životnímu prostředí
- soběstačnost
- šetrnost
- nelibost k extravaganci
- introverze
- humor
- víra v individualitu
- rovnostářství (zejména genderové)
- preference činů před slovy

Kulturní nedostatky:

- národní sebestřednost (zejména v interakci s Dány a Švédy)

Přístup k teritorialitě:

- jednoznačně pozitivní přístup k životnímu prostředí a přírodě
- větší osobní prostor (často daný prostředím)
- někdy provincialismus

⁶⁴⁰ Např. Schengenský prostor.

Přístup k času:

- přesnost a dochvilnost (zejména ve městech)
- v zimním období větší tolerance vůči zpoždění

Sebevnímání:

- silná národní sebestřednost, zejména vyzdvihují vlastnosti jako čestnost, spolehlivost, vstřícnost a spořivost

Komunikační vzory:

- nepatří ke smělym řečníkům, ale dokáží se vyjádřit otevřeně
- nedůvěřují svým schopnostem mluvit na veřejnosti
- energický přístup ke komunikaci je poněkud brzděn jejich introverzí
- ironie (někdy jako obrana nejistoty)

Nonverbální komunikace:

- rozdíly mezi městy a venkovem (omezenější)
- minimalistická gesta, mimika však odráží přívětivost

Poslechové návyky:

- jejich schopnost naslouchat je motivována snahou získat nová data a informace; v případě, že je řečník nezaujme, brzy si vytvoří vlastní názor a mají tendenci ho prezentovat
- otázkami nepřerušují, většinou si je nechávají až na konec prezentace či jednání
- oceňují osobní přístup

Očekávání publika:

- rovnostářský a osobní přístup
- svižnost
- žádné zveličování a extravagance
- připravenost a solidnost řečníka
- dochvilnost
- čestnost

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- pozn.: není součástí EU; nebylo zařazeno do dotazníkového šetření

POLSKÁ REPUBLIKA

Typ kultury:

- hybridní – multi-aktivní/lineárně-aktivní, orientovaná na dialog/data

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 68
- míra individualismu a kolektivismu: 60
- míra maskulinních a femininních hodnot: 64
- snaha vyhýbat se nejistotě: 93
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 32

Základní hodnoty:

- patriotismus a vlastenectví
- udatnost a hrdinství
- nezávislost
- humor
- silný katolicismus
- individualismus
- risk a riziko
- podnikání
- galantnost
- tvrdohlavost
- svoboda

Kulturní nedostatky:

- silný nacionalismus, který se odráží zejména ve vztahu k Německu a Rusku

Přístup k teritorialitě:

- osobní zóny odpovídají slovanskému charakteru, jsou relativně blízké
- haptika poměrně běžná i na veřejnosti
- úcta k půdě

Přístup k času:

- čas nehraje v polské kultuře dominantní úlohu
- přesnost a dochvilnost je relativní
- národní orientace k minulosti (především významné historické události)
- ambivalentní postoj ke sledu událostí
- výsledná realita nemusí nutně souviset s přítomností

Sebevnímání:

- sami sebe vidí jako romantické nacionalisty
- za své národní vlastnosti považují patriotismus a čest

- brání evropskou kulturu před invazemi z východu

Komunikační vzory:

- hybridní; objevuje se velmi pragmatická komunikace (zejména obchodní) zaměřená na fakta, stejně jako výřečná rétorika plná metafor, dvojsmyslů či ironie
- nejednoznačnost; myšlenky bývají vyjadřovány často oklikou, což vyžaduje schopnost číst mezi řádky
- kousavý politický humor
- velké rozdíly mezi komunikací veřejnou a soukromou; na veřejnosti zejména mezi cizími lidmi jsou Poláci spíše odměření a rezervovaní, v soukromí je konverzace vřelá, čilá a dlouhotrvající

Nonverbální komunikace:

- spíše omezená, vyskytují se některá charakteristická gesta (plácání do čela vyjadřující hloupost)
- taktilní kultura

Poslechové návyky:

- dobří posluchači, řeč přerušují jen občas
- objevuje se skepticismus a nedůvěra (zejména při oficiální komunikaci)

Očekávání publika:

- uznání
- logika
- sentiment
- nedůvěra ke všemu úřednímu a byrokratickému
- osobní přístup
- výhodnost
- ústupky v případě potřeby
- mírnost, nenátlakovost

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- vstřícnost
- přátelskost
- konzervatismus
- tendence zajímat se
- imaginativnost
- kreativita

PORTUGALSKÁ REPUBLIKA

Typ kultury:

- multi-aktivní, orientovaná na dialog

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 63
- míra individualismu a kolektivismu: 27
- míra maskulinních a femininních hodnot: 31
- snaha vyhýbat se nejistotě: 104
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 30

Základní hodnoty:

- flexibilita
- nostalgie
- historie
- rodina
- výmluvnost
- katolicismus
- soucit
- tolerance
- odpor k násilí a nesnášenlivosti

Kulturní nedostatky:

- antipatie a nedůvěra ke Španělsku

Přístup k teritorialitě:

- antipatie ke Španělsku se odráží i ve vnímání prostoru, protože Portugalci se Španělskem cítí odříznuti od Evropy

Přístup k času:

- čas je orientační, a to zejména v osobním a společenském životě
- mezi přáteli může docházet až k hodinovému zpoždění
- večere bývají pozdní (podobně jako ve Španělsku), začínají mezi 21. a 22. hodinou a pokračují nezřídka přes půlnoc

Sebevnímání:

- zejména konfrontace se Španěly (sami sebe vnímají jako mnohem inteligentnější)
- věří, že více lze dosáhnout jemným vyjednáváním než konfrontací a násilím

Komunikační vzory:

- výmluvnost a mnohomluvnost
- logická komunikace
- často vyjádření oklikou
- jasné závěry
- zdlouhavé telefonní hovory

Nonverbální komunikace:

- živá a otevřená
- gesta často teatrální (méně než u Italů a Španělů), nikdy však sprostá nebo hrubá

Poslechové návyky:

- často se přerušují mezi sebou, málokdy však přerušují cizince
- dokáží dobře shromažďovat informace
- při poslechu plánují (další vyjádření, postup apod.)

Očekávání publika:

- sofistikovaný projev
- lidské porozumění
- soucit
- rétorika
- živost a dynamika
- znalost portugalské historie
- mezinárodní rozhled
- přívětivost a vstřícnost
- přátelskost
- distanc od Španělska

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- vřelost
- nápomocnost
- přátelskost
- zdvořilost
- pohostinnost
- sympatie
- otevřenost
- komunikativnost

RAKOUSKÁ REPUBLIKA

Typ kultury:

- lineárně-aktivní a na data orientovaná (Tyrolsko a západní Rakousko)
- lineárně-aktivní a na dialog orientovaná (Vídeň)

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 11
- míra individualismu a kolektivismu: 55
- míra maskulinních a femininních hodnot: 79
- snaha vyhýbat se nejistotě: 70
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 31

Základní hodnoty:

- tradicionalismus
- pohostinnost
- nostalgie
- sentiment
- pozitivní vztah k životnímu prostředí
- pesimismus
- katolicismus
- respekt ke vzdělání
- sebekritika, přecitlivělost na kritiku cizích
- sebejistota
- galantnost, stylovost

Kulturní nedostatky:

- obecný nedostatek sebevědomí a hypercitlivost na kritiku zvenčí (většina Rakouska s výjimkou Vídně)

Přístup k teritorialitě:

- zejména západní Rakousko/Tyrolsko: náklonnost k životnímu prostředí a přírodě; větší osobní zóny a odstup od druhých, nebývá zvykem líbat se a objímat se na veřejnosti
- Vídeň: více bezprostřednosti, menší osobní zóny

Přístup k času:

- zejména západní Rakousko/Tyrolsko: přesnost, nesnáší plýtvání časem
- Vídeň – kavářská tradice, dlouhé hovory bez ohledu na obsah i čas

Sebevnímání:

- zejména západní Rakousko/Tyrolsko: čestnost, solidnost a spolehlivost
- Vídeň – vysoká sofistikovanosť v oblasti hudby a umění

Komunikační vzory:

- efektivní a přátelská komunikace, časté small talks, dokáží být (nevědomě) manipulativní, nekalkulují
- horlivé monology, rádi vyprávějí příběhy
- v obchodním jednání mají často sklon nesoustředit se na jádro věci, jednání mohou být rozvléklá, soustředí se na mnoho (i nepodstatných) detailů
- Tyrolsko má komunikaci velmi přímou

Nonverbální komunikace:

- velmi omezená (s výjimkou Vídně)

Poslechové návyky:

- naslouchají z důvodu zdvořilosti, preferují však mluvit; někdy proto mají tendenci hovor přerušovat způsobem: „ano, ale...“

Očekávání publika:

- sofistikovanost vystupujícího
- zdvořilost a příjemnost
- vyhýbání se konfrontaci
- formálnost
- ochota ke kompromisům
- nenátlakovost

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- spíše uzavřenost
- zvědavost a zvědavost
- usazenost

REPUBLIKA SLOVINSKO**Typ kultury:**

- lineárně-aktivní, na data orientovaná

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 71
- míra individualismu a kolektivismu: 27
- míra maskulinních a femininních hodnot: 19
- snaha vyhýbat se nejistotě: 88
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): -

Základní hodnoty:

- zdvořilost
- čistota a pořádek
- věcnost
- pravda
- dochvilnost a přesnost
- pracovitost
- respekt vůči kvalitnímu vzdělání
- národní uvědomění
- pohostinnost
- upřímnost
- hrdost na vlastní úspěchy

Kulturní nedostatky:

- ke kulturním nedostatkům patří zejména dosud nevyrovnaný vztah ke slovinským sousedům; zejména na Srby se Slovinci dívají spatra

Přístup k teritorialitě:

- jsou si vědomi, že jejich země je malá; snaží se to kompenzovat asertivitou
- podobně jako další lineárně-aktivní kultury preferují širší osobní zónu (cca 1,2 m)
- pozitivní přístup k životnímu prostředí, přírodě a zejména k horám (Julské Alpy)

Přístup k času:

- přesnost a dochvilnost
- tolerance k časové flexibilitě (mimo obchodní záležitosti)

Sebevnímání:

- sami sebe vnímají jako malý, ale dobrý a statečný národ
- cení si pracovní morálku a efektivitu

Komunikační vzory:

- nejsou příliš upovídání, ale dokáží se dobře vyjádřit
- věcnost a promyšlený způsob komunikace
- méně emotivní než jiní Slované
- nepřijímají rychlá rozhodnutí

Nonverbální komunikace:

- nejzdrženlivější z balkánských kultur
- velmi podobná Čechům
- spíše odměřenější gesta

Poslechové návyky:

- dobří posluchači, pozorní, málokdy přerušují
- pozornost věnují zejména faktům
- málo zpětné vazby

Očekávání publika:

- potřeba jasných informací
- kontext a detaily
- odstup od emotivních či expresivních projevů
- vhodné oblečení
- logika a racionalita
- odlišnost od Srbska a Chorvatska
- dodržování slova

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- multilinguálnost
- zdvořilost
- otevřenost

RUMUNSKO**Typ kultury:**

- multi-aktivní⁶⁴¹, orientovaná na dialog

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 90
- míra individualismu a kolektivismu: 30
- míra maskulinních a femininních hodnot: 42
- snaha vyhýbat se nejistotě: 90
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): -

Základní hodnoty:

- národní hrdost
- oportunismus
- individualismus
- požitkářství
- apostáze
- tendence svalovat vinu na ostatní
- vyhýbavost

⁶⁴¹ Ačkoliv Lewis řadí Rumunsko mezi multi-aktivní kultury, s ohledem zejména na komunikační charakteristiky by podle mého názoru bylo přesnější jako typ kultury zvolit pro Rumunsko kategorii „hybridní“, podobně jako v případě Polska.

- fatalismus
- humor (černý)
- sociální korupce
- nepředvídatelnost
- pohostinnost

Kulturní nedostatky:

- silná averze vůči Maďarsku
- během staletí cizí nadvlády se vyvinula podezřívavost vůči cizím vlivům

Přístup k teritorialitě:

- středomořské vnímání prostoru, tj. oblíbený kontakt s lidmi, bezproblémové zvládnání stísněných podmínek či přeplněných prostor

Přístup k času:

- obecně nejsou dochvilní, zejména mezi sebou (při obchodním kontaktu s cizinci projevují větší snahu o dochvilnost)
- běžné zpoždění bývá až 45 minut

Sebevnímání:

- v porovnání s ostatními zeměmi Balkánu se cítí jedineční, zejména co do inteligence
- projevuje se určitá nadřazenost nad sousedními zeměmi i majoritní společnosti nad minoritami
- sousedy jsou vnímáni jako rozvláční

Komunikační vzory:

- sofistikovaná rétorika (často rozvláčná)
- vyhýbavost (zejména přímým otázkám a odpovědím)
- nepřímá komunikace (čtení mezi řádky)
- preference diplomatických vyjádření před přímým sdělením názoru
- tendence říkat, co si myslí, že by protistrana chtěla slyšet
- flexibilní nakládání s fakty

Nonverbální komunikace:

- otevřenější než u slovanských kultur
- bez bariér, podobně jako u Francouzů

Poslechové návyky:

- pozorní, ale podezřívají posluchači
- přerušují konverzaci, pokud dojde k silné neshodě
- dlouhé projevy a argumentace
- příliš krátká vyjádření nepřesvědčí

Očekávání publika:

- propracovaný diskurs
- odkazy na rumunskou jedinečnost
- logické argumenty
- osobní styl
- zdvořilost a umírněnost
- názorová flexibilita
- vhodné oblečení a styl
- odpor k ideologiím
- delikátnost a nepřímá
- odmítání projevů nadřazenosti

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- přátelskost
- dobré vyjednávací schopnosti
- nezaujatost

ŘECKÁ REPUBLIKA**Typ kultury:**

- multi-aktivní, na dialog orientovaná

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 60
- míra individualismu a kolektivismu: 35
- míra maskulinních a femininních hodnot: 57
- snaha vyhýbat se nejistotě: 112
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): -

Základní hodnoty:

- rozum a logika
- vychytralost
- řečnictví, debaty a diskuse
- mezinárodní orientace
- úzké rodinné vazby
- demokracie
- svoboda
- extroverze
- loajalita
- přímá
- osobní moc

Kulturní nedostatky:

- antipatie a rivalita vůči Turecku

Přístup k teritorialitě:

- silně taktilní kultura, haptika hojně využívána, doteky, objetí a polibky jsou velmi časté

Přístup k času:

- pomalý životní rytmus, nedochvilnost (ale s omluvami)
- často ztrácejí pojem o čase při vzrušených diskusích a debatách

Sebevnímání:

- Řekové jsou si dobře vědomi, že helénská kultura položila základy moderní evropské civilizaci
- sami sebe vidí jako sofistikované, inteligentní, jsou hrdinným národem se silným smyslem pro umění

Komunikační vzory:

- otevřenost až teatrálnost
- silná verbalita
- emoce jsou často využívány při komunikaci jako přesilová zbraň
- rádi používají logické argumenty

Nonverbální komunikace:

- velmi pestrá a otevřená
- silný a dlouhý oční kontakt (nejsilnější v Evropě)
- některé prvky neverbální komunikace vedou k nedorozumění s cizinci (např. kývání hlavy ze shora dolů vyjadřuje ne a ze strany na stranu ano)

Poslechové návyky:

- vcelku dobří posluchači (snaha absorbovat hodně informací)
- častá změna témat

Očekávání publika:

- výmluvnost
- sofistikovanost
- pragmatismus a zkušenosti
- vhodné oblečení
- historická perspektiva
- estetika
- flexibilita
- otevřenost
- charisma

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- otevřenost
- arogance
- nízké pochopení kulturních odlišností

SLOVENSKÁ REPUBLIKA**Typ kultury:**

- multi-aktivní, orientovaná na dialog

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 104
- míra individualismu a kolektivismu: 52
- míra maskulinních a femininních hodnot: 110
- snaha vyhýbat se nejistotě: 51
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 38

Základní hodnoty:

- vlastenectví a národní hrdost
- rodina
- historická viktimizace
- nízké národní sebevědomí
- respekt ke vzdělání
- kultura a umění
- folklór
- pýcha
- pohostinnost
- úcta k životnímu prostředí
- kosmopolitnost
- sport a volný čas

Kulturní nedostatky:

- národní hrdost v kontextu s rivalitou vůči sousedním zemím (částečně Česku a silně vůči Maďarsku)

Přístup k teritorialitě:

- rozdíl mezi zemědělským venkovem a velkými městy
- řada lidí z měst tráví víkendy na svých chatách z důvodu relaxace
- osobní zóny menší než u Čechů či Němců, srovnatelné s Maďary

Přístup k času:

- v porovnání s ostatními slovanskými zeměmi (s výjimkou Čechů) jsou dochvilnější
- čas je ovšem relativní kategorií, někdy může mít přednost zajímavý dialog před časovým harmonogramem
- rádi si vezmou tolik času, kolik potřebují
- plýtvání časem je vnímáno negativně

Sebevnímání:

- silná národní hrdost a láska k vlasti
- ostré vymezování vůči Maďarům a Čechům
- sami sebe vnímají jako hrdý národ s velkým potenciálem
- občas projevy nízkého národního sebevědomí

Komunikační vzory:

- upovídánost
- preference komunikace se slovanskými národy
- expresivnost
- dlouhé dialogy
- logická argumentace
- charisma a přesvědčivost řečníka
- někdy neurčitost a nejednoznačnost

Nonverbální komunikace:

- v porovnání s jinými multi-aktivními kulturami spíše omezená; mnohem expresivnější než u Čechů
- většinou jen střední gesta rukou a mimika obličeje
- živější neverbální komunikace v neformálních situacích

Poslechové návyky:

- dobří posluchači, neradi přerušují (zejména cizince)
- snaha získávat nové informace, učit se
- nedůvěra k oficiálním informacím
- někdy opakované otázky či žádosti o informace (snaha zabránit nedorozumění)
- nepozornost při nudných projevech

Očekávání publika:

- vyžadování nových a zajímavých informací
- dostatek kontextu
- charisma řečníků
- tipy a instrukce
- vřelost

- sofistikovaný diskurz
- uznání Slovenska a zejména jeho vymezení vůči ČR a Maďarsku

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- vstřícnost
- skromnost
- konzervativnost

SPOJENÉ KRÁLOVSTVÍ VELKÉ BRITÁNIE A SEVERNÍHO IRSKA**Typ kultury⁶⁴²:**

- lineárně-aktivní, orientovaná na data

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 35
- míra individualismu a kolektivismu: 89
- míra maskulinních a femininních hodnot: 66
- snaha vyhýbat se nejistotě: 35
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 25

Základní hodnoty:**anglické:**

- fairplay
- tradicionalismus
- konzervatismus
- rezervovanost a formálnost
- třídní vnímání
- zdvořilost
- racionalismus
- vágnost
- humor (i sebeironizující)
- skrývání emocí
- snobství
- připravenost
- kvalitní vzdělání
- podpora slabých
- právní povědomí a dodržování práva

⁶⁴² Přesto, že lze Británii celkově označit za lineárně-aktivní, řada charakteristik zejména neanglických národností do tohoto rámce nezapadá.

britské (zejména pak národnosti s keltskými kořeny):

shodné s anglickými:

- tradicionalismus
- humor
- fairplay
- vynalézavost
- podpora slabých

odlišné:

- méně „úzkoprsí“
- méně diplomatictí
- méně formální
- empatie s cizinci
- odpor ke snobství
- poetičnost
- emocionálnost
- přátelskost
- obliba hudby a tance
- štědrost

skotské:

- opatrnost
- romantismus
- energičnost
- hrdost
- nezávislost

velšské:

- přátelskost
- rustikálnost
- zjednodušování
- úzkostlivost vůči vlastnímu jazyku
- rugby

irské:

- sklon k fatalismu
- šovinismus
- katolicismus
- orální tradice a vyprávění příběhů
- pochlebování

Kulturní nedostatky:

- silná polarizace společnosti

Přístup k teritorialitě:

- rozdíl mezi Angličany a ostatními Brity
- Angličané jsou netaktilní kulturou, preferují větší odstup od ostatních a širší osobní zóny než ostatní Britové

Přístup k času:

- dochvilnost, ale méně striktní než např. v Německu nebo Švédsku
- přesnost vyžadována spíše na severu země
- zpoždění cca 10 min.

Sebevnímání:

- Angličané se považují za velmi dobré arbitry a administrátory

Komunikační vzory:

- humor
- vágnost
- neurčitost, zaobalenost, přílišná diplomacie (*pozn.: Angličané často v rámci zdvořilosti používají věty, které něco jiného říkají a něco jiného ve skutečnosti myslí - např. „to je dobrá otázka“ = „nevím, co odpovědět“*)

Nonverbální komunikace:

- u Angličanů velmi omezená nejen gestikulace, ale také mimika
- u Irů mnohem živější, zejména v případě hněvu či zklamání

Poslechové návyky:

- silná tradice debat vybuďovala poslechové schéma vedoucí nejen k získání informací, ale také času na přípravu odpovědi
- občasné přerušování kvůli vyjasnění významu či smyslu vyjádření
- vcelku dobrá zpětná vazba

Očekávání publika:

- formálnost
- tradicionalismus
- humor
- příběh
- kvalita
- připravenost

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- neuveďeno⁶⁴³

⁶⁴³ V dotazníku uvedeno: „I'm not sure there is such a thing as a typical characteristic.“

SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO

Typ kultury:

- lineárně-aktivní, na data orientovaná

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 35
- míra individualismu a kolektivismu: 67
- míra maskulinních a femininních hodnot: 66
- snaha vyhýbat se nejistotě: 65
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 31

Základní hodnoty:

- serióznost a férovost
- formálnost
- přesnost
- organizovanost
- introverze
- soukromí a soukromé vlastnictví
- právo
- logičnost
- smysl pro povinnost
- loajalita
- pravda
- čestnost
- přizpůsobivost
- respekt ke vzdělání

Kulturní nedostatky:

- národní sebedůvěra v kontextu 2. světové války
- slepá důvěra jednoho Němce vůči jinému Němci

Přístup k teritorialitě:

- v porovnání např. se skandinávskými zeměmi Němci nepotřebují tolik osobního prostoru, o to pečlivěji se však o něj starají a střeží si jej
- soukromí je takřka posvátné
- netaktilní kultura, haptika není při komunikaci využívána

Přístup k času:

- přesnost vždy a za jakýchkoliv okolností
- striktní dodržování časových harmonogramů, programu apod.

Sebevnímání:

- Němci sami sebe považují za nejdochvilnější národ na světě (což je ostatně pravdou)
- za svoje charakteristické národní vlastnosti považují přesnost, čestnost a výkonnost
- vysoce si na sobě cení smyslu pro pořádek

Komunikační vzory:

- formálnost, ale i upřímnost a otevřenost
- často hlučnost
- komunikace by se měla opírat o argumenty ne emoce
- nemají rádi humor v obchodních záležitostech

Nonverbální komunikace:

- velmi zdrženlivá (zejména při kontaktu s cizími lidmi), s prohlubováním důvěry částečně uvolněnější

Poslechové návyky:

- velmi dobří a ukáznění posluchači
- dokáží dlouho udržet pozornost a absorbovat informace (často vyžadují mnoho podkladových informací a materiálů)

Očekávání publika:

- loajálnost (k zaměstnavateli/produktům/službám apod.)
- serióznost
- společenské vystupování
- logičnost prezentace
- pokud možno bez vtipů
- hodně detailů (i technické informace)
- grafy, statistiky, podkladové materiály

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- přímost
- orientace na fakta
- férovost
- zdvořilost
- sebevědomost

ŠPANĚLSKÉ KRÁLOVSTVÍ

Typ kultury:

- multi-aktivní, orientovaná na dialog

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 57
- míra individualismu a kolektivismu: 51
- míra maskulinních a femininních hodnot: 42
- snaha vyhýbat se nejistotě: 86
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 19

Základní hodnoty:

- taktlnost
- mnohomluvnost
- silný oční kontakt
- teatrálnost
- idealismus
- emocionálnost
- velkorysost
- důstojnost a osobní čest
- individualismus
- neoblíbenost autorit
- osobní vztahy
- fatalismus

Kulturní nedostatky:

- posedlost osobní ctí a důstojností
- machismus

Přístup k teritorialitě:

- potřeba častého haptického kontaktu
- velmi úzký osobní prostor (0,5 m)

Přístup k času:

- čas není tak důležitý jako osobní vztahy
- časový harmonogram je pouze orientační
- dochvilnost není důležitá
- „mañana“

Sebevnímání:

- sami sebe vnímají jako vrcholné romantiky, kteří preferují idealismus před materialismem

Komunikační vzory:

- mnohomluvnost, výřečnost, rétorika
- teatrálnost
- emocionálnost

Nonverbální komunikace:

- jedna z nejživějších a nejdynamičtějších na světě
- pestrá a živá mimika
- bohatá gestikulace rukama i dalšími částmi těla
- společně s Řeky jeden z nejintenzivnějších očních kontaktů

Poslechové návyky:

- nepatří mezi nadšené posluchače (poslouchají kvůli novým informacím, když je nedostanou, nevěnují pozornost)
- ztrácí pozornost cca po 20 minutách
- při poslechu myslí na jiné věci a zároveň pozorně čtou neverbální komunikaci

Očekávání publika:

- vřelost
- originalita
- výmluvnost
- živost
- silný oční kontakt
- humor
- živá řeč těla
- charisma
- nové a zajímavé podněty

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- přátelskost
- spolehlivost
- flexibilita

ŠVÉDSKO**Typ kultury:**

- lineárně-aktivní, orientovaná na data

Kulturní dimenze:

- vzdálenost mocenských pozic: 31
- míra individualismu a kolektivismu: 71
- míra maskulinních a femininních hodnot: 5

- snaha vyhýbat se nejistotě: 29
- časová orientace (krátko/dlouhodobá): 20

Základní hodnoty:

- čest a morálka
- rovnostářství
- efektivnost
- analytický pohled
- skrývání emocí
- pracovitost
- sociální péče
- opatrnost
- dbalost zákonů a pravidel
- zdravý rozum
- diplomacie
- odmítání šovinismu
- feminita
- vyhýbání se konfrontacím
- loajalita
- úcta k životnímu prostředí

Kulturní nedostatky:

- posedlost konsenzem a rovnostářstvím

Přístup k teritorialitě:

- respektování soukromí
- dostatek volného osobního prostoru na práci
- širší osobní zóny

Přístup k času:

- přesnost a dochvilnost je zcela zásadní; tento fakt je však někdy v rozporu s jejich stylem jednání (příliš dlouhé diskuse o nepodstatných detailech)
- delší dovolené a více volna než většina evropských zemí

Sebevnímání:

- považují se za inteligentnější než Finové a Norové
- myslí si, že v rámci Skandinávie jsou lídry
- cení si zejména svojí bohaté sociální péče (sociální stát)

Komunikační vzory:

- klidná a rozvážená komunikace bez projevů emocí
- příliš dlouhá jednání a rozhovory
- diskuse všech zúčastněných o nepodstatných detailech

Nonverbální komunikace:

- velmi omezená, strnulá
- mimořádně efektivní skrývání emocí
- poskytují zpětnou vazbu

Poslechové návyky:

- spolupracující posluchači, kteří při poslechu dokáží povzbuzovat a nenápadně poskytovat zpětnou vazbu
- poslouchají kvůli novým informacím, faktům, datům, technickým detailům
- vyžadují velmi široký kontext
- při poslechu přemýšlejí, co si o nich druzí myslí

Očekávání publika:

- mnoho detailních informací
- modernost
- kvalita
- konsenzus
- rovnostářství

Komunikační charakteristiky dle dotazníku:

- otevřenost
- obava z konfliktů
- neformálnost
- flexibilita
- houževnatost v případě potřeby
- přesvědčivost
- ochota vyjednávat